

P O L S K A   A K A D E M I A   N A U K

TOM V

ZESZYT 9 (33)

SŁOWNIK
STAROPOLSKI

Osiadły — Ówdzie

WROCŁAW — WARSZAWA — KRAKÓW

1 9 6 9

osiadłe 1441 *AGZ* XII 93; ~ *i. pl. m.* osiadłymi 1432 *AGZ* XI 73; ~ *l. pl. m.* (na) osiadłych 1420 *TPaw* VII nr 1413, 1442 *AGZ* XIII 129, 1455 *AGZ* XI 407.

Znaczenia: 1. *posiadający (coś), mający (coś), qui aliquid habet, possidet*: Tamquam nihil habentes et omnia possidentes ossedly (II Cor 6, 10) *XV med. GIWroc* 90r; ~ (*o szlachcicu, de nobili*) *posiadający dobra ziemskie (w przeciwieństwie do szlachty nieosiadłej), qui fundum habet*: Symon prefatum Baworonem... debet dimittere super bonos fideiussores et habente(s) vlg. oszadłe 1402 *KsZPozn* nr 892; Andreas... cum Beata... habent ad terminos proximos pro eo, quia ipsum citauit extra powathu ipsius terrestrem, bene ossadlego, ad castrum 1420 *StPPP* II nr 1686; Possessionati vlg. ossyadłe 1423 *ArchCastrCrac* II 217; Debet dare ad nobilem bona hereditaria habentem vlg. na osiadlego 1426 *StPPP* I 294; Jaco pany poszna(ń)ska... poszadzila <mię> przeciff Janowy s Dambrowi, a on mya przyacz ne chczal rzekacz, ys nyesd ('nie jest') s tego powyatu, a tesz my ne yesd *oszald 1430 *Pozn* nr 1378; Ipse vero dominus Nicolaus subiu-dex noluit dicens: Sum terrigenus... iestem ossad(ł) 1439 *AGZ* XI 157; Domina Helizabesth est bene possessionata al. osyadła 1454 *AGZ* XIII 328; Posessi homines ossyadły Ivdze, dostoiny czczy *OrtCel* 9; Debet ponere possessionatum al. ossadlego fideiussorem pro intercessione obligationis 1459 *ArchTerCrac* XV 33, 4; Quia tu violenter sponsione ligasti al. slub[y]em zawyasał... terrigenam possessionatum al. osyadlego 1479 *StPPP* II nr 4217; ~ (*o chłopie, de emethone*) *osadzony na roli, qui in fundo collocatus est*: Domina Pronka... debet indicionem et intromissionem dare domino Scarbkoni... super fundatis hominibus..., id est na osadlich ludzech 1420 *TPaw* VII nr 1413; Super kmethonibus situatis al. oszadłymi 1432 *AGZ* XI 73; Jaco kedy ma Jaschek obesłał panyczem, hysbych mi (*pro* mu) vroczył... czloweka rzeczonego Mycolaya..., w ty czasy v mpne nye byl oszadł any moy byl 1436 *Pozn* nr 1479; Iohannes... obligavit tres laneos... super kmethonibus benefundatis al. ossadłych in villa sua 1442 *AGZ* XIII 129; Si ipsum expellerint de intromissione, hoc dampnum Hocimirsky Ianussy homines obsesos vlg. *ossadła 1443 *AGZ* XII 110; Si non solveret, debet dare intromissionem in villa Radochoncze, in duabus sexagenis in possessionatos kmethones al. *ossyedle 1447 *AGZ* XIII 240; Si non solveret Nicolao..., extunc

debet sibi dare intromissionem in villa Radochoncze, ubi essent quinque marce census in kmethonibus bene possessionatis al. *ossyedle 1449 *ib.* 290; Nicolaus... recognovit, quia homo est locatus al. ossyadł 1452 *AGZ* XIV 335; Hedvigis debuit ipsos (*sc.* homines) statuere coram... archiepiscopo ad recognoscendum..., si fuerint locati al. gestlyby oszyadły aut non 1454 *ib.* 411; In hoc obligatus est Fredrich... dare intromissionem in marcam censi super probis hominibus al. osszadlich 1455 *AGZ* XI 407; Nicolaus... vendidit sex kmethones possessionatos al. ossiadle et unum laneum desertum 1461 *ib.* 462; Tuus kmetho debet se cautionare et tua uxor dixit, quia non est necesse sibi cautionare, quia... est bene possessionatus al. ossyadł 1463 *TymSqd* 150; Ista est melioratio mea, ex quo intercessorem actor ante iudicium suscepit et intercessor sit habundans al. oszyadły sicut ego in iure *Thetunicaly... et in isto verbo pono pecuniam, ex quo est alias oszyadły sicut ego, quia iam mea hereditas est libera 1469 *StPPP* IX nr 760; Ibiq; debent esse duo kmethones bene possessionati al. oschedli inter hos sex laneos 1470 *AGZ* XVII 35.

2. (*o roli, wsi itp., de agro, vico sim.*) *osadzony przez chłopą, in quo cmetho collocatus est*: Promisit II mansos osadle obligare 1398 *HubeSqd* 176; In Swoschouicze vidit II areas, dictas sedliska, unam desertam et aliam osadle 1400 *StPPP* VIII nr 10194; Gantkowski ne ranczil za Marcina... Czaslawowi za ossadły słał 1408 *Pozn* nr 636; Si dicta villa Wolya fuerit desertata, tunc dicti kmethones ipsius ville sepire non tenebuntur et cum iterum fuerit collocata al. ossadła, extunc eundem pratum sepire oportebunt 1436 *StPPP* II nr 2642; Intromissionem in octo laneos possessos al. osszadlich... in bonis eorum Marcissio dare se submisserunt 1440 *AGZ* XIII 100; Mathwey... obligavit tria area vlg. dworziszcza collocatas vlg. osyadłe in villa sua 1441 *AGZ* XII 93; Possessionem debet dare Ramszchoni in decem laneos possessionatos vlg. osszyadłe in suis bonis 1446 *AGZ* XIII 211; Debet dare intromissionem in unam curiam ossyadła 1448 *ib.* 261; Dat vadium, dat tabernam oszyadłą 1467 *StPPP* IX nr 601; Dum recepisti ab ipsis intromissionem, protunc ville predictae bene possessionate al. ossyadłe et in tenuta tua eas desertasti al. opuszylesz 1474 *AGZ* XV 473; Czurilo decem laneos bene possessionatos al. ossyadli in Vykouicze... indivise obligavit 1478 *AGZ* XVIII 172; Omnia apisteria et mellificia cum apibus possessa al. oszadłe et deserta

seu vana... debent pleno iure devolvere 1491 AGZ XIX 87.

3. *zasiadający, urzędujący, (iudicio) assidens*: osiadła rada *‘w miastach na prawie magdeburskim aktualnie urzędujący zespól rajców, consilium urbanum iuris Magdeburgensis’*: Kthorykolwy⟨e⟩k myesczyanyn ku dworu przy myła szyą a szgedną, i⟨ż⟩ myesczkye prawo... szlomya, tego moga radczcze oszalowacz... A szgednalyby (*leg. zjednałliby*) tho kthory przyszaszny czlowytek, a wysznaly tho przed oszyadla rada, tedy ten przestapyl swa przysagą *OrtBrRp* 35, 1.

4. *niegorący, letni, tepidus, parum calidus*: Tepidus osadli, ne gorzocy ca 1450 PF IV 580.

Osianie, Osienie *formy*: *n. sg.* osienie 1446 *StPPP* II nr 3260, 1463 PF V 12; *~ g. sg.* osienia 1465 AGZ XVI 31; *~ ac. sg.* osianie *Dział* 32; osienie 1453 *StPPP* II nr 3516, 1456 AGZ V 193; *~ i. sg.* osienim 1411 *AKPr* VIIIa 109.

Znaczenie: *‘zasiewy, zboże rosnące, seges, sementis, frumentum’*: Stanislaus... omnes porciones hereditatum... cum omni iure et dominio, et satis al. sz oszenim... Nicolao... resignavit perpetualiter 1411 *AKPr* VIIIa 109; Andreas... cum omnibus bonis et frumentis seminatis al. s oszenyni (*pro oszenym*) libere... exire debet de Daleow 1439 AGZ XII 57; Omnia segetha al. ossyenyne yemalia et estualia ad ipsum Wenceslaum spectare debebunt 1446 *StPPP* II nr 3260, *sim.* 1453 *ib.* nr 3516; Alexander... collocavit ius super bona deserta Thwliczow, hoc est super agrum... ac eciam super seminataram al. n[yl]ja osszenye 1456 AGZ V 193; Gdyby nyekto popasl osyanye (semina) gyszemv (*Sul* 39: gdiby ktho nasyenya... bidlem... popasl)..., chczem, aby szkoda... zaplaczył *Dział* 32; Osyenyne seges 1463 PF V 12; Sub eodem vadio Stanislaus obligavit se sibi Nicolao in villa Blazowa medietatem frumenti seminati al. polowiczą oszenyą 1465 AGZ XVI 31.

Osiac *formy*: *inf.* osiac *Rozm* 840. 843; *~ plqperf.* 3. *sg. m.* był osiągl *Rozm* 769; *~ condit.* 2. *pl. m.* osięglibyście XV *ex. SKJ* I 98; *~ condit. praet.* 3. *pl. m.* -by byli osięgli *Rozm* 649.

Znaczenia: 1. *‘posiąść, opanować, zdobyć, acquirere, adipisci’*: In hoc vocati estis, vt benediccionem hereditate possideatis bosscze na tho wesszwany, wyczna oczczyznę osszegli byscze (I Pet 3, 9) XV *ex. SKJ* I 98; Movy mystrz dzyeyov, yze schatan, ktory byl davno Iudascha oszyagl (possederat Iudam)..., odstąpyl od nyego na chvylą *Rozm* 769.

2. *‘ogarnąć, objąć, pojąć, complecti, comprehendere’*: Bo by byly k nyemv tako przystąpyly, nye yalyby go byly rąkamy kv vbyczyv, ale serczem ossyagly kv vycznemv odzyerzenyv *Rozm* 649; Ale Iesus odpovyedzenya yemv nye dal, lye prze czvoraką rzecz, napyrvey..., bo Pylat pyta tego, czego by rozvmem nye mogli ossyadz *ib.* 843, *sim. ib.* 840.

Osiadnąć czy **Osiędnąć** *‘posiąść, wziąć na własność, obtinere, occupare, capessere’*: Mozely tha nyewyasta vkazacz podlug prawa, ysze ten dom yesth gyeey oczczyszna byla..., tedy ona then dom murowany ma oszandnac (*OrtMac* 24: wszyacz) *OrtVrtel* 118.

Osiągły czy **Osięgły** 1. *‘mający (coś), posiadający, posiadacz, possessor, is qui aliquid habet, possidet’*: Tamquam nichil habentes et omnia possidentes osszgly (*GIWroc* 90 r: ossedly, II Cor 6, 10) *Gn gl.* 157 a.

2. *dubium*: *‘surowy, wymagający, severus, acer, austerus’*: Trzeci (sc. sługa) przyschedl y rzekl: Krolyv, mna tvoya, ktorązem vzyal, chovalem yą obvynawschy ⟨w⟩ rąb[b]ek, bom szye czyeby bal, yzesz czlowytek oszyagly albo przykry (quia homo austerus es Luc 19, 21), byerzesz, czegozesz nye polozyl, a znyesz, czegosz nye zyal (*leg. siał*). A krol yemv rzekl: S tvoych czyą vst ossadzam, slugo zly. Vyedzyalesz, yzem ya czlowytek ossyagly (quod ego homo austerus sum Luc 19, 22) a byora, czegom nye polozyl *Rozm* 408—9.

(Osiągnąć) Osięgnąć *formy*: *praes. ind.* 3. *sg.* osięgnie XV *p. post. R* XXV 173; 3. *pl.* osięgną XV *med. R* XXIV 349, *Dział* 66, *Rozm* 264; *~ imper.* 2. *pl.* osięgnicie *BZ Gen* 1, 28, *Rozm* 491; *~ inf.* osięgnąć *Sul* 57, *OrtBrRp* 44, 3, *OrtMac* 52. 58, *Naw* 124, XV *p. post. R* XXV 179, XV *ex. PF* V 21, *Rozm* 45; *~ praet.* 3. *sg. m.* osięgnął *Rozm* 26; *f.* osięgnęła *OrtBrRp* 44, 4, *OrtMac* 52; *~ condit.* 3. *pl. m.* -by osięgnęli *MW* 21 b.

Znaczenia: 1. *‘posiąść, opanować, wziąć w posiadanie, w użytkowanie, aliquid accipere, assequi, obtinere’*: Kaszdy, gen sz tego pokole-nya bliszszy bądze..., dziedziny thi... bliskoczą... k nym slvszayacze maya myecz y tesz oszagnacz (valeant... vendicare, *Dział* 53: dzerszawy abo gymyenyne otrzymaya) *Sul* 57; Ossagną possidebunt XV *med. R* XXIV 349; Roszczczye a ploczczye szye, a napelnyczye szemyø, a oszyø- gnyczye yø sobye (subicite eam) *BZ Gen* 1, 28; Thedy przydzye mlodsza szyostra rownye w szdal (*pro dzal*) gymyenya oyczyszny..., acz tho sztharsza szyosztra... oszyagnala albo odzyerzala *OrtMac* 52, *sim. OrtBrRp* 44, 4;

Vpriet. praet. est II cl. Osięgły;
part. praet. poss. f. Nieosięgnę

Gyesthly czlowyck dluzen a szbyczy sz myasztha..., thedy moze gyego gymyenyne albo rze-
czy oznacz powod, czo szye nany zalugye
OrtMac 58, *sim. ib.* 52, *sim. OrtBrRp* 44, 3;
A gestly w rok zaplaczycz zamieszchaya, tedy
dzewky wycznye dziedzyczstwo osyagną (he-
reditates... obtinebunt, *Sul* 72: odzirzą) *Dzial*
66; Odpuszczenie... raczy dacz grzechow, abi
odpuszczenie, iegoz zawzdi pozandali, miloszczi-
wimi prosbami osiagnęli przez cziø *MW* 21b;
Talis est in caritate apud deum et si modicum
laborat..., tamen capiat, osyagnye, salutem *XV*
p. post. R XXV 173; Ut cum ea (*sc. Maria*
Magdalena) possimus misericordiam dei consequi
osyagnacz *ib.* 179, *sim. XV ex. PF* V 21; Bogos-
lavyeny myloszerny, bo czy myloszerydzye
boze *osyegna (misericordiam consequenter
Mat 5, 7) *Rozm* 264; Zavytayczye, blogosla-
wyeny oycza mego, osyagnyczye vam nagoto-
van[y]e krolewstwo (possidete paratum vobis
regnum *Mat* 25, 34) *ib.* 491; ~ Onczy myą
swoy pyersczyen ten zalyvbyl sobye, svym *po-
sakyem osyagnal sobye (dotaliciis me suis des-
ponsavit) *Rozm* 26.

2. 'ogarnąć, objąć, comprehendere, complecti':
Gdzye ya mam czyebye przymovacz, gdyz
nyebo y zyemya thwey vyelykosczy nye moze
osyagnacz *Naw* 124; Tako (*pro* yako) to moze
bycz, by taka nyeoszyagnyona mocz, yenze
wschyttek svyat myslyą osyagnacz nye moze,
by szye mogla v mal[y]em tem zyvoczye scho-
vacz? *Rozm* 45.

Osiać *osiadać, zostawać po opadnięciu*
wody, aqua exsiccata remanere: Aqua decre-
scente pisces remanent osyąkagya *XV ex.*
R XXV 147.

Osiać *osieć* czy Osieć *obeschnąć, wyschnąć,*
arescere, exsiccari: Pyrwego myeszoczca pyrwi
dzen mynęli sę wodi z zemye, a vszrzaw Noe,
yze yusze bila oszøkla woda z zemye (quod
exsiccata esset superficies terrae) *BZ* Gen 8, 13.

(Osiać) Osieć *formy: praes. ind. 3. sg.*
osiedzie *Fl* i *Pul* 24, 14, *XV med. GIWroc* 98r;
3. pl. osiedą Aleksy w. 68, *Rozm* 263; ~
imper. 2. sg. osiadź Fl 78, 12; *1. pl. osiadźmy*
Fl 82, 11; ~ *inf. osieć OrtBr* VII 570. 574,
OrtMac 24. 28. 58. 133, *OrtVrtel* 118; ~ *praet.*
1. sg. m. osiadłem 1450 *StPPP* II nr 3437;
2. sg. m. osiadł jeś Fl 138, 12; jeś osiadł *Pul*
138, 12; -ś osiadł *Fl* i *Pul* Moys 19; osiadłeś
1442 *AGZ* XIII 131, 1469 *StPPP* II nr 3958;
3. sg. m. osiadł 1394 *TPaw* III nr 3188, 1399
ib. nr 5751, 1401 *HubeZb* 115, etc.; *3. pl. m. są*
osiedli *Fl* 43, 4; osiedli *Fl* i *Pul* 21, 12, 1454 *AGZ*
XIV 507, *OrtBr* VII 574, *OrtMac* 141, *Pul* 43, 4,

Rozm 651; ~ *plqperf. 3. sg. m. osiadł był* 1423
TPaw VII nr 2790; był osiadł *XV med. SKJV* 265;
~ *condit. 3. sg. m. osiadłby* 1454 *AGZ* XIV 397;
by osiadł *Rozm* 552; *3. pl. m. -by osiedli* 1454 *AGZ*
XIV 507, *BZ* Judith 4, 6, *Rozm* 245; ~ *part.*
praet. act. osiadłszy 1469 *StPPP* II nr 3958;
~ *part. praet. act. II cf. Osiadły*; ~ *part. praet.*
pass. n. sg. m. osiedziony Rozm 290; *neutr. osie-*
dzione MPKJ V 137; *ac. pl. osiedzione*
Rozm 749; ~ *praet. pass. 3. sg. m. był osie-*
dzion Rozm 218.

Znaczenia: 1. 'posiąść coś, opanować, objąć
w posiadanie, zająć coś, possidere, occupare, pos-
sidendum sumere: Dusza iego w dobrze prze-
biwacz będze, a semø iego osędze (hereditabit,
Pul: oszyędze) zemø *Fl* 24, 14; Ani wem w me-
czu swoim sę osedli (*Pul*: oszyedly) zemø
(posederunt terram) *Fl* 43, 4; Podlug weli-
coscy ramena twego osędz (*Pul*: obeymy) sini
vmarzaięczych (secundum magnitudinem brac-
chii tui posside filios mortificatorum) *Fl* 78, 12;
Polosz ksęszęta gich iaco Oreb..., wszistka
*ksęszęta gich, gisz sę rzeçly, dziedzistwem
osędzmi (*Pul*: obeymyemy) swętoscz boszø (he-
reditate possideamus sanctuarium dei) *Fl* 82, 11;
Będzcze neporvszny yako kamen..., alysz
prz<e>ydze lvd tway, ten, gensz oszadł (pos-
sedisti *Ex* 15, 16) *Fl* Moys 19, *sim. Pul*; Osiedli
occuparent *ca* 1450 *R* XXV 223; A takesz
Elyachym kaplan pysal ku wszem..., abi
osyedly (ut obtinerent) gori, przes gesz to bi
droga wyodla ku Ierusalem *BZ* Judith 4, 6;
Powyedzcye my, ktori gest to lyvd, gen gori
osyadł (qui montana obsidet) *ib.* 5, 3; Gyesthly
k themu murowanyu domu tha nyewyastha
blysz, czyly thego dzyczy..., a ktho gy ma
wszyacz albo oszyesz? *OrtMac* 24, *sim. Ort-*
Vrtel 118, *sim. OrtMac* 28; Gyesthly czlowyck
dluzen a szbyczy sz myasztha na zyemyą...,
thedy moze gyego gymyenyne... oznacz powod,
czo szye nany zalugye, y oszyesz za szwoy
dlug *OrtMac* 58, *sim. OrtBr* VII 570, *sim.*
OrtMac 133, *OrtBr* VII 574; Czy, czo oszye-
dly yego domy albo role,... mogaly ony tho
odzyrzecz? *OrtMac* 141, *sim. OrtBr* VII 574;
Bogoslavyeny skromny, bo ony oszyęda zye-
mye (quoniam ipsi possidebunt terram *Mat* 5, 4)
Rozm 263; Zebrawschy szye lotrovye yego przy-
sly... y oszyedly przybytek moy v ogrodzye
(*pro* v okradze, obsederunt in gyro tabernacu-
lum meum *Job* 19, 12) *ib.* 651; ~ *komuś*
(*coś*): Regnum celeste pacifice semper possedit
et habuit (*sc. Christus*), sed regnum terrestre
dyabolus sibi vsurpauerat et suppeditauerat
yemu bil osszadł a pod szą podbył *XV med.*

> G. Osieć, Nieosieć, Nieosiećniemy

SKJ V 265; Tedy krol assyrsky poslal Parsany a Syryany, yzby oszyedly gemv zyemye (ad incolendam sibi terram) zydowską *Rozm* 245; ~ Risus dolore miscebitur et extrema gaudii luctus occupabit *ossedze (Prov 14, 13) *XV med. GlWroc* 98r; ~ *opanować (kogoś, coś), zawładnąć (kimś, czymś), mieć w swojej mocy, o szatanie: opętać, capere, occupare (aliquem, aliquid), potiri, in potestate sua habere, de diabolo: animum alicuius capere*: Primo timentes ne magi deustarent, ne osedly, ciuitatem, ex quo cum magno impetu ciuitatem intraverant *Gn* gl. 61v; Aby oschadly vt obtinerent (sacerdos... Eliachim scripsit ad universos..., ut obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem Judith 4, 6) 1471 *MPKJ V* 56; A za thym kassem chleba nathychmyasth vstapyl ven... schatan, nye telko, by dopyro wen vstapyl, alye vyacz y yako svego ossyadl (sed ut quasi proprium possideret) *Rozm* 552; O tem, yako czy krzyvy szvyadkovye, kyedy chczyely krzyve svyadczycz, omyenyevaly, [ye] dyably ye osyadly a tez na byskupy volaly *ib.* 715; ~ osiedziony (o czlowieku) *opętany, daemoniacus*: Czlowyek yeden byl oszadzón vyelyką tlvscza albo zastapy zlych duchow (homo quidam plurimis daemoniis obsessus) *Rozm* 218; Czlowyek yeden *ossyodzony (vir quidam, qui habebat daemonium iam temporibus multis Luc 8, 27) vyelyka tlvscza albo zastapem zly<ch> dvchov *ib.* 290; My mamy zakon v sobotą nykogo nye vzdravyacz, alye ten nyeme, chrome..., paralyzem zabyte, slyepe, slym duchem ossadzóno (pro ossyadzóno, sc. uzdrawia) *ib.* 749; ~ (o zwierzęciu) *ujarzmiony domitus*: Oszedzon[y]e aut podan[y]e subiuigale (subiuigale mutum animal hominis voce loquens prohibuit prophetae in sipientiam II Pet 2, 16) *MPKJ V* 137.

2. *zamieszkać, osiedlić się na roli, agrum incolere, in agro collocari*: Johannes non defendit Adam agrum, in quo osadl 1394 *TPaw* III nr 3188; Martinus kmeto... evasit Derskonem..., quod agros in civitate sua nunquam acceptavit vlg. ossadl 1399 *ib.* nr 5751; Yaco przy tem bil, ese osadl Borzek v Hanussa 1401 *HubeZb* 115, *sim.* 1419 *StPPP* II nr 1651, 1421 *AKPr* VIIIa 155; Albertus kmetho, czszosz wyssedl od Jana..., nye osyadl bil na ten rok 1423 *TPaw* VII nr 2790; Obsedit al. oszadl 1427 *ArchCastr-Crac* II 85, *sim.* 1388—430 *ArchTerCrac* IIIb 374, 3; Non ligatus neque coactus sub ipso suscepit al. ossyadl et obgal 1433 *StPPP* II nr 2511; Hic non habes dotacionem al. nye osadlesz, ideo tibi nolo respondere 1442 *AGZ*

XIII 131; Dum idem kmetho interrogatus esset, si collocatus fuisset al. ossadl apud ipsum dominum Nemstam, dixit, quod fuit collocatus... Et dum iterum interrogatus fuit per... dominum Albertum, si collocatus fuisset apud ipsum, dixit, quod collocatus fui, osadlem, sed illibere 1450 *StPPP* II nr 3437; Si idem homo remanserit al. oszyadlby apud domino Gologorski 1454 *AGZ* XIV 397; Si homines recognoscant, quia remanserunt al. oszyedly, extunc domino archiepiscopo debent dare oszyelczyna, et si non remanserunt al. aszby nye oszyedly, extunc ipsos debet mittere... archiepiscopo sub pena trium marcarum iudicio et parti, libere debet mittere absque arrestacione aliqua *ib.* 507; Kossmirszky per suum procuratorem proposuit contra Johannem... pro eo, quia tu suscepisti agrum al. ossyadlesy (*leg.* osiadleś) *nywey apud dominum Kossmirszky... et ossyadschi te exportasti al. wiprowadzyl sye ad dominum Jacobum Wanczslawsky 1469 *StPPP* II nr 3958; Iohannes... recognovit, quia homo, qui de sorte Nyenczyn est reclinatus ad... Stanislaum in Przewysy, est collocatus al. osyadl 1479 *AGZ* XIX 279; ~ osieść w prawie *podlegać określönemu prawu, certis quibusdam legibus subiectum esse*: *Gyedy gosczya albo kthorego czlowyeka wydadza gosczyowy za rąką albo gynnemu czlowyekowy, czo thuta nye osyadl v them prawye, czo albo yako maya s thym vczynycz? *OrtMac* 92, *sim.* *OrtBr* VII 571.

3. *obstąpić, otoczyć, obsidere, circumstare*: Ogarnęli me czelõt wele y iunczowe tlvsci osedli me (obsederunt me) *Fl* 21, 12, *sim.* *Pul*; A gdycz wszythky stoly oszadą, thedycz ya ivsch w drodze bandą *Aleksy* w. 68; Circumstans, oschiadly nasz grzechy, id est ex omnibus partibus stans (deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum Hebr 12, 1) 1471 *MPKJ V* 133.

40 *Osica bot.* *osika, Populus tremula L.*: Jaco czssom dala mim ludzem rąbicz cztirzysta ossicz, tom dala rąbicz na swem 1421 *Kościan* nr 863; Oszicza tremulus *XV p. pr. PF* V 29, *sim. ca* 1455 *JA* XIV 491; Arborem dictam ossicza..., graba et... tillias tres..., que... indicabant granicies... inter tenutam tuam et tenutam ipsius, violenter exsecasti et igne combussisti 1460 *StPPP* II nr 3652; Circa festum Martini, si fuerint insane (*sc.* oves), tunc excorticetur oszyczza et ille cortex coquitur in aqua munda *XV p. post. Wiszn* IV 194; Tremula est nomen arboris, eyn espe, oszyczzą *ca* 1500 *Erz* 60.

55 *Osidlenie* *sidla, pulapka, laqueus, pedica*: To ivsz... wyeczczze, ze pan bog was nye za-

gladzi gich przed waszim obliczym, ale bødø wam na iamø a na oszydlenye (sint vobis in foveam ac laqueum) *BZ* Jos 23, 13.

Osiedlić *usidlić, złapać w sidła, przenosić omamić, zwięść, laqueis capere, translate decipere, fallere*: Nye bødø myecz wyele zon, aby nye osydliły dvsse gego (quae alliciant animum eius) *BZ* Deut 17, 17; Involuet opantha, oschidly (*war. lub.*: opątha, szydly; peccantem virum iniquum involvet laqueus *Prov* 29, 6) 1471 *MPKJ* V 70; Oschidlon illiciar (ne forte satiatius illiciar ad negandum *Prov* 30, 9) *ib.*; ~ Preoccupatus oszydlon, ogarnyon (etsi praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto *Gal* 6, 1) *MPKJ* V 129.

Osić 1. *obić, zbić, wychłostać, verberare, verberibus caedere*: Czso iest Staszek oddzelił swego sina, to iest drzewey otdzelił, nišli pana Brzezinskiego ludzi osekl 1397 *TPaw* IV nr 368; Petrus Sliduch... penam XV Nicolao... pro eo, quia sibi dixit in iudicio: Newerna władico, ossecan czø, incurrit 1419 *StPPP* II nr 1603. ~ *W drugim przykladzie można by dopuścić znaczenie 'rozścić'*.

2. *skaleczyć, vulnerare, truncare*: Truncauit, *osszyek (*sc.* Petrus), seruum Cayphe 1466 *R* XXII 19.

(Osiedlczyzna) Osielczyna *w prawie ruskim oplata za nowoosiadłego chłopa, uiszczana przez nowego pana poprzedniemu, merces, quae ab eo, qui colonum alterius in agro suo collocavit, priori domino solvebatur (in iure Ruthenico)*: Si idem homo remanserit al. oszydłby apud dominum Gologorski, extunc dominus archiepiscopus debet recipere collocacionem al. osyelczyna pro eodem homine a domino Gologorski 1454 *AGZ* XIV 397; Si homines recognoscant, quia remanserunt al. oszydly, extunc domino archiepiscopo debent dare osyelczyna *ib.* 507.

Osiedlczyzna, Osielczyna *w prawie ruskim oplata za nowoosiadłego chłopa, uiszczana przez nowego pana poprzedniemu, merces, quae ab eo, qui colonum alterius in agro suo collocavit, domino priori solvebatur (in iure Ruthenico)*: Stephanus... procurator remansit iure... circa hominem videlicet Myleschko, pro quo ipsum citaverat reverendissimus... dominus archiepiscopus..., cui reverendissimo idem Stephanus dedit pro eodem mediam sexagenam vlg. osszyelczyną et memoriale 1440 *AGZ* XII 77; Hodie iurare habuit Zirgosszch pro Illocone pop, quod Zirawssky post reclinacionem non mittebat oszelczysny 1444 *ib.* 127; Que (*sc.* marca) fuit data pro isto homine Mathphey c(um) osyelczyna septem fertones wathamano Lenyecz de

Thiszcowcze 1448 *ib.* 172; Michael procurator Iosip vathamani... dixit, qualiter hominem Mathisch locaret al. oszadzil et ponebat oszedlcisna coram iudicio pro eodem. Nobilis Iohannes... actor, dixit: Domine iudex, invenias hoc, an ipse oselczisn[i]a primo habet ponere pro dicto homine. Et ius ipsum requisivit, quando ponebat oselczisn[i]a 1449 *ib.* 188; Et <si> idem homo remanserit al. oszydłby apud domino Gologorski, extunc dominus archiepiscopus debet recipere collocacionem al. osyedlczysna pro eodem homine a domino Gologorski 1454 *AGZ* XIV 510, *sim.* 1456 *ib.* 471, 1469 *AGZ* XVII 18; Ivan recognovit se esse subditum et hominem eiusdem... Zophie de area de tribus porcionibus al. ze trzech czwyerczy, pro quo homine prefata Zophia dedit osyedlczysną 1493 *AGZ* XVIII 517.

Osiedle *zagroda, zabudowania chłopskie (kmiece), łącznie z ogrodem warzywnym, cmethonis domus atque aedificia ad rem domesticam spectantia una cum horto olitorio*: Nicolaus kmetho... obligavit se Nicolao de ibidem heredi in hunc modum racione edificacionis al. ossedla thaberne sue 1434 *StPPP* II nr 2557; Stanislaus... partem suam hereditatis... Nicolao... obligauerat, una cum constructione seu edificacione domus al. s osedlim et Nicolaus hoc ipsum negavit, dicens, quod pro se debet edificia domus al. ossedle dimittere 1436 *ib.* nr 2626; Stanislaus... iure acquisiuit domum seu constructionem domus al. vlg. ossedle... super Nicolaum..., quam domum... Nicolaus eidem Stanislao una cum agro ad predictam domum spectante... obligauerat *ib.* nr 2627; Elizabeth in gagys ligna... ad edificacionem domorum et ossedla dicte ortulanie... utifruī debebit *ib.* nr 2637; Petrus... per iuramentum... euasit Johannem... pro domo et opplocze al. ossedle 1440 *ib.* nr 2803.

Osiedlenie *zagroda, zabudowania chłopskie (kmiece), cmethonis domus atque aedificia ad rem domesticam spectantia*: Edificatio domus al. oszedlenie 1427 *ArchTerCrac* VIII 306, 10; Fredricus... Nicolao... dedit pro suo servicio tria quartalia agrorum cum area al. ossedlenyem in suburbio... sita 1464 *AGZ* XVI 14. ~ *Cf. Siedlenie.*

Osiedlić *zbudować, postawić budynki mieszkalne i gospodarcze, domos aedificiaque ad rem domesticam spectantia struere*: Tamdiu edificia al. chiez acomodavi, donec alia edificabit al. oszedly 1445 *TymProc* 249; Dictus kmetho non dedit super se docere, sed recognovit, quod in thaberna sedens, acceptavit al. przyjął mansum

desertum et liberum, non edificatum vlg. nye ossyedloną 1452 *ib.* 250.

Osiedzenie, Osiedzienie, Osiędzenie 1. 'własność, to co się posiada, possessio, bona': Napelnyona yest zemya ossedzyeny<m> (*Puł*: oszyędzenym) twogym (impleta est terra possessione tua) *Fl* 103, 25.

2. 'bliżej nie określona powinność chłopca osiadłego na gruncie pańskim, emethonis in domini terra collocati munus quoddam incertum': Andreas... de Janowicze Laurencium kmethonem de ibidem pro censu et laboribus, et pro ossødzene, ut dicebatur, liberum perpetue dimisit 1428 *ArchTerCrac* CXCVI 220, 32; Ius decrevit... Venceslao tutori... evasionem contra... Nicolaum..., pro quibus ipsum citta-verat, videlicet Prusz et Miszcz, racione sessionis vlg. ossyedzenya 1489 *AGZ* XIX 374.

3. *dubium*: 'posiadanie (czegoś) lub osadzenie (czegoś w czymś), alicuius rei possessio vel in aliqua re locatio' (?): Czy wyznaly, ysz wydzely, ysz tramy pywnyczne powoda leszą w mvrze y na tem gego *szklepp wmvrowan... Na to proszemy wasz, navczzye nasz, gestly then powod doszycz vkazal s tymy przyszasznymy ludzmy y takim thysz (*pro* thych) tramow y *szkleppem (*leg.* z sklepem) gego w mvrze [j] oszyędzenym (an allocutor... possessionem sufficienter ostendisset) daleko przesz rok y dzyen przesze wszey odmowy... albo maly ktore gyne vkazanye czynycz dzyedzyczne *Ort-BrRp* 92, 2.

Osiedzienie cf. Osiedzenie

Osiek 1. 'łaka na urodzajnej glebie, niżej położona, pratum in loco demisso fertilique situm': Item prata circa dictas hereditates adiacentia, que ossech vlg. nuncupantur 1302 *CodSil* II 81.

2. 'przesieka, ząsiek, umocnienie obronne wznoszone ze ściętych drzew, munimentum ex arboribus succisis structum': Iidem homines non compellantur edificare castra ducis, sed construant castra et osecones, et alias firmitates in desolatis burgis et prediis 1232 *KodMazK* I nr 278.

Osielczyna cf. Osiedlczyna

Osielczyna cf. Osiedlczyzna

Osieł cf. Osioł

Osielek cf. Osiołek

(**Osiem**) **Hośm, Ośm** *formy*: n. ośm 1409 *Kościan* nr 415, 1417 *Pyzdr* nr 506, 1418 *Pozn* nr 1020, *etc. etc.*; hośm 1463 *ZapWarsz* nr 1161; ~ g. ośmi 1397 *Leksz* II nr 1035, 1405 *KsMaz* I nr 584, 1412 *Pozn* nr 844, 1418 *ib.* nr 958, *etc. etc.*; ~ ac. ośm 1391 *Pozn* nr 103, 1406 *Kościan* nr 324, *ca* 1428 *PF* I 481, *etc. etc.*; hośm 1405 *Pyzdr* nr 265, *Sul* 7; ~ i. ośmią 1399 *Leksz* II

nr 1284, 1401 *HubeZb* 49, 1404 *Pozn* nr 751, *etc. etc.*; hośmią 1461 *ZapWarsz* nr 1147, 1462 *ib.* nr 1152; ośmi 1405 *Pozn* nr 758; ~ l. (w) ośmi 1400 *HubeZb* 79, 1414 *Pyzdr* nr 386, 1418 *ib.* nr 519, *etc. etc.*

Znaczenie: 'octo': 1. jako liczebnik jednoczłonowy: a. w składni rządu z liczonym rzeczownikiem w gen.: Jandrzych ne zaplaczil Vichne stirzi grzifni a osm scot 1391 *Pozn* nr 103; Vit ranczil Maczkowi za sedm grziwen przes osmi scot 1397 *Leksz* II nr 1035, *sim.* 1418 *Pozn* nr 958; Gest prz<eje>dnal pana Marczina Micolay oszmø grzi<wieh> 1399 *Leksz* II nr 1284; Dzerska iednala Vrbana oszmø grziwen sza gego dzedzinø 1401 *HubeZb* 49, *sim.* 1404 *Pozn* nr 751; Iaco mne Staszek ne szaplaczil osmi cop rszi 1405 *KsMaz* I nr 584; Xsancz custosz se stirmi paniczi a s osmi kmot pobral na yego dzedzine 1405 *Pozn* nr 758; Dzychne røczono hosm grziwem (*pro* grziwen) 1405 *Pyzdr* nr 265; Giwan ne iachal... z oszmø kmoth 1407 *Kościan* nr 330; Janussz nye pobral Janowi s sadzow rib iaco oszm grziwen 1409 *ib.* nr 415, *sim.* 1417 *Pyzdr* nr 506, 1418 *TPaw* VII nr 423, 1423 *Pozn* nr 1137, 1425 *ib.* nr 1198; Johannes... zalowal super... Stanislaum... pro argento puro in pondere vlg. osm skot srebra 1410 *Czrs* 34; Jacub... ne dal... Pyotrassewi yego czøszczy oszmy grziwen 1412 *Pozn* nr 844, *sim.* 1428 *ib.* nr 1292, 1433 *ib.* nr 1422, 1444 *Pyzdr* nr 1264; Thomislaw ranczil za Bilyno, ysz ye gemu mal wszdacz polpantha szlada w oszmy scoth 1414 *Pyzdr* nr 386; Kona kupil za homsz (*pro* hoszm) grziwen 1417 *AKPr* VIIIa 140; On mv ge (*sc.* siekiry) nye dal po tem, *misz oszm nyedzel wysla 1418 *Pozn* nr 1020; Pan Marcusz... iest zastawil srebro... w oszmy grzywyen zemskych penandy 1418 *Pyzdr* nr 519; Janussz nye yachal w oszmy tako dobrich yako sam a z oszmyø podleyszich 1423 *ib.* nr 732; Jan oth *Borziwya o thą krziwdą wstal, esze na nem w[y]szal czinszu wanczey oszmą forlangow 1424 *TymProc* 300, *sim. ib.*; Szymek... wszal... ossmy swyny 1428 *Pozn* nr 1495; Miroschek... nye dal *ktnącz oszmydzesyanth sticolczew y oszmy sooch *ib.* nr 1507; Jacom ya ne szeszal Pyotrka... do... woyta po dwanaczce kop y po oszm pokow myodu 1436 *ZapWarsz* nr 676; Welyslaw ne ranczil za Jacuba oszmy korczy owsza *ib.* nr 677; Jacom ya ne wywałal Dzirzkowy łak nocną rzeczą za oszmy kop sylą 1445 *ib.* nr 596; Kaschdi sąndza czaną... wżanhtą... zymye hoszm dny (octo diebus) czalo schowacz yma *Sul* 7; Mykolay... nalasl...

bursą sz... oszmyą skoth (cum... octo scotis) *Sul* 52, *sim.* *Dział* 44; Za kasdy (*sc.* dąb) osmy szkoth (VIII scotos)... zaplaczy *Sul* 59, *sim.* *Dział* 58, *sim.* *Sul* 52. 64, *Dział* 43. 49; Kthokole przedaną dziedzyną w oszmy lath (infra octos annos)... w sząth nye przywydze *Sul* 65; Thedy moze woith na nym zyskacz szwą wyną, kthora czyny oszmy szelagow pyenyądy *OrtMac* 63; W thych dzyelnych rzeczach byl jeden szrebrny korczak y oszym szrebrnych lyzek *ib.* 85; To ma vczinicz przed oszmyą lyath (infra octo annos) *Dział* 50; Jaco ja nye zaoral pola probosczozy gvalthem hosmya plvgow 1461 *ZapWarsz* nr 1147, *sim.* 1462 *ib.* nr 1152; Yako ya nye hvkrathl trzech kony Zyemakovy thako dobrych yako hossmy koph 1463 *ib.* nr 1161; Jakom ya... nye bilem na zoną gego... anym gey vschkodzil jako osszmy koopp polgroschkow 1472 *ib.* nr 3057, *sim.* *ib.* nr 3060; <Mar>-czyn... <nie wziął> *ossmyh kloth soly 1473 *ib.* nr 1423; Pan Golawynsky vkazal ssye na oszmy kony 1495 *GórsJazRp* 278; Oszm myar plothna, szyethm szthop w grobye, thom thylo vyrobyl szoby *SkargaPloc* w. 27; ~ **b.** w *składni zgody z liczonym rzeczownikiem w instr.*: Jako pan... Choyniczsky ny<e> prziyal na dziedzina samoczywarth... tako dobrich jaco sam a z oszmią podleyschimi 1432 *Pozn* nr 1535; ~ w *loc.*: Iakoz ya Janowi ne *wzola nicz w oszmi nedzelach 1400 *HubeZb* 79; Po osmy dnyoch (exspectatis autem ultra septem diebus) lepak *golobek wislan s korabya *BZ Gen* 8, 10; W osmy lecyech bil Iozias (octo annorum erat Iosias), gdisz poczøl krolyowacz *BZ IV Reg* 22, 1; Nye kradnye w xanzezy zemy any kradzesthvem zywy, any thym kradzesthvem xandza w osmi kopach gr<oszy> nye vskodzil 1472 *SprTNW VIII* 2, 41, *sim.* 1472 *TymProc* 201; Jakom my przischethwschi na gymyeny dziedziczne... w oszmy parszvnach luczszkych nye zaoralyszmy, polwloczka 1472 *ZapWarsz* nr 3085; <Po śmierci> w osym (*pro* osmy ?) dnyoch (infra octo dies), nathychmy<ast> kolzdy brath y syostra mayą <się> modlycz za duszą yego 1484 *Reg* 720; Pan Wyssyel mlody vkazal sszye na oszmy konech 1495 *GórsJazRp* 277, *sim.* *ib.*, *ib.* 278.

2. jako składnik liczebnika wieloczłonowego w *składni rządu z liczonym rzeczownikiem w gen.*: Tego mu ne doszedzeli o czterdzeszcy y oszmi grziwen polouicz<e> 1406 *Kościan* nr 324; Zastawamy... w tyssonczu grzywen..., lyczoncz w kaszdø grzywnø czterdzeszcy y oszm g<r>ossy *ca* 1428 *PF I* 481; Yakom ya scodzyen sto grzywyen y oszm 1437 *Pyzdr* nr 1152; Od tich dny,

w nychsze to krolyowal Yen nad Israhelem..., bilo lyat oszm a dwadzesczya (viginti et octo anni sunt) *BZ IV Reg* 10, 36; Statuta noue... xiążączia Conhrada... ktori... vstawil iesth... liatha po narodzeniu zbaucziela nasego thiącz czterista dziewięćdziesiąt y osmi liath 1498 *MacPraw VI* 272; Tamo byl yeden czlovyek, który myal trzydzieszy a oszm lyat nyemocz vyelyką (triginta et octo annos habens in infirmitate sua *Jo* 5, 5) *Rozm* 256, *sim.* *ib.* 254, **Osiemdziesiąt, Hośmdziesiąt, Ośmdziesiąt** *formy*: *n.* ośmdziesiąt 1399 *Pozn* nr 410, *Fl i Pul* 89, 11, 1472 *ZapWarsz* nr 3054 *etc.*; hośmdziesiąt 1457 *ZapWarsz* nr 1070; ~ *g.* ośmi dziesiąt 1423 *Kościan* nr 1003, 1427 *MPKJ II* 306, 1428 *Pozn* nr 1507, 1435 *ZapWarsz* nr 466, *etc.*; hośmidziesiąt 1423 *Pozn* nr 1149; ~ *ac.* ośmdziesiąt 1398 *Pozn* nr 363, 1399 *HubeZb* 76, 1399 *Kościan* nr 112, 1405 *Pozn* nr 771, *etc.* *etc.*; osiemdziesiąt 1427 *AKPr VIIIa* 168; hośmdziesiąt 1413 *KsMaz I* nr 2068; ~ *l.* (w) ośmidziesiąt 1413 *KsMaz I* nr 2068, 1435 *Pozn* nr 1451, *BZ Gen* 5, 28. *Ex* 7, 7.

Znaczenie: 'octoginta': 1. jako liczebnik jednoczłonowy: **a.** w *składni rządu z liczonym rzeczownikiem w gen.*: Margorzata na potrkowske woytowstwo osmdzeszanth *grziwem posagu polozila 1399 *HubeZb* 76, *sim.* *OrtMac* 131; Cszo Pacosz poszegł Micolayevi s braczø, w tem ma oszmdzesand grzyven szcodi 1399 *Kościan* nr 112, *sim.* 1405 *Pozn* nr 771; Dnowe lyat naszich syedmdzesøt lyat. Acz zaprawdø w mogøczich osmdzesøt lyat (si autem in potentatibus octoginta anni) *Fl* 89, 11, *sim.* *Pul*; Marcin... wszal na nem (*sc.* Mikołaju) osmdzeszant cop 1405 *Pozn* nr 773; O ktorø hoszmdzeszanth grossy na mø Offemka zalowala dziedzini, tø ya dzirzø w oszmidzessant grossy w zastawe 1413 *KsMaz I* nr 2068; O nezaplaczone hosmydzeszant grzyven oth Yadamka mam skody pancz grzyven 1423 *Pozn* nr 1149; Eszem ya ranczil Mathisevi osmydzeszanth grossow 1423 *ZapWarsz* nr 67; Pøthlik za osem dzeszant grzyven przedan przez grosza 1427 *AKPr VIIIa* 168; Jan ne wszanl Magdalene... oszmydzeszand zyrow 1427 *MPKJ II* 306, *sim.* 1428 *Pozn* nr 1507; Febronya... ne vrabyła poltorasta przerabli... we dwunaszce szobe rownich a w oszmidzeszanth *podleischil 1435 *Pozn* nr 1451; Thomek nye winowath Stanislawowi osmidzeszanth groszi 1435 *ZapWarsz* nr 466, *sim.* 1448 *ib.* nr 810; Yan... cupil dzyedzithstwo w Marcowiczach... za *oszmidzessyath grzywyen 1444 *Pyzdr* nr 1209; Yen prziprawyl sobye oszmdzesyøt møszow (octo-

ginta viros) *BZ* IV Reg 10, 24; Ona ma... wszancz tha osmdzieszanth grzywyen *OrtBrRp* 95, 4, *sim. OrtMac* 131; Gdy burgrabya szyedzy na sąndze..., gyst wy na oszmdzieszath szelągów *OrtKał* 200, *sim. OrtMac* 33; Jakom ya Czcziborowy nye virambyl drzeva z gegu pushczy... jeko hoszmdzesszath grosshi 1457 *ZapWarsz* nr 1070; Jakom ya kobyl... nye przekol... anym go vschkoził jako oszmdzeschath groschi 1472 *ib.* nr 3054, *sim.* 1399 *Pozn* nr 410; ~ **b.** w *składni zgody z liczonym rzeczownikiem w loc.:* Bil Moysesz w oszmydzesyøt *lyeczich (erat... Moyses octoginta annorum) *BZ* Ex 7, 7; ~ **c.** z *elipsą rzeczownika:* A thy vyelyesz vynovath?... Vezmy tvoje lysty, napyschysch ossmdzieszyath (scribe octoginta sc. coros tritici *Luc* 16, 7) *Rozm* 389.

2. jako składnik liczebnika wieloczłonowego:
a. głównego: Czso mø Swanthomir wrøcił w Szidi w oszmdzesanth *gziven przes gedney, s tego mø ne wiplacził 1398 *Pozn* nr 363; Jan... ne dal wyoracz sta y oszmydzessand zagonow 1423 *Kościan* nr 1003; Yako mam ssto oszmdzesanth y cztyrzy grziven szcody 1427 *Pyzdr* nr 839; Czszom zayanl oszmdzesandth y stho szwyny, thom zayanl na sszwem... *dzczystwye 1432 *ib.* nr 1049; O ktori kon Hedwiga na mya zalowala, za *them-em ya ne winowath oszmidzesanth y szeczy grossy 1435 *ZapWarsz* nr 662; Yakom tego szcøden oszmdzessand y trzy grzyw(n)y 1440 *Pyzdr* nr 1189; Yakom ya scøden oszmdzesanth grzywyen y trzy grzywny *ib.* nr 1190; Zyw bil Lamet we stu a w oszmydzesyøt lat (vixit... centum octoginta duobus annis) *BZ* Gen 5, 28; Abram... *zczedl... swe schowane (pro wzchowance) trzista gich a osmdzesyøt (numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo) *ib.* 14, 14; Y bil gest Abram szeszcz a osmdzesyøt lat (octoginta et sex annorum erat Abram), gdisz to gemu Agar porodzyła Ysmahela *ib.* 16, 16; A byla Anna prorokyny... A tha wdova byla asz do lyath oszmdzieszanth y szthyrzech (ad annos octoginta quattuor *Luc* 2, 37) *EwZam* 295; Cristus... by vass mogl v popyol przemyenyecz yako vczynyl voysze Samagri-povey, ktora byla sto osmdzieszyath y pyecz tyszyaczy luda *Rozm* 628; ~ **b. zbiorowego:** Yakom zayøl... na crolewske dzedzine... po dwa rasy oszmdzesanth y osmyoro dobitka 1427 *Pyzdr* nr 860; ~ **c. porzdkowego:** Latha bozego tissyancz trzistha osmdziesyand dzyewyante... xandz mazowesski... wstawyena... vkonczil *Sul* 91.

(Osiemdziesiąty) Ośmdziesiąty 'octogesimus':

Oszmczesyøtego ca 1450 *PF* IV 570; ~ jako składnik liczebnika wieloczłonowego: Pyszan (sc. list) w *Zyathorzye... lyetha tyszyacz sztyrystha *oszmdzysatecho *szyedmyecho 1498 *SKJ* III 335.

Osiemnaście cf. Osiemnaście

(Osiemnaście) Hośmnacie, Hośmnatcie, Osiemnaście, Ośmnacie, Ośmnaście, Ośmnaście, Ośmnaście, Ośmnacie *formy:* n. ośmnaście 1405 *HubeZb* 112, *BZ* I Par 12, 31, 24, 15, *OrtKał* 201; ośmnacie 1416 *AKH* III 267; ośmnaście 1445 *Pozn* nr 1622, *OrtBr* VII 571, *OrtBrRp* 70, 1, *OrtMac* 93, 102, *Rozm* 373; ~ g. ośmnaście 1402 *JA* VI 205, 1426 *ZapWarsz* nr 193, 1429 *ib.* nr 262, ca 1429 *ib.* nr 344; ośminacie 1401 *Pozn* nr 505, 1403 *KsMaz* I nr 263, 1444 *Pyzdr* nr 1221; hośmnacie 1463 *ZapWarsz* nr 1162; ośmnaście 1419 *Pyzdr* nr 580, 1497 *ZapWarsz* nr 1796; ~ ac. ośmnaście 1394 *TPaw* IV nr 5026, 1399 *HubeZb* 76, 1399 *StPPP* VIII nr 9055, 1434 *ZapWarsz* nr 618, 1437 *ib.* nr 427, *BZ* Jud 10, 8. IV Reg 24, 8. I Par 18, 12; ośmnacie 1425 *Pozn* nr 1191, 1437 *Pyzdr* nr 1140; ośmnaście 1394 *Kościan* nr 8, 1423 *Pyzdr* nr 715, 1430 *ib.* nr 947, *OrtBrRp* 70, 2, *OrtMac* 93, 1494 *ZapWarsz* nr 1661, *Rozm* 375.376.377; ośmnatcie 1432 *MPKJ* II 309; hośmnatcie 1413 *KsMaz* I nr 2050; osiemnacie 1399 *HubeZb* 45; ~ i. ośmianatcią 1468 *TymSąd* 163; ~ l. (w) ośmnaście *Sul* 87; ośminacie 1421 *AKPr* VIII a 155.

Znaczenia: 1. 'duodeviginti': jako liczebnik jednoczłonowy: Jaczez poslal na mø *dzezino dwa panice y oszmnaszce qmot 1394 *Kościan* nr 8; Poddal my sø pod osmnaszczce gr<oszy> 1394 *TPaw* IV nr 5026, *sim.* 1399 *HubeZb* 76; Mycolayof oczecz floszyl oszemnaszce grziwen do Agneszky ff dom 1399 *HubeZb* 45; Nastka kazala Pyotrasszowi ranczicz grziwna y osymn[y]aczczce scot 1399 *StPPP* VIII nr 9055; Iaco... sina ne uposziwano podlug prawa, kedi szø prawo dzelilo o dluk osminaczce krziwen 1401 *Pozn* nr 505, *sim.* 1444 *Pyzdr* nr 1221; Swanthoslaw nicz Andrzejowa ne zayøl, yeno tho, cso dzerzi we cztirzech grziwnach ot osminaczczce lat 1402 *JA* VI 205; Iacom ia ne winowat Potroui osminaczce groszi mita 1403 *KsMaz* I nr 263; To kupil weczno Potr y visla temu osmnaszczce lath 1405 *HubeZb* 112; Yacom ya ne obeczal Ewcze... czapyk za hosmnathczce (sc. groszy) 1413 *KsMaz* I nr 2050; Temu minala osmnaszczce lat 1416 *AKH* III 267; Stanislaw nye wloszyl swej szony posagu na polepszenye domu... oszmnaszczce grzywyen 1419 *Pyzdr* nr 580; Mamka gegu kmezcza... lanky na bloczech w osminaczce grzywen dzersala 1421

AKPr VIIIa 155; Margorzatha dala osmnaszcze grzywen groszy 1423 *Pyzdr* nr 715, *sim.* 1430 *ib.* nr 947; Mycolay... wraczył Dziyska... w oschmnaszcze grzywen 1425 *Pozn* nr 1191; Jakom ia ne ranczył Myeczslawowy osmynaszcze grossz<y> 1426 *ZapWarsz* nr 193, *sim.* 1429 *ib.* nr 262; Moy oczecz nye wszanl Ondrzeyowych oszminaszcze cop po szaplaczenyu *ca* 1429 *ib.* nr 344; Oszmynathcze kosz... Hanna wszala 1432 *MPKJ* II 309; Jaco mnye Pyotr wynowath rakoyemstzthwa oszmnaszcze grosszy 1434 *ZapWarsz* nr 618; Yszem ya tobye nye ranczil za czlowyeka... sza oszmnaszcze grosszy 1437 *Pyzdr* nr 1140; Jaco mnye Pyotr winowath osmnaszcze groszi mitha 1437 *ZapWarsz* nr 427; Czso na mya zalowala Judka..., bych yey rzecla dacz dwanaszcze lokyet sukna, dwoye blany byelysnowe tako dobre jako oszmnaszcze grzyuen, tegom yey nye rzecla dacz 1445 *Pozn* nr 1622; Pakli w tey osmynaszcze nyedzel sprawyedliwi syan nye vczini (in eisdem decem et octo septimanis), thedi xanzan w gymyeny yego... ma syan wrzczicz *Sul* 87; Y bily znodzeny barzo y vdroczeny za oszmnaszcze lyat (per annos decem et octo) wszitci *BZ* Jud 10, 8, *sim.* *ib.* IV Reg 24, 8; A s polu pokolenya Manassowa osmnaszcye tisyoczow... prziszly (decem et octo milia... venerunt) *BZ* I Par 12, 31; Abyzay... pobyl Edoma... oszmnaszcye tisyoczow (decem et octo milia) *ib.* 18, 12; Kako wyele (*sc.* poręka ma pokupić) thych pyenadzy, czso gych v nasz osszmnaszcye gyda za szyroky grosz *cesszyky? *OrtBrRp* 70, 1; Ten poranczyk ma zayn zaplaczycz wargelth, tho szca o glowa osszmnaszcye funthow *ib.* 70, 2, *sim.* *OrtMac* 93; Bandzely czlowyek zabyth..., tego zaplath gest osszmnaszcye (*OrtMac* 33: dzyseszyacz y oszom, *pro* oszem) funtow *OrtKal* 201; V nasz yesth moneta, czo yey gydzye oszmnaszcye za szyroky grosz praszky *OrtMac* 102, *sim.* *ib.* 93, *sim.* *OrtBr* VII 571; Yako ya nye hvrathl hossmynaszcze moczy chmyelv ... thaco dobrego, yako kopa 1463 *ZapWarsz* nr 1162; Girzik i Pelka... z ossmyanathczia kmyeczli ludzi pana Woczechovich Jana, Piotra, Marczina... na dobrovolney drodze nye gymali 1468 *TymSqd* 163; Jakom ya jemv nye raczila za mego mazha osmnaszcze gross<y> przidathkv na konya 1494 *ZapWarsz* nr 1661; Dwyte kopye vynovath czy, osztaek sumy oszmnaszcye kop 1497 *ib.* nr 1796; Vsyysz<c>zy pogyneczye jako [o] onych osmnaszcye mazow (sicut illi decem et octo Luc 13, 4) *Rozm* 373; Czczyeny o nyevyesczye, ktora myala nyemocz osmnaszcye lyath *ib.* 375, *sim.* *ib.* 376. 377.

2. 'osiemnasty, duodevicesimus': Y wiszedl pyruil lyos Ioiarib..., osmnaszcye Abezes (exivit autem sors prima Ioiarib..., decima octava Aphses) *BZ* I Par 24, 15.

5 (Osieset) Osmset 'octingenti': Wemy y swaczymy, essze J<an> *wssel w Potra Trzanszytoboly trzy grzywny y osmsset pewnich *panyadzy 1425 *Zab* 538; Y bil gest Adam, po porodzenyu tego syna Set, oszmsset lat (octingenti anni) *BZ* Gen 5, 4; Yednym rzvczenym albo rychlem byezenym kv svym nyeprzyaczym lom zabył (*sc.* Dawid) osmszeth mazow bronych (qui octingentos interfecit impetu uno II Reg 23, 8) *Rozm* 625; ~ jako skladnik liczeb-
15 nika wielozlonowego: Gest bil zyw Set oszmsset a szedm lat (vixitque Seth... octingentis septem annis) *BZ* Gen 5, 7; Bil zyw (*sc.* Enos) pyocz-
20 naszcze a oszmsset lat (vixit octingentis quinde-
cim annis) *ib.* 5, 10.

Osienie *cf.* Osianie

Osierdny 'zapalczywy, iracundus': Vbi enim non est humilitas, magnitudo animi vecors audacia, oserdna, est 1436 *R* XXIII 276.

25 Osierdzie 1. 'narządy wewnętrzne człowieka w okolicy serca lub wątroby, np. blona otaczająca serce, przepona lub wątroba, praecordia vel iecur': Humane vite latet in precordiis, v oszerdzv, fundamentum 1436 *R* XXIII 278; Oszyerdzye iecur 1472 *Rost* nr 1141; Hvmiditas vve sine granis et sine pelle extingwit sitim, iecur, oszyerdze, inter[n]usque vigorat XV *p. post.* PF III 291.

2. 'złość, gniew, ira, indignatio': Inimicitie, id est odia inveterata, zastarale oszerdze (manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones Gal 5, 20) 1449 *R* XXV 166; <Ranco>ris osser<dzia> albo gnyevv 1461—7 *Serm* 249v; Furor oszyerdzye, zapaleny *ca* 1500 *Erz* 60.

3. *dubium*: Nunc autem manet fides, spes, caritas, myloszerdze, que (*pro* quasi?) myle oszedze (*pro* oszerdze?) kv bogv y ku blysznyemv (I Cor 13, 13) XV *med.* SKJ I 71.

(Osierociały) Osierociały 'taki który stracił
45 dzieci (lub innych bliskich krewnych), orbis, qui liberis orbatus est': Oszyroczala orba XV *p. pr.* R XVI 323.

(Osierocieć) Osierocieć 'stracić dzieci, orbis fieri, orbari liberis': Oschyroczialbych (*war. lub.:* oszyroczeną, *pro* oszyroczyęą, ostradzą) orbabor (*cur utroque orbabor filio?* Gen 27, 45) 1471 *MPKJ* V 11; Oschyroczał orbatus (ego autem quasi orbatus absque liberis ero Gen 43, 14) *ib.* 13.

55 Osieć *cf.* Osiać

Osiewek *formy*: *n. sg.* osiewek 1466 *StPPP* II nr 3821; *~ g. sg.* osiewku 1407—15 *BibliWarsz* 1858 IV 642, 1430 *ArchCastrCrac* IV 976; *~ ac. sg.* osiewek 1421 *ArchCastrCrac* I 1747, 1448 *TymProc* 279, 1480 *MacPraw* VI 18; *~ i. sg.* osiewkiem 1448 *TymProc* 279, 1470 *ib.*; *~ ac. pl.* osiewki 1431 *StPPP* II nr 2361, 1468 *ib.* nr 3917.

Znaczenie: 'zasiewy, seges, sementis': In facie iudicii constitutus Andreas... tenetur... Thomkoni... marcam minus quatuor grossos in quatuor septimanis <solvere>, alias si non exsolvet, extunc a seminacione al. od oszewku recedere debet et se abrenunciare 1407—15 *BibliWarsz* 1858 IV 642; Pro seminibus vlg. o oszewku 1421 *ArchCastrCrac* I 1747; Cum medietate seminaturis vlg. s *polowczą oszewku 1430 *ArchCastrCrac* IV 976; Stanislaus, frater senior, dimittit annonas al. ossyewky in agris curie in Belzow Johanni fratri recipiendas assumere 1431 *StPPP* II nr 2361; Cum seminatis in manso deserto al. sz oszyewkem 1448 *TymProc* 279; Domina Sbuchna... seminata al. ossyewek, que aput ipsam suscipientes (sc. mansos) seminarunt (sc. cmethones), libere debet dimittere *ib.*; Semina al. oszewek pro eodem Henrico erunt 1466 *StPPP* II nr 3821; Tu ibidem in Klanczanya recipisti ipsius Magdalene segetes hyemales et estiuales, vlg. oszewky 1468 *ib.* nr 3917; Cum seminacione al. z ossyewkyem 1470 *TymProc* 279; Et seminacionem al. osi(e)wek seminaturum debet esse nominati Johannis 1480 *MacPraw* VI 18.

Osiędnąć *cf.* **Osiądnąć**

Osiędenie *cf.* **Osiędenie**

Osięgly *cf.* **Osiągły**

Osięgnąć *cf.* **Osiągnąć**

Osięknąć *cf.* **Osiąknąć**

Osika *bot.* 'osika, *Populus tremula L.*':

Item post arbor dicta oschyka antiqua, signata cum tribus crucibus (1460) XV *ex. AGZ* III 221; Item abies signata cum scopulo et circa eam antiqua oschyka signata *ib.* 222; Item una oschyka penes aliam signate versus civitatem *ib.*

Osikowy 'pochodzący z osiki, związany z osiką, qui ad *Populum tremulam L. pertinet*': Meliorando suam primam citationem originale, quid sibi in ea deficit, et hoc sibi deficit: Robora teculi al. ossikove drzewa 1491 *AGZ* XVIII 308; *~ osikowe* drzewo 'osika, *Populus tremula L.*': Osikowe drzewo populus 1419 *Rost* nr 2891.

Osilca 'gwałciiciel, violator, qui vim infert': Any osylcza (oppressor) taky, lvbo wyeszny pan, gych wsczagnacz smyey *Sul* 61.

Osile 'gwałt dokonany na kobiecie, zgwałcenie,

stuprum, vis mulieri illata': Jaco to swaczø, isz Przibek Swønthosze ne vczinil oszila 1391 *Pozn* nr 90; Jszeszmy szliszely, y przii tem byly, czrzyk, placz y wolanye na osszile: gwałtu! Clari s Gnyezna... na Stanislaw... , ktorisz Stanislaw yey gwalth vczinil y osromoczil noczną rzeczą 1433 *ib.* nr 1560.

Osilić 'zgwałcić, vim mulieri inferre': Kedy pan wszy gwalthem osyly (si... opprimat, *Dział* 34: pokala yawno) dzewką abo zoną swego kmyecza *Sul* 44; Kthorykole dzewyczą... gwaltem vsylil... zywoth gego bącz na mylosczy tak osyloney dzewky (in oppressae virginis gratia) *Sul* 58; Nye tylko porodzy-czele osylon[y]ley nyewyasthy (oppressae, *Dział* 62: rodzina takyey vczynyoney), alye thesz y wszysthczy wyesznyce..., ktoregole czasv vyszcza volną mocz mayą myecz *Sul* 61.

Osilnik 'gwałciiciel, violator, qui vim mulieri infert': Na naszey lascze y przyaczol gey (sc. dziewki) ten tho osylnyk (oppressor) ma bycz *Sul* 58.

Osilstwo 'zgwałcenie, gwałt dokonany na kobiecie, stuprum, vis mulieri illata': Ktorykole dzewcze... gwalth vczyny, osszylstwem obne-czczacz (opprimendo violentiam fecerit), a dzewycza... gwalczywego osylstwa vchodząc (violatoris oppressionem evadens)... wolacz bądze, ... a snamyona osylstwa (signa oppressionis, *Dział* 55: znaky gwałtv) na nyey yawna bądą wydzana, ... na naszey lascze y przyaczol gey ten tho osylnyk ma bycz *Sul* 58; Paknyaly dzewycza... o nyekakem vsylstwe (pro vsylstwe, de oppressione) obwyny kogo pothwarzlywye, a na nyey snamyona osylsthwa (signa oppressionis) nye bądą wydzana..., tedy ten, gego obwynyla, sz szesczą swego stadla *luczny szebeye oczyszcy *ib.*

Osina *bot.* 'osika, *Populus tremula L.*': Transeundo per siluam, dictam ossyny, usque ad magnam siluam, dictam grabow (1362) XVI *AKH* IV 255; Quos limites propriis vocabulis duximus designandos: ... a Sloczinna usque ad quercum (pro quercetum?) dictam osini, ab osini usque ad quercum *dictam trzesniowy dąb (1382) *KodTyn* 162; Br<z>oszy welge et osini welge 1425 *ArchTerCrac* CXCV 327, 22; Tu piscina tua... silvam ipsius sterilem al. yalowa, nyerodny de generibus: grabyna, ossina, lipina... subundasti 1446 *AGZ* XIII 197.

Osiodłać *formy*: *praes. ind. 3. sg.* osiodła *BZ* Gen 22, 3, 1466 *R* XXV 135, 1471 *MPKJ* V 41; *~ imper. 2. pl.* osiodłajcie *BZ* III Reg 13, 13. 27, 1471 *MPKJ* V 44; *~ praet. 3. sg. m.* osiodłał *BZ* Num 22, 21. III Reg 13, 23, 1471

MPKJ V 10, Rozm 80; 3. pl. m. osiodłali BZ III Reg 13, 13. 27; ~ part. praet. pass. ac. sg. m. osiodłany OrtBrRp 32, 2.

Znaczenie: 'zalożyć siodło na grzbiet zwierzęcia używanego do jazdy wierzchem, equum (asinum) sternere, sellam equo (asino) imponere': Tako Abram w noczy wstaw osyodła (stravit) osła swego BZ Gen 22, 3; Wstaw rano Balaam oszodłal osliczø swø (strata asina sua) BZ Num 22, 21; Osyodłayce (sternite) my osła BZ III Reg 13, 13, sim. ib. 13, 27, 1471 MPKJ V 44; A gdisz osyodłaly (cum stravissent, sc. asinum), wysadł y gechal BZ III Reg 13, 13, sim. ib. 13, 27; A gdisz iadł chleb a pyl, osyodłal (stravit) osła swego prorok, gegosz bil zasycø przywyodł ib. 13, 23, sim. 1471 MPKJ V 10, Rozm 80; Tego vmarlego... myecz, gego lepsy kon oszyodłany... mą wszancz brath OrtBrRp 32, 2; Oschiodła sternet (servus meus contempsit me, dixique ei ego..., ut sterneret mihi asinum II Reg 19, 26) 1471 MPKJ V 41; ~ przenośnie 'podporządkować coś sobie, occupare': Cuius autem diabolus cor obsidet osodła 1466 R XXV 135.

(Osiol) Osiel formy: n. sg. osieł Gn 3b, XV med. SKJ V 260, BZ Ex 21, 33. 22, 4. Deut 28, 31, etc.; ~ g. sg. osła Dek III 10. 18. 29, BZ Ex 20, 17. I Reg 15, 3; ~ d. sg. osłowi Gn 4a, BZ III Reg 13, 28, Rozm 69; ~ ac. sg. osła Gn 3b, BZ Gen 22, 3. Ex 22, 10. Deut 22, 4. I Reg 16, 20, etc.; ~ i. sg. osłem Kśw cr 30, XIV ex. Pocz 232, BZ Gen 22, 5. Deut 22, 10; ~ l. sg. (w) osłe Dek III 10, BZ Ex 22, 9. Deut 22, 3, Rozm 446. 752; ~ n. pl. osłowie Gn 3b; ~ g. pl. osłów BZ Gen 32, 5. 15. I Par 5, 21. Neh 7, 69; ~ ac. pl. osły BZ Gen 12, 16. Jos 6, 21. 7, 24. I Reg 27, 9, Rozm 81; ~ i. pl. osły BZ Ex 9, 3; ~ l. pl. (na) osłech BZ I Par 12, 40.

Znaczenia: 1. 'osiol, asinus': Togodła pred uolem a pred oslem v yasłkah s(ię położył) bil Kśw cr 30, sim. XIV ex. Pocz 232; A tesczy ony szø szobø (leg. z sobą) volu y osła vedly bily Gn 3b, sim. ib.; A vøcz tedy vol y oszel szøcz ony bily milego Xa posznały ib., sim. Rozm 65; Skoth y osłowe szøcz ony bily... thamo stagaly Gn 3b; A tako vøcz tamo Ioseph svemu oslouiy y volkouy gestcy on byl gasly vczynil Gn 4a, sim. BZ III Reg 13, 28, Rozm 69; Ne korzyszczy w yego poszle, zbozyw, wole any oszle Dek III 10; Ne pożeday yego poszła, zboza, wolw any oszła ib., sim. ib. 18. 29, sim. BZ Ex 20, 17; Est ne aula tua stabulum, thronus presepium, tubicines sonus duorum animalium: bouis et asini twoy potrambaczo-

wye wol a osszel? XV med. SKJ V 260; A gymyal gest Abram owce, woli, ozli (fueruntque ei... boves et asini) BZ Gen 12, 16, sim. ib. Jos 6, 21. 7, 24. I Reg 27, 9; Tako Abram w noczy wstaw osyodła osła (asinum) swego BZ Gen 22, 3, sim. ib. I Reg 16, 20. III Reg 13, 13. 27. 28. 29, Rozm 62. 80; Rzeczø ku slugam: Czekayczye tu s oslem (cum asino) BZ Gen 22, 5; Mamczy wolow, owycz, oslow (asinos) dosycz ib. 32, 5, sim. ib. 32, 15. I Par 5, 21. Neh 7, 69; Tocz ma *rokøø bødzye nad twymy polmy y nad konmy y nad osly (super... asinos) BZ Ex 9, 3; Wpadłbi w nyø (sc. studnię) wol albo ossyel (asinus), pan studnyey wroczy zaplatø dobitczyøø ib. 21, 33, sim. ib. 22, 4. Deut 28, 31. III Reg 13, 24, XV p. post. Kalużn 284, Rozm 380; A przyszyøsze, ysze nye szczyøgnøl røky swey... ku spachanyu sdrady tak na wolye yako na oszlye (in asino) y na owczy BZ Ex 22, 9, sim. ib. Deut 22, 3; Aczbi kto polyeczyl blysznemu swemu osła (asinum), wolu, owczøø BZ Ex 22, 10, sim. ib. Deut 22, 4, XV p. post. Kalużn 285; Nye bødzesz oracz spolv volem y oslem (in bove simul et asino) BZ Deut 22, 10; Przetosz szedw nynye poby (leg. pobij) Amalecha..., zbyg od møsza asz do szoni a dzecy,... wolu, wyelbløda y osła (asinum) BZ I Reg 15, 3; Ale y ktorzi podle gich bily,... przyniesly chlebi na oslech (in asinis) a na wyelblødzech BZ I Par 12, 40; Ossel asinus 1472 Rost nr 1481; Vyodł (sc. Jozef) sobå (leg. z sobå) dwa osly (duos boves et totidem ducebat asinos) Rozm 81; Po pvsczy ydåcz Iesus czåsto byegal, drugdy wszyadal na osła (residens in asino) ib. 118, sim. ib.; Ova kroł twoy przyschedł szmyerny tobye... na oslye y na zrzyebyecziv oslyem (ascendens super asinam et super pullum filium asinae Zach 9, 9) ib. 446, sim. ib. 752.

2. dziwoki osieł 'dziki osiol, Equus onager Schreb.': Dziwoky oszel onager (numquid rugiet onager, cum habuerit herbam? Job 6, 5) 1471 MPKJ V 60; Onager dzywoky ossyel veł lossz ca 1500 PF IV 748.

(Osiotek) Osiotek hypocor. 'osiol, asellus, asinus': Oszyelek asellus ca 1500 Erz 60; Tedy... Marya bådaczy brzemyenna szyedzyala na oszyelkv (in asino) Rozm 62; Iozeph poyal osyelka (asinum tenebat), na ktorem szyedzyala dzyevycza Marya ib. 63.

Osirociaty cf. Osierociaty

Osirocieć cf. Osierocieć

Oskaradzenie cf. Oszkaradzenie

Oskaradzić cf. Oszkaradzić

Oskard, Hoskard 'żelazne narzędzie do kru-

szienia murów, kamieni itp., kilof, dolabra: In eodem molendino recepte sunt due secures, una bindas, alia rotunda, quinque maley al. oskardi 1457 AGZ XI 426; Emi medium curcum ferri super oscardi 1461 AKH XI 485, *sim. ib.* 486; Fabro, qui laborat ad tria molendina..., equos fallerando, oscardi faciendo *ib.* 487; Attinencia... ferrea minora, videlicet oskardi 1462 AGZ IV 178; Ferra: hoskardy, paprzycze, wrzczona et cetera necessaria correquisita ad ipsum molendinum erectum 1466 ZapRpŁomż 2, 438; Oskard mola XV *p. post.* PF V 7; Oskard confractorium ca 1500 Erz 60.

Oskarżony cf. Oszkarżony

Oskarżyć *formy: inf. oskarżyć* 1498 MacPraw VI 272, XV *ex. Kalużn* 292; ~ *praet.* 3. *pl. m.* oskarżyli XV *med. R XXIV* 361; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* oskarżon BZ Gen 31, 2; ~ *praes. pass. I. sg. m.* jeśm oskarżon BZ Gen 31, 5; 3. *sg. m.* jest oskarżon XV *ex. Kalużn* 279; ~ *fut. pass. 3. sg. m.* będzie oskarżon Sul 97; ~ *praet. pass. 2. sg. m.* -ś był oskarżon XV *ex. Kalużn* 293.

Znaczenie: 'złożyć na kogoś skargę do sądu, do władz itp., accusare, in ius vocare': Pakli przed sądem wstawyw sąm o to iste przestąpyenye, o yesch wtenczas bandzye oskarżon, sprawyedlyph sąm nye vcziny (si praemisso modo citatus coram iudicio pro eodem excessu se non iustificaverit), tegdi... tego istego w vnach rzeczonych skazyem, ze ma bicz potąpyon Sul 97; Pontifices Jacobum accusaverunt byskupia balwanska ossoczyl(i), oskarżyli XV *med. R XXIV* 361; Tedi vsnamyona Jacob, ze oskarszon przed Labanem BZ Gen 31, 2; Wydzø nynye, ysze gesm oskarszon do waszego oczcza *ib.* 31, 5; On, komv się gwalth sthal, ma wneth obiawycz y oskarżicz onego gwalthownyka (violatus debet accusare... invasorem) przeth stharosthą 1498 MacPraw VI 272; Thego Yezvsza... podlvg prava szkazyemiy, aby... na krzyzv byl przybyth za thy vyszthąpi, za kthore yesth oskarżon XV *ex. Kalużn* 279; O boze, który dlya othkupyenya szwyatha chczyalesz szye... od falszywych szwyathkow oskarżycz *ib.* 292; Panye Yezv Kryszyche, kthorysz... byl... od falszywych szwyathkow... nyevynnye oskarżon *ib.* 293.

Oskola *'sok roślinny, sucus plantarum'*: Qui sumunt istas (*sc. lactucas*), quidam contritas, quidam sucum, oscola, earum XV *in. R XXIV* 68; Olyua... in foliis habet virorem, in liquore, oskole, dulcedinem *ib.* 70; Oskola succus 1472 Rost nr 1014.

Oskomieć (*o zębach, de dentibus*) 'zdętwieć,

ściernąć od kwasu, stupere: Dentes nostri obstupescunt vlg. oskomyały vel smyerthvyaly ca 1500 Erz 60.

Oskomina, częściej *pl. tantum Oskominy*

1. 'dętwienie zębów od jedzenia kwaśnych owoców, dentium stupor acidis fructibus edendis effectus': Oskomyną dentigo ca 1500 Erz 60; ~ oskominy mieć (*o zębach*) 'odczuwać zdętwienie, stuporem dentium sentire': Qui enim comedit fructum amarum, non potest habere appetitum ad alios cibos, quia habent (*sc. dentes*) oskomini XV *in. R XXIV* 65; Et dentes filiorum obstupescunt oskomyny mayą (Ezech 18, 2) XV *p. pr. SKJ* I 306, *sim.* 1471 MPKJ V 104.

2. 'apetyt, gwałtowna chęć zjedzenia czegoś, appetentia, appetitus, cupiditas edendi aliquid': Oskomina emedia 1472 Rost nr 1735.

Oskubać 'ogolocić z pierza, plumas evellere': Oscubayø explumo XV *p. pr. PF* V 28.

Oskudzić (?) 'potępić, damnare, condemnare': Condempnauerunt oscudzyly aut na smyerzcz skasaly (*war. kal.*: potampyly aut na smyerzcz oschandzily aut skasaly; condemnaverunt eam, *sc. Susannam*, ad mortem Dan 13, 41) MPKJ V 110.

Osla 'podłużny kamień, najczęściej z piaskowca, używany do ostrzenia kosy, sierpa, noża itp., oselka, cos, lapis oblongus quo ferramenta acuuntur': Pro II falcastris dictis cossi..., pro cotibus dictis osly et pro acucione eorundem falcastrorum 1394 MMAe XV 199; Osla cos 1472 Rost nr 58; Lapsorium, oszłą, est lapis, in quo acuitur ferrum ca 1500 Erz 60.

Oslabiać się 'tracić siłę, słabnąć, viribus defici': Beneficencia liberalitatis remittitur oslabya są, vpokaya są 1436 R XXIII 277.

Oslabianie 'odbieranie siły, infirmatio, viro- rum ademptio': Peccatorum detestacio wszgardzenye grzechow albo oslabyanye XV *p. post. JA* XII 144.

Oslabić (się) *formy: a. z zaimkiem zwrotnym się: praet. 3. pl.* osłabiły 1471 MPKJ V 109.

b. bez zaimka zwrotnego się: praes. ind. 3. sg. osłabi ca 1450 PF IV 579; ~ *imper. 2. sg.* osłab 1444 R XXIII 302, 1471 MPKJ V 83; ~ *inf.* osłabić ca 1500 Erz 60; ~ *praet. 3. sg. neutr.* osłabiło MPKJRp V 55 r; 3. *pl.* osłabili *a.* osłabiły 1471 MPKJ V 101, MPKJV 109; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* osłabiony ca 1500 Erz 60; *n. pl. m.* osłabieni 1471 MPKJ V 93; *ac. pl. f.* osłabione MPKJ V 133.

Znaczenie: 'odebrać siłę, uczynić słabym, viribus privare, infirmare, debilitare': Laxa oszlaib (*leg. osłab*), roszwianszy (*laxa malum, quod fecimus, auge bonum, quod poscimus*) 1444

R XXIII 302; Oslabi restringitur ca 1450 PF IV 579; Laxati sunt oslabyeny (laxati sunt funiculi tui et non praevalerent Is 33, 23) 1471 MPKJ V 93; Oslabyly dissolute (audivit rex Babylonis famam eorum et dissolutae sunt manus eius Jer 50, 43) *ib.* 101; Oslabyli schią (*war. lub.*: oslabilly) soluebantur (et compages renum eius, *sc. regis*, solvebantur Dan 5, 6) *ib.* 109; Oslabylo (*war. kal.*: oslabnye) dissolute (dissolutae sunt manus nostrae Jer 6, 24) MPKJRp V 55 r; Oslabyone remissas (propter quod remissas manus, et soluta genua, erigite et gressus rectos facite pedibus vestris Hebr 12, 12) MPKJ V 133; Oslabyony remissus ca 1500 Erz 60; ~ Oslaby laxa (operatur in disciplina et quaerit requiescere, laxa manus illi, *sc. servo*, et quaerit libertatem Ecclus 33, 26) 1471 MPKJ V 83; Laxare oslabyz vel rospwyszycz ca 1500 Erz 60.

Oslabienie 'zmniejszenie napięcia, ulżenie, tu chyba odpuszczenie grzechów, laxatio, dissolutio, remissio': Et absolucionem cordis domini atque remissionem vlg. oslabyenyne fecit XV med. R XXII 321; ~ w mylnym rozumieniu *lac. flexura* 'zagięcie, zakrzywienie, flexus' jako *laxura* 'rozluźnienie, ulżenie, laxatio, dissolutio': Oslabyenyne laxura (post eum aedificavit... a domo Azariae usque ad flexuram, et usque ad angulum Neh 3, 24) 1471 MPKJ V 52.

Oslabnąć 'stracić sily, stać się słabym, viribus defici': Oslabnye (*war. lub. rp.*: oslabylo) dissolute (audivimus famam eius, dissolutae sunt manus nostrae, tribulatio apprehendit nos Jer 6, 24) 1471 MPKJ V 98.

Oslabować 'odbierać sily, czynić słabym, oslabiac, viribus privare, infirmare, debilitare': Oslabugye disoluit (rogamus, ut occidatur homo iste, de industria enim dissolvit manus virorum bellantium Jer 38, 4) 1471 MPKJ V 101.

Osladycz cf. **Oslodycz**

Osladzicz cf. **Oslodzicz**

Osladziec cf. **Oslodziec**

Oslana (?) 'wycięcie wzdłuż krawędzi deski służące do połączenia z drugą deską, rowek, fuga, commissura, qua duae tabulae inter se coaptantur': Dwe oslane (*war. lub.*: dwye lywe) due incestature (in lateribus tabulae duae incastraturae fient Ex 26, 17) 1471 MPKJ V 18.

Oslaniać 'zakrywać czymś, chronić przed czymś, velare, adoperire, tegere aliquid a re': Tunc animas roseis paranimphus (*sc. s. Michael*) obvmbat oslania 1466 R XXII 27.

Oslawić *formy: praes. ind. 1. sg. oslawię* BZ Gen 12, 2; ~ *praes. ind. z partykulą ac dla*

wyrażenia trybu rozkazującego: 3. sg. ac oslawi BZ Judith 10, 8; ~ *imper. 2. sg. osław* ca 1400 PF IV 753, XV med. *GIWroc* 24 r; 3. *sg. osław* BZ Num 14, 17; ~ *inf. oslawić* BZ II Esdr 8, 82; ~ *praet. 2. sg. m. (-e)ś oslawił* BZ I Par 17, 18; ~ *part. praet. pass. n. sg. m. osławion* 1471 MPKJ V 130; *ac. sg. f. osławioną* XV med. SKJ I 96; *i. sg. neutr. osławionym* 1444 R XXIII 306; ~ *praes. pass. 1. sg. m. osławion* jeśm BZ Is 49, 5; ~ *fut. pass. 1. sg. m. osławion* będę BZ Ex 14, 4. 17. 18. Is 49, 3, 1471 MPKJ V 95; ~ *condit. pass. 1. pl. m. -bychom osławieni* byli BZ Ex 33, 16. Judith 8, 17.

Znaczenie: 'uczynić sławnym, przysporzyć sławy, wślawić, illustrare, illustrem reddere aliquem, gloria afficere, in gloriam famamque provehere': Oslaw clarifica (pater, venit hora, clarifica filium tuum Jo 17, 1)! ca 1400 PF IV 753; Cziałem osławionym corpore glorificato 1444 R XXIII 306; Pater, ... clarifica filium tuum wyaw sława syną thwego, wuelb a oslawy (*leg. uwielb a osław*, Jo 17, 1) XV med. *GIWroc* 24 r; Ipsa creatura liberabitur a seruitute corrptionis in libertatem filiorum dei czlowyecz przyrodzenye wyzwolono badze... a tho thedy, gdy przydze w oslawyona wolnoszcz... przesrzaných szynow bozych po dnyw sządnem (Rom 8, 21) XV med. SKJ I 96; Ya czyø rospłodzø w wyelikø wloszcz... a oslawyø (magnificabo) twoge gymyø BZ Gen 12, 2; A oslawyon bødø (glorificabor) na ffarrao<no>wi y na wszey gego woyszczø BZ Ex 14, 4, *sim. ib.* 14, 17. 18; Acz s namy chodzycz bødzyesz, abichom oslawyeny bili (ut glorificemur) ode wszech ludy *ib.* 33, 16, *sim. ib.* Judith 8, 17; Przetos oslaw syø (magnificetur) syla twa, panye BZ Num 14, 17; Czoø wyøcey przidano mosze bicz Daidoui, gdiszesz tak oslawiil (cum ita glorificaveris) slugø twego? BZ I Par 17, 18; Ale vstauil (*sc. bog*) nas w myloscy, zrzødziw nam krole perske, abi nam daly pokarm a oslawicz koscyol (dare cibum et clarificare templum) pana boga naszego BZ II Esdr 8, 82; Bog... day tobye swø myloszcz..., acz syø tobø oslawy (ut glorietur super te) Ierusalem BZ Judith 10, 8; Slvga moy ty gessz, Israhel, bo w tobye oslawyon bødø (gloriabor) BZ Is 49, 3, *sim.* 1471 MPKJ V 95; I oslawyon gesm (glorificatus sum) przed oczyma boszym BZ Is 49, 5; Glorificetur oslawyon, vyelbyon (ut sermo dei currat et clarificetur, sicut et apud vos II Thes 3, 1) 1471 MPKJ V 130.

Oslawienie 'oddawanie czci, wychwalanie, cultus, veneratio, laudatio': Oslawene glorificationem 1448 R XXIV 352; Oslavyenyne (*war.*

lub.: osslowyenyne) gloriacio (timor domini gloria et gloriatio, et laetitia, et corona exultationis Ecclus 1, 11) 1471 MPKJ V 78.

Oslawność 'oddawanie czci, wychwalanie, cultus, veneratio, laudatio': Oslawnoszcz glorificationem ca 1450 PF IV 573.

Oslóczłowiek 'w wierzeniach żydowskich stwór przypominający swym wyglądem skrzyżowanie osła z człowiekiem, będący uosobieniem grzechów nieczystych, odpowiednik greckiego satyra, onocentaurus': Oszlóczłowyek onocentaurus (et occurrent daemonia onocentauris et pilosus clamabit alter ad alterum Is 34, 14) XV p. post. PF V 10.

Oslodczyk 1. 'osłodzić, uczynić słodkim, dulce reddere aliquid': Oslodczyły (osłodziły czy osłodziły?) mellirent XV med. RXXII 39; ~ w mylnym rozumieniu lac. medullatus 'thusty' jako mellitus 'miodowy, słodki': Poczyty osłodzone (holocausta medullata, Pul: slotkye) dam tobe Fl 65, 14.

2. przenośnie 'uczynić coś łatwym do przyjęcia, złagodzić, uprzyjemnić, condire, delenire, mitigare aliquid': Pya miseracione dulcorata, oslothczona (sc. regalis potentiae iustitia), vos gracie sue gremio, w lonye, disposuit agregare ca 1428 PF I 483; Dobrothlywa myszla oslothczona ca 1455 JA XIV 496.

Oslodnać 'stać się słodkim, dulcem fieri': Oslodla (war. kal.: osłodzy) indulcat (nonne a ligno indulcata est aqua amara? Ecclus 38, 5) MPKJ V 84.

Oslodycz, Osladycz bot. 'paprotka, Polypodium vulgare L.': Polipodium paprothka, ossladicz 1472 Rost nr 598; Oslodicz polipodium 1481 ib. nr 4998. ~ Cf. **Oslodzicz.**

Oslodzenie, Oslodzenie 'uczynienie słodkim, dulce aliquid reddere (sensu subst.)': Mulsum, id est pocionem ex aqua et melle osłodzienie *myodą (war. lub. rp.: osłodzenie myodem; ite, comedite pingua et bibite mulsum Neh 8, 10) 1471 MPKJ V 53.

Oslodzicz, Osladzicz bot. 'paprotka, Polypodium vulgare L.': Oslodzycz mellicanum 1478 Rost nr 2251; Osladzycz polipodium ib. nr 2286. ~ Cf. **Oslodycz.**

Oslodzić formy: praes. ind. 3. sg. osłodzi 1471 MPKJ V 84; ~ part. praet. pass. ac. sg. neutr. osłodzone BZ Neh 8, 10; n. pl. f. osłodzony BZ Judith 5, 15; ~ praet. pass. 3. sg. neutr. bywało osłodzono Rozm 122.

Znaczenie: 'uczynić słodkim, aliquid dulce reddere': Pycye vyno osłodzone myodem (bibite mulsum) BZ Neh 8, 10; Tu gym gorzke studnyce ku pycyv osłodzoni (obdulcati sunt)

BZ Judith 5, 15; Oslodzy (war. lub.: osłodla) indulcat (nonne a ligno indulcata est aqua amara? Ecclus 38, 5) 1471 MPKJ V 84; To yest Jesus matce svey zausdy czynyl, yze targal zyelye rozmayte, ktoresch lyvdzyem nye bylo v obyyczaya (leg. obyeczaju), aby ye yedly; wschakosch bozą moczą byvalo osłodzono (dulceratae fuerunt) Rozm 122.

(Oslodziec) Osladziec bot. 'paprotka, Polypodium vulgare L.': Osladzecz pollipedium ca 1465 Rost nr 4042.

Oslodzenie cf. **Oslodzenie**

Oslona 'to, co broni, chroni, tutamentum, tutela, quod tuetur, custodit': Semper habe tecum, si sapis, arma, gl. munimenta oszlony, precum 1466 R XXII 20.

Oslopić 'uchwycić w paści zwane słopami, aliquid capere pedica, quae słopy vocantur': osłopiony 'otoczony zewsząd, uchwycony, znajdujący się w sytuacji bez wyjścia, ab omni parte cinctus aliqua re, qui nullam spem alit': Vallata ogarnony, osloponya (pro ogarnyona, osloponya) XV med. Zab 514.

Oslowienie 'oddanie czci, wychwalenie, cultus, veneratio, laudatio': Osslowyenyne (war. kal.: osławyenyne) gloriacio (timor domini gloria et gloriatio, et laetitia, et corona exultationis Ecclus 1, 11) MPKJ V 78.

Oslowy 'związany z osłem, należący do osła, ośli, asininus, qui asini est': O tem, yako Samson yedną czelyvszczyą osłową pobyl tyszyacz mązow bron(n)ych Rozm 624, sim. ib. 625.

Osn cf. **Ościen**

Osnadzić 'poprawić, odnowić, corrigere, renovare': A nye chcyczce przyrovnac szwyczkym ludzom, *oschnadzyny bądź[e]cze (leg. osnadzyny bądźcie, SKJ I 56: *oschnadzyny bandze) vasze dusze abo szmyslovy zevnatrzny (et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate sensus vestri Rom 12, 2) 1449 R XXV 163—4. ~ **Bohemizm.**

Osnowa 1. 'jakaś część urządzeń młyina, apparatus molae pars quaedam': Molendinatoris decreverunt, quod non est reformatum videlicet osnova, podeschphi, styndari, lapis inferior 1498 ZapRpWysz 5, 477.

2. '?': Tu ei recepisti osnowy, sex camisas, omnia ista valoris sexagene 1456 AGZ XIV 474.

Osoba formy: n. sg. osoba 1454 R XLVII 352, Pul 138, 14; ~ g. sg. osoby Fl i Pul Ath 29, Sul 112, BZ Deut 1, 17, Pul Ath 34; ~ i. sg. osobą 1444 R XXIII 307, XV p. post. R XXV 173; ~ l. sg. (w) osobie BZ II Par 28, 22, EwZam 300; ~ ac. pl. osoby Rozm 608; ~ i. pl. osobami BZ Deut 1, 17.

Znaczenia: 1. 'zespól czychís istotnych cech, to co w podmiocie istotne, niezmiennie wbrew pozornej zmienności, quae animi alicuius propria ac maxima peculiaris sunt, quae immutabilia sunt, quamvis mutabilia videantur': Bog gest z osoby (ex substantia) albo sz postawy oczczowy... vrodzon, a czlowekem gest z osoby (ex substantia) maczerzyny *Fl Ath 29, sim. Pul*; Triplex enim erat substantia, osoba, in Xpo, sc. caro, anima et diuinitas 1454 *R XLVII 352*; Nye jest vtayona koszcz moya od czebe... a ossoba (substantia) moya w nyzynach zye-mye *Pul 138, 14*; Ieden (sc. bog) owszeyky nye zmyeszany osoby (substantiae, *Fl*: potstawy), ale yednotø persony *Pul Ath 34*.

2. 'jednostka ludzka, animus, homo': Nyzadnemv rosdzal nye *bodze myedzi osobami (nulla erit distantia personarum) sòszetnimi, takesz malego iako wyelikego przesliscze, ani przymyeczce czyeykoli osoby (personam), bo sòød bozi jest *BZ Deut 1, 17*; Kyedy myly Cristus poyal s sobà thy trzy apostoły svoje, yakoby osoby[e] tajemnyesche *Rozm 608*; ~ w swej osobie 'osobiście, ipse (sensu adv.)': Sam krol Achaz w swej osobie (ipse per se rex Achaz) ofyerowal obyati *BZ II Par 28, 22*.

3. 'zewnętrzny kształt, forma, forma, species': Pod dwoya osoba sub bina specie (quibus sub bina specie carnem dedit et sanguinem) 1444 *R XXIII 307*; Corpus suum et sanguinem suum nobis reliquit in specie panis et vini pod osobà chleba i vina *XV p. post. R XXV 173*; Othvorylo szya nyebo y stapyl dvch szwyàthy w czyelney osobie (corporali specie *Luc 3, 22*), yakoby gòlabyzca, nan *EwZam 300*.

4. 'gatunek, rodzaj, genus, species': Vrzàndnyczi... ot ludzy... ot ktorichkoly rzeczi, kupy ktoregokoly bi rodzaju albo ossobi (cuiuscumque generis vel speciei)... bilibi, targowego braacz nye mayan *Sul 112*.

Osobiec 'wziàc dla siebie, przywlaszczyć sobie, sibi assumere, arrogare, occupare': Ale synowe israhelsci *przestopili przikazanye oszobywszy (usurpaverunt) sobye zaklòcze *BZ Jos 7, 1*; Ossoby ocupabit (Iair autem... abiit et occupavit vicus eius *Num 32, 41*) 1471 *MPKJ V 27*; ~ Nye ossobisch non vsurpabis (non usurpabis nomen domini dei tui frustra *Deut 5, 11*) 1471 *MPKJ V 28*.

Osobie 1. 'pojedynczo, z osobna, singulatum, seorsum, separatim': Si omnes homines singulatim kazdi ossobie 1444 *R XXIII 305*; Wschithczy, kalyszdi ossobie (omnes et singuli), acz syan sprawyedlywi s tego tho gwaltu... nye vczynya, mayan bicz karany *Sul 97*; Y po-

razil bog krolya, a bil tròdowat..., a bidlyl w domv w wolnem osobie (in domo libera seorsum) *BZ IV Reg 15, 5*; Kazdy oszobie singulatim (at illi coeperunt contristari et dicere ei singulatim *Marc 14, 19*) 1471 *MPKJ V 121*.

2. 'szczególnie, zwłaszcza, praecipue, praesertim': Chwalczy pana boga szwego osobie s tego,... yz myloszyerdzya lyczby nye *Naw 87*.

Osobienie 1. 'mienie, res familiaris, bona' (?): Wlostne, *ossobenye (war. kal.: *wloschne, oschobne) in peculium (et erunt mihi... in peculium et parcam eis *Mal 3, 17*) *MPKJ V 117*. ~ *Może bład zamiast osobne*.

2. 'sposób życia, mores, vivendi ratio' (?): Osobyenye conversacio 1437 *Wisł nr 228 s. 86*.

Na **osobiu** 'oddzielnie, osobno, seorsum, separatim': Na ossobyv a consorcio hominum 1448 *R XXIV 351*; Na *oszobyą seorsum 1462 *R XXV 270*.

Osobliwie 'szczególnie, specjalnie, zwłaszcza, praecipue, praesertim': Ossoblywe vaszym laszkam poleczam w modlythwà the dussze, kthorych thv czyala leszą *Gn ap. 1b*; Jà thesz oszoblywe, grzeszny caplan, poleczam laszkam vaszym dobrodzye szwoye *ib. 4b*; Koor... panyenszky czyebye oszoblywie chwaly *MW 94a*; Oszoblywe specialter *ca 1500 Erz 60*.

Osobliwy 1. 'specjalny, tylko do określonego zadania przeznaczony, qui nisi ad munus quoddam constitutum non est adhibendus': Jan y Jędrzey... vczynily... procuratora... gich wsytlych potrzeb gestorem, nosszczø, ac nunccium specialem y ossoblywego possla *ca 1428 PF I 479*.

2. 'niezwykły, szczególny, singularis, insolitus': Yusz koor szwyathych patriarchow sz [sz] czyebye ma osszoblywe weszele *MW 93b*; Sdrowa bącz, naszwathsza Maria..., thy yesz oszoblywa dzevyzca czystha *XV ex. PamLit XXIX 118*.

Z osobna 1. 'oddzielnie, odrębnie, separatim': Ita multi vnum corpus sumus in Cristo, singuli autem alter alterius membra kaszdy z osobna *drogy drvgego, a geden yako drvgy dan jest kasdemv na vszytek czanscz w *spomosenyv (*Rom 12, 5*) *XV med. SKJ I 57*.

2. 'szczególnie, zwłaszcza, praecipue, praesertim': Thedy mynisthrovy... mayà onego wsthàpyàczego sthadlo... y obyçzaye yego... vypytaçzi..., povyedayàcz yemu thrudnosczy... thego tho braczthwa..., a z osobna (praecipue) aby czudze rzeczy wròczył 1484 *Reg 707*.

Na **osobnicy** 'oddzielnie, na stronie, seorsum, separatim': Skryczyem nycz nye movyl, a vschakosch vyelye navczal sve zvolenyky v tajemnicy y na osobnicy *Rozm 680*.

Osobnie 1. 'oddzielnie, odrębnie, seorsum, separatim, singularitim': *Pado w syecy gego grzeszny, ossobne (singulariter) gesm ya, asz poydø *Fl* 140, 11, *sim. Pul*; [Z]bo yakosz osobne (singillatim) kaszdø personø boghem y panem poznawacz krzescyanskø prawdø przyczysneny gesmy, take trzy boghy y pany molwycz pospolita wara zakazvge *Fl Ath* 19, *sim. Pul, MW* 110b; Ysze Przibignew s Szczepanem bily sø dzielny, ... a po them dzele Przibignew yadl swoy chlep osobne, a Szczepan yadl swoy chleep ossobne trzy latha 1412 *Pozn* nr 875; Wschithczy kalyszdi ossobnye, acz syan sprawyedlywi s tego tho gwaltu koliszdi s nich ossobnye (per se singulariter quilibet eorum) nye vczyną, mayan bicz karany *Sul* 97; Taky przebiwacz se wschithkym swim gymyeny, zythem mlóczonim i nye mlóczonim i s gynschim ktorimkole gymyeni, yakobi thu ossobnye bilo vislowyone (tamquam specificè expressis), dobrovolnye poydzye *Sul* 112; Czvda wyelika czynyl (*sc.* Błażej), ossobnye gedna nyewyasta syna swego k nyemu przynosla *Błaż* 319; Stworzil bog... wszelkø duszøø zywnø y ruchayøczø, ktorø szø s szebe wodi widali, kaszde osobnye w swem *rodzayø (quam produxerant aquae in species suas) *BZ Gen* 1, 21; Yesthly pyrwey zony rzeczy chowal (*sc.* mąż) ossobnye *OrtMac* 53, *sim. OrtBr* VII 559; Singillatim, id est singulariter et per se ossobnye (*Psal* 32, 15) 1471 *R XXIV* 379; Et assumtis de singulis, s kaszdego ossobnye, tribubus, pokolenya, viris peritis... diuisit eis terram promissionis *XV p. post. R XXV* 182; Po smartwychstany pokazal szye (*sc.* Jesus) svyatemv Iacoboy osobnye, a pyczdzyeszyad braczyey osobnye pospolv szyedząc (quod Iesus apparuerit post resurrectionem Iacobo per singularem apparitionem, et quingentes fratribus simul congregatis) *Rozm* 173; Przetoz Cayphasch osobnye wymyenia: syn blogoslavyonego, czusch syn tego, który stworzył svyat *ib.* 724, *sim. ib.* 623; ~ 'w odosobnieniu, z dala od innych, in solitudine': A wszelka vyelkoszcz lyvdv byla modyancz szya osobnye (orans foris *Luc* 1, 10) czasv kadzenya *EwZam* 287; Oszobnye seorsum *ca* 1500 *Erz* 60.

2. 'specjalnie, tylko w określonym celu, certo quodam consilio': Bo ty, gospodne, osobne (singulariter) w nadziegi postawil ies me *Fl* 4, 10, *sim. Pul*; Then czlowyck nye szonoyacz (*pro szonvyacz*)... panow, czo sza przyszlany osobnye (*OrtBrRp* 33, 4: osobno) od krola o myeszkye dobre..., wyrzeklby nyekthora nyzradna szlowa *OrtMac* 35; Myastho <k> tha-

kym rzeczam nycz nye ma, nyszlyby tho oszobnye wchwalono *ib.* 61, *sim. OrtBrRp* 49, 4.

3. 'szczególnie, zwłaszcza, praesertim, imprimis, maxime, praecipue': Ossobnye singulariter *ca* 1428 *PF I* 492; Ten, czo nagaba, czczy i gymyenia ma bycz zbawyon, a ossobnye se schiyan varowacz syan musy (et magis cum collo fugiet) *Sul* 86; Aczcole duscha y czyalo caszdi grzech masze..., a od boga y gego poznanya otcziska, osobnye czyelna nyeczistoszcz *XV med. R XXII* 241; Przecziwo calisdey grzech smyertni ossobnye boyuge, nadząc duscha czlowyeczą *ib.* 248; Que in diuersis sanctis fulgent, ipsam singulariter decorant osobnye okraszayą *XV med. SKJ V* 273; Quia ante hoc virginitas et sterilitas maledicta fuit, quod etiam virgines moriture seu morientes precipue, osobnye, deplangerent *ib.* 274; Owa synowye israhelsczy nye *uposluchø mnye, a kako usluha-[yø] ffarao[na], a osobnye (praesertim) yszesm nyeobrzezanich wark *BZ Ex* 6, 12; Tres mixturas fecit deus omnipotens. Prima maiestas in assumptione carnis nostre ita singulariter mirabilia et mirabiliter singularia, oszobnye dzywne a dzywnye oszobnye, ut talia nec facta sunt, nec amplius facienda sunt super terram *MW gl.* 67; Marya... tem przyasny nabyvala v nych (*sc.* swych towarzyszek), yze yą wschytky szylno a oszobnye mylovaly (quod ipsam singulariter omnes dilexerunt) *Rozm* 18; Czczyenye o tem, yze anyely czastocroc z navyedzaly dzyevyczą Marya..., a oszobnye o tem anyely<e>, yenze szyą yey vkazal v stvdnyey *ib.* 40; Ma (*sc.* Krystus) yennego vezenyka svego barzo yemv podobnego... przez toz osobnye y (*leg.* ji 'go') zovą bratem Iesucristovem *ib.* 617; Samy vyerny a dostoyny... *thy slova (*leg.* słową 'nazywają się') krolewstwo Iesucristovo, bo yako v nych yest (*sc.* Jesus) ossobnye, tako v nych ossobnym obyczayem krolvye *ib.* 782.

4. 'osobiście, personaliter': Oszobnye priuate *XV p. pr. R XVI* 343.

5. 'w sposób właściwy jednostce, niepowszeczny, indywidualny, singulariter, peculiariter': Osszobnye alternatim *ca* 1428 *PF I* 495, *sim.* 1437 *Wisl* nr 228 s. 85.

Osobno 1. 'oddzielnie, separatim, seorsum, singularitim': Gego (*sc.* otca niebieskiego) dary mamy chouacz, alle isczy gest gich barszo uele, a pres tocz trudno gest ge nam oszobno vyslouicz *Gn* 171b; Kakoczkoły nasz Xpus mily gestcy on byl ginse dny stv[w]orzyl, allecz oszobno gestcy on byl ten tho dzen dysegys svøty vcynil *Gn* 177a; Achab szedl na genø drogø, a Abdias drvgø drogø osobno (seorsum)

BZ III Reg 18, 6; Przetho ten czlowyek myasthv... nycz nye przepadl any pokvpycz <ma>, nyszlyby myastho czo gynnego przeczyw yemu albo raczce myely fordrowacz osobno *OrtMac* 97, *sim. OrtBrRp* 72, 2; Gdyby kmyecze byli wynny, tedy ma kaszdego pozwacz osobno (quemlibet ipsorum, *Sul* 26: kaszdego sz nych) *Dzial* 14; Glos bozy w męcze, a osobno wszecz szwyętych w pokuszenyu *Pul* 101 arg.; Przed poslednym yenyetvem (*leg. jeństwem*) Zydovye przez yenystva osobno (*pro osobne?*) wsządzye byly rozploscheny (ante enim captivitate finale Iudaei per captivitates particulares ubique dispersi... fuerant) *Rozm* 115; Tako myedzy vschytymy vlodykamy Herodovymy <nie był>, który by szye yemv (*sc. Jesukrystowi*) osobno nye nasmyeval *ib.* 803; Tam nye byl nyeden staw, który by ossobnego razv nye czyrpyal, a kaszdy raz krev ossobno przelyal *ib.* 819.

2. 'szczególnie, zwłaszcza, przede wszystkim, praesertim, praecipue, maxime, imprimis': Gabriel angol chvali-cz on svõthego Gana przegego velike skuthky dobre..., allecz gy on osobno ve dvogake rzeczy chualy *Gn* 179a; Zgothowano gest wszem dobrim a osobno w bodze szcodrim XV *in. R XXV* 218; Fratres! Induite vos sicut electos dei... humilitatem, modestiam, *gl.* id est ut in omnibus modis se ruetis, vmyyernocz ve *wszych rzecach (*leg. rzeczach*) myeycz, osobno w mowye (Col 3, 12) XV *med. SKJ* I 62; Czczyenye o nadobnosczy czyala blogoslavyoney dzyevyche Maryey... a osobno o nadobnosczy vylozenya yey stawow *Rozm* 20; Tedy yeden Zyd... ymye *ve (sc. dzieci)* barzo przykro karacz, a osobno Iesusza ymye layacz ganyebnye slovy *ib.* 136; O tem, kako Pylat... pytal yego (*sc. Jesukrysta*) rozmaytych rzeczy a ossobno o to, byl-ly-by on krol zydovsky *ib.* 775.

3. 'specjalnie, tylko w określonym celu, certo quodam consilio': Then czlowyek nye sznayacz... panow, czo są przyszlany osobno (*OrtMac* 35: osobnye) od krola prze myeszkye dobre *OrtBrRp* 33, 4.

Osobnoć 'niezwykłość, res mira, insolita': Dicitur autem frater domini <propter> prerogativam, prze osobnocz, et excellenciam sancitatis XV *med. GlWroc* 33r.

Osobność formy: *n. sg.* osobność *ca* 1418 *JA* XIV 512, XV *med. R XXIV* 363, *MPKJ* V 7; ~ *g. sg.* osobności 1436 *R XXIII* 277, 1456 *R XXXIII* 182, XV *p. post. R XLVII* 352; ~ *ac. sg.* osobność XV *p. post. R XXV* 175, *Rozm* 347; ~ *l. sg.* (w) osobności *Dzial*

45, XV *p. post. R XXV* 173, XV *ex. PamLit* XXVIII 307, *ca* 1500 *Erz* 60, *Rozm* 192.

Znaczenia: 1. 'samotność, solitudo, vita solitaria': Osobnoscz solitudo *ca* 1418 *JA* XIV 512; Ososhobnosczy solitudinis 1436 *R XXIII* 277; Ad desertum solitudinis *vlg.* oszobnosczy 1456 *R XXXIII* 182; Tu diligis solitudinem, ossobnoscz, ego sum communis omnibus XV *p. post. R XXV* 175; Quociens autem opprimimur a tvmultu... turbarum,... ad desertum solitudinis, oszobnosczy,... resurgere debemus XV *p. post. R XLVII* 352; Kyedy na pvscopy v osobnosczy zyvot vyodl (cum solitariam duceret vitam) *Rozm* 192.

2. 'miejsce oddzielone, odosobnione, locus desertus, separatus': Wiele ludzy wzięły to w obyeczay myeszkacz w osobnosczy swych domow (in propriis domibus separatim, *Sul* 53: w wlosthnych domyech *odszzdelonych) *Dzial* 45; Iesus Xc prope est omnibus vocantibus eum in veritate, audiens clamorem istum validum, apprehendit eum, id est genus humanum... de turba, id est de potestate demonum, seorsum, id est w ossobnosczy XV *p. post. R XXV* 173; W oszobnosczy seorsum XV *ex. PamLit* XXVIII 307; A vstąpyvschy v lodzyczą y poszed na ossobnocz na pvsczą (in locum desertum seorsum *Mat* 14, 13) *Rozm* 347.

3. 'to co dodatnio wyróżnia, niezwykle właściwości, proprietates insolitae, singulares': Osobnoscz singularitas XV *med. R XXIV* 363; Privilegium, oszobnoscz, honestatis 1477 *MPKJ* II 324; W oszobnosczy in particulari *ca* 1500 *Erz* 60; ~ Osobnoscz (*war. kal.*: slycznoszy, kraschia) venustas (eloquii venustatem *Prol*) *MPKJ* V 7.

4. 'właściwość, proprietas': Osobnosczy eynginschaft XV *p. post. WilkKrac* 45.

Osobny formy: *n. sg. m.* osobny XV *med. R XXIV* 48, *Dzial* 11, 1471 *MPKJ* V 28. 110, *Pul* 79, 14, *etc.*; *f.* osobna 1409 *Kościan* nr 397, XV *ex. Zab* 215, *Rozm* 234. 239; ~ *g. sg. m.* osobnego *Rozm* 819; *f.* osobnej *Dzial* 2; *neutr.* osobna *cf. Z osobna*; osobnego *Sul* 27, XV *med. SKJ* I 51, XV *ex. Zab* 536, *Rozm* 571; ~ *d. sg.* osobnemu 1461—7 *Serm* 322v; ~ *ac. sg. m.* osobny XV *p. post. R XXIV* 374; osobnego *OrtBrRp* 94, 1, *OrtMac* 129; *neutr.* osobne 1408 *Pozn* nr 642; ~ *v. sg. f.* osobna *ca* 1500 *R XIX* 68; ~ *i. sg. m.* osobnym *MW* 46b, *Rozm* 46. 782; *f.* osobną *Sul* 44, 1466 *R XXII* 24; *neutr.* osobnym *BZ* *Gen* 49, 28, *Rozm* 551; ~ *l. sg. m.* (w) osobnem 1402 *Pozn* nr 541, *BZ* II *Par* 26, 21; ~ *ac. pl.* osobne 1432 *TymProc* 229; *m.* osobne *Aleksy* w. 20; ~ *l. pl. f.* (w) osobnych *Sul* 78; *neutr.* osobnych *Sul* 71.

Superlat. n. sg. f. naosobniejsza XV *med. GlWroc* 88 r.

Znaczenia: 1. 'wydzielony, odrębny, znajdujący się osobno, separatus, segregatus, secretus, exclusus, seiunctus, remotus': Iaco czso paropczy Derskowi rambili, to rambili w <pos>polstwe, a ne w Giwanowem czele (*pro dzele*) osobnem 1402 *Pozn* nr 541; Jaco Przechna ma swe ossobne dziedzicstwo w Szekirkach cromye Potrka 1408 *ib.* nr 642; Jaco Peczna yest ossobna dziedzina, nisz Gilowecz i copczy oth Gilowcza odsutha 1409 *Kościan* nr 397; Cchował szyrothy i wdowy, dal gym ossobne trzi stoly *Aleksy* w. 20; Y poszegnal gest gym, kaszdemu poszegnanym osobnym (benedixitque singulis benedictionibus propriis) *BZ Gen* 49, 28; Y bil przeto Otozias trōdowat... a bidyl w domv osobnem (in domo separata) *BZ II Par* 26, 21; In illo tempore intrauit Ihus in quoddam, *gl.* id est singulare w oschobny, castellum grodyek (Luc 10, 38) XV *p. post. R XXIV* 374; Syrya... lezy v stroną od zydowskey zyemye..., alye yest osobna zyemya *Rozm* 234; Przyschedl myly Iesus... v tą zyemye którą zvano Iuda, takye zydowska zyemya, alye ossobna wlosz kromya Ierusalem *ib.* 239; ~ (włóki) osobne 'dziesięciowłókowe nadania księcia, agri decem mansorum a principe assignati': Mroczeslaus... cum Stanislav... obligaverunt medietatem decem mansorum dictorum ossobne 1432 *Tym-Proc* 229.

2. 'samotny, ustronny, solus, solitarius, remotus, abditus': Gydący sz woyny... sobye strawy na myesczczoch osobnych (in locis solitariis) nye mayą bracz *Sul* 71; Osobny solitarius *ca* 1500 *Erz* 60; ~ osobny zwierz 'dzikie zwierzę żyjące samotnie, ferum animal, quod in solitudine vivit': Skazil yø wyepz z lyassa y osobny (*Fl:* drugi) zwyerz (singularis ferus) popasl yest yø *Pul* 79, 14.

3. 'odmienny, wyróżniający się, wyjątkowy, niezwykły, varius, excellens, eminens, praestans, inter caeteros excellens, singularis, insolitus, inusitatus': Aby mązewye szlawąthny... nyekthorą osobną czczą (aliqua speciali praeogativa) v nasz... bili poczeszeny, vstawyamy *Sul* 44; Tercia dileccio dei est specialissima, naosobnejsza, qua ipse suos diligit amicos XV *med. GlWroc* 88r; Gentes autem super misericordia ale vy... s myloserdzą osobnego chwalcze bogą wschyczzy (Rom 15, 9) XV *med. SKJ I* 51; Quis dicere audeat singulare, osobny, tocius mundi propinatorium XV *med. ZabUPozn* 127; Deus orbem... fecit ab initio tractus amore pio sclonyony ossobną 1466 *R XXII* 24; Ossob-

nemv ad singularem 1461—7 *Serm* 322v; Conviua oschobny mylosznik (erat autem Daniel conviva regis et honoratus super omnes amicos eius Dan 14, 1) 1471 *MPKJ V* 110; Sdrowasz, naszwyathsza Maria,... thy yesz dzyewyca osobna XV *ex. Zab* 215; Hec quarta dominica prout habetur in rationali diuinorum dicitur vaccans vlg. nyedzela osobnego obyeranya w myloszyernych vczynczech *ib.* 536; Dzewyco osobna,... vczyn roszywyszane nasz czyste y skromne! *ca* 1500 *R XIX* 68; Yesz thy moy towarzysch y przybytkv sercza mego osobny obranyecz (maritus singularis) *Rozm* 37; Then stary mąsz y yego zona, Elzbyetha prz<ez>dzyatkyny, osobnym darem v sve starosczy... plod przyaly *ib.* 46; Badzze, Iudaschv, przekłaty ze wschemy rządzcamy y tez zdrayczamy panov svoych, bo yest grzech ossobny, barzo nyepodobny, ktorysch pochodzy s przekłatego przyrodzenya tvey srady *ib.* 515; Then Ian, yegosch myloval myly Iesus navyeczey nad ynsche, alye osobnym mylovanym, bo myrne s tego zyvota vyschedl *ib.* 551; *Thy (*sc.* sami wierni) slova (*leg.* słowá 'nazywają się') krolewstvo Iesucristovo, bo yako v nych yest (*sc.* Iesus) ossobnye, tako v nych ossobnym obyeczajem krolvye *ib.* 782.

4. 'tylko do określonego celu przeznaczony, uni rei tantum destinatus': Vstawyami, abi... slvzebnyczy... przes ossobnego sandzey przykazanya (absque speciali mandato iudicis) kthorego pozvvy czynycz nye szmyely *Sul* 27; Szkazanya..., przes nye (*sc.* rycerzy) osądzone,... v osobnych kszągach (in speciali libro) popyszvyą *Sul* 78; Mogaly przyszyasznyczy myecz osobnego pyszarza bezs raczykego... pyszarza czyly nye moga? *OrtMac* 129, *sim. OrtBrRp* 94, 1; Z osobney rady (de consilio) wylebneho oczcza, ksyądza Yaroslawa... statuta vstawylismy *Dzial* 2; Chczem, aby sadza gedem pewny osobny a wybrany byl w Kracowie, a drugi w Sandomyrzv (unus in Cracoviensi et alter Sandomiriensi terris) *ib.* 11; O mili Jesucriste, ktori blogoslawiony pannye matce swogim swiantego Joachima y swiątą Anna osobnym przywileiem za rodzice raczil wibracz *MW* 46b; Dyabel z osobnego podusczenya yvsch vpuszczyl v sercze..., yschby y (*leg.* ji 'go') zdradzył Iudasz *Rozm* 531; Tam nye byl nyeden staw, ktory by ossobnego razv nye czyrpyal *ib.* 819.

5. 'osobisty, własny, będący osobistą własnością, proprius, qui alicuius est, qui ad aliquem pertinet': Oschobny (*war. lub.*: osobny aut wlosny) peculiaris (te elegit dominus deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis

Deut 7, 6) 1471 MPKJV 28; Włoschne, oschobne (war. lub.: wlostne ossobenye) in peculium (et erunt mihi... in peculium et parcam eis Mal 3, 17) *ib.* 117; Oszobny priuatus *ca* 1500 Erz 60.

6. 'właściwy jednostce, niepowszechny, indywidualny, singularis, egregius, alicui proprius ac peculiaris': Generalis popolyti, particularis ossobny XV *med. R* XXIV 48; Que sunt singula omnium, sunt omnia singulorum oszobne, to g<est> wsz<y>tkim poszp<oli>te 1461—7 *Serm* 315r; Oszobne singulorum *ib.*; Osobne accidentale *ca* 1500 *PF* IV 748; ~ *w* mylnym tłumaczeniu *lac. generalis jako particularis*: Ossobnego generalem *ca* 1428 *PF* I 491.

Osozcza 'oskarżyciel, oszczerca, accusator, calumniator': Non eris criminator nec zuzurro vtargacz tagemny, wlvoczczą albo *ozeczczą, in populis (Lev 19, 16) XV *p. pr. SKJ* I 306; Nye bōdziesz oszoczczō (criminator) any rzep-tayōczy o lvdzech *BZ* Lev 19, 16.

Osoczenie 'falszywe oskarżenie, donos, accusatio falsa, calumnia, criminatio': Tuis accusatoribus, ossoczena, plenam non presto fidem XV *med. GlWroc* 64r; Za oschocziēnye pro delacione (praecepitque ei rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus Esth 12, 5) 1471 MPKJ V 59; Delaturam oschocziēnye aut zdradziēnye (a tribus timuit cor meum... delaturam civitatis et collectionem populi Ecclus 26, 6) *ib.* 82.

Osoczyć formy: *inf.* osoczyć *Rozm* 326; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* osoczon XV *in. R* XXIV 74, XV *med. GlWroc* 63v, *OrtMac* 141; ~ *praes. pass. 3. sg. m.* oszoczon bywa 1471 MPKJ V 54.

Znaczenie: 'oskarżyć, obwinić (przeważnie niesłusznie), accusare, criminari (praecipue falso)': Homo quidam erat diues, qui habebat villicum et hic diffamatus est, genze oszocon, aput illum quasi dissipasset bona ipsius (Luc 16, 1) XV *in. R* XXIV 74, *sim. XV med. GlWroc* 63v; Pontifices Jacobum accusaverunt byskupia balwanska ossoczył(i), oskarżyły XV *med. R* XXIV 361; Oszoczon yeden czlowyeyk panv po krzywdzeye y nyewynnne *OrtMac* 141; Gye-den czlek w naszym myeszczeye oszoczon (*Ort-BrRp* 103, 3: nawadzon) kv panu krzywyey *ib.*; Oschoczon bywa diffamatur (viri, quomodo non praecellit rex, qui sic diffamatur? III Esdr 4, 12) 1471 MPKJ V 54; Thv byl czlowyeyk, ktory myal rąką vschla a Zydovye y (*leg. ji 'go'*) chovaly, chcząc, aby y myly Iesus vzdroyvl v sobotą, aby y mogly navadzycz albo ossoczycz (ut accusarent illum Marc 3, 2) *Rozm* 326.

Osoka 'oskarżenie, oszczerstwo, criminatio, calumnia': Nec pedes currere ad mala, nec lingwa ad mendacia uel multiloquia ossoky XV *ex. MPKJ* II 326.

5 **Osolić** 'dodać soli (do potrawy), przyprawić solą, sale condire': Condire oszolycz albo okraszycz, vnde cibos condimus *ca* 1500 Erz 60.

Osoryja *zool. 'pszczołojad, ptak drapieżny z rodziny sokołowatych, Pernis apivorus Gray'*: Osszorią vulture 1436 *R* XXIII 278; Ossoria vultur 1451 *R* XXII 41; Osszoria wltur *ca* 1455 *JA* XIV 490; Ossoria wltur 1472 *Rost* nr 1337.

Ospichać (?) 'rozgniatać, rozcierać, contundere, conterere': Wyrzychom (*pro wyrzochem*) ospychano pila tusum (cumque operuisset superficiem terrae, apparuit in solitudine minutum et quasi pilo tusum in similitudinem pruinae super terram Ex 16, 14) MPKJ V 16. ~ *Bohemizm.*

20 **Osromać** 'zawstydzić, okryć hańbą, ignominia afficere': Oszromacz szō erubescere *ca* 1420 *R* XXIV 82; Osromany (*Fl: osromoczeni*) bādzczye (confundantur) wszyczycy zloszcz stroyōczy po prosznychy *Pul* 24, 3; Osromany (*Fl: osromoczeni*) bōdzcze (confundantur) y zgyncze, wlvoczczeye duszeye moyey! *Pul* 70, 14; Ale y yęzik moy myszlicz bēdže... sprawyedlnoszcz twoyey, gdy osromoczony y osromany (*Fl: zasromani*) bēdō (cum confusi et reveriti fuerint), gysz szukayō zlego mnye *Pul* 70, 26.

25 **Osromocać** 'zawstydząć, aliquem pudore afficere': Nye osromoczay (*Fl: *osromoczya*) mye (non confundas me) od czekanya mego *Pul* 118, 116.

35 **Osromoczenie** 'wstyd, zawstyżenie, hańba, pudor, ignominia': Tetrum cahos, *gl. magna confusio peccatorum* wielike a stare, czienne osromoczenye grzechow 1444 *R* XXIII 308; ~ 'rumieniec wstydu, oris rubor, confusio': Osromoczene (*Pul: posromanye*) oblicza mego (confusio faciei meae) pocriło iest mne od glossa vřogaiōczego *Fl* 43, 17.

Osromocić formy: *inf.* osromocić XV *med. GlWroc* 72v; ~ *praet. 2. sg. m.* osromocił jeś *Fl* 43, 11; 3. *sg. m.* osromocił 1433 *Pozn* nr 1560; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* osromocona XV *med. SKJ* V 255; *i. sg. m.* osromoconym *Fl* i *Pul* 73, 22; *ac. pl. m.* osromocone *Rozm* 91; ~ *praes. pass. 2. sg. m.* -ś osromocon *Rozm* 804; 3. *pl. m.* są osromoceni *Fl* 21, 5; ~ *imper. pass. 3. pl. m.* osromoceni bādzcie *Fl* i *Pul* 39, 19, 68, 10, 69, 2, 82, 16, etc.; ~ *fut. pass. 1. sg. m.* bēdę osromocon *Fl* i *Pul* 30, 20, 118, 6; 3. *sg. m.* bēdzie osromocon *Sul* 87; 3. *pl. m.* osromoceni bēdą *Fl* i *Pul* 52, 7, 70, 26; bēdą osromoceni

Fl i Pul 24, 2. 36, 20; ~ *praet. pass. 3. pl. m.* byli osromoceni *Rozm* 721.

Znaczenie: 'zawstydzić, okryć hańbą, poniżyć, aliquem pudore, ignominia afficere, dedecorare': W czø pwali y ne sø osromoczeni (non sunt confusi, *Pul*: vsromany) *Fl* 21, 5; Wszitczy, gisz proszø cze, ne bødø osromoczeni (non confunduntur) *Fl* 24, 2, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 36, 20; Ne bødø osromoczon (non confundar) *Fl* 30, 20, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 118, 6; Osromoczeni y zasromani bødzcze pospolu (confundantur et revereantur simul), gisz szukaiø dusze moiey *Fl* 39, 19, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 68, 10. 69, 2. 82, 16. 85, 16. 96, 7. 108, 27. 118, 78, 128, 4; Nine wem otegnal y osromoczil (*Pul*: sromoczil) ies nas (confudisti nos) *Fl* 43, 11; Osromoceni bødø (confusi sunt), bo bog wzgardzal gim *Fl* 52, 7, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 70, 26; By se ne otworczył smerni, vczinon osromoczonim (ne avertatur humilis factus confusus) *Fl* 73, 22, *sim. Pul*; Nalyesly svoje balwany vschytkey rozmyatany. *Vrzacz ony svoje bogy tako barzo osromoczone (deos suos sic confusos videntes), vyelyky (*leg.* w wieliki) strach... szye vdaly *Rozm* 91; Vyelykroc z to byly osromoczeni *ib.* 721; Pochvatayacz kamylene, bloto... y rzvczaly na mylego Iesucrista... O krolyv *schytkey chvaly, tosz ty dzysch osromoczon! *ib.* 804; ~ Collocutus est cum Herodiade, uxore fratris sui, quod in reditu uxorem suam repudiaret, osromoczicz, et eam in coniugem reciperet *XV med. GlWroc* 72v; ~ Jszeszmy szliszely... czrik, placz y wolanye na osszile gwaltu Clari s Gnyezna... na Stanislaw, samostrzelnika s Gnyezna, ktorisz Stanislaw yey gwalth vczinil y osromoczil nocznå rzeczå tey noczy 1433 *Pozn* nr 1560; ~ Gdi ktho o zlodzyeystwo bandze obvynyon albo osromoczon (cum... fuerit inculpatus), taky schesczyan swyatkow w sandzye swoyan nywynnoscz ocziszci *Sul* 87; Ita fuisset false infamata falesznye osromoczona *XV med. SKJ* V 255.

Ossię 'młode zwierzę jeszcze ssące, osesek, pullus sugens': Osszya nefrendus 1463 *PF* V 12; Nefrendis, id est porculus vel porcula adhuc sugens oszeszek albo oszyå *ca* 1500 *Erz* 61.

1. Ostać (się) formy: **a.** z zaimkiem zwrotnym się: *imper. 3. sg.* ostań *BZ Ex* 16, 29; ~ *inf.* ostać *OrtBr* VI 389.

b. bez zaimka zwrotnego się: *praes. ind. 1. sg.* ostanę *BZ Deut* 31, 17. *Jos* 1, 5; *2. sg.* ostaniesz 1471 *MPKJ* V 80, *Rozm* 38; *3. sg.* ostanie *Fl* 102, 15, *Sul* 105, *XV med. GlWroc* 77r, etc. etc.; *1. pl.* ostaniemy *BZ Gen* 19, 2; *2. pl.* ostaniecie *BZ Ex* 9, 28. *Lev* 8, 35, *Rozm* 473. 567; *3. pl.*

ostaną *Fl* 33, 22, *BZ Ex* 8, 11. *Num* 36, 9, *Pul* 88, 30, *Rozm* 419. 567; ~ *praes. ind. z partykulå* niechać dla wyrażenia trybu rozkazującego: *3. pl.* niechać ostanå *BZ Ex* 10, 24; ~ *imper. 2. sg.* ostani 1471 *MPKJ* V 11; ostanå *ca* 1425 *EwKReg* 42, *BZ Gen* 29, 19, *De morte* w. 73; *3. sg.* ostanå *Sul* 58; *2. pl.* ostaniecie *Błaż* 322, *BZ Gen* 19, 2. *Num* 22, 8, *Rozm* 567; ~ *part. praes. act. adv.* ostanåc *XV med. SKJ* V 258; ~ *inf.* ostać 1407 *Piek* VI 334, *Sul* 17. 51. 75. 76, *XV med. R XXII* 237, *OrtBrRp* 48, 3, *OrtMac* 59. 83, etc.; ~ *praet. 1. sg. m.* ostał jeśm *Fl i Pul* 118, 87; ostałem *MPKJ* V 11; *f. -m* ostała *Rozm* 696; *3. sg. m.* ostał jest *BZ Gen* 19, 30; ostał 1394 *TPaw* IV nr 229. 230, 1396 *ib.* nr 5269, 1397 *ib.* nr 345, 1398 *StPPP* VIII nr 6902, etc. etc., *Rozm* 451. 795; *f.* ostała jest *BZ I* Par 13, 14; ostała 1401 *HubeZb* 81, 1407 *ib.* 88, 1408 *Pozn* nr 660, 1415 *KsMaz* I nr 2512, etc.; *neutr.* ostało 1413 *Pozn* nr 689. 690, 1433 *ib.* nr 1423, 1434 *ib.* nr 1568 etc.; *3. du. m.* ostałasta *BZ Num* 14, 38; *2. pl. m.* ostaliście *BZ II* Par 24, 20; -ście ostali 1419 *Pozn* nr 981. 982, *BZ Jud* 10, 13, *Rozm* 559; *3. pl. m.* ostali są *Fl* 88, 30; ostali *XV med. R XXII* 245, *Rozm* 147. 555. 635. 649; ostały 1396 *Pozn* nr 314; *f.* ostały 1401 *HubeZb* 81, *Rozm* 525; ~ *plqperf. 3. sg. m.* był ostał 1427 *Pozn* nr 1274, *BZ Gen* 32, 21. *Deut* 3, 11. *II* Par 8, 7; *f.* była ostała *BZ Judith* 8, 4; *neutr.* jest było ostało *BZ Ex* 10, 5; ostało było *Rozm* 822; było ostało 1393 *TPaw* IV nr 4543, *BZ I* Reg 30, 10; *3. pl. m.* byli ostali *BZ II* Par 24, 24. 28, 6. *II* Esdr 7, 13; ~ *condit. 1. sg. f.* bych ostała *BZ Ruth* 1, 16; *3. sg. m.* (-)by ostał *Kśw* cr 20, *BZ Gen* 32, 8. 33, 15. *II* Par 24, 20. *Judith* 9, 18, *MPKJ* V 40, *XV p. post. R* LIII 62, *Rozm* 100. 249. 563; *f.* (-)by ostała 1398 *StPPP* VIII nr 7056, *Sul* 74. 75, 1471 *MPKJ* V 40, *Rozm* 28. 549; *neutr.* ostałoby *Sul* 104; (-)by ostało *Sul* 104, *BZ Num* 36, 8, *Rozm* 258; *1. pl. m.* -bychom ostali *XV med. R XXII* 321; *3. pl. m.* -by ostali *Rozm* 523; ~ *condit. praet. 1. pl. m.* bychom byli ostali *BZ Jos* 7, 7; ~ *part. praet. act.* ostaw *XV med. R XXII* 238; ostawszy *BZ Jud* 10, 6. 10. *II* Par 24, 18. 34, 25, *Rozm* 51. 302; ~ *part. praet. act. II* cf. **Ostały.**

Znaczenia: **1.** 'opuścić kogoś, coś, wyrzec się, przestać coś czynić, aliquem vel aliquid relinquere, aliquid renuntiare, ab aliqua re se abstinere, aliqua re desistere': Nye opvszci czebye ani ostanye (non dimittet nec derelinquet te) *BZ Deut* 31, 6, *sim. ib.* 31, 8; Y rosgnyewa sø gnyew moy przeciwi gemv tego dnya a ostanø gego (derelinquam eum) *ib.* 31, 17, *sim. ib.* *Jos*

1, 5; Sgrzeszylismi ostawszi cyebye, pana boga naszego (quia dereliquimus dominum deum nostrum), iszesmi sluszily Baalym *BZ* Jud 10, 10, *sim. ib.* 10, 6. II Par 34, 25; Wszacosye mnye ostaly (reliquistis me) a modlylscye syø bogom czvdzim *BZ* Jud 10, 13; Nye przecyw my syø, bich cyebye ostala (ut relinquam te) y odeszla *BZ* Ruth 1, 16; Ostalyscye pana, abi on was ostal (dereliquistis dominum, ut derelinqueret vos)? *BZ* II Par 24, 20; Bily ostaly pana (dereliquissent dominum) boga oczczow swich *ib.* 24, 24, *sim. ib.* 28, 6; Wszitci, gisz bily ostaly wszitkich nyegodnich narodow zemskich (qui remanserant ab omnibus execrationibus gentium terrae) *BZ* II Esdr 7, 13; Czemvm vezora nye naszlyadovala mego syna mylego, kyedy on... do Ierusalem schedl! Czemvm yego ostala! *Rozm* 696; ~ Policarpusz... gdy szya mogyl bogv vyelye, osztal vszech lvdzy w kosczyelye *De morte* w. 24; ~ Nye odstopyl any ostal cyelczow zlotich (non recessit nec dereliquit vitulos aureos) *BZ* IV Reg 10, 29; Ostawszi koscyola (dereliquerunt templum) pana boga oczczow swich, sluzily modlam *BZ* II Par 24, 18; Bo nye odpedy bog lyuda swego a dzedzyny swey nye ostanye (hereditatem suam non derelinquet, *Fl*: ne zostawy) *Pul* 93, 14; Nye tak Iesus przymaczon, aby ostal pyerszy matky svozey (non autem puer Iesus erat taliter coactus abstinere, nec a matris uberibus abstractus), bo yako yego czass przyschedl, sam szye wzdzyerzal *Rozm* 100; ~ Taco nagle sirce iego iemu doracy, yzbi greha ostal *Kšw* cr 20; Acz zaprawdø sinowe iego ostali sø zacona mego (si autem dereliquerint filii eius legem meam, *Pul*: ale ostanø-ly synowye yego zakonu mego) *Fl* 88, 30; Bez mala strawly sø me na zemy, ale ya ne ostal gesm kazny twoych (non dereliqui mandata tua) *Fl* 118, 87, *sim. Pul*; Ostancye swych czarow (magicam artem dimittite) *Blaž* 322; Wyącz gdi kto wspomyonaw, eze timi rzeczami pana boga gnyewal y szal mu tego, a takosch wschego tego ostaw, gest w vstawney szely swogich grzechow,... tacy zaluyaczy bądze vczyesson *XV med. R* XXII 238; Bo pyrwey oczecz skarbu schinowy swego nye vkaze, alysz vzrzi po nym, eze ostal rzeczy dzyeczinnich *ib.* 244; Blogoslavyeny, gisch zaluyą..., le acz czirpyą przyczywenstwo, gesch czu ge potka o tho, eze są w zely, a ostaly weschela *ib.* 245; Quid iubet seu vult pater noster, ut a peccatis mox destitamus... vlg. abychom grzechow n[ya]tychmyasth ostaly *ib.* 321; Any syø czego boiocz, swego zamisla ostanye (non parcet et poenitudine non flectetur) *BZ* I Reg 15, 29; Ostan

thego *wszech, thoye vyela *De morte* w. 73; Wstanczye, yako swyatha Maria Magdalena wstala, gdi grzechow ostala, boza myloscz otrzymala *XV ex. SKJ* I 152. ~ Zbawi gospodzin dusze swõtich swogich y ne ostanø (*Pul*: nye zgrzesszø) wszistczy (non delinquent omnes), gisz pwaio wen et non derelinquent omnes, qui sperant in eo *Fl* 33, 22.

2. 'zostać, pozostać, zatrzymać się, nie opuszczać jakiegoś miejsca lub kogoś, manere, morari, aliquem locum vel aliquem hominem non relinquere': gdzieś, w jakimś miejscu: Człowiek, yako sziano dny yego... Bo duch przejdze w nyem y ne ostanø (et non subsistet), y nye pozna wyoczø myesta swego *Fl* 102, 15; Proszø, myli panye, stopyczy do domu slugi swego a ostan-czye tu (manete ibi)... A ony rzekly: Nykakyø, ale na vlyczy ostanymi (in platea manebimus) *BZ* Gen 19, 2; Ostal gest w yaskyny (mansit in spelunca) *ib.* 19, 30; Alye on sam bil tey noczi ostal tu w *teczwyrdzi (mansit... in castris) *ib.* 32, 21; Abi odeszli szabi od czyebye..., a telko w rzezce ostanøø (in flumine remanebunt) *BZ* Ex 8, 11; Nykakyø tu nye ostanyczye *wyoczø (nequaquam hic ultra maneatis) *ib.* 9, 28; Gedne owcze waszø a dobidczyøtha nechacz ostanø (remaneat), a dzezcy wasze nychacz s wamy gydøø *ib.* 10, 24; We dnye y w noczi ostanyczye w stanye (manebitis in tabernaculo) *BZ* Lev 8, 35; Ostancze tv (manete hic) tey noczi *BZ* Num 22, 8; Ach, bichom bili ostali... za Iordanem (mansissemus trans Iordanem)! *BZ* Jos 7, 7; Przeto ostala gest (mansit) skrzynya bosza w domv Obededom trzi myesyøce *BZ* I Par 13, 14; Ostany quiesce (quiesce in terra, quam dixero tibi Gen 26, 2) 1471 *MPKJ* V 11; Dzyeczyatko Iesus ostal v kosczyelye (mansit... in templo) *Rozm* 143; *sim. ib.* 431. 435. 451; Myly Iesus swą (*leg.* z swą) matka ostaly przy domv *ib.* 147; Proszly yego, aby tam ostal (ut ibi maneret Jo 4, 40) *ib.* 249; Nyevyasta... dala odpoczynyne... Krystvszovy w svem domv a myeskal tamo Iesus dobrą chvylą, wstawszy y schedl do Capharnavm. Tedy ostawssy ona y rozmyslyla szye *ib.* 302; Vasch grzech ostanye na vasz (peccatum vestrum manet Jo 9, 41) *ib.* 425; Kazal ym, aby s nym nye chodzyly do Ierusalem, aby v Betanyey ostaly *ib.* 523; Wychvaczyl kazdy rąką sz myszy, yedno Iudaschova ostala... Nye baczly, czya by rąka ostala v myszye z Yezucristem *ib.* 548—9; ~ ostać przy kimś, u kogoś, w kimś, z kimś: (o ludziach): Viszemir mal przy maczerzy ostacz 1407 *Piek* VI 334; Ostan s namy (mane nobiscum Luc 24, 29)

ca 1425 *EwKReg* 42; Ostan v mnye (mane apud me) *BZ Gen* 29, 19; Prossø czyø, abi lud moy ostal ss tobø (ut... remaneant) *ib.* 33, 15; Ostayn sze kaszdi sam przy sobye (maneat unusquisque apud semetipsum) *BZ Ex* 16, 29; Nye racyz odsthapowacz, alye raczy sze mna osthacz *Naw* 150; Marya Magdalena y yne svyåte a dostoyne zony przy nyey ostaly *Rozm* 525; Vy, yzesczye ostaly abo staly se mnå (vos autem estis, qui permansistis mecum *Luc* 22, 28) v pokuschach y przczynosczyach moych *ib.* 559; Ynego vczeschnyka da, ducha svyåthego..., aby na vyeky s vamy osthal (ut maneat vobiscum in aeternum *Jo* 14, 16) *ib.* 563; Ostanczye ve mnye (manete in me *Jo* 15, 4) a ya v vass *ib.* 567; Ostanyeczely ve mnye a slova moye wass (*leg.* w was) ostanå (si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint *Jo* 15, 7) *ib.*; ~ (o rzeczach, pieniądzach): Iaco yest Marcin dal Wolcze pozagu dwadzescze grziwen a ti penadze przy Mirosławe ostali 1396 *Pozn* nr 314; Tworzian poziczil na zastawø panu *Mszuowi dzewøczinaczcze grziwen y przy nim ostali 1401 *HubeZb* 81; Jaco Mikolayewey czanszci nyczsz ne ostalo przy Margorzacze 1413 *Pozn* nr 690, *sim. ib.* nr 689; Yako v mne ne ostala Zophiey skrzina s rzeczami 1415 *KsMaz* I nr 2512; Jsze v pana Vyancenczå ostala pyanzh grzywyen mei czanszcy *syescigzechsanth grzywyen posagu syostri pana Suczynei 1432 *Pozn* nr 1548, *sim.* 1433 *ib.* nr 1419; Jako v mpne nye ostalo wiprawy pana Schuczcziney szostrì... taco dobrej, yaco dzeszancz grziwen 1433 *ib.* nr 1423, *sim.* 1434 *ib.* nr 1568; Nye ostanye slvsba (non morabitur opus) slvgy twego v czebye esz do ivtra *BZ Lev* 19, 13; A wszitky zony mõe s pokoleniya tegosz poymø, aby dziedzicstwo ostalo v czeladzach (ut hereditas permaneat in familiis) *BZ Num* 36, 8; Gimyenye... ostanye (mansit) w pokolenyv... otcza gich *ib.* 36, 12; Dwa thowarzysza... zawayzaly szye thako: kthory myedzy gymy pyrwey wmrze, thego rzeczy y gymyenye ma oszthacz themu, czo zosthanye zyw *OrtMac* 59, *sim. OrtBrRp* 48, 3; ~ ostać po kimś 'pozostać w spadku, post alicuius mortem remanere': Streczka strauila s tim dedzdzem (*leg.* dziecięciem), czso bilo po møszu ostalo 1393 *TPaw* IV nr 4543; Kyedikoli... zemyenin dzewkån swoyan vida za mąsz, po yeyze malzenstwye skonany, acz ktore gymyenye oczczisthe ostalobi (si qua bona paterna remanserint et vacaverint), tegdi to iste gymyenye po smyrczy... braczey yey, ktorsz bi ostalo (bona... remanentia), k ney nye bandzye slusheczech *Sul*

104; Jako po Annye, zenyne mey, nye osthalo wyprawy za dwanasze kop po szmeryczy yey, ysz tho bandacz sdrowa potrawyla, anym thego wzyal 1486 *ZapWarsz* nr 1609; ~ A y mowy thu mystrz gedem, gdi vbodzi duchem mayå nyebo, a czischi zyemyå, aczsesch ma ostacz pischnim, a gnyewywim wyernye sam pkyel *XV med. R XXII* 237.

3. 'być nadal w jakimś stanie, położeniu, trwać, in aliquo statu esse, manere, permanere': Gunczerz... zaplaczil Potrowi... Netanszcowo... s pelna y ne ostal mu dluzen panczidzeszant grziuen przese dw (*leg.* dwu) 1407 *Kościan* nr 335, *sim.* 1424 *Pozn* nr 1170; Pan Moscycz ne ostal winowat panu Micolagewy... sta grzywen 1418 *Pozn* nr 1011; Szeszm bil poslem do panyey Santhky od pana Andrzeya, pytayacz yey, aczbi czso kmyecze zaszcely na yey lancze. A ona rzecla, ysze niczsz y yeszcze jego pocos ostal 1424 *Pyzdr* nr 1006; Then przeseczzywy ostal na wyeky (is infamis permaneat perpetuo, *Dzial* 56: ten na wieky swå czeszcz straczyl) *Sul* 58; Kv othlozenyv szkodnego nalogy... ysz zona po szmeryczy mąza na stholczv wdowskem... ostan[y]acz (in sede viduali... remanens) po mązv wszisthko gymyenye trzymala... vstawyamy *Sul* 74; Kyelekolikroc nyektora wdowa po smyrczy swego manza prawego ziwa ostanye (quotienscumque... viva remanserit)..., tegdi na vy(⟨a⟩)nye... ma myecz doszycz *Sul* 105; Peperit virgo manens et sine corrupcione pannå ostanacz a przes poruschenya *XV med. SKJ V* 258; Wyancz szå na morze weszbral, a oczecz w szalosz(⟨i⟩) ostal *Aleksy* w. 92; Iozve... a Calef... ostalasta ziwa ze wszecz (vixerunt ex omnibus), ktorzis bili wyszli *BZ Num* 14, 38; Any sobye smyeszana bødø pokolenya, ale tak ostanø (sed ita maneat), iakos sø bogem rosløczona *ib.* 36, 9; Przekløti, ktosz nye ostanye (qui non permanet) w vmoye tego prawa *BZ Deut* 27, 26; W tø dobø powstal Ionatas a Abnere y syadlasta s obu stronu pole krolya Saula, a myasto Daidowo to ostalo prozno (vacuusque apparuit locus David) *BZ I Reg* 20, 25; Ale vstawyczen w boiazny bozey ostal (in dei timore permansit) *BZ Tob* 2, 14; Y bila Iudith, zona gego, ostala wdowø (erat autem Iudith relicta eius vidua) ivsz trsy lyata a szesz myesyøczow *BZ Judith* 8, 4; Abi dom twoy w poswyøcenyv twem ostal (ut... permaneat) *ib.* 9, 18; Ostanyesch consisteris (*war. lub.*: ostanye consistens; beatus vir, qui in sapientia morabitur..., et in viis illius, sc. sapientiae, consistens *Ecclus* 14, 23) 1471 *MPKJ V* 80; Zywo ostalo saluatum fuit (mittet id, quod salvatum

fuerit de domo Iuda et quod reliquum est, radicem deorsum Is 37, 31) *ib.* 93; They vyelebney dzyevyczy bądzye ymyą Marya, dzyevyczą zawzdy ostanye (semper virgo permanens) *Rozm* 3; Tey przykładem vyelye dzyevycz ostanye v czystoczye (in virginitate manebunt multae virgines et in castitate) *ib.* 28; O Zydzye, yen dolyczal szą (*leg. za*) blogoslavyona dzyevyczą, yschby ymyala ostacz w czystoczye *ib.*; Aby zavzdy dzyevyczą ostala (ut semper virgo maneat) *ib.*; Czystą panną na vyeky ostanyesch (casta... permanebis) *ib.* 38; Marya dzyevycza ostawschy (virgo permanens), *nyeporosony y zamky yey czystoty *ib.* 51; Ta nyevyasta od młodych lyat wdova ostala a bogv vstavnye sluzyla *ib.* 301; Czynczye karmają, ktoraz nye zgynye, alye ktora ostanye w zvyot vyczyny (qui permanet in vitam aeternam Jo 6, 27) *ib.* 353; Ostanyeczyely vy v moyey navcze (si vos manseritis in sermone meo Jo 8, 31), zavyerne bądzyeczye zvolynyczy moy *ib.* 473; Nye ostanye (non relinquetur Mat 24, 2) tu kamyen na kamyenyv, ktory by nye byl skazon *ib.* 477, *sim. ib.*; Vyrzvczyvschy czyemnego, ostaly samy czysczy (remanserunt soli mundi) svoym (*leg. z* swoim) oczyszczyczyelem *ib.* 555; Ostanczye v mey mylosczy (manete in dilectione mea Jo 15, 9) *ib.* 567; Yednem slovem porzvczyl (*sc.* Krystus ich) na zyemye, a vschakoz ostaly v svey zglobye *ib.* 635, *sim. ib.* 649; Nye ostal nyeden, ktory by nye byl v b(ł)ądzye *ib.* 795; Nye ostalo bylo namnyeysche myescze czale skory, ktore by nye zdrano *ib.* 822; By y (*leg. ji* 'go') tako byly, zyby zyv ostacz nye mogli *ib.* 825; ~ Dzisa boog czlouek uczinon yest, yen przettim bil, ostal, a tso ne bilo, *wsol (id, quod fuit, permansit, et quod non erat, assumpsit) XV *in. ModlJag* 36; Nos audivimus ex lege, quia Christus manet, ostane (*Rozm* 467: ma ostacz), in eternum (Jo 12, 34) XV *med. GlWroc* 77r.

4. 'zostać przy życiu, ocaleć, przetrwać, nie być zniszczonym, zużytym, ostać się, superesse, vitam servare, servari, restare, non deleri, inutilem non fieri': Ty kobyli... bili cuponi za posspolite *penaǫdze. Yest gich czanscz pomarlo za ych oczcza, po gich oczczu y nigedna ne ostala 1408 *Pozn* nr 660; Gedno sam Noe ostal (remansit autem solus Noe) a czy, czso s nym bily w korabyv *BZ Gen* 7, 23, *sim. ib.* 19, 31; Tu padly, a ktorzisz syǫ ('są') ostaly (qui remanserant), vczyekly sǫ na gorǫ *ib.* 14, 10; Tedi drugi *plug, gendze bi ostal (alia turba, quae reliqua est), bǫdze sbawyon *ib.* 32, 8; Odyǫel muchy od ffaona... y nye ostala ny-

gena (non superfuit ne una quidem) *BZ Ex* 8, 31; Krol bazanski ieden byl ostal (restiterat) z korzenya obrzimowego *BZ Deut* 3, 11; Cztrizsissta mǫszow szly po nych, bo gich dwyesscye bilo ostalo (substiterant enim ducenti) *BZ I Reg* 30, 10; Wszitek lyvd, gen bil ostal w (*pro z*) Eteyczskich (qui derelictus fuerat de Hethaeis) *BZ II Par* 8, 7; Ostal superfuit (nec unus quidem superfuit ex eis Ex 14, 28) 1471 *MPKJV* 16; I pokryla woda zamǫczayǫcze ye, yeden z nych nye ostal (unus ex eis non remansit, *Fl:* ne zostal) *Pul* 105, 12; Moy oczycz... zawzdy dzyala, czvsch opyekayǫcz szye svym stvorzenym, odnavyayǫcz ye, aby na vyeky ostalo yego stvorzenye (ut permaneat condita) *Rozm* 258; Zyarno zytne, vpadvschy v zyemyą, nye vmrze-ly, samo ostanye (ipsum solum manet Jo 12, 25), alye vmrze-ly, vyelye ovocza przynyeszye *ib.* 466; ~ *Przywyǫdǫ kobilky..., abi sznyedzono bilo, czsosz gest bilo po gradzye ostalo (quod residuum fuerit grandini) *BZ Ex* 10, 5; Acz sznyedzǫ wszitkǫ szelynǫ szemskǫ, ktorasz ostala po gradzye (quae residua fuerit grandini) *ib.* 10, 12; 3-y zaytliky s wynem vel s pivem, aby dwa zaytliky wyrzala, a treczy ostal XV *p. post. R* LIII 62; Yedly vschysczy y byly nakarmyeny, a czo ostalo odrobyn, szyedm koschow pelnych (quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas Mat 15, 37) *Rozm* 360, *sim. ib.* 349; Vassch ovocz ostanye (maneat Jo 15, 16) na vyeky *ib.* 568; ~ Aby nye ostala (*war. lub.:* aby nye ostal) vt non supersit (quaerunt exstinguere scintillam meam, quae relicta est, ut non supersit viro meo nomen et reliquiae super terram II Reg 14, 7) 1471 *MPKJ V* 40.

5. 'utrzymać się przy majątku, części spadkowej, rem familiarem, hereditatem retinere': Jaszek rǫczil za Alszbeczina oczcza poltrzczy-naczce grziwni y ona w yego ymenu ostala 1401 *HubeZb* 81, *sim.* 1407 *ib.* 88; Micolay neboscZ Lubomsky wszal wosz, szekyry s naczynym Jacobowy jaco poloszmy grzywyn, a wyscze w tem sboszu ostali 1419 *Pozn* nr 981, *sim. ib.* nr 982; Matka *Miroslaowa... pobrala gimene Potrowo..., yaco dwadzescza grzywen a w tem gimenu Miroslaw ostal 1420 *ib.* nr 983; Zzona, gdi maazz vmrze, przy wyenye a danyne ostacz yma (circa donationem et dotem remanebit) *Sul* 17, *sim. ib.* 51, *sim. Dzial* 43; Vstawyamy, aby zona, gdy mąsz vmrze, tylko przy posagy a wyenye ostala (circa dotem et dotalicium remaneat) *Sul* 74, *sim. ib.* 75; Zona... przī wszysthkem dobrze albo gymyenyv vprawnem... myalaby ostacz (circa omnia pa-

raphernalia... remaneat) *Sul* 75; Nyegdy są przigadza dzewky po smyerczy oczcza swego sz braczą rodzoną ostacz w gymyeny (in bonis hereditariis remanere) *Sul* 76; Azaly yvsz nye gesth blyszhą Barbara tego domv myecz y ostacz szye w nyem (an propinquier sit eam accipere et obtinere) *OrtBr* VI 389; Ma(ja)ly thy dzyeczy przy szwego oycza danyv ostacz, czyly nye maya? *OrtMac* 83, *sim.* *Dzial* 43.

6. 'być dłużnym, zostać winnym, debere': Boguslaus citaverat Calovskega Johannem a o to nestane ostal 1394 *TPaw* IV nr 229, *sim.* 1396 *ib.* nr 5269; Zalował Vircholsaus (pro Vircholslaus) ad Vulpem et lucratus est duas marcas y o to ostal sōdowi sex marcas 1394 *ib.* nr 230, *sim.* 1397 *ib.* nr 345; Gdiby tego nye vczinil, tedi Jacuss trzy grziwni Michalcoui ostal 1398 *StPPP* VIII nr 6902, *sim.* 1402 *Pozn* nr 535; Wanch ranczil za zona... Nicolaoui, ez ne mala o ten cinz gabacz ani iego racoymey, a gdiby gye gabala, tegdi X grziwen bi iemu ostala 1398 *StPPP* VIII nr 7056; Yacom ya szmowi s Paskem ne mal o *thtø drogø, o ktorø wini osstal 1413 *KsMaz* I nr 2014a; Jsze Machne Wilczkowey brath gey zaplaczil poszag oszmdzszand grzywen pelne y wyprawy *czydzescy grzywen a nyczsz gey wācyne ne ostal 1420 *Pozn* nr 1076; Czom raczyl za Chwalantha *Lubyczsczego, jszye myal ze kszang vypyszacz trzy grzywny vyn, czso byl ostal Dobrogost Symancowsky paney staroszczyney, ty gyst Chwalantha ze kszang wypysal, a Dobrogost... gych nye zaplaczyl paney staroszczyney 1427 *ib.* nr 1274.

7. 'stawić się, stanąć przed sądem, adesse ad iudicium': Ostanyely (cum paruerit, *OrtMac* 125: stanyely), komv wyna dana, a bandzely gemv szkazano odpryszancz szye, tedy przyszagy ma woyth przyacz *OrtBr* VI 384; Hoc stetit penes ius 4 iudicia Gallus Albertus, quia est bonus homo et ad hoc posuit, quia ostal 4 iudicia, quia est homo bonus 1482 *Trześń* 107.

8. 'zmęczyć się, ustać, fatigari, viribus defici' (?): Wyelmy ostalem (może corruptum pro vstalem, *war. kal.*: vstalem) opido lassusum (da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum *Gen* 25, 30) *MPKJ* V 11; ~ Ostacz cesare XV *ex. PamLit* XXVIII 307.

9. 'zostać, stać się czymś, jakimś, aliquem vel aliquid fieri': Ktoryle chorobą myal, nathemyescz (pro nathemyesczye ?) szdrow ostal *Aleksy* w. 218; Zona gednego dobrego czlowyeka krczyla dzyeczyją, szlowie kmotra osta(ła) *OrtBrRp* 20, 1; Ova останą вам domy vasz(e)

*pvscze (ecce relinquetur vobis domus vestra deserta *Mat* 23, 38) *Rozm* 419.

2. **Ostać (się) formy:** a. z *zaimkiem* zwrotnym się: *praes. ind.* 2. *sg.* ostoisz *BZ* *Jos* 7, 13; 3. *sg.* ostoi *OrtBrRp* 38, 2. 54, 2, *OrtMac* 42. 67; ~ *inf.* ostać *OrtBrRp* 41, 4. 56, 2, *OrtMac* 42. 47. 70; ~ *praet.* 3. *sg. m.* ostał jest 1408 *TPaw* IV nr 1474; jest ostał 1422 *ZapWarsz* nr 29; ostał 1388 *TPaw* III nr 787, 1393 *ib.* nr 2997, 1394 *TPaw* IV nr 4854. 4872, 1399 *HubeSqd* 390, 1422 *Czrs* 269, *etc.*; *f.* ostała 1399 *HubeSqd* 390, 1400 *TPaw* IV nr 6472, 1404 *ib.* nr 2331, 1418 *TPaw* VII nr 42; 3. *pl. m.* ostali 1435 *KsMaz* III nr 1313, *OrtMac* 42; ~ *condit.* 3. *sg. m.* -by ostał *OrtMac* 67.

b. *bez zaimka* zwrotnego się: *inf.* ostaci *Fl* 128, 2; ostać *OrtBrRp* 38, 2, *BZ* *Jos* 7, 12.

Znaczenia: 1. 'utrzymać się, oprzeć się, przeciwstawić się, nie ulec, ocaleć, stare, resistere, non superari, non vinci': Nye bōdże mocz ostacz Israhel przed swimi nyeprziyaczelmi (nec poterit Israel stare ante hostes suos) *BZ* *Jos* 7, 12; Nye ostogisz syø przed nyeprziyaczelmi swimi (non poteris stare coram hostibus tuis) *ib.* 7, 13; ~ 'przemóc, zwyciężyć kogoś, aliquem superare, vincere': Czøsto wybojowaly mō ode mlodoczy mōgey, ale ne mogly mne ostaczy (etenim non potuerunt mihi, *Pul*: ale nye mogly s myę) *Fl* 128, 2; Rozdzelyl syø lyvd israhelski na dwye czøscy, gena czøszcz przyiøla Tebny..., chzczøz gy krolem vczynycz, a polowyczza druga Amri. Y ostal syø ten lyvd (praevaluit autem populus), gysz bil z Amri, przecyw lyvdu, gysz syø przidzerszal Tebny *BZ* III *Reg* 16, 22.

2. 'dowieść swojej słuszności przed sądem, utrzymać się przy swym roszczeniu a. odeprzeć roszczenia przeciwnika procesowego, ius suum in iudicio postulare, causam obtinere, petitionem adversarii in iudicio refutare': Gregorius... in tercio comparente, domina vero Copaczonis non parente, in eodem ipse... Gregorius optinuit et deicit eam, in vulgari ostal sø contra eandem 1388 *TPaw* III nr 787; Sicut Franco ostal szø circa siluam iusto iudicio 1393 *ib.* nr 2997, *sim.* 1394 *TPaw* IV nr 4854. 4872; Albertus... acquisiuit vlg. ostal sze propter duos mansos adversus Johannem 1399 *HubeSqd* 390; Nota, quod Katherina... acquisiuit sive triumphavit vlg. ostala sze contra Pribislaum... propter equam *ib.*; Nicolaus eduxit testes contra dominum Sestrinecz... et evasit vero iure ipsum vlg. ostal sze 1400 *ib.*; Domina de Vituna iure iudiciali obtinuit, ostala sza, pro hereditate Beszekerz 1400 *TPaw* IV nr 6472; Probavit et ostal sø 1402 *AKPr* VIIIa 84; Katherina cum

Jascone, marito suo, in Choynni penes quatuor marcas... vlg. ostala szø 1404 *TPaw* IV nr 2331; Approbavit vlg. ostaal szø yest contra Nicolaum 1408 *ib.* nr 1474; Domina Katherina... ostala sya wyamim (*pro wyannim*) listemc irca jus suum 1418 *TPaw* VII nr 42; Albertus ostal sza et fecit se justum contra omnes res 1422 *Czrs* 269; O ctørø obrambø Passzek na Ondrzejia szalowa<ł>, przī tey szye yest ne ostal, a Ondrzej szø ostal 1422 *ZapWarsz* nr 29; Dobek, Nicolaus... et Falk... coram iudicio relinquunt se al. ostaly ssā pro porcione hereditatis 1435 *KsMaz* III nr 1313; Gdy... ony przynieszly thakye szwyadeczthwo, kthorym szye nye osthaly (*OrtBrRp* 38, 2: szostaly), thedy... sthraczyly szwa rzecz *OrtMac* 42; Thedy ten ma nay[a]cz... ortel y szlacz... kv wyszemu stolczv, a ma to vczynycz sz woynthowszkym wyedzenym, aby szye szwym ortelem oształ (*OrtBrRp* 54, 2: zostal) albo nyechal *OrtMac* 67.

3. (*o ortylach*) 'utrzymać (się) w mocy, utrzymać moc prawną, vim legis retinere': Moszely szye orthel *than, czy my wyrzekly, oszthacz (*OrtBrRp* 38, 2: mozely then orthel... ostacz), czyly nye moze?... Then orthel... yesth moczny a oszthogy szye besze wszego odmowyenya *OrtMac* 42, *sim.* *OrtBrRp* 38, 2; Orthel, czy wyrzekly przyszyasznyczy, yesth prawy, a ma szye oszthacz podług prawa *OrtMac* 47, *sim.* *OrtBrRp* 41, 4; Laye-ly ktho ortel a dokona szye, szlowye ysz poszle po wysze prawo, a nye ostogy szye yego ortel, tedy ma pokvpycz kaszdemu przyszyasznykowy XXX szelagow *OrtMac* 67, *sim.* *OrtBrRp* 54, 2; Proszyemy navczyc nasz, ktory ortil myedzy tymy ma szye oszthacz podług prawa *OrtMac* 70, *sim.* *OrtBrRp* 56, 2.

Ostajać formy: *praes. ind. 3. pl.* ostają *Sul* 42, 75; ~ *imper. 2. sg.* ostaj *Pul* 37, 22, *Naw* 68; ~ *part. praes. act. adv.* ostając *XV in. R* XXIV 62; *adi. g. sg. neutr.* ostającego *Rozm* 261.

Znaczenia: 1. 'opuszczać, pozostawiać kogoś, coś, odchodzić od kogoś, czegoś, deserere, relinquere': Nye ostay (*Fl*: ne ostaway) mnye (ne derelinquas me), gospodnye boze moy, ny odstøpay ode mnye *Pul* 37, 22; Vczyeschy mye tedy maczyerzynym szlyvthowanym, nye osthay mye w mogych bolyescyach *Naw* 68; ~ Et primo, ut transeamus in desertum, recedendo, ostayøcz, a mundo *XV in. R* XXIV 62.

2. 'pozostawać gdzieś, w kimś, nie opuszczać jakiegø miejsca lub kogoś, manere, remanere': Oczyecz moy dal o mnye svyadeczthwo, a wyszye nygdy nye slyszehy glossa yego, anyszye yego kraszy vydzyely, a yego slova ny maczye w vasz

ostayøczego (verbum eius non habetis in vobis manens *Jo* 5, 38), bo ktorego on poslal, vy temy nye chczechy vyerzycz *Rozm* 261.

3. 'pozostawać, trwać w jakimś stanie, in aliqua condicione permanere': Czåstokroc thakich slosthnykow grzechy ostayå nye pomsczone (crimina remanent impunita) *Sul* 42; ~ 'pozostawać bez opieki, sine tutore relinqui': Syrocsthwu dzechy... doradzicz laskawye żadayacz, yesz nyegdy przes oczcze do lath rostropnosczy nye bådacz vychowane sz przygody smyerczy ostayå (mortis casu relinquuntur)... vstawyamy, aby oczecz zywacz mogl dzechem swogim... vstawycz pewne opyekadlnyky *Sul* 75.

Ostaly 'pozostaly, będący resztką, pozostałą częścią czegoś, residuus, reliquus': Iasz nyewyasta mayacz dzechy, acz gynszego mąsza weszmye..., skazvgemy, aby tylko na thysz dzechy wszysthko gymyeny oczczyszne... sz drvgå czåszczå... dobra maczerzysthego... spadlo, a ona s osthalå drugå swego thego gymyeny czåszczå (cum alia residua suorum bonorum medietate, *Dzial* 43: z ostathkyem) mąsza sobye w[y]jeszmy podług swey voley *Sul* 52; Glowø gego (*sc.* koziełka) y s nogamy, y s drobny *szeczeczye..., any gego czso ostawyczye asz do yutra, alye czso bi bilo ostalego (quid residuum fuerit), w ognyu sezeczycy *BZ* Ex 12, 10.

Ostan 'jakiś preparat aptekarski, medicina quaedam' (?): Ostan allipia 1472 *Rost* nr 1198.

Ostanie 'udowodnienie swojej słuszności przed sądem, wygranie sprawy, causam iudicio vincere, causam obtinere (sensu subst.)': *Ostanie Catherine de Gluszyno. Nota, quod Katherina... acquisiuit sive triumphavit vlg. ostala sze contra Pribislaum... propter equam 1399 *HubeSąd* 390.

Ostatecznie 1. 'na koniec, w końcu, na ostatku, denique': Ktorikole szwyrzypczye cyge reny..., ktorikole tesz o gwalth... bådze przekonan, a ostathecznye (ultimo) kedi ktho... dzewką polapy, w kasdem tych przycyn przerzeczonych czlonkv dovynyony vynå szethmdzesåth naszey komorze zaplaczicz ma bicz przyczysznyon *Sul* 70; Nouissime, ostatecznye, vero veniunt et relique virgines (*Mat* 25, 11) *XV med. SKJ* V 284.

2. 'skutkiem tego, dlatego, quare': Ostatecznie per consequens (Nicolaus... multos enim homines... ad fidem Christi convertit et per consequens ad regnum caeleste perduxit) 1444 *R* XXIII 309.

Ostateczny formy: *n. sg. m.* ostateczny *XV in. Zab* 520, *OrtBrRp* 33, 3, *OrtMac* 34, 1490 *AGZ* XIX 539, *ca* 1500 *Erz* 60; *f.* ostateczna 1444 *R* XXIII 308; ~ *g. sg. m.* ostatecznego 1398 *BiblWarsz* 1861 III 34; *f.* ostatecznej 1444

R XXIII 307; ~ *d. sg. m.* ostatecznemu BZ Neh 4, 14; ~ *ac. sg. m.* ostateczny 1424 Kościan nr 1055, MW 94b; *f.* ostateczną 1427 KsMaz II nr 2735, BZ Lev 5, 13. I Par 19, 11, (1466) XVIII ArchSław II 206, (1467) XVI in. Matr III nr 188, MW 85b; ~ *n. pl. f.* ostateczne Sul 67; ~ *g. pl. m.* ostatecznych 1423 Kościan nr 1216, 1487 Trześń 112; ~ *ac. pl. m.* ostateczne Sul 37.

Znaczenia: 1. 'ostatni, końcowy, najdalszy, postremus, ultimus, extremus': **a.** w przestrzeni: Tedi yaco sli hy przesli, hy copcze za nimi p-onamonowani, tedi u ostatecznego copcza Pasesek rzekl 1398 BiblWarsz 1861 III 34; Ibi stetimus et fecimus... acialem scopulum et finalem al. ostatnia naroznica... Et cum praefatum finalem scopulum fecimus in medio paludinis praefatae al. ostateczna naroznica, ministerialis... cum duobus nobilebus... recognoverunt..., quia... bonorum suprascriptorum <limitatio denuntiata est> (1466) XVIII ArchSław II 206; Ioannes... scopulos erexerit tali modo, quod primum et principalem scopulum al. pyrzwsa narosnycza erexit in insula..., finalem vero scopulum al. ostateczna narosnycza in ripa fluvii... erexisset (1467) XVI in. Matr III nr 188; Ostateczny y nawysszy kor napelnyla, w ktorom iesth nawyssza boszka chwala MW 94b; Primum scopulum acialem fecimus prope viam publicam, que transit de Dwnayow in Goligori ex opposito silve tercie al. ostateczny laszek wyczynsky 1490 AGZ XIX 539; ~ **b.** w czasie: Jaco Januss mne przywyodl na ostateczny rok cu yednanyv... o dzal 1424 Kościan nr 1055; Ostateczny noczy supreme noctis (in supremae nocte coenae... cibum turbae duodena se dat suis manibus) 1444 R XXIII 307; Ostateczna rzecz extrema vox (extrema vox episcopi praenuntiatrice gloriae) *ib.* 308; *Bodze ostath<e>czni czas et fiunt novissima hominis illius peyora prioribus (Mat 12, 45) 1461—7 Serm 98v; Dzyewyątha y osthateczna godzyna szwego zywotha Anna szwyątha panu bogu offyarowała MW 85b; Complethna y ostateczna godzyna, Anno szwyątha, mylasz weszele MW 103a; Nouissimus, id est vltimus ostateczny *ca* 1500 Erz 60; ~ ostateczny sąd '(według poglądów chrześcijańskich) sąd boży przy końcu świata decydujący o wiecznym zbawieniu lub potępieniu ludzi, (in religione Christiana) iudicium ultimum, quo homines vel in perpetuum salvantur, vel condemnantur': Thako my bog pomagay y yego oszthatheczny sąd wyelky (OrtBrRp 33, 3: ostateczny sand), czo na myą y na wszyszthek szwath ma szydzycz y szadzycz OrtMac 34; ~ **c.** w stopniu pokrewieństwa: Drzysthek fassus

est, quod iam ibi non habeth quidquam amplius in hereditate illa et a pueris et a tota genealogia conpromisit esse aut fore al. [...] ode *msthlych dzyathek [n]i radzayn (pro rodzayu), od blyszych asz do ostatecznych 1487 Trześń 112.

2. 'pozostały, będący resztą, pozostałą częścią czegoś, residuus, reliquus, superstes': Ostateczny superstes XV in. Zab 520, *sim. ca* 1428 PF I 484; Jacom ja zaplaczil Micolayewi... sex grossos... za zastawą w Jaroslawkach ostatecznych pyenandy 1423 Kościan nr 1216; Adam trzeciø pyanczdzesyanth a ostateczno Warncowi zaplaczil 1427 KsMaz II nr 2735; Franciszek przedal Grzegorzewi dziedzina za sto grzywyen, za yasz Grzegorz szesczadzysath nathemyesce zaplaczyl, ostateczne pyenyądze (residuum pecuniam, Dzial 26: drugie pyenyądze) na pewne roky szlvbvyacz zaplaczicz... Blysv koncza czwartego lyatha ten tho Grzegorz ostateczne pyenyądze (reliquam pecuniam, Dzial 26: ostatek pyenyądzy) widawa są dacz y zaplaczycz Sul 37; Paknyaly kthokole bacz kmyecz a zabye, szesz grzywyen zaplaczycz ma, gychze trzy zenye alybo dzezem, są-ly, a ostateczne trzy (tres marcae residuae) panu, gego kmyecz byl, mayą bycz s pelna zaplaczony Sul 67, *sim. ib.*; A ostateczno r<z>ecz bødzye myecz myasto darv (reliquam vero partem, *sc.* similiae, ipse habebit in munere) BZ Lev 5, 13; A gdisz opyecz ostateczne bilo krwy s skopu obyetowanego, dotknoł syø kraya vcha *ib.* 8, 24; Ostateczno stronø lyvda (reliquam autem partem populi) dal pod røki Abyzay BZ I Par 19, 11; Rzeklem ku slyachyczom y ku wodzom, y ostatecznemu lyvdu (ad reliquam partem vulgi) BZ Neh 4, 14.

Ostatek formy: *n. sg.* ostatek 1437 Pozn nr 1587, Sul 40, XV med. SKJ V 283, BZ Jos 6, 9. 13, Pul 75, 10; ~ *g. sg.* ostatka Fl i Pul Ez 1, 1423 ZapWarsz nr 56, Dzial 26, De morte w. 115, XV p. post. Kalużn 288; ostatku Sul 100, 1494 ZapWarsz nr 1761; ~ *ac. sg.* ostatek Gn 3b, 1409 KsMaz I nr 1235, Sul 13. 32, BZ Lev 4, 30. 8, 24. III Reg 22, 47, etc. etc.; ~ *i. sg.* ostatkiem Gn gl. 165a, Dzial 43; ~ *l. sg.* (na) ostatku 1471 MPKJ V 5, 1476 AKLit III 108, Pul 68 arg., XV ex. MacDod 138. 141; ~ *n. pl.* ostatcy BZ Num 24, 20. I Par 12, 38. I Esdr 9, 8, Pul 36, 39. 40; ostatkowie Fl 36, 39. 40. 75, 10, BZ Deut 28, 5, 1471 MPKJ V 95; ostatki Sul 13, 1471 MPKJ V 26; ~ *g. pl.* ostatkow 1415 Czrs 70, Pul Deut 32; ~ *ac. pl.* ostatki Fl i Pul 16, 16, XV in. R XXIV 72, BZ Num 24, 19. III Reg

14, 10; ~ *l. pl.* (w) ostatcech *Fl* 20, 12; ostatkoch *Pul* 20, 12.

Znaczenia: 1. 'to co zostało, pozostała część, reszta, quod restat, reliquum, reliqua': Volu tegodla szøcz ony szobø (*leg. z sobą*) ve[ve]dly byly, isbycz gy ony bily przedaly, a czinsz czesarzeui giim ony szaplaczyly, a osta[thk]tek szobe na strauø szachoualy *Gn* 3b; Medietate pauperi tributui, reliqua, ostatkem, parte solus induitur *Gn* gl. 165a; Bo mislene czlowecz spowadacz se bødze tobe, a ostatkowe mislena (reliquiae cogitationis, *Pul*: ostatek myszly) dzen swøti bødøcz czinicz *Fl* 75, 10; Szvkal gesm ostatka lat mogych (residuum annorum meorum *Is* 38, 10) *Fl* *Ez* 1, *sim. Pul*; Marczin poszual przes mø o dve cope i cztiri grosze, ostatek penødzi 1409 *KsMaz* I nr 1235, *sim. Dzial* 26; Colligite, que superauerunt fragmenta, *sbericze ostatky, ne percant (*Jo* 6, 12) *XV in. R XXIV* 72; Maczey taki Sandkem (*leg. z Sødkiem*) tark ymal, esze kediby gemu ne dal ostatka penødzi na swanthi Michal, tedi straczil to, czo szadal y thø dzedzinø 1423 *ZapWarsz* nr 56; Thy pyenyandze, czso wloszony w kancelaria, sã dzeszancz grzywyen Margorzaty..., a ostatek oczcza gey 1437 *Pozn* nr 1587, *sim. Sul* 40; Z nych (*sc. spadkow*) kelych za polthory grzywni do cirekwye sprawicz mayã..., ostathek szoby ymayacz spokoyne *Sul* 13, *sim. ib.* 32, *Dzial* 20. 30; Rankoymya ku zaplaczennyv ostatku tego tho dlugv (ad solutionem remanentiae ipsius debiti)... yest obwyanzan *Sul* 100, *sim.* 1494 *ZapWarsz* nr 1761; Tempus breve est, reliquum, ostatek, est (*I Cor* 7, 29) *XV med. SKJ V* 283; Weszmye kaplan krwe na palecz swoy..., a ostatek (reliquum) przelyege v pothstawka *BZ Lev* 4, 30, *sim. ib.* 8, 24; Zatraczø ostatky *myeszkey (perdat reliquias civitatis) *BZ Num* 24, 19; Poczøtek *pogañsky Amalech, gegosz syø ostatczy (1471 *MPKJ V* 26: ostatky) zatrøczø (*pro* zatraczø, cuius extrema perdentur) *ib.* 24, 20; A wszistek lvd naprzod poydze w harnaszv, a ostatek zastøpa (reliquum vulgus) poydze za skrynyø *BZ Jos* 6, 9, *sim. ib.* 6, 13; Oczyscyø ostatki (reliquias) domu Gero-boamowa *BZ III Reg* 14, 10; A takesz ostatek kaplanow modlebnych (reliquias effeminatorum)... zatracyl s zemye *ib.* 22, 47; Ale y wszitci ostatci z Israhela (omnes reliqui ex Israel) gednim syercem bily, abi kroleb mil Daud *BZ I Par* 12, 38; Vczinyona gest modlitwa nasza..., abi nam bili przepusczeni ostatci (reliquiae), a dan bil myr na myeszczce gego swyøte *BZ I Esdr* 9, 8; Mozely opyekaldnyk

(*sc. dzieci*)... they zenye ostatek wyana zaplaczycz z gydaczego gymyena? *OrtBr VI* 391, *sim. OrtMac* 140; Potem Ian nye doplaczylwszy ostatka pyenyãdzi (non facta totali solutione) za dzedzynã Franczkowy, dzerszal s spokogem dzedzynã za cztyrzy lyata. Potem na konyczv czwartego lyata Ian kladl ostatek pyenyãdzy (reliquam pecuniam, *Sul* 37: ostateczne pyenyãdze) Franczkowy *Dzial* 26; Oczczyzna wszythka ma spasz na dzeczy y dzal maczerzynny, czso na nye slvsza, a ona z ostatkyem (de residua alia suorum bonorum parte, *Sul* 52: s osthalã drugã swego thego gymyena czãsczã) masza poymye podlug swey woley *ib.* 43; Ostatkovye ffeces (ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob et faeces Israel convertendas *Is* 49, 6) 1471 *MPKJ V* 95; Sipasti centum et octoginta granicies violenter cum adiutoribus tuis in bonis hereditariis ipsorum Radympna et eius suburbium et absipasti eis residuum al. osthathek silvarum, pratorum, mericarum, rubetorum et aggerem in fluvio Rokythnicza 1474 *AGZ XIX* 17; Mystrzowye ono mayã przedacz, ... a osthathek, czo by zostalo, mayã prze bog roszdacz 1491 *RKJL VII* 57; Recipiet pecunias ultimas al. oszthathek 1494 *AGZ XVI* 250, *sim.* 1498 *MacPraw VI* 272, *XV p. post. Kaluźn* 285; Jusz drugye szye stalo, ostatyka bog wchoway *XV p. post. Kaluźn* 288; Czozaly sza s nyego (*sc. z drzewa*) ovocz... A nayadschy szye, zchovaly ostatek sobye na droga (partem, quae superfuit, ad viam servaverunt) *Rozm* 83; ~ *w kontekstach niejasnych*: Nasiczeni sø sinowe y rozdzelili sø ostatky swoje (reliquias suas) malutkim swogim *Fl* 16, 16, *sim. Pul*; Bo poloszisz ie (*sc. nieprzyjacioł*) wznak, w ostatcech (*Pul*: w ostatkoch) twogich (in reliquiis tuis) nagotuiesz oblicze gich *Fl* 20, 12; Strzegl iesm bezwinstwa a widzal iesm prawdø, bo sø ostatcowe (reliquiae, *Pul*: ostatczy) czlowekowi czichemu *Fl* 36, 39; Ale neprawdziwi zkaszeni bødø. Pospolu ostatcowe (*Pul*: ostatczy) nemiloswich (reliquiae impiorum) zginø *Fl* 36, 40; Blogoslawyone stodoli twe y pozegnani ostatkovye twogi (reliquiae tuae) *BZ Deut* 28, 5.

2. 'pozostale po kimś rzeczy, dobra, res, bona ab aliquo relicta': Ya ne mam mego manszø (*pro* mansza) nyeg(e)dnich ostatkow 1415 *Czrs* 70; Ostatki (derelicta), yez rzeczoni puszczyni kmyecze, paanom przycz nye mayã *Sul* 13; Jakom ja nye wypãdzil kmeच्या Reciborowa gwalthem any *ostetku wzial 1453 *ZapWarsz* nr 939.

3. 'koñcowa, najdalsza, najbardziej w przestrzeni odległa część, ultimum': Ogyen podez-

zon jest w rozszerzeniu moim y będzie gorzecz az do pkyelnych ostatkow (usque ad inferni novissima Deut 32, 22) *Pul* Deut 32.

4. 'końcowa, najbardziej w czasie odległa część, postremum, extremum': Na ostatku zywota agonia 1476 *AKLit* III 108, *sim. ib.*; ~ na ostatku 'na końcu, w końcu, denique': Ad extremum na poschlatku, na ostatku (Apolonius... pertransivit Caucasum... et ad extremum... pervenit ad Brachmanas Prol I) 1471 *MPKJ* V 5; Ten ps<alm> powyada, że Xpus dla nas czyrpyał wyelyke krzywdy, a zolczyø y oczten (*pro* ocztem) na ostatku napawan iest *Pul* 68 arg.; Yusz głodem, yusz czastym morem,... yusz udrączonym, na ostatku krwią (*pro* krwie) rozslanym karz, boze, potapyenym! XV *ex. MacDod* 138; Ną osthatku rzecz<cie> wschyczy: Amen *ib.* 141; ~ do ostatka 'na koniec, wreszcie, czy też dokładnie, do końca, denique vel accurate, diligenter, ad finem': Myła szmyerczy, gdesz szya wszyala, dawnolysz szya vrodzyla, rath bych vyedzał do ostathka, gdzie thwoy oczecz albo mathka *De morte* w. 115.

Ostatni, Ostatny *formy*: *n. sg. f.* ostatnia *BZ* III Reg 20, 19; ~ *g. sg. neutr.* ostatnego *BZ* I Esdr 7, 18; ~ *d. sg. f.* ostatniej *BZ* I Par 13, 2; ~ *ac. sg. f.* ostatnią (1466) XVIII *ArchSław* II 206; ~ *n. pl. m.* ostatni *BZ* I Par 6, 70; ostatnie *BZ* II Par 33, 25; ~ *g. pl. m.* ostatnich 1401 *Kościán* nr 176; ~ *d. pl. m.* ostatnim *BZ* I Par 6, 61; ~ *ac. pl. m.* ostatnie *BZ* I Par 24, 6; *f.* ostatnie *BZ* II Par 26, 9.

Znaczenia: 1. 'końcowy, taki po którym już nie ma następnego, postremus, ultimus, extremus': Ibi stetimus et fecimus... acialem scopulum et finalem al. ostatnia naroznica (1466) XVIII *ArchSław* II 206.

2. 'pozostały, będący resztą, pozostałą częścią czegoś, residuus, reliquus, superstes': Jacosm na posledni rog (*pro* rok) zaplacyłem Jandrzychowy sternasce grzywen ostatnich *pennadze 1401 *Kościán* nr 176; Wiszly slugy ksyøszot wloscy y ostatnya woyska (reliquus exercitus) szła za nymy *BZ* III Reg 20, 19; Ale ostatnym sinom Chaatowim z rodziny swe (filiis autem Caath residuis de cognatione sua) daly... dzesyøcz myast *BZ* I Par 6, 61; Tym, to gest gisz z rodu sinow Caatowich ostatny bily (qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant) *ib.* 6, 70; Poslymi ku bracyey naszey ostatnyey (ad fratres nostros reliquos) do wszelkich wloscy israhelskich *ib.* 13, 2; Y wdzalal Ozias wyeze nad bronø y helmi w Ierusalem a nad bronø walnø. A ostatnye (reliquas) na stronye tego mvr

vstauil *BZ* II Par 26, 9; Potem ostatnye z lyvda (reliqua populi multitudo)... vstauily sobye krolya Ioziasza *ib.* 33, 25; S tich pyenyødzi kupy cyełce..., a czokoly bi syø lyvbylo tobye y twey bracy z ostatnego szrebra y zlota (de reliquo argento et auro), abisceye vczynily, vczyncye podle voley *BZ* I Esdr 7, 18; ~ 'inny, ceterus, alius': Geden dom, gen mymo gyne bil powiszon, Eleazarow, a drugi dom, gen pod sobø myal osta<t>nye (quae sub se habebat ceteros), Ytamarowy *BZ* I Par 24, 6.

Ostatny *cf.* Ostatni

Ostawać *formy*: *praes. ind. 3. pl.* ostawają *BZ* Deut 24, 21. I Esdr 8, 22; ~ *imper. 2. sg.* ostawaj *BZ* Deut 24, 12; 3. *sg.* ostawaj *BZ* Tob 4, 15; ~ *praet. 3. sg. m.* ostawał 1424 *AGZ* XI 3; *neutr.* ostawało *Rozm* 818. 821.

Znaczenia: 1. 'opuszczać kogoś, odchodzić od kogoś, reliquere aliquem, abire ab aliquo': Mocz gego (*sc.* boga) y syła gego, y gnyewanye na wszitki, ktorzi gego ostavaioø (qui derelinquant eum) *BZ* I Esdr 8, 22.

2. 'pozostawać gdzieś, u kogoś, nie być usuniętym, zabranym skądś lub od kogoś, apud aliquem manere, non demoveri de aliquo loco vel ab aliquo': A gdisz sbyerasz twø vinniczø, nye sbyray gronnych yagoth, ges to ostawayø (non colliges remanentes racemos), acz syø dostanø kv vzitkv przichodzøczemv, syrocze y wdowye *BZ* Deut 24, 21; A zapłata twego robotnyka v cyebye owszem nye ostaway (non remaneat) *BZ* Tob 4, 15; Bo tako nądzno byth, aze szye czastokroc myasso byczmy vyryvalo z yego svyatego czyala y ostavalo na pagach y na povrozyech *Rozm* 818, *sim. ib.* 821.

3. ostawać rokow 'stawić się na rozprawę sądową, adesse ad iudicium': *Neszpraidl<i>wi>e na my<ę> rokow ostawał, mene ne on poswa<w>szy... ecce meum pomoczne, quod non debite termino comparuit contra me, non citans 1424 *AGZ* XI 3.

4. *dubium* 'pozostawiać, zatrzymywać, tenere, retinere, aliquid detinere': A iestlyby byl vbogy, nye ostaway przes noč v szebye zakladv (non pernoctabit apud te pignus), ale wrocisz gemv przed slvnecznim zachodem *BZ* Deut 24, 12. ~ *Może tu trzeba czytać* nie ostawiaj.

Ostawiąć *formy*: *praes. ind. 1. sg.* ostawiam XV *in. R* XXIV 73, 1424 *Msza* III s. 64, *sim. VI. XII, XV med. SKJ* V 253, *Aleksy* w. 64, *De morte* w. 284, *ca* 1500 *JA* IV 97; 2. *sg.* ostawiasz XV *p. pr. R* XLVII 359; 3. *sg.* ostawia *BZ* Num 14, 18; 3. *pl.* ostawiają *OrtMac* 44; ~ *imper. 2. sg.* ostawiaj *Fl* 26, 15. 37, 22. 70, 10, *Fl* i *Pul* 70, 19. 118, 8; 3. *sg.* ostawiaj *BZ* Ex

16, 19; ~ *part. praes. act. adv.* ostawiając XV *in. Malk* 117, 1426 *AKPr* VIIIa 167, *ca* 1428 *PF I* 482, 1498 *SKJ* III 335, *Rozm* 531; ~ *praet.* 3. *sg. m.* ostawił BZ I Reg 27, 9.

Znaczenia: 1. 'opuszczać kogoś, odchodzić od kogoś, aliquid deserere, relinquere': Pomocznik moy ies ti, ne ostaway me (ne derelinquas me, *Pul*: nye odstay mye)! *Fl* 26, 15; Ne ostaway me (ne derelinquas me, *Pul*: nye ostay mnye), gospodne, bosze moy, any odstōpay ode mne! *Fl* 37, 22; Asz do... starosci, bosze, ne ostaway me (ne derelinquas me, *Pul*: nye ostaway mye)! *Fl* 70, 19, *sim. ib.* 70, 10, *sim. Fl* i *Pul* 118, 8; Bog czecayēczi y wyelikiyego milosyerdza... nyzadnego nyevinnego nye ostawya (nullumque innoxium derelinquens) BZ Num 14, 18; Vyedzącz (*sc.* Krystus), yze [Krystus] od boga oycza przyschedl, nye opuszczayęcz yego, y kv bogv ydzye, nye ostavyayęcz, vstal od vyczerzy (*Jo* 13, 3) *Rozm* 531.

2. 'pozostawiać, pozwalać zatrzymać, relinquere, reliquum facere': Tedø (*leg.* tedy) sō podawa pod wsitko swe hymene, gczecoli czo ma, hy w semi, hy na ssemi, nicz soby ne ostawagicz (*leg.* ostawiając) XV *in. Malk* 117; Oczecz Wychnin przedal swą oczissną w Czechowe, nithsz Wychne, dzeczanczu swemu, ne ostawayancz 1426 *AKPr* VIIIa 167, *sim.* 1498 *SKJ* III 335; Zastawymy dziedzini nassze..., nycz *ovszeyo sobye prawa albo panstwa ostawayoncz y wygimayoncz nichil penitus pro se iuris sev dominii reseruantes sev expicientes *ca* 1428 *PF I* 482; Ostawys relinquis XV *p. pr.* R XLVII 359; ~ *Pacem* relinquo, ostawam, vobis, pacem meam do vobis (*Jo* 14, 27) XV *in. R* XXIV 73; Pokoy moy dayą waam, pokoy moy ostawyam wam (*pacem meam relinquo vobis*) 1424 *Msza* III s. 64, *sim.* VI. XII, *sim.* XV *med.* *SKJ* V 253, *ca* 1500 *JA* IV 97.

3. 'pozwolić być dalej w jakimś stanie, aliquid in aliqua condicione esse sinere, relinquere': A gdy szą sz nya pocladal, they noczy sz nya gadal... a *recl thako do nyey: Ostawyam czą przy th(w)im dzewstwye *Aleksy* w. 64; Nyszadny gego (*i.e.* tego chleba, *tj.* manny) nye ostaway do yutra (nullus relinquat ex eo in mane) BZ Ex 16, 19; Y zagubyal Daid wszitkø tø zemyø gych, a nye ostawyal (nec relinquebat) mōsza szuego any szoni BZ I Reg 27, 9; Szlachczyczm byerza szypy, tulcze, a ostawam gye w gyeny kosvlcze *De morte* w. 284; ~ ostawiać się 'utrzymywać się, trwać, obowiązywać w dalszym ciągu, ius retinere, observandum permanere': Wszdy dobrze sthare obyczaye osthawayaya szye podlug prawa a czynya prawo *OrtMac* 44.

Ostawić *formy: praes. ind.* 1. *sg.* ostawię BZ Gen 28, 15, *De morte* w. 292, *Rozm* 106. 171. 172. 514; 2. *sg.* ostawisz *Fl* i *Pul* 15, 10, BZ Deut 20, 16. 24, 20, *Naw* 45; 3. *sg.* ostawi *Fl* 36, 29, *Fl* i *Pul* 36, 35, *ca* 1428 *PF I* 493, BZ Gen 29, 31, *OrtMac* 80; 1. *pl.* ostawimy BZ I Reg 14, 36; 2. *pl.* ostawicie BZ Ex 12, 10. Lev 7, 15, *Rozm* 580; 3. *pl.* ostawią *Fl* 48, 10, *Rozm* 448. 485; ~ *imper.* 2. *sg.* ostaw BZ II Esdr 8, 79, *Rozm* 267; ~ *part. praes. act. adv.* ostawiać BZ Ex 10, 26, 1493 *ZapWarsz* nr 1743; ~ *i.f.* ostawić XV *in. R* XXIV 69, *Sul* 16, BZ I Esdr 9, 14, *Dzial* 41, 1471 *MPKJ* V 35, *ca* 1500 *Erz* 60, *Rozm* 113; ~ *praet.* 1. *sg. m.* -m ostawił 1423 *Pozn* nr 1150, 1424 *ib.* nr 1186; *f.* -m ostawiła 1416 *Kościan* nr 581; ja ostawiła 1451 *ZapWarsz* nr 921; 2. *sg. m.* ostawiłeś BZ Neh 9, 19; -ś ostawił *Rozm* 737; 3. *sg. m.* ostawił 1406 *Pozn* nr 829, 1424 *Kościan* nr 1064, 1434 *ZapWarsz* nr 615, 1436 *ib.* nr 479, *Sul* 107, BZ I Par 16, 37, *etc.*; *f.* ostawiła jest 1471 *MPKJ* V 110; ostawiła 1434 *Pozn* nr 1566; *neutr.* ostawiło jest *Fl* 39, 17; 1. *pl. m.* ostawiliśmy 1420 *Kościan* nr 848; -(e)m ostawili 1443 *ZapWarsz* nr 718; 2. *pl. m.* -ście ostawili *Rozm* 735; 3. *pl. m.* ostawili są *Fl* 26, 16, BZ I Par 14, 12; ostawili 1407 *HubeZb* 121, 1443 *ZapWarsz* nr 718, BZ Ex 16, 20. I Par 12, 19. I Mach 2, 28, 1471 *MPKJ* V 12. 27; ~ *plqperf.* 3. *sg. m.* był ostawił BZ Gen 24, 11; 3. *pl. m.* byli ostawili BZ Gen 50, 8; ~ *condit.* 3. *sg. m.* by ostawił *Rozm* 496; ~ *part. praet. act.* ostawiw *Sul* 107, 1464 *ZapWarsz* nr 1181; ostawiwszy BZ Jos 8, 17, *Rozm* 248. 332. 414. 451. 704; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* ostawion *MPKJ* V 89; ostawiony 1471 *MPKJ* V 89; *neutr.* ostawiono BZ IV Reg 24, 14; *ac. sg. neutr.* ostawione *Sul* 107; *g. pl. m.* ostawionych BZ Lev 23, 22; ~ *praes. pass.* 3. *sg. m.* jest ostawion BZ Tob 10, 1, *Pul* 15 arg.; *Rozm* 99; ostawion jest *Pul* 9, 38; *neutr.* jest ostawiono XV *med.* *GIWroc* 47v; 3. *pl. m.* ostawieni są BZ Neh 1, 3; ~ *fut. pass.* 3. *sg. f.* będzie ostawiona *Rozm* 485; ~ *praet. pass.* 3. *sg. m.* był ostawion BZ II Par 21, 17; *f.* była ostawiona *Rozm* 13.

Znaczenia: 1. 'opuścić kogoś, coś, odejść od kogoś, czegoś, aliquid, aliquid relinquere, ab aliquo, ab aliqua re abire': Oczecz moy y macz moia ostawili sō me (dereliquerunt me, *Pul*: opuszczylly mye), ale gospodzin przyōł iest me *Fl* 26, 16; Gospodzin... ne ostawy (non dereliquet, *Pul*: nye zostanye) swōtich swogich *Fl* 36, 29; Serce moje ostawilo iest me (dereliquit me, *Pul*: zostalo yest mnye) *Fl* 39, 17;

Ostawy destiterit ca 1428 PF I 493; Gdi nyetori kmyecz ot swego pana, gymyenyne swoye ostaviph i opusczyw (suis bonis derelictis et dimissis),... vczyecz, taky... gymyenyne v tego tho pana ostawyone (bona sua, apud eundem dominum dimissa),... straczy Sul 107; Nye ostawyø (nec dimittam) czyø tam BZ Gen 28, 15; Ostauily sø (dereliquerunt) tu bogy swe BZ I Par 14, 12; Ale ti... nye ostavyles gych (non dimisisti eos) na pusczy BZ Neh 9, 19; Ostavyvschy ty ystne nyedovyarky (relictis illis Mat 21, 17) y poschedl z myasta Rozm 451; Kyedy myly Cristus poył s sobą thy trzy apostoły swoye,... vschakosch kyedy iuz pospolv nyecz s nymy poszedl, ostavyl ye, rzekáč ym: Szydzyczye tuta! *ib.* 608; Prze nyektorą potrzebyzna ostavyvschy Iesucrista v domv Annaszovem, szedl Cayfasch w dom krolewsky *ib.* 704; Blogoslavyona dzyevyca rzekla:... Gdzyecznye ostavyly syna mego? *ib.* 735; Gdzye yest... syn moy, gdzye ydzyez przez nyego a gdzye y ostavyl kromya czyebye? *ib.* 737; ~ Ostavywszy (reliquit Jo 4, 28) swoye vyedro nyevyasta y przybyegla do myasta Rozm 248; Ostaw (relinque Mat 5, 24) thvoy dar albo offyará przed oltarzem, ydz, vpokorz szye bratv tvemv *ib.* 267.

2. 'pozostawić kogoś przy czymś, komuś coś, nie pozbawić kogoś czegoś, pozwolić coś zatrzymać, alicui alicui relinquere, aliquem aliqua re non privare': Ostawylyszmi Marczyzna przy cząszczy oczczystey 1420 Kościan nr 848; Possagu swey zony wnoszlzem panczdzezanth grziven v oczysnø do Głaboczca a tym obroczył na pospolithe dobre Micolayewo y Dobrogostowo, a zobem nycz ne ostawil 1423 Pozn nr 1150; Czo moy rzacza... wszal... cone y *gynnne rzeczy, tom wschitko dął na rankoyemstwo, a nycz szobe ne ostawil 1424 *ib.* nr 1186; O ktore srebro y o schathy Jan na mya zalowal, przy tem mya yednacze ostawyly. O ktorem srebro y o schathy Jana sz Katharziną wyednaly, przy temem ya ostauily 1443 ZapWarsz nr 718; Jako ya w cyąngu Pabianovi nye ostavila płasza ani go mam 1451 *ib.* nr 921; Paklibi owoce z olivi bødzesz zbiracz, czoskoli zostanye na drzewie, nye nawrocisz syø, chcø to sebracz, ale ostavisz przychodzøczemy (sed relinquas advenae), syrocze y wdowye BZ Deut 24, 20; Pobraly... sini gego y zoni. Y nye bil ostawyon sin gemu (nec remansit ei filius), geno Othozias BZ II Par 21, 17; Zalyz syø roznyewal na nas az do zagładzenya, nye chcøcz ostauicz zbitkow naszich a zbavyenyne dacz (ne dimitteres nobis reliquias ad salutem)? BZ I Esdr 9, 14; Ostaw nam korzen (relinque nobis

radicem) a gymyø w myescyie poswyøczowanya twego BZ II Esdr 8, 79; Ysch my Jacub myal zapyshacz wsyczka czaszcz kosłowska..., yako ya sam dzersal, nycz sobye nye ostawyáč 1493 ZapWarsz nr 1743; Alye wzyavschy y (sc. jad), rozlyeye ('rozleję') veczscha czaszcz v ogyen y ostavye ('ostawię') go sobye malo prze moye przyczcze (modicum mihi propter dubios casus... reservavi) Rozm 106; Czeszarz... wschedl v rąda svmy (leg. z swymi) przyaczylmy o to, myallyby *krolom ostavycz, czyly wschythkym szynom krolewstwo rozdzycylz (an aliquem regni successorem constitui oporteret, an toti familiae distribui principatum) *ib.* 113; ~ Tobe ostawyon iest (derelictus est, Fl: iest zostawon) vbogy, szyrotcze ty bødzyesz pomoczynk Pul 9, 38.

3. 'pozostawić w jakimś miejscu lub stanie, nie usunąć, nie zabrać, aliquem aliquo loco vel in aliquo statu relinquere, non delere, non asportare': Ne ostawisz (non derelinques) dusze moiey w pecle Fl 15, 10, *sim.* Pul; Znamona grzeszni prawego y szuka vmorziicz gy. Ale gospodzin ne ostawi iego w røku rego (pro iego, non derelinquet eum in manibus eius) Fl 36, 35, *sim.* Pul; Jan s Yadamem mal wmwø wikupicz slad... y na to penandze ostawil 1406 Pozn nr 829; Jaracz pana Kodrampskego zyta w dom ne wozl, ale czso yego ludze dzessanczynø ostauili 1407 HubeZb 121; Jadwiga wszythko, czszokoly wnyossła w Baworowo, tho wszithko szaszå wnyossła, a dzewky swey Dorothy czasczci tamo nye ostavila 1434 Pozn nr 1566; Jaco mnye Jan ostawyl w sz(w)oyem ymenyv... Jan ostawyl Arnolta w szwoyem (pro szwoyem) ymenyv 1434 ZapWarsz nr 615; O thore gimyenyne ruszayance Jan na myø szalowal, tego v mnye nye ostawil 1436 *ib.* nr 479; Kmyecz szczepyáčz alybo saad czynyáčz, polowyczą w zemi, gdi z rolyey ydze, ostaavicz ymaa (dimittere teneatur) Sul 16, *sim.* Dzial 41; Et non est relictus ambiendi locus a ne gest ostawono mesticze obchodzena, yeno hysz mańny pefno werzicz XV med. Gl-Wroc 47v; Gechali s nym wszistczy starszy... kromya mlodzeynczow, stad y dobitka, gesz to bili ostawyly (quae dereliquerant) w szemy Gessen BZ Gen. 50, 8; Wsziczka stada poydø s wamy, a nye ostawyøcz y paznokczya tego (non remanebit ex eis ungula), czsosz gest potrzeba ku offyerze BZ Ex 10, 26; Gdisz bødzece zyøcz..., nye przizinaycze przy samey zemi, any ostawyonich klossow szbyeraycze (nec remanentes spicas colligetis) BZ Lev 23, 22; Nye ostawyono nyczego (nihilque relictum est)

kromye vbogego lyvda zemskego BZ IV Reg 24, 14; Ti, gisz ostaly a ostavyeny s̄o po zgymanich tam (qui remanserunt et relictī sunt de captivitate ibi) we włosci, w vyelykem vd̄o-czenyv s̄o BZ Neh 1, 3; Vcyekl on y sinow<i>e ge<go w> gori, a ostawyly (reliquerunt) w <m>yes<cie>, czsoszkole myely BZ I Mach 2, 28; Jako ya vipozyczal plasczya *czarmego sukna cesskyego v Marczyzna... na czya..., a thy ostaviw swoy plascz modry, myalesz gy zwroczycz et suum recipere 1464 ZapWarsz nr 1181; Ten ps<alm> powyada, yze X za nas vmęczony, w pyekle nye yest ostawyon Pul 15 arg.; Nyevyasto, przynyess yad, yen ostavyl Antipater w nasz (quod reliquit nobis Antipater) Rozm 106; Nye ostavya (non relinquunt Luc 19, 44) v tobye kamyenya na kamyenyv ib. 448; Tedy b̄adzjeta dwa na roly, yednego vezma, drugyego ostavya (unus adsumetur et unus relinquetur Mat 24, 40), dvye ve mlynye myelyacz, yedna b̄adzye vsȳyatha (pro vsȳyatha), druga ostavyona (una relinquetur Mat 24, 41), druga dva b̄ada na lozv yednem, yednego vezna, a drugyego ostavya (alter relinquetur Luc 17, 34) ib. 485; ~ Jakom ne ostawila proszne role, czszo by maldrem mogl ossacz na wolwarcze 1416 Kościan nr 581; Kyedy pan Barthoss byezal za pogonem, a crol gy ostawil myasto ssebye, tedy nye slal do domy pana Gylowa 1424 ib. nr 1064; Otworzyl bog gey zywot, a *syostro gey przездzatkynȳo ostawy (sorore sterili permanente) BZ Gen 29, 31; Ale w tich myesczech... nizadnego nye ostavisz ziwo (nullum... permittes vivere), ale zbiges myeczem BZ Deut 20, 16; Wszisteci byli sȳo vibrali, otworzona myasta ostawiwszy (aperta oppida relinquentes) BZ Jos 8, 17; Pusto ostawyly depopulati sunt (depopulati sunt urbem Gen 34, 27) 1471 MPKJ V 12, sim. ib. 27; Nye osthawysch mnye przez pomoczy thwey we wszech vdraczenyach Naw 45; Matko moya myla, nye ostavye czye samey (non te... solam derelinquam) Rozm 171; Przez vyesyzylyenya moyego nye ostavya czya (absque consolatione te mea non dimittam) ib. 172; Vderzyly nany zboycze y obplyly y (leg. ji 'go'), a vranly gy nasylnye, y poschly precz, ostavywschy za marthwe (semivivo relicto Luc 10, 30) ib. 332; Nye ostavyl mye samego (non reliquit me solum Jo 8, 29) ib. 473; Ona przyschedwschy padla przed yego nogy proshaczy yego, by ye nye ostavyl v takym sm̄atkv ib. 496; Kyedy mya yetego od Zydov vzryczye, vschyczy *strachy vczyeczeczye, a mnye samego ostavyczye v ych r̄akv ib. 580; ~ kogoś kimś: Roszdzela gy szwoyv (leg. z swoja) myla,

a ostavya gy pravym vylyv De morte w. 292; ~ 'oszczędzić, parcere alicui, servare aliquem': Padnyemi na Fylystini w noci a wibygemy ge..., any genego m̄osza z nych ostawymi (nec relinquamus ex eis virum) BZ I Reg 14, 36; ~ 'zachować na później, in posterum servare': Koszczy gego nye stluczyczye any gego czso ostawyczye asz do yutra (nec remanebit quidquam ex eo usque mane) BZ Ex 12, 10; Alye ostawyly nyektorzy z nych asz do yutra (sc. ten chleb, tj. manę, sed dimiserunt quidam ex eis usque mane) ib. 16, 20; Ktoresz to mȳosso tego dn̄ya ma bicz gedzyeno, a nye ostawyczye nyczs asz do yutra (nec remanebit ex eis quidquam usque mane) BZ Lev 7, 15.

4. 'zataić, zachować w tajemnicy, celare, dissimulare': Iudasch... rzekl ym: Ova ya vam slubvya, yze czo vym kv yego yaczyv potrebnego, vschythko vam povyem, a nycz nye ostavya Rozm 514.

5. 'opuścić, zostawić po sobie, po swej śmierci, relinquere': Pospolu nem̄odri y szalony zgineta. I ostaw̄o (relinquent, Pul: zostawȳo) czudzim bogaczstwa swoia Fl 48, 10; Tegdi... czansczy, w ktorich ȳan m̄ansz ostavyl (in quibus eam reliquit maritus), ta tho pany ma myecz Sul 107; Then brath yego, czo od gyednego oycza, ma wszyacz gymyenyne po yego szmyerczy, acz nye ostawy (OrtBrRp 61, 4: nye szostawyly) po szobyte dzyeczy, thedy ten to... brath po nym yesth blyszy OrtMac 80; V nasz bylo szyedm braczynczov a pyrvy poyal zona y vmarl any maya plodv, ostavywschy (reliquit Mat 22, 25) zona szvoya bratv svemv Rozm 414.

6. 'zatrzymać kogoś, nie wypuścić, nie pozwolić odejść, aliquem tenere, exire aliquem non sinere': Y przez tak dlugo myeszka przidz sin moy? Yzaly gest tam ostawyon (quare detentus est ibi)? BZ Tob 10, 1.

7. 'zatrzymać w pochodzie, w drodze (na postój), aliquem sistere, in itinere consistendi causa retinere': A gdisz bil wyelbl̄odi ostavyl przed myastem (cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum) v studnycey wyczor..., pocznye sȳo modlycz BZ Gen 24, 11.

8. 'ustanowić, constituere': Post hoc ordinavit eos sacerdotes poszwyczil gye, osztawil kaplany XV p. post. Kaluźn 274; Czczyenye o poswyaczanyv kosczyola bozego y o vstavyenyv novey Vylykonoczy, bo myly Krystus, dokonavschy Vylykonoczy starego zakonv..., tvsch potem ostavyl novy testament albo zakon Rozm 540; ~ A tak ostavil (reliquit) tu przed skrzinȳo zaslybyenya boszego Azapha a bracȳo gego, abi przislugowaly

przed skrzyniø vstawcznye BZ I Par 16, 37; Poczyagnal (sc. Archelaus) do Rzyma..., a ostavyl Phyllyppa, brata svego, opyeka-
lnykiem krolestva svojego (Philippo fratre
regni procuratore relicto) Rozm 112.

9. 'odesłać (z powrotem), odstawić, remittere':
Potem s Manasse vcyekly ku Daidowoy, kdisz
szedl s Fylystynskimy, abi przecyw Saulowi boi-
wal. A nye boiował s nymy, bo *wszowski radø,
ostauily gy (remiserunt eum) ksyoszøta fyly-
stynska rzekøc: Nyeprzespyeczno gest glowye
naszey nawrocycz syø ku panu swemu Saulowy
BZ I Par 12,19.

10. 'odstawić od piersi, przestać karmić piersią,
odchowac, auferre uberibus, lacte depellere':
Mater vult ab ablactatione infanitem amouere
ostawicz XV in. R XXIV 69; Ablactare ostawicz
aut odschadzicz (non vadam, donec ablactetur
infans I Reg 1, 22) 1471 MPKJ V 35; Osta-
wyony (war. lub.: ostawyon) ablactatus (Is
11, 8) ib. 89; Ostavyla gyst ablactauit (Os 1, 8)
ib. 110; Ostawycz ablactare ca 1500 Erz 60;
Kyedysch dzyevycaz Marya yvsch byla osta-
vyona (postquam ablactata dulcis ista proles
esset) y trzy lata yvsch byla popelnyla Rozm
13; ~ Kyedy Iesus byl ve dw lat po svem vro-
dzenyv, tako jest ostavyon ode szanya, yze daley
nye pozyval pyerszy matky svey (matris ab
uberibus fuit ablactatus) Rozm 99.

Ostawienie 'odstawienie od piersi, zaprzestanie
karmienia piersią, odchowanie, infanitem uberibus
auferre, infanitem lacte depellere (sensu subst.)':
Completo autem per triennium ablactacionis,
ostawena, tempore ad templum domini virgine-
nem sarctam cum oblacionibus adduxerunt
XV med. GłWroc 75v; Tedi pacholik odchow-
an bil... Y vczynyl gest Abraham wyelikey godi
(w) dzen gego ostawyeny (in die ablactacionis
eius) BZ Gen 21, 8; Ablactacionis diem, sui
semocionis w dzyen gyego ostawyeny (Gen
21, 8) 1471 MPKJ V 10.

Ostawny list ostawny 'wyrok sądowy przysą-
dzający, utrzymujący przy prawie, iudicium sen-
tentia, qua alicui aliquid adiudicatur, qua ali-
quis aliquid retinet' (?): (Littera) iudicii al.
(lysth) ostawny 1456 SprTNW VIII 2, 27.

Ostapać 'otaczać, okrążyć, osaczać, cingere,
circumdare, obsidere': Ne bødø se bacz tisøcza
luda ostøpaiøcych (Pul: obstøpayøczych) mne
(non timebo milia populi circumdantis me)
Fl 3, 6; Ti ies vtoka moia od zamøtka mego...,
wymy me od *ostøpaiøczich me (a circum-
dantibus me, Pul: od obstøpayøczich mye)
Fl 31, 9.

(Ostąpić) Ostąpić formy: praes. ind. 3. pl.

ostąpią ca 1420 R XXIV 85; ~ imper. 2. sg.
ostęp De morte w. 97; 2. pl. ostępcie MPKJ
V 64; ~ praet. 3. sg. m. ostąpił 1475 AGZ
XVIII 106; 3. pl. m. ostąpili BZ Gen 19, 4, 1471
MPKJ V 72; ~ part. praet. act. ostąpiwszy
Rozm 428.

Znaczenia: 1. 'otoczyć, osaczyć, okrążyć,
circumdare, cingere, obsidere': Ostøpø czø
neprzeiaczele thwoy przecop(em) circumdabunt
te inimici tui vallo (Luc 19, 43) ca 1420 R XXIV
85; Møzowye tego myasta ostøpyly ge (valla-
verunt domum) BZ Gen 19, 4; Ostampili
ambiunt (en lectulum Salomonis sexaginta for-
tes ambiunt ex fortissimis Israel Cant 3, 7)
1471 MPKJ V 72; Ostapczye (war. kal.: stamp-
czie, Fl i Pul 47, 11: ogarncze) circumdate
(circumdate Sion Psal 47, 13)! MPKJ V 64;
Iesus chodzyl v kosczyelye..., ostapywszy y (leg.
ji 'go') Zydovye (circumdedeunt ergo eum
Iudaei Jo 10, 24) y rzekly yemv Rozm 428.

2. 'odejść, oddalić się, usunąć się, abire, disce-
dere, recedere': Proszø czebye, ostap malo, bocz
nye vyem, czocz my szya stalo De morte w. 97.

3. 'zrzec się czegoś na czyjąś korzyść, ustąpić
coś komuś, aliquid alicui renuntiare, concedere':
Miclasz recessit al. ostąpił temporibus perpetuis
sibi Stanislaw fluvium 1475 AGZ XVIII 106.

Cf. Obstąpić, Odstąpić

Ostek bot. Matki Bożej ostek 'dziewięcśl
pospolity, Carlina vulgaris L.': Matki Bozey
ostek 1493 Rost nr 2382.

Ostępcza 'odstępca, desertor, defector, trans-
fuga, apostata': Apostata ostapczye swe(go) sta-
dla a (za)konv 1461—7 Serm 248v.

Ostępieć cf. Ostąpić

Ostępować 'rezygnować z pretensji do czegoś,
zrzekać się czegoś, postulationem alicuius rei
abicere, aliquid alicui renuntiare, concedere':
Post mortem Petri Margaretha recedit al. ostam-
pvge... Zuzanne filie sue octuaginta marcas
1469 AGZ XVI 64.

Ostradać 'postradać, stracić, amittere, per-
dere': Kthokole orzecz('orzac')a poszyeyacz role
czyge gwalthem, naszyeny (tych) tho rol poszbycz
ma abo ostradacz ma (semine eorundem agrorum
careat, Dzial 41: tedy naszyeny tho ma stracycz)
sz wyną pyencznadzesczya Sul 49; Osztradaly
ca 1450 PF IV 568; Orbabor oszyroczeną (pro
oszyroczyę), ostradzą (war. kal.: oschyroczial-
bych, cur utroque orbabor filio in uno die?
Gen 27, 45) MPKJ V 11; Bo yvsz ostradal
obczowanya quia priuatur communicatione
ca 1480 MPKJ II 316.

Ostresz czy Ostrzesz bot. 'Scilla maritima L.':
Percola, squilla ostresz 1472 Rost nr 538.

Ostrew w opisie herbu 'pień drzewa z długimi, wystającymi sękami, truncus longis nodis instructus': Vinco... ius suum militare declaravit, quorum signum ostrow (pro ostrew), super quam crux, proclamatio autem eorundem Czelechi appellatur 1402 *AKH* VIII 464; Qui gerunt in clipeo crucem et ostrewy et proclamacione Neczuya 1416 *AKH* III 131; De... clenodio Czelechow pro signo ostrew cum cruce 1418 *RTH* III nr 48; Duos fratres suos seniores clenodiales de suo clenodio duorum cultellorum uinitorum et ostrew inter cultellos ac de proclamacione Glezyn 1420 *StPPP* VII 312, *sim. ib.*; Iacussius ... produxit duos patruos suos de stirpe sua de armis Nyeczuye, qui ferunt in armis suis ostrew et super crucem 1444 *AKH* III 141; De secundo clenodio materno duorum cultellorum uinctorum et osztrew deferunt et de proclamacione Larisch 1446 *StPPP* VII 371. ~ Cf. **Ostrwa**.

Ostrężyna bot. 'jeżyna, *Rubus fruticosus* L. *sim.*': Ostreszyny morabathi 1460 *Rost* nr 3650.

Ostro 'bezwzględnie, gwałtownie, severe, acriter': Ieremias propheta domini sanctissimus zelo dei accensus importune, ostro, Iudeos redarguebat karal XV *med. GlWroc* 61r.

Ostrodamski cf. **Amsterdamski**

Ostrodomski cf. **Amsterdamski**

Ostroga 'metalowy kolec lub zębate kółko przypinane do buta, służące jeźdźcowi do pobudzania konia do biegu, calcar': J(a)kom ya ne vyposzczal v Jana ostrog za czthirzi grossze 1425 *ZapWarsz* nr 110; Quia Petrus non recepit Jacobo... equum, iopulam, caligas, lapky, panczerza, ostrok, captura 1442 *StPPP* II nr 3077, *sim.* 1451 *ZapWarsz* nr 942; Jakom ya... nye szyanl z nog Janowich, oczcza Sassynovego zabithego, ostrog, scorzen, nogawicz 1479 *ZapWarsz* nr 1219.

Ostropes cf. **Ostropes**

Ostropes, Hostropes, Ostropes, Ostropezd bot. 1. '*Silybum Marianum* Gaertn.': Carduus lactatus, labrum Veneris ostropezd 1437 *Rost* nr 2516; Labris Veneris, carduus Marie ostropesd *ib.* nr 2658; Tribulus domesticus, labrum Veneris, carduus lactatus, carduus sancte Marie ostropesd *ib.* nr 2821; Ostropeszd labrum Veneris 1460 *ib.* nr 3605; Ostropeszd cametenta alba ca 1465 *ib.* nr 3868; Llabrum Veneris ostropeszd, ostropesd *ib.* nr 4402. 4403; Labrum Veneris *ostropystro, ostropezd 1472 *ib.* nr 1118. 1119; Ostropeszd labrum Veneris ca 1500 *ib.* nr 7172.

2. 'mikołajek polny, *Eryngium campestre* L.': Hostropeszd iringus 1484 *Rost* nr 6126; Osztropesth iringus ca 1500 *ib.* nr 6128.

Ostropezd cf. **Ostropes**

Ostrość formy: n. sg. ostrość 1461—7 *Serm* 104r; ~ g. sg. ostrości 1471 *MPKJ* V 132, XV p. post. *Kalużn* 273; ~ ac. sg. ostrość XV *med. GlWroc* 80v; ~ i. sg. ostrością 1444 *R XXIII* 303, 1475 *R XXV* 127, XV p. post. *PF* III 287; ~ l. sg. (w) ostrości 1466 *R XXII* 14.

Znaczenia: 1. 'właściwość tego, co ostre, acies, acritas': Armait natura canem pede, dente v ostrosczy szap (*leg. ząb*) 1466 *R XXII* 14; Tenet anchora morsu szwoya osztroscza albo szwoym szatrzymawanym XV p. post. *PF* III 287.

2. 'ostra część jakiegoś przedmiotu, ostrze, jakiś ostry przedmiot, acies, aliquid acre': Vulneratus insuper mucrone diro, gl. aspera acie nade wschitko albo nadtho wkrutna a przikrą ostroscza (quo vulneratus insuper mucrone dirae lanceae) 1444 *R XXIII* 303; Aculeo ostrosczy, ossanky (tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna caelorum) 1471 *MPKJ* V 66; Ostrosczy aciem (effugerunt aciem gladii Hebr 11, 34) *ib.* 132; Ostrosczy aculei XV p. post. *Kalużn* 273.

3. 'cierpkość, ostry, cierpki smak, acrimonia, acritudo, acerbus sapor, acerbitas': Aceti et salis acredine ostrosczyą 1475 *R XXV* 127.

4. 'surowość, bezwzględność, rygor, severitas, acerbitas, disciplina': Secundo habuit in vita sua austeritatem ostroscz XV *med. GlWroc* 80v; Rigor, ostroscz, abstinence 1461—7 *Serm* 104r; Byskvpove... mogą vlzyczy braczyey y syostram pokvth y posthow <w> ych ostrosczy (in abstinentiis ieiuniis et austeritatibus aliis) 1484 *Reg* 723.

Ostrować 'objąć metalem, okuwać, ferro munire': A scatula, quam serifaber cudebat al. ostrowal stanno, ... dedi 1/2 floreni 1500 *Zsig-Bud* 59.

Ostrowidz zool. 'ryś, *Lynx lynx* L.': Linci s ostrovidzem 1451 *R XXII* 41; Ostrov<idz> linx 1471 *R XXIII* 283; Linx est animal quoddam habens acutissimum visum ostrovydz, bazylyschek ca 1500 *Erz* 60; Ostthrowycz linx ca 1500 *R XLVII* 354.

Ostrowzrok zool. 'ryś, *Lynx lynx* L.': Ostrowsrok linx XV p. post. *R XXIV* 349.

Ostroża 'jakaś roślina kłująca, ciernista, planta quaedam spinosa': Kv *ostrzozy (mamotrekt kapitulny: k uostrozie) ad ramnum (dixeruntque omnia ligna ad rhamnum: Veni et impera super nos Jud 9, 14) 1471 *MPKJ* V 33.

Ostroże coll. 'ciernie, kolce, spinae, sentes': Alii (*sc. homines*) sunt sicut spine ostrosze XV *in. R XXIV* 68.

Ostrożenie 'ogrodzenie, plot, saepes, saeptum': Forum contraxit... pro sepe al. o ostroszenye... et debet sibi excidere robora 1444 *ZapRpWarsz* 1, 42 v.

(**Ostrożnicki**) **Ostrożniczski** 'należący do ostrożnika, będący własnością ostrożnika czyli rzemieślnika wyrabiającego ostrogi, eius, qui calcaria conficit': Domum retro sancti Petri ecclesiam in Cracouia iacentem inter domos videlicet platnarii et douia calcariste al. ostrosniczsky 1427 *StPPP* II nr 2132.

Ostrożniczski cf. **Ostrożnicki**

Ostrożnie formy: comparat. ostrożniej 1444 *R XXIII* 302.

Znaczenie: 'przezornie, rozważnie, bacznie, provide, considerate, diligenter': Ostroszne caute 1441 *PF V* 67; Arcius cziesniey, ostrozniey (utamur ergo parcius verbis, cibis et potibus, somno, iocis et arctius perstemus in custodia) 1444 *R XXIII* 302; Oth przewrothlywey navy lyczemernykw pylne a osztrosznye szą ymeycze 1448 *R XXIV* 353; Yesthlyby kto... nye bacząc przysygał z vpadv yazyka swego albo z prąthkosczy..., thedy thaki... ma... zmoVICZI trzy pacierzę dla onego, yze thak nyopatrznye any ostroznye przysygał (propter incaute facta huiusmodi iuramenta) 1484 *Reg* 717.

Ostrożnik 'rzemieślnik wyrabiający ostrogi, faber, qui calcaria conficit': Symon calcarista de *Beycz vlg. ostrosznik 1379—404 *Biecz* I 103; Stanislaum Szelang, calcarificem al. ostrosznik 1462 *StPPP* II nr 3662; Stanislaus, *ostrzoschnik de Kazimiria, ius habet 1464 *LibIur* nr 6795; Nicolaus Puczinzsky, ostrosznik, ius habet 1472 *ib.* nr 7367.

Ostrożność 'przezorność, roztropność, rozważa, prudentia, cautio': Sic veterem sequitur iunior ille bouem. Proficit exemplo merito cautela, gl. prouidencia ostrosznosc, docendi 1466 *R XXII* 16.

Ostrożny 'przebiegły, sprytny, prudens, cautus': Fallax, gl. astuta ostroszna, ergo fallanx gnarorum discipulorum Ihm de tumulo clam tulit arte dolo 1466 *R XXII* 25.

Ostrożyja 'jakiś krzew ciernisty lub kolczasty, dumus quidam spinosus': Pro salmencula, est herba vilis, plena spinis ostrozigya (war. lub.: ostrozina; pro saliuca ascendet abies *Is* 55, 13) 1471 *MPKJ V* 95; Palinurus ostrozygya vel glog ca 1500 *Erz* 60.

Ostrożyna, też pl. tantum **Ostrożyny** bot. 'jeżyna, Rubus fruticosus L. sim.': Ostroszina ramus (spinosum) *XV p. post. PF V* 8; Ostrozyna ramnus ca 1500 *Rost* nr 5550; ~ Caninus rubeus, morus baci *ostrzozyini 1419 *Rost* nr 5200;

Scutrix, rubus caninus ostrozini 1437 *ib.* nr 2790; Ostrozini ramnus 1472 *ib.* nr 192; Ostroszyny morabacci ca 1500 *ib.* nr 7207; ~ 'może jakiś inny krzew kolczasty lub ciernisty, fortasse alius quidam dumus, vepres': Pro salmencula, est herba vilis, plena spinis ostrozina (war. kal.: ostrozigya; pro saliuca ascendet abies *Is* 55, 13) *MPKJ V* 95.

Ostrożynowy 'zrobiony z ciernistych pędów, e spinis confectus': Potem povyedly mylego Iesu-crista tako vplvanego y vdrączonego v pavloczystem odzyenyv, tarnova albo ostrozynova koroną noszczą na svey glovye *Rozm* 834.

Ostróg 1. 'ostrokół, zaostrome koły służące do sporządzania ostrokołu, saepes e palis acutis confectus': Quia tu iam dudum debuisti solvere et aducere quatuor centa ostrogy ad curiam suam Podhorky 1461 *AGZ XII* 384; Quia tu superueniens violenter cum hominibus et kmethonibus tuis ad divisionem ipsius al. na dzal na yego fregisti, destruxisti et disiecisti al. yestesch roszyothal y *roszrubal plothv ostrog 1477 *AGZ XV* 487.

2. 'teren otoczony ostrokolem, warownia, może więzienie, locus palis acutis circumdatus, fortasse carcer' (?): Conductus nullus sit in ciuitate nec panni in ipsa ciuitate duci comparentur uel aliqui captiui comprehendantur, non longius de ciuitate non in ostrog Liscouo et Sestcouo per ciues deducantur 1237 *KodMazL* 8.

Ostrów formy: n. sg. ostrow (1285) 1580 *KodWP* I 516, 1325 *MMAe* I 170, (1371) ca 1485 *KodPol* II 753, 1372 *KodWP* III 385, etc.; ~ g. sg. ostrowu 1423 *Pozn* nr 1146; ~ ac. sg. ostrow 1382 *StPPP* VIII nr 1709, *Gn* 180b, etc.; ~ i. sg. ostrowem 1475 *AGZ XVIII* 109; ~ n. pl. ostrowowie *Fl* i *Pul* 71, 10; ~ g. pl. ostrowowy *Fl* 96, 1; ~ ac. pl. ostrowy (1401) 1460—7 *KodWP* V 21, 1471 *MPKJ V* 58; ~ v. pl. ostrowowie *BZ* *Is* 49, 1.

Znaczenie: 'wyspa, insula': Molendinum... cum piscina, in qua molendinum est constructum, una cum insula ostrow dicta, ... Iaschkonni... damus (1285) 1580 *KodWP* I 516; Reseru duos gagyos, duo prata et insulam, que ostrow vlg. nuncupatur 1325 *MMAe* I 170; Cum... pertinenciis vniversis ad dictam villam... spectantibus... et presertim cum una speciali insula dicta wlg. dambowy ostrow (1371) ca 1485 *KodPol* II 753; Cum suea (pro auea ?) vlg. dicta grodzisko... necnon cum ostrow ante castrum Zircowo 1372 *KodWP* III 385; Stasco... cum Potrasio... terminum de uisione pro ostrow exstirpato 1382 *StPPP* VIII nr 1709; Lacus praedictus de fluiu Visla suum transitum directe

habentem in modum insulae meatu suo circumfluit rubetum seu ostrow (1399) XVII *DokMp* I 288, *sim. ib.*; Tako vocz on kaszalcy gest gy on na gedon oszstrof poslacz byl tegodla, isbicz gy byly thamo lfwoue sznedly *Gn* 180b; Crolowe Tharsis y ostrowowe (insulae) offerowacz bødø *Fl* 71, 10, *sim. Pul*; Wesel se, zema, raduycze se ostrowow (*Pul*: ostro<wo>we) wele (laetentur insulae multae) *Fl* 96, 1; Do et confero... Nicolao... tres insulas vlg. ostrowy dictas (1401) 1460—7 *KodWP* V 21; Quod Ianussius... inhibuit et interdixit hereditates suas Popowo et Karznicze in pascuis, lignis... et magna silua vlg. zapust et ostrow 1402 *Piek* VI nr 369; Yaco Jacob wydzersal dobrowolne lanky, role, ostrow (*leg.* ostrowu) trzecza czaszcz ne *dodzeleną mymo trzy lata 1423 *Pozn* nr 1146; Antiquus fluuius Narew ipsius Dobrogostii erit totus pro lacu faciendo, verum tamen siluam *dictum ostrow inter fluuium et lacum Abraham pro se reseruauit 1427 *Mon-Iur* V 65; Ostrow insula 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Admodum insule yako ostrow, wysep 1449 *R* XXIII 280; Tunc ipsi transiuerunt ad unam insulam vlg. na ostrow signando per se omeria vlg. copecze 1411—50 *BiblWarsz* 1861 III 30; Poslvchaycye ostrowowye (audite, insulae) a pylne patrzycye lyvdze z daleka! *BZ* Is 49, 1; Insula mediamnis wysep abo ostrow wodny *Ort-Cel* 6; Insulam al. ostrow cum omnibus et singulis utilitatibus... damus... in... usum 1470 *KodPol* II 541; Ostrowy insulas (rex... Assuerus omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias *Esth* 10, 1) 1471 *MPKJ* V 58; In sinum porth aut *okrąszel, ostrow (*war. kal.*: porth aut okrązek, *Act* 27, 39) *MPKJ* V 136; In quibus villam ipsorum... Dmytrovicze una cum mediamne al. z ostrowem a Nyklovicze iacente... obligavit 1475 *AGZ* XVIII 109; Insulam al. ostrow iacentem post piscinulam pop de Sapythow... obligavit... cum omnibus pratis et singulis eiusdem insule utilitatibus 1478 *AGZ* XV 494; Si mare vel amnis, ostrow, non sit proximus, bestiis subiicitur *XV ex. GIWp* 21; Amnis, ostrow,... fluuius nemore et frondibus redimitur *ib.* 76; ~ Iwaszko... medietatem campi al. ostrow... Steczko... in decem marcis modo obligatorio tenere inscripsit 1499 *AGZ* XV 567.

Ostróžki, Hostróžki *pl. tantum, bot.* 'Delphinium consolida L.': Aquilegia, calcatrippa ostrozky 1419 *Rost* nr 5065; Aquilegia, paliurus, calcatrippa maior ostrosky 1437 *ib.* nr 2448; Ostrozky corona regia *ca* 1465 *ib.* nr 3842; Calcatrippa *ostroscky, ostroszky *ib.* nr 4200.

4201; Ostrozki calcatrippa 1472 *ib.* nr 175; Hostrosky 1475 *ib.* nr 2925; Ostroszky calstrapa *ca* 1500 *ib.* nr 5414.

Ostrugać 'usunąć z czegoś zewnętrzną warstwę, skórkę, lupinę, oskrobać ostrym narzędziem, abradere, decorticare': *Ostrągal (*war. lub.*: ostrugal) decorticaui (Iacob virgas populeas virides et amygdalinas, et ex platanis ex parte decorticaui eas *Gen* 30, 37) 1471 *MPKJ* V 12.

Ostruzenie, Ostrużynie *coll., bot.* 'jeżyna, *Rubus fruticosus* L. *sim.*': Ozstruzinye ramnus 1472 *Rost* nr 197; Ostruzenyne rubua 1478 *ib.* nr 2292.

Ostrużynie *cf. Ostruzenie*

Ostrwa *w opisie herbu 'pień drzewa z długimi, wystającymi sękami, truncus longis nodis instructus'*: Przibco de clenodio crucis et ostrwa fratrum suorum de proclamacioneque Neczuya se nominauit 1403 *StPPP* II nr 973; ~ z *fleksją lacińską*: De tercio clenodio per Stassconem... et Petrassium..., qui in clipeo deferunt ostrwam et cruceum superius, et proclamacio ipsorum Nyeczuya 1419 *AKPr* VIIIa 146, *sim.* 1427 *RTH* III nr 86, 1428 *ib.* nr 97. ~ *Cf. Ostrew.*

Ostry formy: *n. sg. m.* ostry *Fl* i *Pul* 56, 6, 1471 *MPKJ* V 8, *ca* 1480 *MPKJ* II 316, *XV p. post. PF* III 290, *Rozm* 625. 821; *f.* ostra *Fl* i *Pul* 51, 2, *XV med. R* XXII 242, *De morte* w. 223; ~ *g. sg.* ostrego *XV med. GIWroc* 107v; *m.* ostrego 1471 *MPKJ* V 132, *MPKJ* V 68, *Rozm* 235; *neutr.* ostrego *Rozm* 235. 236. 829; ~ *ac. sg. m.* ostry *BZ* Is 49, 2, *OrtBrRp* 105, 1, *OrtMac* 143, *Rozm* 505; *f.* ostrą *Rozm* 830; ~ *i. sg. m.* ostrym 1449 *R* XXIII 279; ostrem 1492 *ZapWarsz* nr 1726; *f.* ostrą 1405 *KsMaz* I nr 595, 1415 *Czrs* 65, 1419 *AKPr* VIIIa 43, *etc. etc.*; ~ *l. sg. neutr.* (w) ostrem *XV med. R* XXIV 372; ~ *n. pl. m.* ostry *Rozm* 829; ostre *Rozm* 148; *f.* ostre *Fl* i *Pul* 44, 7. 119, 4, *XV p. post. JP* XXXVI 350, *EwZam* 298; ~ *g. pl. neutr.* ostrych *Rozm* 821; ~ *ac. pl. neutr.* ostre *XV p. post. PF* III 291; ~ *i. pl. f.* ostrymi 1471 *MPKJ* V 44; ostrymi *Rozm* 616.

Comparat. n. sg. m. ostrzszy *Rozm* 626.

Znaczenia: 1. 'mający cienkie, klujące zakończenie, łatwo tnącą, kaleczącą krawędź, acutus, qui aciem vel acumen habet': Strzali twoie ostre (acutae) *Fl* 44, 7, *sim. Pul, sim. XV p. post. JP* XXXVI 350; Strzaly mocznego ostree (acutae, *Pul*: ostre) *Fl* 119, 4; Moy kony... wbyezal na ploth albo wszkoczyl na ostry kol yego plota *OrtMac* 143, *sim. OrtBrRp* 105, 1; Gotvytczye tez łączyska z ostremy strzalamy *Rozm* 616; Ta korona byla vczynyona s czyernya morskyego, barzo koncatego y sylny ostrego *ib.* 829; Thy ystne ostry czyrnye przeschly yego svyąthą

głową aże do mozgu *ib.*; Cristus przyymvyaçz koroną tarnową barzo przykrą a barzo ostrą, pchayącą czernym, myenyl, yże nasche bo-lyesczy sam on myal noszycz *ib.* 830; ~ Ostrymy myothlamy scorpionibus (pater meus cecidit vos flagellis, ego autem caedam vos scorpionibus III Reg 12, 11) 1471 *MPKJ* V 44; Tedy tako yste obroczyvschy gy brzuchem y poczaly bycz pagamy, ostrych żądł napelnyonymy *Rozm* 821; ~ Calculo kamykem aut kamyka malego, ostrego, [malego] bolestnego (Prov 20, 17) *MPKJ* V 68, *sim. Rozm* 661; Tamo yest zymya sylno kamyenysta y barzo ostrego kamyenya, y ostrego pyaskv *Rozm* 235, *sim. ib.* 236; Yako y (*leg. ji, sc. Jesusa*) sepechnaly Zydovye z yedney skaly na ostre kamyenye *ib.* 660; Sepechnaly gy tako sylne, yże padł na ostre kamyenye y skrvavyl sve vschytko oblycze *ib.* 661; ~ Iozik twoy iako brzitwa ostra (sicut novacula acuta) *Fl* 51, 2, *sim. Pul*; Yozik gich mecz ostri (gladius acutus) *Fl* 56, 6, *sim. Pul*; Vczynyl vsta ma iako myecz ostri (quasi gladium acutum) *BZ* Is 49, 2; Gladius versatilis na obogey stronye myecz ostry (*war. lub.*: na oboye strony ostry; flammum gladium atque versatitem Gen 3, 24) 1471 *MPKJ* V 8; Ancipiti na obye stronye ostrego (vividus enim sermo dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti Hebr 4, 12) *ib.* 132; Chceszly spatrzacz, yako ostra (*sc. kosa*), szaplecze (*leg. zaplacze*) nath tobv systra *De morte* w. 223; Moy oczyecz dzyerszy nade mna dzysz svoy myecz ostry *Rozm* 505; Odvyedzyona yestem od rozvmov, bo my szye vydzyalo, yzby ostry myecz sercze moye prashedl *ib.* 821; ~ (*o bronii siecznej obnażonej, gotowej do zadania ciosu*): Yacom ya ne begal na Micolayow dom s ostrø bronø 1405 *KsMaz* I nr 595, *sim.* 1415 *Czrs* 65, 1419 *AKPr* VIIIa 43, 1426 *ZapWarsz* nr 159, 1427 *ib.* nr 2714. 2729, 1433 *ib.* nr 437, 1443 *TymSqđ* 144; Fecerit quis alteri obsidia armis evaginatiss, zassadzenye s ostra bronya, quibus crimen in altero asserit faciendum *OrtRp* 56, 2, *sim. OrtBr* VI 378, *OrtMac* 120; Jaco gdy Jacub na mya bil myeczem, ostra bronya, thedy ya bronyancz mego zyvotha za yego *poczanthkym zabil 1473 *Raf-Pocz* 25; Jakom ya gwałtem ostra bronya, szabla y sykyerka Zyemakowy... rany krwawey nye zadal..., yeno za poczatkym *yeye, gdy gwałthownye na mya byl ostra bronya, thylczem 1489 *PF* VIII 20; Jako on na mya nasethl do gospodj... z ostrem myeczem 1492 *ZapWarsz* nr 1726; ~ na ostre gonić 'potykać się kopiami, hastis certare': Zaky y dworaky, thy poszyeka nyeboraky, wszythky, czo na

ostre gonyv, byegam sza nymy s pogonyv *De morte* w. 287.

2. 'szorstki, drapiący, kłujący, hirsutus': In cinere et cilicio, v ostrem odzenyv, lugere ac plangere pecata sua XV *med. R* XXIV 372; Vloszy yego glovy byly czarne, myekkye a nyz nye ostre (molles et non rigidi), dlugye a od dlugoszczy malo vstoczzone *Rozm* 148; ~ 'chropowaty, asper, scaber': Aspera, ostre, plano, *gl. sc. ego lima, gladzyą* 1466 *R* XXII 16.

3. 'nierówny, wyboisty, asper, invius': Wszelky padol bądzye napelnyon a vszelka gora y pagorek bądzye vnyszon a bądą krzyve w prosthe, a osthre w drogy rowne (et erunt prava in directa, et aspera in vias planas Luc 3, 5) *EwZam* 298.

4. 'piekący, dokuczliwy, acer, asper': Twarda pokuta, ale rozumna, gest yako na wrzot albo na raną twarda o (*pro a*) ostra maszcz albo dzwymarstwo XV *med. R* XXII 242; ~ Ventus urens ostry *ca* 1480 *MPKJ* II 316.

5. 'dźwięczny, czysty, clarus, limpidus': Si rubeum vinum nimium quandoque probatur, venter stipatur, vox limpida raucifatur ostry glosz omyenyawą XV *p. post. PF* III 290.

6. 'przenikliwy, acer, acutus (de visu)': In lucidioris aetatis sublimitatem aquila conscendens, mira solis fixo contuitu, *gl. stabilato visu ostrim gładem, venustate inspecta* 1449 *R* XXIII 279; Locio post mensam tibi confert mvnera bina palmas mundificat et lumina, oczy, limpida, osztre, yaszne, reddit XV *p. post. PF* III 291.

7. 'surowy, bezlitosny, bezwzględny, severus, austerus': Yako myly nasch zbavyczyl byl vyelmy ssmymy... myedzy ssvemy vschystkymy zvolenyky a tako byl barzo ostry svym nyeprzyaczylom *Rozm* 625; Takyecz Davyd kyedy byl myedzy svemy zvolenyky, nygd yego czyszschy nye byl, alye vszadzye przecziv nyeprzyaczylom v boyv nykt ostrzschy y tvardtshy *ib.* 626; ~ Iohannes non est mollibus (*sc. vestibus*) vestitus, cum sit predictor et exemplar austeritatis, ostrego, vite XV *med. GlWroc* 107v; Seriosa dei iusticia ostrą spravye<dlwość ?> XV *p. post. JA* XII 144.

Cf. Konik, Mlec

Ostrych *cf.* **Ostrzych**

Ostrysz *cf.* **Ostrzysz**

Ostrzec, Ostrzec się formy: praes. ind. 2. sg. ostrzeżesz *BZ* Gen 28, 20; 3. *sg.* ostrzeże *OrtBrRp* 28, 3, *OrtMac* 25; 2. *pl.* ostrzeżecie XV *p. post. Kalużn* 286; ~ *imper.* 3. *sg.* ostrzeży *Fl* 120, 7; ~ *inf.* ostrzec 1424 *Msza* III s. 51, *sim.* II. VI. VII, 1437 *Wisł* nr 228 s. 88, XV *ex.*

MPKJ II 326; ~ *praet.* 1. *sg. m.* -m ostrzegł BZ Gen 20, 6; 3. *sg. m.* ostrzegł *OrtBrRp* 90, 2, *OrtMac* 123; ~ *condit.* 3. *sg. m.* -by ostrzegł *Naw* 110; ~ *part. praet. pass. ac. pl. m.* ostrzeżone 1466 R XXII 20.

Znaczenia: 1. 'ustrzec od czegoś, obronić, ab aliqua re conservare, munire, custodire, defendere': Pan bødze strz(e)dz czebe ote wszego zlego, ostrzeży duszø (*pro* dusze) twogey gospo-
dzyn (*custodiat animam tuam dominus*, *Pul*: strzesz dusze twoye bog) *Fl* 120, 7; Obyetuyemi za pospolstwo... krzescyyanow, yeesz pospol-
stwo vpokoycz, ostrzeedz (*Msza* I. IV. V. VIII. IX: strzecz), zyednac z y sprawyacz raaczysz
(*quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris*) wszym okrøgem zemskym 1424 *Msza*
III s. 51, *sim.* II. VI. VII; Ostrzecz premunire 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Petamus eam corde
deuoto, vt a nobis avertet indignacionem sui filii et nos custodiat, ostrzegła, ab omni malo
XV *med. SKJ* V 276; Yaczyesm wydzal, yzesz to w prostoszcz twego syercza vczynyl a przeto-
m czyø ostrzekł (*ideo custodivi te*), abi przeczyw mnye nye sgrzessyl BZ Gen 20, 6; Panye
boze, bødzeszly przy mnye a ostrzeszesz myø na tey to *czyøszczy (*si... custodierit me in via*),
na gezye to chodzø *ib.* 28, 20; Poszly my, myly gospodnye, twego... angyola, wzyby mye
osthrzegł y ode mnye odegnal wschytky szly duchy *Naw* 110; Volens prius Ihus iustus ab
illorum premvnire, ostrzecz, malicia, ita dicit: Attendite a falsis prophetis! XV *ex.* MPKJ II
326; ~ ostrzec się 'upilnować się, ustrzec się przed czymś, cavere ab aliqua re, cavere aliquam
rem': Poszpólny poszel mosze rzecznikym bycz, gdye szye ostrzesze, ysz nye zamieszka
tego w rzeczy, czego szye podyal *OrtMac* 25, *sim.* *OrtBrRp* 28, 3.

2. 'przestrzec, uprzedzić, monere, admonere, praemonere, aliquem attentum facere': Syrothny
czlowyek czyaszko vranyony... Tego foldrowal woith przesz szwego... rzecznika prze
gego syrothstwo y ostrzegł tho w foldrowanyv, w wyschylalyby (*leg.* uwyszyłalyby, *sc.* się) boleszcz,
aby tesz mogł w wyschycz zalobą *OrtBrRp* 90, 2, *sim.* *OrtMac* 123.

3. 'zastosować się do czegoś, dotrzymać czegoś, aliquid observare, sequi, tenere, respicere, promissum persolvere, praestare, tenere': Bandze-
czyely chodzycz w mogych przykazanych a ostrzeszczely (*si... mandata mea custodieritis*
Lev 26, 3, BZ: bødzczeli... prziczazanya mego ostrzegacz) y vczynyczely gye XV *p. post.*
Kalużn 286.

Ostrzegać, Ostrzegać się formy: praes. ind.

3. *sg.* ostrzega *Pul* 33 arg.; 3. *pl.* ostrzegają BZ Neh 1, 5; ~ *imper.* 2. *sg.* ostrzegaj BZ Ex 34, 18. Deut 23, 9. Jos 1, 7; 2. *pl.* ostrzegajcie 1431 *PF* V 64, XV *med.* *GlWroc* 62r, BZ Lev 19, 19. 37. 20, 8, etc.; ~ *part. praes. act. adv.* ostrze-
gając BZ Deut 26, 17; ostrzegając BZ Neh 9, 32; ~ *inf.* ostrzegać *Fl* i *Pul* 118, 4, BZ Ex 16, 28. I Par 22, 12; ~ *fut.* 1. *sg. m.* ostrzegać będę
Fl 118, 88; 2. *sg. m.* będziesz ostrzegać BZ Ex 13, 10. Deut 19, 9. 28, 9; ostrzegać będziesz
BZ Deut 30, 10; 2. *pl. m.* będziecie ostrzegać BZ Ex 12, 17. 19, 5. Lev 26, 3; ostrzegać bę-
dziecie BZ Neh 1, 9; 3. *pl. m.* będą ostrzegać BZ IV Reg 21, 8. II Par 33, 8; ~ *praet.* 3. *sg. m.*
ostrzegal 1424 *Kościan* nr 1026, BZ Jos 24, 17. III Reg 14, 8. Tob 1, 12. 2, 13; 1. *pl. m.* ostrze-
galismy BZ Neh 1, 7; 3. *pl. m.* są ostrzegali BZ Deut 33, 9; ostrzegali BZ II Par 34, 21;
~ *condit.* 2. *sg. m.* -by ostrzegal BZ Deut 26, 16. 18. 30, 16; 3. *sg. m.* -by ostrzegal BZ Gen 2, 15. II Par 34, 31; 3. *pl. m.* -by ostrzegali BZ Gen
18, 19. Num 3, 7. Neh 10, 29.

Znaczenia: 1. 'stosować się do czegoś, prze-
strzegać czegoś, zachowywać coś, aliquid servare,
observare, respicere, tenere, colere': Ty kazal
ges kaszny twoych (*Pul*: kazny twoye) ostrze-
gacz barzo (*mandata tua custodiri nimis*) *Fl*
118, 4, *sim.* *Pul*; Podle *mylosyrdzye twego
ozyuy mye y ostrzegacz bødø *swedeczstwo vst
twoch (*custodiam testimonia oris tui*) *Fl* 118, 88;
Tegdi wszøl pan bog czlowyeka i postawyl gi
w rayu roskoszy, abi dzalal a ostrzegal ge-
go (ut operaretur et custodiret illum) BZ Gen 2, 15;
Ymam prikazacz synom twim..., abi ostrze-
galy chwali bozey (ut custodiant viam domini)
ib. 18, 19, *sim. ib.* Num 3, 7. Neh 10, 29; Bø-
dzczye ostrzegacz dnya tego (*custodietis diem
istum*)... obiczagem wyecznim BZ Ex 12, 17;
Bødzesz ostrzegacz tego istego zakona (*custo-
dies huiuscemodi cultum*) w ustawyczne czaszy
ib. 13, 10, *sim. ib.* Deut 19, 9. 28, 9; Dokøød
nye chzczeye ostrzegacz przyka(z)a(nya (*usque-
quo non vultis custodire mandata*) mego y za-
kona mego BZ Ex 16, 28, *sim. ib.* I Par 22, 12;
God przesnyczich ostrzegay (*sollemnitate
azymorum custodies*) BZ Ex 34, 18; Zakonow
mich ostrzegaycze (*leges meas custodite*) BZ
Lev 19, 19, *sim. ib.* 19, 37. 20, 8. 22. 22, 9. 31.
25, 18. Deut 27, 1; Bødzczeli w prziczazanych
mich chodzicz a prziczazanya mego ostrzegacz
(*mandata mea custodieritis*, *Kalużn* 286: ostrze-
szczely) y pelnicz ge, dam wam descz BZ Lev
26, 3, *sim. ib.* Ex 19, 5; Dzysz pan bog twoy
przisyøgl tobye, aby czinil ge go prikazanya ta
to y sody a ostrzegal y pelnil (ut... *custodias*

et impleas) ze wszego syercza twego BZ Deut 26, 16, *sim. ib.* 26. 18. 30, 16; Pana ges wibrall dzysz, aby byl tobye w bog a ty aby chodzil po drogach gego ostrzegayø dvchownich obyczayow (ambules in viis eius et custodias caeremonias) gego a prikazanya gego *ib.* 26, 17; Tak acz poslvchasz glosv pana boga swego y ostrzegacz bødzesz gego prikazanya (si... custodieris praecepta eius) *ib.* 30, 10; Ci sø ostrzegali vimovy (hi custodierunt eloquium) tve *ib.* 33, 9; Ostrzegay y pelni *wszisczek zakon (ut custodias et facias omnem legem) BZ Jos 1, 7; Nye bilesz iako... Daid, gensze ostrzegal prikazan (qui custodivit mandata) mich BZ III Reg 14, 8; A wyøcey nye przepusczo przegiøcz nogy Israhelowy s zemye, iøszem dal oczczom gich tak, acz bødø ostrzegacz skutkem wszego (si tamen custodierint opera omnia), czsom gym prikazal BZ IV Reg 21, 8, *sim. ib.* II Par 33, 8; Bo wyelyka gnyewyvoszcz bosza kapye na nas prze to, isze nye ostrzegaly (quod non custodierint) oczczowye naszi slow bozich BZ II Par 34, 21; Zaslyvbyl panv, abi po nyem chodzil y ostrzegal prikazanya (ut... custodiret praecepta) y swyadczystwa... gego *ib.* 34, 31; Panye boze..., gen chowasz slyvb y mylosyerdze tym, ktorzi cyø myluyø a ostrzegaiø twego prikazanya (custodiunt mandata tua) BZ Neh 1, 5; Marnoscyøsmi swyedzeny a nye ostrzegalysmi prikazanya (non custodivimus mandatum) twego *ib.* 1, 7; Gestly syø nawrocycyze ku mnye a ostrzegacz bødzecey prikazanya (si... custodiat praecepta) mego *ib.* 1, 9; Panye boze nasz..., ostrzegaiøcz smovi (custodiens pactum) y mylosyerdzia, nye odwracay swego oblycza *ib.* 9, 32; Bo gdisz od swego dzecynstwa zawszgy syø bogø bal a prikazanya gego ostrzegal (mandata eius custodierit) BZ Tob 2, 13; ~ Sobot mich ostrzegacze (sabbata mea custodite) BZ Lev 19, 30.

2. 'strzec, pilnować, custodire, tueri, vigilare': Bo pan bog nasz on gest wiwyodl nasz... z zemye egipskyey... a ostrzegal (custodivit) nasz na wszitkich drogach BZ Jos 24, 17; Czuyce a ostrzegayce (vigilate et custodite), dokød nye odwazyce przed ksyøszøti kaplanskimy... w skarb domv bozego BZ I Esdr 8, 29; Wszitci gedly zapowyedzane karmye poganske, geno on sam ostrzegal dusze swey (iste custodivit animam suam) a nygdi syebye nye pokalyal w pokarmyech gich BZ Tob 1, 12; Ten ps<alm> powyada, yze Xps iest strosz, yenze w rozmaytich smøtkow (*pro smøtkoch*) czyesz y ostrzega Pul 33 arg.; ~ Attendite, waruyce sse, ostregayce ssze, a falsis prophetis (Mat 7, 15) XV *med. GIWroc* 62r, *sim.* 1431 PF V 64;

Gdisz vinidzesz przeciww wrogom swym w boy, ostrzegay syø (custodies te) ode wszey zley rzeczi BZ Deut 23, 9.

3. 'przestrzegać kogoś, upominać, monere, admonere' (?): Dominik Jøzewsky prawo zassadzyl Crczonowy na yego pozesczø any go zalowal, any za nym byegal, any pacholka za nym slal, any go ostrzegal 1424 *Kościan* nr 1026.

Ostrzeganie 1. 'strzeżenie, pilnowanie, custodia, actus tuendi': Vstawyl przed ragem roskoszy cherubyn a plomyenni myecz w røku ku ostrzeganyu drogi ku drzewu zywota (ad custodiendam viam ligni vitae) BZ Gen 3, 24.

2. 'stosowanie się do czegoś, przestrzeganie, zachowywanie, actus observandi, ratum tenendi': Zødam, by sprawyony drogy moye na ostrzeganye (*Fl:* <o>strzegane) prawot twych (ad custodiendas iustificationes tuas) Pul 118, 5.

Ostrzek 1. 'ostrze, acies, acumen': Ostrzek (*war. kal.:* o<s>trzek) acies (retusae itaque erant acies vomerum et ligonum, et tridentum, et securium I Reg 13, 21) *MPKJ* V 36.

2. 'przód, frons, acies': Omnes virtutes fortes primo ponamus in principio, sed que est prima virtus, quam ponere debemus in acie na ostrkv? XV *in. R* XXIV 63.

Ostrzenie 'nadawanie metalowemu przedmiotowi ostrości, actus et effectus aliquid exacuendi, acutum faciendi': Ebetatum bez ostrzenyø aut nye ostrzone (si retusum fuerit ferrum et hoc non ut prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur Eccles 10, 10) *MPKJ* V 71.

Ostrzesz cf. Ostresz

Ostrzewka cf. Ostrzówka

1. **Ostrzeżenie** *formy: n. sg.* ostrzeżenie *Gloger, ca* 1450 *PF* IV 576; ~ *d. sg.* ostrzeżeniu 1444 *R* XXIII 307, *OrtBrRp* 56, 2, *OrtMac* 70; ~ *ac. sg.* ostrzeżenie 1456 *ZabUPozn* 118; ~ *i. sg.* ostrzeżeniem *ca* 1428 *PF* I 494.

Znaczenia: 1. 'strzeżenie, pilnowanie, obrona, custodia, actus custodiendi, vigilandi, defendendi': Ostrzeżenym munimentis *ca* 1428 *PF* I 494; Sis presul ad custodiam ku ostrzeżenyu 1444 *R* XXIII 307; Troiakø rzeczø bødze czistota schowana:... trzcza iest ostrzeszenye smysla y kwapieenye od lvdzy *Gloger*; Ostrzeżenye, poczwyrddzene, vczesenyne *ca* 1450 *PF* IV 576; Chczely tha pany przszyadz..., ysz ona thy pyenyadze... besz gvey wyny y besz gvey nyedoszrenya straczyla y tesz, ysz ona myala pyeczø kv osztrezenyv thych pyenyadzy, yako nalepyey vmyala y mogla *OrtMac* 70, *sim. OrtBrRp* 56, 2.

2. 'upomnienie, przestroga, admonitio, monitio': Ad premonicionem, na ostrzeżenye,

nostram arguitur 1456 *ZabUPozn* 118; Ku ostrzesze<niu> ad preoccupandum 1461—7 *Serm* 345r.

2. Ostrzeżenie 'ostrożnie, caute, prudenter': Ostrzeżenie caute 1476 *AKLit* III 108.

Ostrzówka, Ostrzewka bot. 1. 'Chondrilla iuncea L.': Ostrzewka cicorea maior 1472 *Rost* nr 799.

2. ostrzowki pl. tantum 'ostróżka polna, Delphinium consolida L.': Ostrzowki calcatripa 1460 *Rost* nr 3417.

1. **Ostrzyc** 'obciąć nożyczkami włosy, paznokcie, tondere, circumcidere (ungues, capillos)': Wyedziesz yō do domv swego a ona ogoli sobye *kryczyczō a ostrzize paznogcze (circumcidet unguēs) *BZ Deut* 21, 12; Ostrzisch (war. lub.: ostrzys, zborzy) tonde (tonde capillum tuum et proice *Jer* 7, 29) 1471 *MPKJ* V 98; Kthorzy schą ostrzightly okolo qui attonsi sunt in coma<m> (*Jer* 25, 23) *ib.* 99.

2. **Ostrzyc** cf. **Ostrzycz**

Ostrzyca bot. 1. 'przysłupka czepna, Galium aparine L.': Ostrzyca granaria ca 1465 *Rost* nr 4371, *sim.* ca 1500 *ib.* nr 5460; *Ostricza rubea minor 1472 *ib.* nr 932.

2. 'turzyca, Carex sp.': Ostrzyca ocutaria 1472 *Rost* nr 1248.

Ostrzych, Ostrych bot. 1. 'Cheiranthus cheiri L.': Ostrzych ambrosia 1460 *Rost* nr 3344.

2. 'Peucedanum ostruthium Koch': Ambrosia vel ambrosiana ostrich ca 1500 *Rost* nr 7097.

Ostrzycz 'robotnik kowalski ostrzący narzędzia górnicze, faber, qui ferramenta fossorum exacuit': Providus Marcus... faber et incola oppidi Bochnya, apud providum Stanislaum..., predicti oppidi inhabitatorem, emit tredecem famulos, qui nuncupantur accutores vlg. ostrzicze, de novo in monte al. Florencia, qui tenentur ferrimenta in prefati Marci fabrica acuire (1431) 1630 *DokMp* II 137; ~ Notum facimus... quomodo coram nobis... Johannes... civis Bochnensis una cum sua Catherina uxore, ... dum in iudicio nostro presidebamus... viginti duo sectores (pro accutores?) vlg. ostrzicze in monte Fynderi laborantes dederunt... fratribus et fraternitati Beate Marie Virginis... (1423) 1630 *DokMp* II 22.

Ostrzyć formy: praes. ind. 3. sg. ostrzy 1471 *CyzKłob* 444; ~ praet. 3. sg. m. ostrzył *XV med. SKJ* V 268; 3. pl. m. ostrzyli sę *Fl* 139, 3; ostrzyli *Pul* 139, 3; ~ part. praet. pass. n. sg. neutr. ostrzone *MPKJ* V 71.

Znaczenie: 'nadawać jakiemuś przedmiotowi ostrość, robić ostrym, aliquid exacuire, acutum facere': Sed gladium acuebat a myecz-czy ostrzył

XV med. SKJ V 268; Coschą y syrpan osztrypan Jan 1471 *CyzKłob* 444; Ebetatum bez ostrzenia aut nye ostrzone (si retusum fuerit ferrum et hoc non ut prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur *Eccles* 10, 10) *MPKJ* V 71; ~ Ostrzyly sō (*Pul*: ostrzyly) yōszyk swoy yako wanszowe (acuerunt linguas suas sicut serpentis), yad zmyyow pod wargamy gych *Fl* 139, 3. ~ Cf. **Naostrzyć, Obostrzyć, Wyostrzyć, Zaostrzyć, Ostrować**.

Ostrzystwo 'prawo posiadania w żupie solnej przedsiębiorstwa kowalskiego dla ostrzenia narzędzi górniczych, samo przedsiębiorstwo i dochody z niego czerpane, ius officinam ferrariam ad ferramenta fossorum acuenda in fodina habendi, ipsa officina et pecunia, quae ex ea redit': Dorothea... consules antiquos... pro quibusdam redditibus nouem cum medio grossorum ratione cuiusdam oficij fabrilis vlg. ostrzisztwo ad iudicium legitime citatos traxisset in causam 1409 *KodWiel* 18; Consules antiqui... de Weliczka... Dorotheam... pro redditibus IX cum medio grossorum a septem annis septimanatim... receptis, iure imperpetuum euaserunt, ratione cuiusdam officij fabrilis vlg. dicti ostrzisztwo 1409 *StPPP* II nr 1215; Quam quidem famulorum acuciem al. ostrzisztwo de monte prefato Stanislaus... vendidit (1433) 1630 *DokMp* II 173; Petrus... testificatur Marcum... 9 famulos al. ostrzisztwo in camera Pyeckonis iure habere (1447) *XVI p. pr. Matr* IV nr 817; Recognouerunt se acuciem al. ostrzyszthwo coniunctim viginti famulorum... vendisse 1467 *KodWiel* 37; Gregorius..., salis utriusque zupparius, et Petrus, Ioannes et Wilhelmus, advocati de Bochnya, uti arbitri et amicabile compositores, officinam pro acuendis ferramentis al. *ostrzicztwo (var. osthzisztwo) altari fabrorum incorporant (1475) *XVI p. pr. Matr* IV nr 1052; Petunt... Fridericum, electum Cracoviensem, ut confirmare dignetur fundationem secundi ministerii in ecclesia cathedrali Cracoviensi... erecti super quibusdam censibus montanis dictis barkracht in zuppis Vyeliensibus... nec non super quibusdam aliis censibus in praefatis zuppis ex acutibus dictis vlg. ostrzisztwo provenientius 1490 *KatOssolPawl* 89; Sbigneus... succamerarius Cracoviensis, ... Lucam Fiolek de Wyelyczka... acuciem al. *ostrzisztow octo famulorum salicidarum... donasse testificatur (1495) *XVI in. Matr* III nr 240.

Ostrzys, Ostrysz bot. 1. 'sitowie leśne, Scirpus silvaticus L.': Ostrysz cyperus 1460 *Rost* nr 3462; Ostrzysch cyperus ca 1465 *ib.* nr 4248;

Ostrzyss iuncus triangularis 1472 *ib.* nr 105; Ostrzysz ciperus ca 1500 *ib.* nr 5984.

2. '*Peucedanum ostruthium Koch*': Ambrosia vel ambrosiana ostrisz ca 1500 *Rost* nr 7096.

3. '*przylulia czepna, Galium aparine L.*': Ostrzyz rubea minor 1472 *Rost* nr 934.

4. ostrzysz wodny '*turzyca, Carex sp.*': Ostrzyss wodny ocutaria 1472 *Rost* nr 1247.

Ostrzyżne '*dochód płynący z ostrzystwa, pecunia, quae redit ex ferramentis exacuendis*': Tres grossos fabrilium al. ostrzyszne singulis septimanis per fabrum ad hec deputatum michi solvi et dari consuetas iuxta privilegia (1432) 1523 *DokMp* II 157.

Ostrzyżek '*odpadek przy strzyżeniu, ścinek, okrawek, assulae, schidiae*': Ostrzyżki 1472 *Rost* nr 959; Ambesus ogrisek vel ostrzyszek XV *p. post.* PF V 8.

Ostudzać się '*stygnać, tu przenośnie: gardzić czymś, frigescere, hoc loco translate: contemnerē*': Fastidiebas cibos et potus ostudzały (pro ostudzalysz) sza XV *p. post.* R XXV 200.

Ostydły *cf.* **Ostygly**

Ostydnąć *cf.* **Ostygnąć**

(**Ostygly**) **Ostydły** '*wystudzony, letni, refrigeratus, tepidus factus*': Ossthydly tepefacta 1448 R XXIV 354; Ostidly tepidus XV *p. pr.* R XLVII 358.

(**Ostygnąć**) **Ostydnąć** '*wystygnać, zziębnać, tu przenośnie, frigescere, hoc loco translate*': Grzał szye Pyotr, bo zapomnyavschy mylosczy goracza, ostydwschy, przy ku mylosczy *vsvego svyata, aby szvoy zyvoth schoval *Rozm* 689.

Osuch '*wysuszony chleb, placek, panis torridus, placenta*': Ossuch torrenda 1472 *Rost* nr 1546.

Osuć '*zспаć, defundere*': Dzevyczą Marya... spvszcyla podolek y osvla on proch na zemyą *Rozm* 20.

Osuszyć '*uczynić suchym, sprawić, że coś wyschnie, siccare, desiccare*': Po svchem *dno przeslysmi Iordan ten to, bo gest pan bog nasz oszvszyl wody gego (siccante domino deo vestro aquas eius) *BZ* Jos 4, 23; Iudicium... naves prefatas cum molendino ipsis *excicare al. osvszycz decrevit 1483 *AGZ* XVIII 255.

Osutki *pl. tantum* '*teren, gdzie się ziemia obumęła, locus, ubi terra delapsa est*' (?): Petrus et Nicolaus, fratres germani de Luszcouicze..., diuisionem... inter se ipsos fecisse... recognouerunt, uidelicet ita, quod... medietatem agrorum na oschuthcach... dicto Petro... cessit 1438 *StPPP* II nr 2753, *sim. ib.*

Osypać *formy: imper. 2. pl. osypcie* 1471 *MPKJ* V 72; ~ *inf. osypać* 1460 *AGZ* XI 452, 1462 *ib.* 470; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.*

osypan 1471 *MPKJ* V 74; osypany 1491 *AGZ* XIX 88.

Znaczenia: 1. '*obsypać, obrzucić, spergere, conspergere, aliquid aliqua re obruere, aliquid alicui rei inspergere*': Stipate osypcze, obtykayczie (fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo Cant 2, 5) 1471 *MPKJ* V 72; Vallatus okopan, oschipan (venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis Cant 7, 2) *ib.* 74.

2. '*sypiąc kopce, groble itp. oddzielić, extruendo (scopulos, aggeres) dividere*': Hendricus seipsum inscripsit antefatas villas limitibus expartire al. ogranyczyz et scopulis scopire al. coppczy ossypacz ab aliis suis villis 1460 *AGZ* XI 452, *sim.* 1462 *ib.* 470; Hec (sc. piscina) est sipata a fluvio al. osypany cum medietate pascui 1491 *AGZ* XIX 88.

Oszacować *formy: praes. ind. 3. pl. oszacują* *Sul* 72; ~ *inf. oszacować* 1417 *KsMaz* I nr 2774, *OrtKal* 212, *Dział* 66; ~ *praet. 3. pl. m. oszacowali* 1417 *KsMaz* I nr 2774; ~ *part. praet. act. oszacowawszy* *Sul* 80.

Znaczenie: '*ustalić wartość, cenę, pretium statuere, aliquid aestimare*': Quantum... Borek receipt de bonis..., taxawerunt, oszacowały, XIII sexagenas grossorum... et ultra debuimus frumenta taxare oszacowacz 1417 *KsMaz* I nr 2774; Slachczicy podług sąmpnyenya gych przerzczone dziedziny słoża albo oszacwyą (taxabunt, *Dział* 66: ma oschaczowacz) *Sul* 72; Dziedzycz sz... szolthiszem mayą... wybracz dwye personye..., gesz godżathnoscz takego szolthiszowsthwa... oszacowawszy (qui valorem... taxantes), themv tho... dziedzyczowi powyedzą zaplaczycz *Sul* 80; Tho woynthowstwo dwa opcza człowyky mayą gee oszaczowacz, zacz by stalo *OrtKal* 212.

Oszacowanie, Oszocowanie 1. '*ustalenie wartości, ceny, pretii constitutio, aestimatio*': Ieronimus videns lucrum huius anni hunc de suis manibus receipt et convertit ad placitum suum et cum eodem Georgio ullam rationem neque taxam al. oschaczowanya facere voluit 1440 *AGZ* XIV 7; Vstawyamy, aby kasdy mayącz szwyerzypczye... poth strożą pascz ymyal, a gynako *oszaczczowane skody (existimationem damni, *Dział* 58: podług schaczowanya)... skodą vczynyacz panv, gego pastwą popasł, dosocz vczynyacz ma bycz przypádzon *Sul* 59; Slachczicy... przerzczone dziedziny... oszacwyą a ode dnya ossaczowanya (a die taxationis, *Dział* 66: schaczynkv) iusz rzeczona bracza stryeczna sostram w rok gothowymy pyeńądzmy podług ossaczowanya (secundum quod

fuerint taxatae, *Dzial* 66: podług schaczynkv) zaplaczycz mayą *Sul* 72, *sim. OrtKal* 212; Szkodą podług osaczowana (iuxta valorem) mayą odloszycz *Dzial* 9, *sim. ib.* 54; Pactio vmoją vel oszoczowane ca 1500 *Erz* 61.

2. 'wykup, okup, redemptio' (?): Oszoczowane depactatio ca 1428 *PF* I 488; Ideo cittat (sc. Iacobum) pro eadem detencione, incaptiuatione et depactacione, ossyaczowane, sicut ius decernit 1486 *AGZ* XVII 234.

! **Oszchal** '?: Myly Krystus pokornye pokłknavschy vmyl nogy y Iudaschovy, a gdysch yemv tako snamye myloszchy vkażal y mylovanya, a vschvakosch v svey zakamyaley sloszchy oszchal *Rozm* 537. ~ *Może należy poprawić na oszchnął, czy też oszthal.*

Oszczep 'włócznia, dziła, lancea': W tō dobo Saul pofacył oszczep (lanceam), abi gy (sc. Jonatasa) vderzil *BZ* I Reg 20, 33; Y dal Ioyada, kaplan, centurionem oszczepi (lanceas) y tarcze krolya Daidowu *BZ* II Par 23, 9; ~ Oscep canipulus XV *p. post. PF* V 29.

Oszczędać 'zwlekać, ociągać się, cunctari, cessare, morari': Oszczandayacz (war. lub.: oszczvdzacz) dissimulante (dissimulante illo, apprehenderunt manum eius *Gen* 19, 16) 1471 *MPKJ* V 10.

Oszczędzacz 'zwlekać, vciągać się, cunctari, cessare, morari': Oszczvdzacz *dissimilante (war. kal.: oszczandayacz dissimulante; dissimulante illo, apprehenderunt manum eius *Gen* 19, 16) *MPKJ* V 10.

Oszemiotać (?) 'podstępem okraść, oszukać, surripere, decipere': Ne hostis nos surripiat, *gl.* decipiat clandestine potaiemnie podchuaczilby, pogransilby, osemdalby (pro osemotalby ?, precamur sancte domine, defende nos in hac nocte, ... ne gravis somnus irruat, nec hostis nos subripiat) 1444 *R* XXIII 303.

Oszewka 'zapewne rodzaj ozdobnego obszycia, może kołnierz czy mankiet, probabiliter limbus quidam elegans, fortasse limbus collaris vel manicae praefixus': Anna... tenetur restituere Dorothee, filie sue, ... tunicam, manicas et oscheffki 1426 *KsMaz* II nr 2375.

(**Oszkaradzenie**) **Oskaradzenie** 'zniekształcenie, zeszpecenie, deformitas': Christus post resurrectionem non congrue habuit cicatrices in corpore, quia corpus gloriosum vlt esse sine omni difformitate oscar(a)dzena XV *med. GlWroc* 29 r.

(**Oszkaradzić**) **Oskaradzić** 1. 'zeszpecić, uczynić brzydkim, zniekształcić, foedere, turpare, deformare': Oszkaradzon deturpatus 1488 *R* XXIV 377, *sim. ib.*; O Zydovye, y vydzye-

lyszczye kyedy czlovyeka temv podobnego, tako zbytego, tako byczovanego, tako stluczonego, oskaradzonego? *Rozm* 837.

2. 'zgwalczyć, (virginem) violare' (?): Oskardzyl (virginem) corruptit 1413—4 *JA* XIV 503.

(**Oszkarzedzony**) **Oskarzedzony** 'zniekształcony, zeszpecony, brzydki, deformis, turpis': Deformis vlg. oskarzedzoni XV *p. post. Erz-Glos* 174.

10 **Oszkodzić** 'uczynić szkodę, zniszczyć, damnum alicui afferre, vastare': Jaco kedy nyeprzyaczele by(ę)zely w zemją oscodzydż zemyą 1424 *Przyb* 6.

(**Oszlachcić**) **Oślachcić** 'uczynić znamienitym, znacznym, aliquem nobilem, illustrem, praestantem facere': Oslachczony insignitus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Otył gest Iacob wszitko, czsosz gest myal nasz oczyecz, a ot gego szø rosbo-gaczyl a oszlachczyl szø (factus est inclitus) *BZ* *Gen* 31, 1, *sim.* 1471 *MPKJ* V 12.

Oszocowanie cf. **Oszokanie**

Oszukać 'podejść, zwieść, wprowadzić w błąd, fallere, decipere, aliquem dolo capere': Et ne quis supergradiatur, neque circumueniat, *gl.* sc. dolo zchytrzył, oszukał (I *The*s 4, 6) XV *med. SKJ* I 74.

Oszukanie 'podstęp, wprowadzenie w błąd, fallacia': Osschukanya betrigunge XV *Wilk-Krak* 49.

30 **Oszustwo** 'podstęp, wprowadzenie w błąd, dolus, fallacia': Iako Prødotha non fecit Cechne oszuszthwa 1407 *TPaw* IV nr 1311.

Oszweją cf. **Owszeją**

Oszwejki cf. 1. **Owszejki**

35 **Oszwem** cf. **Owszem**

Oszyc 'obszyć czymś dookola, zaszyć w coś, aliquid aliqua re circumsuere, in aliquid insuere': Skorkama koszelkowyma osyla gemu røce (circumdedit manibus) *BZ* *Gen* 27, 16.

40 **Oszyndować** 'obrabować, złupić, ograbić, spoliare, expilare, praedari': Isze Micolay, Snoszek a Wawrzek... ne osindowali na dobrowolney drodze czloweka 1408 *HubeZb* 122.

45 **Oś** 'poprzeczny drążek, na którym obracają się kòła, umieszczony pod pojazdem, axis, tignum transversarium, quod sub curru positum est et quocum rotae coniunguntur': Pro axibus dictis osszy ad currus regis 1394 *MMaE* XV 178; Johannes potest sibi pro ipsius excidere, wirąbicz ossz y skraty, quod sibi necesse fuerit 1423 *Czrs* 278; Si currus vel axis al. ossy alicuius hominis... in via... frangeretur, extunc necessaria pro reformacione currus vel axis fracti in syluis... libere excidant (1425) *MMaE* XVII 220; Oss axis 1437 *Wisł* nr 228 s. 85,

sim. ca 1455 JA XIV 490; Gdiby ktho dąp porąbył..., gysz są godzy na osz (valentem ad axem, Dział 38: na ossy),... vyną... <ma> zaplaczycz Sul 48; Axis est lignum, circa quod volvitur rota, proprie osz 1450 RpKapKr; Item dedi quinque grossos a reformatione snycz et ossi 1461 AKH XI 486; Stinvagy, orczyky, drabini, ossi ad currum ib. 489; Currifici al. stel-mach pro axibus al. ossy et snycz dedi I marcam ib. 491; Oschy axes (III Reg 7, 33) 1471 MPKJ V 43; ~ Iam meat, sklania są, occiduas titaneus axis, gl. radius solaris sloneczna ossz, ad oras, gl. partes vel regiones 1466 RXXII 25.

Ościca bot. 'przytulia czepna, *Galium aparine L.*: Osczycza granaria 1460 Rost nr 3571.

Ościen, Osn formy: *n. sg.* ościen 1437 Wisł nr 228 s. 85, 1471 MPKJ V 128, XV *p. post.* PF V 10, *ca 1500 Erz 59; osn XV med. R XXIII 280; ~ g. sg.* osna MPKJ V 36; ~ *i. sg.* ostnem MPKJ V 84; osnem 1466 RXXII 26.

Znaczenie: 'coś ostro zakończono, np. bodziec do poganiania zwierząt, kolec, ciern, też w sensie przenośnym, aliquid acutum, e. g. stimulus, spina, sentis, etiam sensu translato': Osszen aculeus 1437 Wisł nr 228 s. 85; Scorpio... dum ore blando emollit cuttem, caude venerosum aculeum, gl. stimulum, osn, zadło, magis figit XV *med. R XXIII 280; Serta, gl. coronas, crinalia, sibi, gl. sc. Ihu, feci preacuta cuspide, osznem, ivnci 1466 RXXII 26; Osczien stimulum (et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulum carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizet II Cor 12, 7) 1471 MPKJ V 128; Asz do stpycze aut ostną (war. kal.: asch do sbiczia) vsque ad stimulum (retusae... erant acies vomerum et ligonum et tridentum et securium usque ad stimulum corrigendum I Reg 13, 21) MPKJ V 36; Padzy ostnem (war. kal.: pandzi kosthnem) agitat stimulo (stimulo boves agitat Ecclus 38, 26) ib. 84; Oscyzen stiga XV *p. post.* PF V 10; Stimulus, id est aculeus, compunctio et molestia osczyzen, kloczye, bodzenye *ca 1500 Erz 59.**

Ościna bot. 'miodunka plamista, *Pulmonaria officinalis L.*: Volovy iązik, osczyna buglossa 1472 Rost nr 546.

Ościsty 'mający kolce, spinosus, senticosus': Spinosum, gl. spinis plenum osczistego, erinacium 1436 R XXIII 277; Animalia quedam hispida sunt, osczyste, sicut hericius XV *med. R XXIV 368.*

Ość formy: *n. sg.* ość *ca 1420 WokTryd nr 105, 1436 R XXIII 277; ~ i. sg.* ością 1480 ZapWarsz nr 1504; ~ *n. pl.* ości Pul 57, 9; ~ *i. pl.* ościami 1480 ZapWarsz nr 1503.

Znaczenie: 'coś ostro zakończono, aliquid acutum': a. 'igła, kolec, ciern, acus, spina, sentis': Oscz acus *ca 1420 WokTryd nr 105; Spina, gl. stimulus oscz uel czyrnye 1436 R XXIII 277; Drzewyey nyszly vrozumyely ozczy (Fl: tarnowe) wassze osset (priusquam intelligerent spinae vestrae rhamnum) Pul 57, 9; ~ b. 'ostro zakończony kij a. widly, służące do łowienia ryb, baculum acutum vel furca piscibus venandis':* Jako ya nye szszethl... do sthawv... anym wylovyl ryp osczamy yako kopa 1480 ZapWarsz nr 1503; Jako ja nye wszethl... do sthawv sz oscza anym vlovil szczvk za pol kopy ib. nr 1504.

15 **Oślachcić cf. Oszlachcić**

Oślątko 'młody osiolek, pullus asininus': Wyōzacz bōdze ku wynnyczy oszlyōtko oszlycze swey (pullum suum) BZ Gen 49, 11; Ośląthka pulli (pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose et tauri tui, et pulli asinorum Is 30, 24) 1471 MPKJ V 92; Pullus, oslatko, ntriebatur cum ea, sc. asina *ca 1500 JARp X 28 r.*

Oślepiac 'czynić ślepy, pozbawiać wzroku, aliquem caecum reddere, caecare': Nye byerz darow, bo oszlepyaya oczy mandrych (quae... excaecant prudentes Ex 23, 8) y przewraczayą szłowa sprawyedlywych XV *p. post.* Kalużn 286.

Oślepić formy: praes. ind. 3. sg. oślepi Gloger, XV *med. R XXV 159; ~ imper. 2. sg.* oślepi Rozm 731; ~ *praet. 2. sg. f.* (-e)ś oślepiła 1408 MacDod 43; 3. *sg. m.* oślepił Rozm 621. 622; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* oślepiona Naw 130; *v. sg. m.* oślepiiony Rozm 535; ~ *part. praes. pass.* oślepieni sąc BZ Num 14, 44; ~ *praet. pass. 2. pl. m.* byliście oślepieni XV *med. SKJ I 76.*

Znaczenie: 'uczynić ślepy, zazwyczaj przenośnie odebrać zdolność poprawnego myślenia, zaślepić, oglupić, aliquem caecum reddere, caecare, plerumque sensu translato aliquem facultate recte cogitandi privare, aliquem stultum, dementem reddere': Ach myloscz, czosz my vczynyla, eszesz me tak oslepila, eszesm sche ye na myloscz podal, yakobych nykogo na swecze znal 1408 MacDod 43; Miedzi wszemy grzesznymy skvtky nyczs nye oslepy richley iako nyczystota Gloger; Oslepeny *ca 1450 PF IV 577; Nye oszlepy non fallet XV med. R XXV 159; Eratis enim aliquando tenebre (Eph 5, 8), gl. id est involuti tenebris ignorancie et peccatorum..., bylysczye nyegy oszlepyeny a zazmyeny wasz (leg. w was ?) zloszczą XV med. SKJ I 76; Tedi ony, oslepyeni sōocz (contenebrati), wznidō na wirzch gori BZ Num 14, 44; Przysthapyvą yako nyemoczna do mego mylego*

lyekarza, ... oszlypeyona kv szwyeczy szwyathlos-
czy vyczney Naw 130; O Iudaschv, oslypeyony
twa słaba (*leg. zlobą ?*), przestan tvego zlego
vmyslu! Rozm 535; O... Iudaschv, dobrze bacz,
... yze oblyczā mystrzā tvego nye zoglādasch...,
oslypeyona (*pro oslypeyony?*) <z>globo tvoya
ib. 550; O tem, jako Zydovye napyrvey przy-
stāpyly kv mylemv Iesuszovy chczyācz y yācz,
a kako ych oczy oszlypeyl, yz go nye poznaly
ib. 621, *sim. ib.* 622; Tako y napyrvey vderzyl
yeden myedzy oczy pyāczyyv rzekācz: Sgadn,
Yesuszye, kto czye vderzyl, albo rzucz szye
za nym, ... albo y oslypey, yakosz sam slyep
ib. 731.

Oślepienie 'uczynienie ślepym, tu przenośnie
odebranie zdolności poprawnego myślenia, *occae-
catio, hoc loco sensu translato ademptio facul-
tatis recte cogitandi*': Misly y rosumu oslepyenie
mentis et sensus execacatio XV *ex. ErzGlos* 179.

Ośle 'młody osiołek, oślątko, *pullus asininus*':
Ite in castellum, ... et statim invenietis asinam
alligatam et pullum, osslika uel osslā, cum ea
(Mat 21, 2) XV *in. R XXIV* 72, *sim. XV p. post.*
R XXIV 94; Po nyem powstał Iayr..., gen sō-
dzil Israhel dwadzeszcya y dwye lecye, maiōcz
trsydzeszcy sinow syedzōce na trsydzeszcy
oszlyōtoch (super triginta pullos asinarum) BZ
Jud 10, 4; Krol thwoy przidze thobye szmyerni
y szyedzācz na oszlyczy y oszlāczu (sedens super
asinam et pullum filium subiugalis Mat 21, 5)
XV *p. post. R XXIV* 94.

Ośli 'pochodzący od osła, *asinarius, asininus*':
Ova krol tvoy przyschedl szmyerny tobye...
na oslye y na zrzyebyeczyv oslyem (sedens super
asinam et pullum filium subiugalis Mat 21, 5)
Rozm 446.

Oślica *formy: n. sg. ośllica BZ Num* 22, 23.
25. 28. 30. 33; ~ *g. sg. ośllice BZ Gen* 49, 11.
Ex 13, 13, *ca* 1500 *JA X* 383; ~ *d. sg. ośl-
licy BZ Num* 22, 28; ~ *ac. sg. ośllicę BZ*
Gen 49, 11. Num 22, 21. 32, XV *p. post. R XXIV*
94, *Rozm* 446; ~ *l. sg. (na) ośllicy BZ Num* 22,
22, XV *p. post. R XXIV* 94; ~ *g. pl. ośllic*
BZ Gen 32, 15; ~ *ac. pl. ośllice BZ Gen* 12, 16.

Znaczenie: 'samica osła, *asella*': A gymyal
gest Abram owce, woli, ozli, ... oszlice (fuerunt-
que ei... asinae) BZ Gen 12, 16; Wibrā (*sc.*
Jakob) s tego, czso gymyal, ku darowanymu
brata swego Ezau kooz dwyesszczye, ... oslow
dwadzeszczya a oslycz dzeszyōcz (asinas viginti
et pullos earum decem) *ib.* 32, 15; Wyōzacz
bōdze ku wynnyczy oszlyōtko oszlycze swey
(pullum suum) a ku korzenyv wyneemu...
*oszlycza swō (asinam suam) *ib.* 49, 11, *sim. ib.*
Num 22, 32; Pyrworodzone oszlycze (primo-

genitum asini) odmyenysz panv owczōō BZ
Ex 13, 13, *sim. ca* 1500 *JA X* 383; Wstaw rano
Balaam oszodlal osliczō swō (strata asina sua)
BZ Num 22, 21; Stal anyol bozi na drodze
przeciw Baalamovi, ienze sedzy na osliczi
(qui insidebat asinae) *ib.* 22, 22, *sim. XV p. post.*
R XXIV 94; Vpatrziwszy anyola stoyōczego
oslicza (asina)..., obrocziwszy syō s drogy,
poydze po polv BZ Num 22, 23, *sim. ib.* 22, 25.
30. 33; A odtworzil bog vsta osliczy (os asi-
nae) y przemovila iest oslicza (locuta est) rze-
kōcz *ib.* 22, 28; Naydzyeczye oszlyczā (asinam)
vwyāzanā y oszlā s nya (Mat 21, 2) XV *p. post.*
R XXIV 94, *sim. Rozm* 446.

Oślik 'młody osiołek, *pullus asininus*': Ite
in castellum, ... et statim invenietis asinam
alligatam et pullum, osslika uel osslā, cum ea
(Mat 21, 2) XV *in. R XXIV* 72.

Oślnać 'oślepnąć, *caecum fieri*': A w tem
vsnenyv gnoy iastkolyci gorōci gemv w oczy
vpadnye tak, isze rōcze oszlōl (fieretque cae-
cus) BZ Tob 2, 11.

Oślubić 'zawrzeć umowę, *sponsionem facere*':
Oslubilasch pepigisti (*war. kal.: poslubylem*
pepigi; pepigisti cum eis foedus Is 57, 8) *MPKJ*
V 96.

Ośm *cf. Osiem*

Ośmdziesiąt *cf. Osiemdziesiąt*

Ośmdziesiąty *cf. Osiemdziesiąty*

Ośmiać 'wysmiać, wyszydzić, *aliquem ridere,
deridere, ludibrio habere*': Oszmyani obrisus
XV *p. post. PF* V 7.

Ośmioraki 'ośmiu rodzajów, *octo generum*':
Quod ex visione dei procedunt octo, oszmyo-
raky, fructus 1456 *ZabUPozn* 108.

Ośmioro 'osiem, *octo*': Jaco czszom zayāl
oszmoro kony soltiszewy de Gorka, tym zayāl
w szicze w mem 1427 *Kościan* nr 1288; Jako
czom zayāl *osmāro kony kmothowyczem
Andree et Johanni, thym zayāl na mego pana
dzedzyne 1432 *ib.* nr 1459; *Jakom mye Wi-
schota caszal viranczicz osmyoro scotha s obory
1443 *Czrs* s. LXXXIII; Jakosz thy mnye vy-
verl osmyoro ovycz s oborj mey 1493 *Zap-
Warsz* nr 1677; ~ jako składnik liczebnika
wieloczlōwego: Yakom zayōl y sz czeladzō
na crolewske dzedzine za copzi po dwa rasy
osmdzeszanth y osmyoro dobitka 1427 *Pyzdr*
nr 860. ~ *Cf. Ośmiór.*

Ośmioronacie *cf. Ośmioronaście*

Ośmioronaście, Ośmioronacie, Ośmioronacie
'osiemnaście, *duodeviginti*': Jacosmy posly byly
od Andrzye do Potrascha, aby oszmoronatheze
dobythca dal na rōcocyemstwo 1416 *Pyzdr* nr 475;
Czso *zayōthō osmyoronaszcze dobitka, tho

zayotho na mem na prawem 1425 *ib.* nr 795; Jaco Maczek... zayal *osznoronacze skota... kmezczem sz Rogaczewa 1427 *Kościan* nr 1136.

Ośmioronacie *cf.* **Ośmioronaście**

Ośmioróg, Hośmioróg 'krzyż z rozdwojonymi zakończeniami ramion, którego wyobrażenie służyło za znak herbowy, też nazwa herbu, *crux, qui ut insigne usurpabatur et cuius singula braccia in binas partes dividebantur, nomen quoque insignis*': Albertus... suam miliciam... aprobauit... per... fratres ipsius clenodii, portantes crucem osmorog... nuncupatam et existentes vlg. Geralth huius proclamacionis 1398 *AKPr* VIIIa 81; Falco... suam miliciam aprobauit... per fratres suos..., portantes crucem osmorog et czeczera in galea et proclamacione Geralth 1399 *ib.* 83; De clenodio Geralth et pro signo *crux* [et] osmorog et auis sic dicte czeczorza super galea 1402 *Piek* VII nr 4; Pro signo ... defferunt in clippeo crucem cum quatuor octocornibus vlg. hosmorog 1407 *AKPr* VIIIa 101; Qui iurauerunt primi duo fratres, quod sit ipsorum frater et clenodii osmorog et proclamacione Geralt 1412 *StPPP* VII 294, *sim.* 1433 *StPPP* II nr 2473; Item <arma> osmorog al. Geralth 1413 *UnLit* 54; Albertus... probauit miliciam... per nobiles..., qui f[u]erunt crucem dilaniatam *ossmarog et super galeam czeczera, et proclamacio Geralth 1428 *AKPr* VIIIa 171; De... clenodio... crucem cum octocornibus in clipeo deferentes, de proclamacione hosmorog 1459 *StPPP* VII 413.

Ośmiór 'osiem, octo': Marczin ne vkratł oszmora *scothi Wawrzinczevi 1399 *Pozn* nr 369; Yze Scepan <nie pobrał> scotha osmora 1428 *MPKJ* II 308; Pan Janusch nye odbił paney *Katharine poslowy osmyora kony gwałtem 1428 *Pyzdr* nr 903; Yakom ya nye raczył wischey *ozymyora szkotha *rokathego 1466 *ZapWarsz* nr 1266. ~ *Cf.* **Ośmioro.**

Ośmnacie *cf.* **Osiemnaście**

Ośmnaście *cf.* **Osiemnaście**

Ośmnacie *cf.* **Osiemnaście**

Ośmset *cf.* **Osiemset**

Ospice *pl. tantum* 'wysypka na skórze, krosty, pryszczę, wrzodziki, eruptiones, pustulae, rubores, ulcera': Papula wrzedzycnicza vel ospycze XV *p. post. PF* V 9; Ospycze pvstule *ca* 1500 *Erz* 60; Ospycze variolle *ib.*

Oświadczyć *cf.* **Oświadczyć**

Oświadczyć *cf.* **Oświadczyć**

Oświadczyć *cf.* **Oświadczyć**

Oświadczać, Oświadczać (się) 'publicznie składać oświadczenie, zgłaszać, publice testari, testi-

monium dicere': Jako Adam na smowni dzen s listem na szoltistwo przyal... y pokladal list a k temu Meczslaw ne bil y mnø to oswadczal 1399 *Pozn* nr 373; Petrus... se obtestabatur al. oswyathczal, quia... pecuniam coram iure reponebat 1483 *AGZ* XVIII 252; Nicolaus... protestatus est coram iure al. oszwyeczal schye nomine Michaelis et Katharine..., quia... Iohannes... importavit citacionem in bona ipsorum maternalia 1494 *AGZ* XVII 301.

Oświadczenie 1. 'publiczne ogłoszenie, testimonium': Pan oney wszy oszwyathczonym (cum protestatione) bądze mocz gego dziedzina przez gynszego oszadzycz *Sul* 80.

2. 'wyrażenie woli, zarządzenie, declaratio voluntatis, mandatum, praeceptum': Benedixit deditque discipulis suis... Bibite ex eo omnes, hic est enim calix sa[n]gwini mei noui et eterni testamenti now[y]lego y wyechnego oszwyathczyenya (*Msza* I. IV. VIII: wstawyenia, III. VI: zakona) *ca* 1431 *Msza* XII s. 216.

Oświadczyć, Oświadczyć, Oświadczyć (się), Oświadczyć formy: a. z zaimkiem zwrotnym się: *praet.* 3. *sg. m.* oświadczył 1496 *AGZ* XVI 266.

b. bez zaimka zwrotnego się: *praes. ind.* 3. *sg.* oświadczy *Sul* 12, XV *p. post.* *Kaluźn* 282; ~ *inf.* oświadczyć *Sul* 82, *OrtBr* VI 369; ~ *praet.* 1. *sg. m.* oświadczyłem 1471 *MPKJ* V 101; 3. *sg. m.* oświadczył 1398 *Pozn* nr 396, 1453 *AGZ* XIV 372, *BZ* IV *Reg* 17, 13, *OrtBrRp* 59, 4, 1475 *AGZ* XIX 233; oświadczył *OrtMac* 76; *f.* jest oświadczyła 1465 *AGZ* XV 34; 3. *pl. m.* oświadczyli 1496 *AGZ* XVI 269; ~ *condit.* 3. *pl. m.* oświadczyliby *BZ* Ex 21, 29; ~ *part. praet. pass. ac. sg. m.* oświadczonego 1471 *MPKJ* V 112; ~ *fut. pass.* 3. *sg. neutr.* będzie oświadczone *OrtBr* VI 358; będzie oświadczone *OrtMac* 54.

Znaczenie: 'publicznie ogłosić, złożyć oświadczenie, publice dicere, testimonium dicere': Tegdi Wawrzinecz... wstrōcił ti, czso sli podle strugi. Tegdi Iaroslav z Przczslawem oswadczil vosnim to wstrōcene 1398 *Pozn* nr 396; Szastawoną dziedzyną zastawcza... bądze mocz wykupycz, acz... na wyczwy wyeelkeem oswyathczy (protestabitur, var. testabitur)..., ysz przerzezczoną dziedzyna... gest *zastawoyna *Sul* 12; Then tho ma ye (*sc.* zbiegi) wstrzymacz a w dworze krolewskem bliszszem oszwyathczycz a powyedzcz (protestari), ysz thake ma wsczagnyone *Sul* 82; Contestatus est al. oswyathczyl, quia Dimitr solucionem non fecit 1453 *AGZ* XIV 372; A paklibi wol bodōczy bilbi..., a oszwyatczylyby (contestati sunt) panu gego,

a nye zawarłbi pan gego, a sabyłbi (sc. woł) mōsza..., woł kamiyeny obrzuczon bōdzye BZ Ex 21, 29; Y oswyatczil (testificatus est) pan w Israhelu... przez rōkō wszech prorokow y wydzōcich rzekōc BZ IV Reg 17, 13; To mą vczynycz przy szāszyedzech obapolnych y to gym[yenye] oszwyatczicz (OrtMac 91: y tho gym szwyaczycz) OrtBr VI 369; A gdy szye sthanye zaplatha sz thymy panszkymy czynszmy podlug thego, gyako zacž sthogy, y bādzye praw oszwyaczono (OrtBr VI 358: bandze... oszwyathczono), thedy moze sz nya pan vczynycz..., czo chce OrtMac 54; A yesthly ten, czo zapowyedzyl, tho woythowy oszwyaczyl (OrtBrRp 59, 4: oszwyathczyl) y z woythem zapowyedzyl, thedy moze thy to pyenyadze trzy szady opowyedzyecz nye odstapuyacz gych ib. 76; Recepcionem pecuniarum Vrsula ministeriali est protestata al. yesth osswyączczyła 1465 AGZ XV 34; Oszvyatczilem contestatus sum (scientes scietis, quia obtestatus sum vos hodie Jer 42, 19) 1471 MPKJ V 101; Oszwyatczonego contestatum (audite et contestamini in domo Iacob, dicit dominus Am 3, 13) ib. 112; *Osswyeczczym (war. kal.: vszwyathczą) contestabor (cui loquar et quem contestabor ut audiat? Jer 6, 10) MPKJ V 98; Quam perfalcastracionem in tempore et hora ministeriali et nobilibus protestatus est et obduxit al. oswyatczil y obwyodl 1475 AGZ XIX 233; Georgius... notum fecit al. oszvyaczszyl szye ministeriali Andree, qui sibi de iure datus est, quia satisfecit inscripcioni terrestre Premislensis 1496 AGZ XVI 266; Iudex et Rzeschowsczi obtestaverunt al. oszwiaczszchyl, quod noluit (sc. Stanislaus) pecunias recipere ib. 269; Tedi tho pan oszwyathczy bogom slowye kaplanom (offeret eum dominus diis Ex 21, 6) XV p. post. Kałuźn 282.

Oświata 'światło, jasność (umożliwiająca widzenie), lux (quae facultatem videndi dat)': Oszwyata (lumen, Fl: sweczca) oczu moyu nye yest se mnø Pul 37, 10.

Oświecać *formy: praes. ind. 2. sg. oświecasz Fl i Pul 17, 31, MW 33a, Naw 137, ca 1500 SprTNW V 18; 3. sg. oświeca Gn 1b, Fl I Prol 3, Fl i Pul 145, 6, 1449 R XXV 167, Pul 12 arg. 118, 130, EwZam 285; 3. pl. oświecają 1471 MPKJ V 118; ~ part. praes. act. adv. oświecając 1471 MPKJ V 70; adi. n. sg. m. oświecający 1461—7 Serm 114r; f. oświecająca Fl i Pul 18, 9; g. sg. m. oświecającego 1456 ZabUPozn 110; ~ praet. 3. pl. f. oświecały Rozm 535.*

Znaczenia: 1. 'oświeślać, czynić jasnym, pełnym światła, illustrare, illuminare, clarum, luce

plenum reddere': Tesczy Xc gesthey on posnan bil svathloszczø presto, isczv on nebo y szemø osfecza Gn 1b; Bo ti osweczasz (illuminas) sweczø moiø, gospodne Fl 17, 31, sim. Pul; Kazn bosza swatła, oswezaiōcza (illuminans) oczy Fl 18, 9, sim. Pul; Boze, ien... swiatloszczio sluncznø zzaranie osweczasz (splendore mane illuminas) a gorāczoszczia poludnie MW 33a; Była szvyatloszcz prawdywa, chtora oszwyeca (quae illuminat Jo 1, 9) kaszdego czlovyeka przychodzaczego na then szvyath EwZam 285; ~ 'przywracać wzrok, videndi facultatem restituere': Pan osweczca (illuminat) slepe Fl 145, 6, sim. Pul; Thy rāce, ktore nyebyossa stvorzyl, trādovate oczyszczyl, slepe osvyczaly Rozm 535.

2. 'obdarzać lepszą świadomością, rozumem, pouczać, czynić mądrzejszym, lepszym, aliquem ad rectiorem cogitationem perducere, mentem alicuius excolere, aliquem docere, aliquem doctiorem, meliorem reddere': Czloweka osweczca (illuminat), rozum otwarza Fl I Prol 3; Rospowedzene slow twogych *osweczayø (declaratio sermonum tuorum illuminat, Pul: oszwyeczca) y rozum day⟨e⟩ malutkym Fl 118, 130; Osszwezca (SKJ I 123: oszwyeczyl) we wszythkyey (in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius Col 1, 11) 1449 R XXV 167; Circa primum notatur, quod triplex exemplum relucet, oswe⟨ca⟩, in beato Wenczslao XV med. GIWroc 80v; Primo a deitate illuminante oszwyeczayaczego 1456 ZabUPozn 110; Ten oley ossweczayanczi blandi hoc est oleum illuminans errores 1461—7 Serm 114r; Tagemnye osweczay⟨ac⟩ interius illuminando ib. 179r; Pauperes ewangelisantur... z ewangeliey schą vczą... aut osweczayą schią wnątrz przesch ducha swyantego (Mat 11, 5) 1471 MPKJ V 118; Ten psalm wypowada, yze Kristus nas oszwyeczca wyernø szvyatloszczø, abychom w wykugey szmyerczy nye zaspaly na wyeky Pul 12 arg.; Genze osweczasz thwoyā szwyathā czerkw kthorymze duchem szwyathym Naw 137; Jesu, kthory szvyath osweczasz a yaszne rosmy dawasz ca 1500 SprTNW V 18.

3. 'czynić przegląd, przeglądać coś, oglądać, lustrować, aliquid perspicere, recensere, perlustrare': Oszwyeczacz lustrans (lustrans universa in circuitu pergit spiritus Eccles 1, 6) 1471 MPKJ V 70. ~ Przekład chyba błędny, może pod wpływem illustrare ?

Oświecający 'dostojny, sławny, venerabilis, nobilis, illustris': Oszwezonzemu illustrato ca 1428 PF I 489.

Oświecenie *formy: n. sg. oświecenie Fl i Pul*

26, 1. 43, 5, *Pul* 26 arg., *Naw* 57. 146, *XV ex. PF V* 105, *Rozm* 204; ~ *g. sg.* oświecenia *Rozm* 204; ~ *ac. sg.* oświecenie *Kśw* av 2. 14, *XV med. PF V* 59, 1454 *Wiśł* nr 385, *Rozm* 539; ~ *l. sg.* (w) oświeceniu *Fl* i *Pul* 77, 17. 89, 8, *Pul* 23 arg.

Znaczenia: 1. 'świecenie, oświetlenie, światłość, lux, lumen': I wiwodl ie w oblok dnowi y wszey noczi w oswezenu (in illuminatione) ognia *Fl* 77, 17, *sim. Pul*; ~ Ale prawicza twoia y ramø twoie y oswezene (illumination) oblicza twego, bo ies lub byl w nich *Fl* 43, 5, *sim. Pul*; Poloszil ies lichoti nasze w obesrzenu twoiem, sywat (*leg.* świat) nasz w oswezenu (in illuminatione) oblicza twego *Fl* 89, 8, *sim. Pul*.

2. 'obdarzenie lepszą świadomością, rozumem, pouczenie, uczynienie mądrzejszym, lepszym, *aliquem ad rectiorem cogitationem perducere, aliquem erudire, excolere, docere, aliquem meliorem, sapientiore reddere (sensu subst.)*': Angeli <dani są n>am na osuecene nasego sømnnena *Kśw* av 14, *sim. ib.* 2; Gospodzin oswezene moie (dominus illuminatione mea) y zbawene moie *Fl* 26, 1, *sim. Pul*; Na oswezene ad reuelacionem (lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel *Luc* 2, 32) *XV med. PF V* 59; Myli swanthi Iarnolcze, ... bancz mylosczyw thwemu drusbye, day yemu, boze, ... rosumu oswyeczenie! 1454 *Wiśł* nr 385; Psalm Dawydow o oszwyeczeniu bozem *Pul* 23 arg.; Ten ps<alm> powyada, yze Kristus oswyeczenie, zaszczyeczenie y zbawyenye jest pwayøczym w szyę slug swoych *Pul* 26 arg.; Gospodze moya, czyebye proscha, yzesz nalyezenye zagynaczych, ... oszwyeczenie czyemnych *Naw* 57; Bandz my oszwyeczenie rozvma a zadzey zapalyenya *ib.* 146; Wyelyebne twe narodzenye jest koszczelne oschwyczenie *XV ex. PF V* 105; Alye Iudascha nye na to wybral..., czvsch nye wybral go na osvyeczenie, alye by szye napelnylo pismo *Rozm* 539; ~ Przetosch ten dzyen v starych xyagach rozmayte dzyen (*pro* dzycy) Ephyfanye, czvs dzyen rozmaytego oswyeczenia Iesucristusowego, bo Epyffanya nnyey (*pro* myeny) sza oswyeczenie (unde et in antiquioribus libris dies Epiphaniarum, id est plurium illustrationum Christi. Epiphania enim illustrationem sonat) *Rozm* 204.

Oświecić formy: *praes. ind.* 1. *sg.* oświecę *MW* 85a, *Rozm* 467; 2. *sg.* oświecisz *MW* 137b; 3. *sg.* oświeci 1444 *PF* IV 590, 1449 *R XXV* 163, 1471 *MPKJ* V 137, *etc.*; ~ *imper.* 2. *sg.* oświeci *Fl* 118, 135, *Fl* i *Pul* 17, 31. 30, 20, 1423 *Zab* 209, *etc.*; oświeć *XV med. GlWroc* 24r, *MW* 101a, *Pul* 118, 135, *Naw* 137, *etc.*; 3. *sg.*

oświeci *Fl* i *Pul* 66, 1; 2. *pl.* oświećcie *Fl* 33, 5; ~ *part. praes. act. adi. cf.* **Oświecający**; ~ *inf.* oświecić *Gn* 1b, *MW* 121a, *EwZam* 291, *XV ex. PF V* 105, *ca* 1500 *Erz* 60; ~ *praet. 1. sg. m.* oświeciłem *Rozm* 467; -m oświecił *Rozm* 576; 2. *sg. m.* oświeciłeś *Naw* 137. 159; -ś oświecił *Rozm* 5. 800; 3. *sg. m.* oświecił *Fl* 117, 25, *XV med. SKJ* I 123, *XV med. SKJ* V 273, *Rozm* 51. 297, *etc.*; *f.* oświeciła *XV in. R XXV* 267; 3. *du. neutr.* -sta oświeciła *BZ* I Reg 14, 29; 3. *pl. neutr.* oświeciły *BZ* I Reg 14, 27; ~ *plq-perf.* 3. *sg. m.* jest był oświecił *Gn* 176 b. gl. 41b; *f.* oświeciła była *XV med. SKJ* V 252; ~ *condit.* 2. *sg. m.* by oświecił *Rozm* 11; 3. *sg. m.* -by oświecił *BZ* I *Esd* 9, 8, *Rozm* 575; *f.* by oświeciła *ca* 1500 *SprTNW* V 13; 3. *pl. f.* -by oświeciły *Rozm* 5; *neutr.* -by oświeciły *BZ* *Gen* 1, 15; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* oświecony *ca* 1428 *PF* I 486, *XV p. post. R XXV* 177, *ca* 1500 *SprTNW* V 9, *Rozm* 170; *f.* oświecona 1471 *MPKJ* V 27, *ca* 1500 *SprTNW* V 9; *d. sg. f.* oświeconej *XV p. post. Msza* VIII s. 59; *ac. sg. m.* oświecony *ca* 1500 *SprTNW* V 18; *cf. też* **Oświecony**; ~ *inf. pass. sg. m.* być oświecon *Gn* 1b; oświecon być *Rozm* 575; ~ *praes. pass. 1. sg. m.* jestem oświecon *Rozm* 577; 2. *sg. f.* jesteś oświecona *ca* 1500 *R XIX* 67; 3. *sg. m.* jest oświecon *XV med. R XXII* 243, *Pul* 87 arg., *Rozm* 555. 567; oświecon jest *Rozm* 555; ~ *imper. pass. 2. pl. m.* oświeceni bądźcie *Pul* 33, 5; ~ *fut. pass. 3. sg. f.* oświecona będzie *Fl* i *Pul* 138, 11; 3. *pl. m.* oświeceni będziecie *Rozm* 649; ~ *praet. pass. 3. sg. m.* był oświecon *Rozm* 143; ~ *condit. pass. 3. sg. m.* -by był oświecon *Gn* 1b, *Rozm* 466; 3. *pl. m.* -by oświeceni *Rozm* 424.

Znaczenia: 1. 'oświecić, uczynić jasnym, pełnym światła, *illustrare, illuminare, clarum, luce plenum reddere*': Svøthy angol gestcy on sz nebosz... byl *stopyl a uelikø svatloszczø gestcy ge on byl osvecil *Gn* 176b; Bo ti oswezczasz sweczø moiø, gospodne, bosze moy, oswecy (illumina) czmy moie *Fl* 17, 31, *sim. Pul*; Nocz jako dzen oswezczona bødze (illuminabitur) *Fl* 138, 11, *sim. Pul*; Osuczyla *XV in. R XXV* 267; Oszwyeczy (itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum *I Cor* 4, 5) 1449 *ib.* 163; Angelus domini stetit iuxta illos et claritas dei circumfulsit... eos oszwyeczyla byla gye (*Luc* 2, 9) *XV med. SKJ* V 252; I powyedzal bog: Bødzczye szwyatla..., abi szwyeczyly nad *stworzenym nyebeszkym a oszwyeczyly (ut... illuminent) szemyø *BZ* *Gen* 1, 15; Oszwyeczycz thy (illuminare his *Luc*

1, 79), chtorzy w czyemnoszczyach y ve czmye szmyerczy szyedza *EwZam* 291; Z Yakoba gwyazda wynydzje a oschwyeczy wschythky lydzje XV *ex. PF* V 104; Oycze svyathy,... bo gdysz thy osvyczyl vczvyrdzenie nyebyoss (caeli firmamentum tu illuminasti) *Rozm* 5; Vczynylesz dwe vyelyky svyecz, aby osvyczely (ad illuminandum) wschystko stvorzenie *ib.*; Vybralesz gy sobye ze wschego lyvda, aby sz nyego vzynosł yedną svyeczą, y(ą)sch by osvyczyl wschystek svyat (per quod universum mundum tu illuminares) *ib.* 11; ~ (o oczach) 'przywrócić wzrok, videndi facultatem restituere': Vczynyona gest modlitwa nasza przed panem bogem naszim,... abi nam osvyczyl (ut... illuminaret) occhi nasze bog nasz *BZ I Esdr* 9, 8; O tem, jako osvyczyl myly Iesus dvv slyepw *Rozm* 297, *sim. ib.* 315. 404; Tylysz slyepogo osvyczyl? *ib.* 800; ~ oświecić się 'uzyskać zdolność widzenia, videndi facultatem accipere': Ionatas... dotknøł w myod y obrocy røkø swø k swim vstom, y osvyczyl syø (illuminati sunt) occhi tego *BZ I Reg* 14, 27; Zamøcyl oyczec moy zemyø, toscye wi wydzely, yszesta syø occhi moy osvyczyle (quia illuminati sunt oculi mei) *ib.* 14, 29.

2. 'zajaśnieć, zaświtać, illucere, lucescere': *Oschiewyczilo (*war. lub. rp.*: oswytło) illuxit (cumque illuxisset dies secunda post Calendas I *Reg* 20, 27) 1471 *MPKJ* V 37; Osvyecz (*war. lub.*: asz dzen *oszwieczny) illucescat (donec dies elucescat et lucifer oriatur in cordibus vestris II *Pet* 1, 19) *ib.* 137; ~ Reniteri, id est iterum splendere osvyczycz *ca* 1500 *Erz* 60.

3. 'rozpogodzić, uczynić pogodnym, niezagniewanym, laskawym, serenum, laetum, bonum, benevolum reddere, iram alicuius sedare': Oswecki oblicze twoie (illustra faciem tuam) nad twogim slugø, zbawona me vczin w miłoserdzu twoiem, gospodne *Fl* 30, 20, *sim. Pul*; Bog smiluy se nad nami..., oswecki oblicze swe (deus... illuminet vultum suum) nad nami *Fl* 66, 1, *sim. Pul*; Błogoslawylismy wam z domv panowa, bog gospodyn y oswecki (*Pul*: szwyczyl) *wam (illuxit nobis) *Fl* 117, 25; Oblycze twoye osweczy (faciem tuam illumina, *Pul*: osvyczecz) nad slvgø twogym *Fl* 118, 135.

4. 'obdarzyć lepszą świadomością, rozumem, pouczyć, uczynić mądrzejszym, lepszym, aliquem ad rectiorem cogitationem perducere, aliquem erudire, excolere, docere, sapientiore, meliorem reddere': A szaprafdøcz by ten tho clouek byl [b] barszo greszny, gensze by on oth te tho svathloszczy ne bil osfeczon f tego duszii *Gn* 1 b; A presto ktorycz clouek... che bycz f tego

duszy thø to svatloszczø osveczon, proszysz thy dzysza Xpa *ib.*; Pane bosze, proszø ga..., aby my thy raczyl mogø gresznø duszø thvim miłoszerdzym osfeczycz *ib.*; Secundo lumen dedit terris predicando uerbum dei tescy on slouem bosim gest ten to svath byl osfecyl *Gn* gl. 41 b; Przychodzicze k nemu y osweccze se (illumina mini, *Pul*: osvyczeczy bødzcze) *Fl* 33, 5; Bosza mocy,... darem ducha swøthego nasza sierza osweccy! 1423 *Zab* 209; Nasch rozum..., dogela slunczem nyebeskim nye gest oswecczon, niczss duschnego nye wydzi XV *med. R* XXII 243; In omni virtute confortati secundum potentiam claritatis we wszelkey cznocze sztwerdzeny podlug mocy szyna bozego, gen nasz osvyczycz (Col 1, 11) XV *med. SKJ* I 123; Oszwyczca wszythky mayacez nadzycya w mylem bodze *MW* 85a; Uybawy nasz sz przekow grzechow naszych, osvyczecz yusz szamnyene nasze! *MW* 101a; Ducha swiantego miłoszcz, racz osweccicz smysly y czyala nasza! *MW* 121a; Bandøly chodzicz *wezrzød zamøta, osweccisz nye (vivificabis me *Psal* 137, 7) *MW* 137b; Mathka od szyroth,... osvyczeczy y navczy, yzbych thego zandala..., czo by szye thobye szlubylo szlyschecz *Naw* 49; Zeszly szwyãthego dлча thwoyego z nybyosz, osvyczecz, genze osvyczeczasz thwoyã szwyãthã czerkw *Naw* 137; Thy, boze myly, osvyczyczysz y oszwyãczyl y poszylыл szercza thwoyich szwyathych apostołow *ib.*; Day my, myly panye, madroszcz... a osvyczecz szercze moye! *Naw* 158, *sim. XV p. post. R* XXV 236; Oszwyczyczysz mathką szwa dvchem szwyathym *Naw* 159; Schwyãta Anno..., szmuthne szercza racz poczyeschycz, zaschlyepyone racz oschwyczycz! XV *ex. PF* V 105; Schwyãta Anno, nasch oschwyczeczy nynye y po naschey szmyerczy *ib.*, *sim. De nativ* w. 52, *ca* 1500 *SprTNW* V 11; O Jesu, weczna szwyathloszczy, laszkã thwoya nasz osvyczeczy! *De nativ* w. 54; Boza matko..., osvyczecz szaslepyone! *ca* 1500 *R* XIX 68; Duchem szwyãthim *oszwyczczona..., o Maria..., bacz grzesznykom myłoszczywa! *ca* 1500 *SprTNW* V 9; Ezechyel..., duchem szwyãthim osvyczeczy, vydzyal zamknyonã vliczkã sznamyonuyacz bozã mathką *ib.*; Ludzje grzeszny..., mathuchny bozey wszywacycze, by wasz panna osvyczyczyla a w nyebyosa wprowadzyla *ib.* 13; Jesu..., raczy my dacz roszyv dobry, thwã myłoszczyã osvyczeczony *ib.* 18; Bo yã duch svyãty osvyczyl (illustravit) y nagotovyl w nyey przybytek synv bozeml *Rozm* 51; Rozvmyey, yzeczemy przyshedł odlaczycz vbogych duchem od pysnych,... by czy, czvsz smyerny, osvyczeczy (ut illi illu-

minentur) *ib.* 424; Przystąpczye k nyemv a *oswyączyeny bądzyeczye (illuminamini Psal 33, 6) *ib.* 649.

5. 'otoczyć chwałą, czią, uwielbieniem, alicui laudem afferre, alicui honorem habere, aliquem celebrare, colere, venerari': Ille me clarificavit on mye osweczi (Jo 16, 14, *Rozm* 572: oswyczy) 1444 *PF* IV 590; Pater, venit hora, clarifica, oswecz, filium tuum (Jo 17, 1) *XV med. GIWroc* 24r; Ten ps<alm> po<wiada>, yze Xpus, za nas poslany vmrzecz, ranym zmartwychstannym yest oszwyczon *Pul* 87 arg.; Obyatuyemi dosthojney oszwyczoney (*Msza* I. IV: szwathley, III: przeschwyatley) szwotoszczi (praeclarae maiestati)... <obyatø> *XV p. post. Msza* VIII s. 59; O kroyewno nyebeszyka..., od nyebeszykye rzyszy gyestes oszwyczona ca 1500 *R* XIX 67; Bo acz bądą ya nynye czyrpyecz, czlovyek smyertelny, alye zmartwychstana, bog oswyczony (surgamque glorificatus) *Rozm* 170; Przyschla godzyna, aby syn czlovyeczy byl osswyczon (ut clarificetur Jo 12, 23) *ib.* 466; Oycze, oswyczy tve ymye (clarifica nomen tuum). Tedy nathychmyast glos przyschedl z nyeba rzekacz: Oswyczyłem y yesce oswyczą (clarificavi et iterum clarificabo Jo 12, 28) *ib.* 467; Iuz yest *oswyączon syn czlovyeczy... a bog oczyecz oswyczon yest v nym (nunc clarificatus est filius hominis et deus clarificatus est in eo Jo 13, 31) *ib.* 555; A yestly bog v nym oswyczon, bog y (*leg.* ji 'go') tez oswyczy... sam v szoby, nathychmyast y (*leg.* ji 'go') oswyczy (si deus clarificatus est in eo et deus clarificabit eum in semetipso et continuo clarificabit eum Jo 13, 32) *ib.*; V tem yest oswyczon (clarificatus est Jo 15, 8) oczyecz moy *ib.* 567; Czzyeny o tem, yako myly Iesus ządal oswyczon bycz *ib.* 575; Ocze, yvz przysla godzyna, *oszwyczey syna tvego, aby syn tvey czebye oswyczył (clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te Jo 17, 1) *ib.*; Iam czebye oswyczył na zyemy... a przeto, oycze, yvz oswyczye mye ssam v sobye thą svyatlosczyą (ego te clarificavi... et nunc clarifica me tu Jo 17, 4—5) *ib.* 576; Vschytky rzeczy tve ssą me y yestem v nych oswyczon (clarificatus sum in eis Jo 17, 10) *ib.* 577.

6. 'ozdobić, przystroić (cnotami, mądrością itp.), ornare, exornare, decorare (virtutibus, sapientia, etc.)': Extra sua gracia decoravit et illustravit osdobył a oswyczył *XV med. SKJV* 273; Insuper ob nimiam humilitatem, qua erat preditus, osswyczony, volebat, quod matrone se suas ancillas dicerent *XV p. post. R* XXV 177; V take mlodosczy takym dostoyenstvem

a taką czczyą byl (*sc.* Jesus) oswyczon (quod tam maxima polleret ex virtute) *Rozm* 143.

7. 'uczynić przegląd, przejrzeć coś, obejrzyć, zilustrować, aliquid perspicere, recensere, perlustrare': Oszwyczony perlustratus ca 1428 *PF* I 486; Osswyczona (*war. lub.*: schodzono) lustrata (cumque venissent usque ad vallem botri, lustrata omni regione, subverterunt cor filiorum Israel Num 32, 9) 1471 *MPKJ* 27. ~ *Przekład* chyba błędny, może pod wpływem *illustrare*?

Oświecony *formy*: *n. sg. m.* oświecony *Sul* 52, ca 1500 *Erz* 60; *neutr.* oświecone *Sul* 92; ~ *g. sg. m.* oświeconego *Sul* 113, *OrtBrRp* 39, 4, *OrtMac* 44; ~ *d. sg. m.* oświeconemu ca 1418 *Wisł* nr 2151; ~ *i. sg. m.* oświeconym *Dział* 3; ~ *g. pl. neutr.* oświeconych *Sul* 113; ~ *v. pl. neutr.* oświecony *MW* 51a.

Superlat. ac. sg. neutr. naoswieceńsze *Sul* 89. *Znaczenie*: (*jako tytuł grzeźnościowy*) 'dostojny, sławny, venerabilis, nobilis, illustris': Llentulus, rodem Rzymyanyn, ... osweczonemu senatovi posdrovyenye ca 1418 *Wisł* nr 2151; Wydżalo są naszym rycerzom, aby nygeden slyachczicz abo gyny ktorikole oszwyczoney (alius quicumque illustris, *Dział* 44: moczny pan) kvpycz myal... szoby solthysthwa *Sul* 52; Illustris, id est nobilis, gloriosus, preclarus oszwyczoney ca 1500 *Erz* 60; ~ Na roczech velykich przez naoswyczensche xanzą pana a pana Ianuscha, xanzą mazowesskye... mynich *Sul* 89; Oszwyczone xanzą Ian... take czlonky... szrandzil *Sul* 92; Dokonali są sąż kszangi praw oszwyczonych xanschanth mazowesskych, na przykaszanye oszwyczonego xandza Bolesława... vilozone s laczynskyego w polsky viklad *Sul* 113; Wybyeraly raycze szthara (*leg.* z stara) dawna przyszasznyky y sz dopuszczonym oszwyczonego naszego pana krola *OrtMac* 44, *sim. OrtBrRp* 39, 4; Myedzy oswyczonym (inter serenissimum, *Sul* 3: nayasznyszym) ksyądzem, panem Kazimirem, ... a Bodzątą... porvszylo są nyektore wåtpyenye *Dział* 3; Raduyce sie barzo v panye bodze wi, oswyczoney xanzanta nyebeskye, ... Simunye y Tadeussv! *MW* 51a.

Oświecować 'oświecać, *illustrare, illuminare*': Genosz poczyoły slyszcz krzmyenye a oszwyczowany søø blyskanym (coeperunt... micare fulgura) *BZ* Ex 19, 16.

Oświedzczać *cf.* **Oświadczać**

Oświecać (?) 'czynić świętym, uświęcać, poświęcać, *sacrum reddere, consecrare*': Hec (*sc.* Maria), ut vovissetis, erit ab infancia domino consecrata *osweczana *XV med. GIWroc* 75r.

Oświęcenie formy: *n. sg.* oświęcenie 1471 MPKJ V 65, 1471 R XXIV 379, *Naw* 147—8; ~ *d. sg.* oświęceniu XV *med. GIWroc* 42r; ~ *ac. sg.* oświęcenie 1449 R XXV 166, XV *med. GIWroc* 49r, XV *ex. SKJ* I 102; ~ *i. sg.* oświęcenim *Gn* gl. 164a.

Znaczenia: 1. 'uczynienie świętym, uświęcenie, poświęcenie, consecratio': Błogosławil gest gy osueczenim gego zyuota magnificavit eum sanctitate vite *Gn* gl. 164a; W oszwyączenie in sanctificationem (nunc vero liberati a peccato, servi autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem *Rom* 6, 22) 1449 R XXV 166; Spiritus sanctus missus est ad sanctificandum oswezenu XV *med. GIWroc* 42r; Sicut exhibuistis membra vestra servire inmundicie et iniquitati, ita nunc exhibete membra vestra servire iusticie in sanctificationem na osueczenie (*Rom* 6, 19) *ib.* 49r, *sim.* XV *ex. SKJ* I 102; Hec est voluntas dei, sanctificatio vestra oswe<enie> (*I Thes* 4, 3) XV *med. GIWroc* 78r; Dayze..., aby my tha szwyathoscz byla szlothkoscz dwschna y oszwyanczenie *Naw* 147—8; ~ Pirwych vrood vinnich nye bōdzecze szbiracz prze oswyōczeney (*pro* oswyōczenye) miłosciwego lata (ob sanctificationem iubilaei) *BZ* Lev 25, 12.

2. 'bycie świętym, posiadanie cech świętego, świętość, sanctum esse, sanctitas': Oschvyczenie sanctimonia (confessio et pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius *Psal* 95, 6) 1471 MPKJ V 65; Oswanczenie sanctimonia (*Psal* 95, 6) 1471 R XXIV 379.

Oświęcić formy: *imper.* 2. *sg.* oświęci *Rozm* 578; 3. *sg.* oświęci *Ojcz* 3—4, *ca* 1440 R XXIV 76, *Rozm* 276; oświęć *Ojcz* 2. 5. 7, *ca* 1440 R XXIV 76; ~ *praet.* 2. *sg. m.* -eś oświęcił *Naw* 137; 3. *sg. m.* oświęcił jest *Fl* i *Pul* 45, 4; *f.* oświęciła *Naw* 50; ~ *condit.* 1. *sg. m.* -bych oświęcił *BZ* Lev 22, 32; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* oświęcona XV *med. GIWroc* 82r; ~ *praet. pass. 3. sg. m.* był oświęcon *Rozm* 188.

Znaczenie: 'uczynić świętym, uświęcić, poświęcić, sacrum reddere, consecrare': Oswōcil iest (sanctificavit) przebitek swoy nawiszszy *Fl* 45, 4, *sim. Pul*; Otcze nas,... *osswinsche (*Ojcz* 2: oswantcz se, 3. 4: osphący syą, 5: oszwant sze, 7: oswent sze, 8. 11: oswyentcze, 9. 10: oswancze syan, 6. 6 a. 14. 15: swięcz syą, 13: szwyath szye, 16, 17: szwyaczy szye) *fthe ymi *Ojcz* 1; Item oswąc są vel swąto bądż sunt imperativa et non optativa, igitur competentius dicitur oswaci są *ca* 1440 R XXIV 76; Sanctificavi, oswezyl, locum istum (*II Par* 7, 16)

XV *med. GIWroc* 70r; Statim ibi ecclesia dedicatur oswezona *ib.* 82r: Nye pokalaycze gimyena mego swyōtego, abich syō oswyōczil (ut sanctificer) w poszrotkv synow israelskich *BZ* Lev 22, 32; Radvy szye, dzyewycze..., yaz szwyatha troycza w zywoczye mathezynym oczyszyla y oszwyanczyla y dary dycha szwyantheo obdarowala *Naw* 50; Thy... oszwyeczylesz y oszwyączył y poszylыл szercza thwogych szwyathych apostołow *Naw* 137; Czemv rzekl svyaty Yan, yszby krzczon myan bycz, a on zvyvoczye (*pro* v zyvoczye) byl posvyączon y osvyączon (si in utero sanctificatus et mundatus erat)? *Rozm* 188; Tako osvyączy szye (sanctificetur) ymye twe, czvs v nass vczvyrdzono bącz ymye twe *ib.* 276; Oycze svyathy, osvyączy (sanctifica *Jo* 17, 17) ye v tvey pravdzye! *ib.* 578.

Oświęciemski cf. Oświęcimski

(Oświęcimski) Oświęciemski (bałwan) oświęciemski 'balwan solny określonej wagi, massa salis certi ponderis': Casimirus rex Joanni... 4 bancos salis, qui osswyanczyemskye vocantur..., et 20 mensuras salis minuti donat 1472 *Matr* I nr 891.

Oświt 'brzask, świt, diluculum, ortus lucis, prima lux': A gdisz wstal na oszwycye (cumque diluculo surrexisset), vzrzal wszitka cyala martwich *BZ* IV Reg 19, 35, *sim. ib.* II Par 29, 20.

Oświtnąć 'zaświtać, lucere, lucescere': Oswytło (*war. kal.:* *oschiewyeczyło) illuxit (cumque illuxisset dies secunda post Calendas I Reg 20, 27) MPKJR_p V 30v.

Ot(e) cf. Od(e)

Otaźbnić (?) 'ukraść, furari, furtum facere': Dechna... proposuit super Staynkonom..., quia sibi recepti duo pecora et tria pecora sibi othadzbył al. obvynyl złodzeyska vyną coram voyewoda et suo officiali 1455 *AGZ* XIV 459.

Otarasować się 'obwarować się, otoczyć szaniami, se munire, vallis se cingere': Gdisz lōesz przed myastem dlvgyego czasv a otaraszowaw syō (*pro* otaraszowaw syō; quando obsederis civitatem... et munitionibus circumdederis) przed nim, aby dobył gego, nye poczinay szcepow *BZ* Deut 20, 19.

Otagać 'poszarpać, zmierzwić, aliquid laniare, lacerare, miscere, permiscere, turbare': Veditque (*sc. virgo benedicta*) illam faciem gloriosam sputis madidatam, percussam, totam liuidam,... crines laniatos othargane *ca* 1500 *JA* X 381.

Otawa 'trawa wyrosła po skoszeniu łąki, siano z tej trawy, herba post pratum messum excreta,

foenum ex hac herba factum: De feno aut de othawa XV p. post. R LIII 61.

Otb- cf. Odb-

Otcewski cf. Ojcowski

Otch- cf. Odch-

(Otlannik) Otlannik *'mieszkaniec otchlani, tu otchlani piekielnej, diabel, profundi incola, hoc loco infernorum incola, diabolus'*: Inde serant atri ciclopes, gl. fabri infernales, hoc est demones otchlanicy, claustra baratri 1466 R XXII 26.

Otlannik, Otlannik, Otlannik formy: n. sg. otchlannik 1466 R XXII 19; otchlannik XV med. R XXV 159, ca 1455 JA XIV 489, XV p. post. PF III 291; otchlannik ca 1420 WokTryd nr 144; ~ g. sg. otchlanniki Naw 161; otchlanniki ca 1420 R XXIV 81; otchlanniki ca 1500 JA X 383; ~ ac. sg. otchlannika Fl i Pul 27, 1, XV med. Zab 536, Pul 29, 3; ~ l. sg. (w) otchlanniki XV p. post. R XXV 173; ~ n. pl. otchlanniki Pul Moys 5; otchlanniki Fl Moys 8; otchlannienie 1466 R XXII 26; ~ ac. pl. otchlanniki 1466 R XXII 19; ~ l. pl. (na) otchlannikach Rozm 145.

Znaczenia: 1. *'wielka głębia, przepaść, profundum, altum'*: Przypodoban bødø stōpaiōczim w otchlan (in lacum) Fl 27, 1, sim. Pul, sim. Pul 29, 3; Sebrały sō se otchlany (Pul: o<t>-chlany) albo głōbokosczy (abyssi Ex 15, 8) wposrod morza Fl Moys 8; Otlann abissus XV med. R XXV 159; Otlann abissus ca 1455 JA XIV 489; Que metuunt alii, thartara iam subii, descendi viuus, quo ducit ad infima clius, id est profunditas otchlan 1466 R XXII 19; Spiritus et Stigie cor fugit inuidie otchlany zasdroszczyve ib.; Sed reboans echo rursus tonitru tonat equo et relatranc resono concaua lustra, gl. profunda hystricula głōbokoye otchlanye, tono ib. 26; Wybrana kszycōzeta yego potōny w Morzu Czyrwonem, otchlany (abyssi Ex 15, 5, Fl: bozednow, pro bozednowe) ogarnęły ye, poszły na dno yako kamyen Pul Moys 5; Otchlany vorago XV p. post. PF III 291; Et ostendit ei vnum puteum otchlan XV ex. Zab 536; ~ Jakosz wybawyl throye dzyeczy z otchlany pyekyelney gorayaczey..., dlathego czye proscha Naw 161.

2. według poglądów chrześcijańskich *'miejsce pobytu dusz sprawiedliwych przed zmartwychwstaniem Chrystusa, (in religione Christiana) locus, ubi piae animae ante Christi resurrectionem commorantur'*: Sexta via fuit Xi de sepulcro ad limbum vlg. do otchlani [p]pkelney, vbi fuerunt sancti patres ca 1420 R XXIV 81; Wolaly oyczowye swyaczi na ziemy, wolaly

w pyekyelney otchlany[e] zādajacz, aby z nyeba stapil, kthori bi gym na poczysesze byl MW 59a; Quintam misericordiam ostendit seu exhibit nobis, quia incarceratos liberavit, id est sanctos patres in limbo inclusos vlg. w otchlany XV p. post. R XXV 173; Mox descendit ad limbum, do otchlany, inferni ca 1500 JA X 383; Ten (sc. Jozef)... yvsz vydzyal moye dny asz dotychmyast, przeto muszy vmrzecz, aby stāpyl do prorokow y do starych oyczow, ktorzy szyedz na *pyekalnych otchlanyach Rozm 145.

Otlannik się otchoce się czegoś *'odejdzie chęć, ochota na coś, desiderium alicuius rei deficit'*: *Otlanniczec szya sz myodem tarnek, gdycz przynosza yadv garnek De morte w. 67.

Otl- cf. Otl-

Otlow(y) cf. Otlow(y)

Otlzym cf. Otlzym

Otlczyszczenie cf. Otlczyszczenie

Otlczyna cf. Otlczyna

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl- *'wzmocnić się, przyjść do siebie, se corroborare, se recreare, se reficere'*: A gdysch bylo po smyerczy Iozephovey a yasz (leg. już) dzyevyca Marya otāzyla szye po onym, przyaczylye Iozeffovy poczāły szye radzycz, yakoby yā domv zbavyly Rozm 146.

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl- *'utkać, aliquid contexere'*: Otlkaliszcie plothno ordiremini telam (vae, filii desertores, ... ut faceretis consilium et non ex me, et ordiremini telam et non per spiritum meum Is 30, 1) 1471 MPKJ V 92.

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl- *'łaka, pratum, campus'*: Capella czerkyew... dotata ab antiquo tribus laneis, duobus ex opposito molendini, habentibus unum in postico parvum pratum al. otllok, et tertio laneo... cum prato etiam parvo, dicto otllok DILB II 158. ~ Możliwa też lekcja otlłóg.

Otl- cf. Otl-

Otl- cf. Otl- *'odtrącać coś, wstrzymywać coś od czegoś, aliquid repellere, aliquid ab aliqua re abstinere'*: Qui excutit, otluka, manus suas ab omni munere (Is 33, 15) med. R XXV 157.

Otm- cf. Odm-

Otn- cf. Odn-

Otnąđ cf. Odkąđ

Oto wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'en, ecce': Pan Pyotrek... vkaśl Jacubowy... rabciz rzekacz: Oto thobe tam za droga koczechewska, tam raby 1426 *Pozn* nr 1220; Ecce, otho, sponsus venit zawythal (Mat 25, 6) *XV med. SKJ* V 284; Y rzekl bog: Oto dalesm (ecce dedi) wam wszelkye szele *BZ Gen* 1, 29; Rzekł gest k nyemu: Oto czsosz nam vczynyl (quid fecisti nobis) *ib.* 20, 9; Oto (ecce) ondze strzali za tobø søø *BZ I Reg* 20, 22; Nye mam gye czym zaplaczycz. Otho ma szwą rolą, nychacz yą zaszyą weszmye *OrtMac* 142, *sim. OrtKal* 208; Othosz, mystrzv, barszo glupy, nye rosvmysz o they kupy! *De morte* w. 256; Otho giste idipsum (similiter et fulgur, cum appauerit, perspicuum est, idipsum autem et spiritus in omni regione spirat *Bar* 6, 60) 1471 *MPKJ* V 103; Bo otho (ecce enim *Psal* 53, 6) bog wspomaga mnie *MW* 3a; Oto pozødalem (ecce concupivi *Psal* 118, 40) przikazanya twego *MW* 24a; Oto (ecce, *Fl*: owa) samy grzeszny... odzyerzely bogatstwa *Pul* 72, 12; Otho vczyeykayczye przed szwyathym krzyzem *Naw* 186; Otho (*SKJ* V 272: owa) sz thego blogoslawyona mnye rzyeką szwythky rodzajowye (ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes *Luc* 1, 48) *XV p. post. MacDod* 31; A otho bødzyesz nyemy (et ecce eris tacens *Luc* 1, 20) *EwZam* 287; Bocyem otho (ecce enim *Luc* 1, 44), gdy stal szya yest glos pozdrovyenya thwego wszv (*leg.* w uszu) moych, radovalo szyą... *dyeczyathko w szyvoczye moych *ib.* 289; Panye myly..., otho ya... przystapąya do czyala svyatego boga *XV ex. SKJ* I 151; Otho usta jusz zamknyona, czso wczora o *pyenyodze sya targowala *XV ex. SKJ* III 67; Nye lyekay szye, Marya, znalaslass myloszcz v boga. Oto pocznysesch (ecce concipies *Luc* 1, 31) y porodyszch szyna *Rozm* 49; ~ Cepit... cum ea rixari dicens: Heccine sunt premia, otho sza tve odplathy, domina 1456 *ZabUPozn* 97; Vtori pod Esdrø a Neemiassem pobudovani, oto gest cosczol boiuyczych 1461—7 *Serm* 415r, *sim. ib.*; ~ Oto [...] <mo>ya (ecce filia mea) *XV med. MPKJ* V 425; Achimelech rzecze: Oto (ecce) myecz Golyata *BZ I Reg* 21, 9; Pylat... rzekl Zydom: Oto krol wasz (ecce rex vester *Jo* 19, 14)! *XV p. post. RozmPam* 476.

Otoczek 'zarośla, krzaki okolone wodą, frutices aqua cincti' (?): Pro aggeris eiusdem molendini... reformacione virgultas rubeti dicti otho-

czek, inter dictum molendinum et aquam dictam Pythlewka siti, succidere admittimus 1455 *KodPol* II 514.

Otoczny 'dotyczący otoku, qui livoris, sugillationis est': o maści, hoc loco de unguento: 'służący do gojenia, leczenia otoku (siniaka), livori medendo destinatus': Si multum fuerit wlnus oppressum othokyem, semen lineum conterre..., misce... cum vino rubeo et appone super panniculum et liga super unguentum othoczne, circumferendo wlnus *XV p. post. Wiszn* IV 194.

Otoczyć 1. 'okrzyżyć, osaczyć, circumdare, cingere, obsidere': Vsliszø-li Kananeysczi..., sbye-rzø syø pospolv, otoczø y ogarnø nasz (circumdabunt nos), y sgladzø ymyø nasze z zemye *BZ Jos* 7, 9.

2. 'ogrodzić, sepire, cingere': A muri otoczily (sc. synowie izraelscy) swe wyesznyce (muris circumdederunt vicos suos) *BZ Judith* 4, 4.

3. 'rozłożyć się, rozciągnąć się dookola, dif-fundi, circumfundi': Othoczil giravit (gyravit, sc. arcus, caelum in circuitu gloriae suae *Ecclus* 43, 13) 1471 *MPKJ* V 86.

Otoć wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'en, ecce': Otoch iesmy <ślechi>, ize yde <tobie krol praw>diui *Kśw* cv 10; Othocz nam wstrączono opole 1411—50 *BibWarsz* 1861 III 31; Ecce positus, otocz postavyon, est hic in ruinam (*Luc* 2, 34) *XV med. R* XXIV 366; Otocz (ecce) wszitka zemya przed tobø gest *BZ Gen* 13, 9, *sim. ib.* 16, 6. 24, 51; Y rzekl gest angyol k nyemu: Otoczesm (ecce) tako twø proszbø vsliszal *ib.* 19, 21; Przyszly gesmi bily ku Ezau, bratu twemu, otocz (et ecce) gedze w podkanye tobye *ib.* 32, 6, *sim. ib.* IV *Reg* 17, 26; I rzeczye Moysesz przed panem: Otoczyem nyeobrzezanich warg (en incircumciscus labiis sum) *BZ Ex* 6, 30; Otocz kaszdy lekarz fasczy, nye pomogy yego masczy *De morte* w. 301; Otocz Pyotr yedno *dvv *ku przyschedl, a tamo moc svego vma... straczyl *Rozm* 693; ~ Gyesth pyshano w kszyagach zakona stharego, othocz (*Dek* II 1: a tho) są szlowa gyego *Dek* II 2; ~ Ecce, otoc, locus vbi posuerunt eum (*Marc* 16, 6) *XV in. R* XXIV 72; Ministerialis! Ecce vides, quia adhuc signum rothe molendini al. othocz yesscze znamyan kola mlyna 1435 *Pozn* nr 1577.

Otok 1. 'siniak, siny ślad po uderzeniu, livor, sugillatio': *Othag livor ca 1455 *JA* XIV 490; Liur synoszcz aut otok (war. kal.: schynoszcz; cuius livore sanati estis *I Pet* 2, 24) *MPKJ* V 137; Othok *wychodz *XV p. post. R* LIII 62; Vnguen-

tum super othok XV *p. post. Wiszn* IV 194; Si multum fuerit wlnus oppressum othokyem *ib.*; Liuor, id est inuidia vel dolor, vel vulnus et proprie nigredo, que remanet in carne ex percussione zavyszcz, szynosz vel othok *ca* 1500 *Erz* 61.

2. 'rzeczka, potok, fluvius, rivus': Sz othoky (fluviis) *ca* 1455 *JA* XIV 493.

3. 'zarośla, ląka okolona wodą, frutices, pratum aqua cinctum' (?): Mit dem Busche otok genandt 1328 *CodSil* I 30; Cum... prato dicto otok 1431 *PamHPr* X 2, 1.

Otoka 'obszar lasu z barciami, pasieka, pars silvae, ubi in arboribus apes alveos habent, apiarium': Insuper eidem Stanislao mellificia, que in wlgari otoka nuncupantur,... deputamus 1367 *MMAe* X 206; ~ *zapewne już nomen proprium*: Tercius (sc. ager) qui vocatur Grothconis othoca (1366) *MMAe* X 202.

* **Otolac** (?) 'odłożyć, przesunąć, differre, proferre, procrastinare, prolatare' (?): Swantolaus... dixit: Ego tecum habui terminum tercia die post secundum ingressum domini capitanei in Poznania. Drogomirus contra respondit: Dominus capitaneus wlgō otolal secundum ingressum suum. Et Crupka dixit, quod nichil de hoc sciret, quod dominus capitaneus vulgo otolal 1397 *Leksz* I nr 2414.

Otorac cf. **Odorać**

Otoź wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'en, ecce': Othosz na tho zalyeszy boyasz n bosza XV *p. pr. PulKras* 12; Othosch na krotcze masch o syedmyorim blogoslawyienstwy, kye gest XV *med. R* XXII 248; Otosz (ecce, *Fl*: owa) polozil yes pod myarø dny moye *Pul* 38, 7; Bo otosz (quoniam ecce, *Fl*: bo owa) krolyowye sebraly szye *Pul* 47, 4; Rzekl Pylat do Zydow: Ova tocz czlovyek! Otoz (ecce Jo 19, 4) y (*leg. ji 'go'*) vam vyoda na dvor! *Rozm* 836; ~ Othosoz *Park* 414.

Otoźci wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'en, ecce': Othoszczy przeth thobv stoya, ogladay postawa moye! *De morte* w. 55; ~ Dal vyelyky polyczek Iesucristovy y rzekl: Othoszczy za thą dobrothą! *Rozm* 646; Zydovye... poczaly movycz nasmyevayacz szye yemv, rzekacz: Otozchy corona tvego krolevstva dostoyne! *ib.* 829, *sim.* 832.

Otp- cf. **Odp-**

Otr- cf. **Odr-**

Otracenie 'wynagrodzenie strat, rekompensata, remuneratio, compensatio' (?): Otraczenie recompensa *ca* 1455 *JA* XIV 495.

Otrąbki *pl. tantum* 'łuski zboża, oddzielone w procesie mielenia od mąki, otręby, furfur': Otrąbki cantabrum 1460 *Rost* nr 3430.

Otrącać 'odtrącać, odrzucać, repellere, reicere': Otrąca sze repercutitur XV *p. pr. R* XLVII 358.

Otrącić, Otrącić się *forms*: *praes. ind.* 3. *sg.* otrąci 1471 *MPKJ* V 67; ~ *inf.* otrącić *MPKJ* V 80, *ca* 1500 *Erz* 61; ~ *praet. I. pl. m.* -smy otrącili *MPKJ* V 96; 3. *pl. m.* otrącili 1471 *MPKJ* V 136; ~ *plqperf.* 3. *sg. m.* był otrącił *Rozm* 31.

Znaczenia: 1. otrącić się 'uderzyć się, stuknąć się (o coś), potknąć się, alicui vel in aliquo offendere, offensare, lapsare, pede labi': Nye otrączy schią (*war. lub.*: nye wyasnye aut nye vtraczy są) non impinget (tunc ambulabis fiducialiter in via tua et pes tuus non impinget *Prov* 3, 23) 1471 *MPKJ* V 67; Impegerunt otrączyły schą, odrączyły (*war. lub.*: otrączyły są, obrączyły aut stuknęły; et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem *Act* 27, 41) *ib.* 136; Impegitus podknałissemi sye aut otrączyły, aut vderzyły (quasi absque oculis attrectavimus, imegitus meridie quasi in tenebris *Is* 59, 10) *MPKJ* V 96.

2. otrącić się (o wodzie) 'odbić się, powrócić, retorqueri, redire, reverti': Redundare, id est retro vndare, reuerti vel redire othraczyz są *ca* 1500 *Erz* 61.

3. 'odepchnąć, odtrącić, oddalić, repellere, reicere, amovere, removere': Impingaris nye otrączyz uel sasya postąpycz kazal (ne improbus sis, ne impingaris *Ecclus* 13, 13) *MPKJ* V 80; Tesch byl (*sc.* Jozef) barzo czystego czyala, bo wschystka roskosch czelestną od szyebye byl otrączył (nam carnis voluptatem detestabatur) *Rozm* 31.

Otręba, przewaźnie w pl. Otręby 'łuski zboża, oddzielone w procesie mielenia od mąki, furfur': Otrąbki cantabrum 1464 *Rost* nr 4803; Cantabrum, furfur otrąbki 1472 *ib.* nr 961; Otrąbki *psieniczne furfur tritici *ib.* nr 962; Otręby furfures 1475 *ib.* nr 3065; Otrąbki *firfures *ib.* nr 3171; Pro straminibus et pro otrąbki 7 grossos 1497 *Warsch-Pozn* I 433; Furfur a farre vel farina dicitur otrąbka *ca* 1500 *Erz* 61.

Otrętnie (?) 'okrutnie, crudeliter, inhumane': Azaly nie otratnie [...] mylczysz [...] vyaavycz [...] nonne crudeliter abs te cellaretur et misericorditer indicaretur *ca* 1500 *JA* IV 95. ~ *Może należy czytać okrutnie, tj. okrutnie?*

Otrok *forms*: *d. sg.* otroku *BZ* Lev 25, 6; ~ *n. pl.* otrokowie XV *p. pr. Zab* 519; ~ *ac. pl.* otroki 1381 *KodWiel* 8; ~ *i. pl.* otroki 1377

MMAe VIII 63, (1393) 1450 *MonTur* II 86, XV *med.* R XXII 234.

Znaczenia: 1. 'młody mężczyzna, młodzieniec, iuvenis, adulescens, puer': Drudzi mowili, eze blogoszcz wyrzchnya gest... sz nyewyastamy są obchodnicz albo nyewyesczye z otroky XV *med.* R XXII 234.

2. 'parobek, sluga, najemnik, famulus, homo mercede conductus': Ale bødø wam na pokarm, tobye a slvdze twemv, robotnicze twey a otrokv twemv (mercennario tuo) *BZ* Lev 25, 6; ~ 'robotnik zatrudniony w żupie solnej, pracujący na rzecz księcia lub osoby czy instytucji przez niego uprawnionej, operarius, qui in salifodina salem effodit ad usum alicuius hominis privati vel societatis, quibus ius effodiendi a principe concessum est': Pro quo quidem prebendario... de uiginti marcis grossorum Pragensium numeri Polonialis... in suppa nostra Bochnensi percipiendis in duobus famulis vlg. dictis otroky... prouidemus 1377 *MMAe* VIII 63, *sim. ib.*; Nicolaus..., cuius de Weliczka, ... Hancioni... vendidit duos famulos vlg. otroki ibidem in Weliczka, ... nichil pro se... juris... in predictis duobus famulis vlg. otroki reseruando 1381 *KodWiel* 8; Dictos duos famulos al. otroki tenendos *ib.*; Preterea licet nobis... famulos dictos otroky... in montibus dicti Bochnensis salis ad laborandum ponere (1393) 1450 *MonTur* II 86; Possessionem quatuor laboratorum famulorum sallicidarum al. otroki vel parobki 1435 *MMAe* XVII 300.

1. a. 2.: Otrokowye layci XV *p. pr.* *Zab* 519.

Otrucie 'nasylenie trucizną, jadem, tinctio ope veneni facta': Otrucz infectionis ca 1450 *PF* IV 580.

Otruć 'przez podanie trucizny pozbawić życia, veneno necare': Othrucz infacere XV *ex. PF* V 23; Othrvcz intoxicare ca 1500 *Erz* 61; Kyedysch syna pocznye (*sc.* Herod) v thym poma-vyacz, ysch y (*leg.* ji 'go') chczyal otrucz (cum-que filium de parricidio publice accusasset) *Rozm* 107.

Otruty 'jadowity, trujący, venenatus, venenarius, virulentus': Otruthy venenatus 1436 *R* XXIII 278; Virulentus, id est veneno plenus othrvthy ca 1500 *Erz* 61.

Otrząsnąć 'strząsnąć, zrzucić, strzepnąć, excutere': Ktokoly vasz nye przymye a nye bądzye slvchacz vaschego przepovyedanya, wyschedwschy z domv albo z myasta, otrzasny-czye proch z vaszch nog (excute pulvere de pedibus vestris *Mat* 10, 14) *Rozm* 309.

(**Otrząść**) **Otrześć** 'strząsnąć, zrzucić, strzepnąć, excutere': Sicut ego ne *otrzosl pirum nec

mea familia 1393 *TPaw* IV nr 4697; Sicut mihi pirum *otrzosl cum familia *ib.* nr 4698; Pomarium ipsius quassavit vlg. obral albo otrzansl 1429 *ArchCastrCrac* III 820; ~ Otrząsche (*war. lub.*: otrąssye) concuciet (de stercore boum lapidatus est piger et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus *Ecclus* 22, 2) 1471 *MPKJ* V 81.

Otrzeć 'wycierając usunąć, zetrzeć, osuszyć, abstergendo removere, abstergere, siccare': Absterget, othrze, deus omnem lacrimam (*Ap* 21, 4) 1456 *ZabUPozn* 109; Otarl (*sc.* Jesus) krew svoją suknyą ss oczv *Rozm* 835.

Otrzedni 'kolejny, sequens': otrzednią 'po kolei, na zmianę, ordine': Zegotha de Grzegorzouice et Zegotha de Morsco recognouerunt, quod habent prebendam in Seczechouice quilibet pro se et vnus post alium, cui voluerit vlg. othrzednø conferre et eciam assignare (*sc.* postest) 1423 *StPPP* II nr 1882.

Otrzedź, Oczrzedź *formy: n. sg.* otrzedź *BZ* I Par 24, 19; ~ *g. sg.* oczrzedzi *Sul* 25; otrzedzi 1471 *MPKJ* V 122; ~ *ac. sg.* oczrzedź 1421 *MMAe* XVI nr 973; ~ *i. sg.* oczrzedzią *Sul* 25; otrzedzią 1427 *Pyzdr* nr 863, *Sul* 25, *MPKJ* V 48; ~ *l. sg.* (w) oczrzedzi 1405 *Pyzdr* nr 246; ~ *n. pl.* otrzedzi 1471 *MPKJ* V 49; ~ *g. pl.* oczrzedzi *BZ* I Par 24, 3; ~ *i. pl.* otrzedziami *BZ* I Par 9, 18. 23. 16, 37; ~ *l. pl.* (po) oczrzedziach *BZ* I Par 23, 6. 24; otrzedziach *BZ* I Par 9, 19. *Neh* 7, 3.

Znaczenia: 1. 'kolejność, określone następstwo, ordo, series': Vstawyami, abi kv myestczv slvchanya rzeczy... nye podlug dostoynczy persoon any podlug wyelkosczy albo *mnyyszoczy rzeczy, alye podlug oczrzedzy są prawyaczich (sed secundum ordinem litigantium, *Dzial* 12: ale podlug vrzadv poszywayaczch) tylko powod a samperzs... wyslvchanya a othprawyeny mayą bycz *Sul* 25; Pysaarz sandowi... nye gynako nyszly podlug vrzandv pozwoow oczrzedzą (secundum ordinem citationum) prawyące są... myenyycz maa thako, ysz kthori pyrwey myenyoon, yma bicz y odprawyon, a kthori wthori pozwaal, wthori maa pomyenyoon bicz y othprawyon, a thakoosz otrzedzą asz do poslednych pochodząc (et sic deinceps usque ad extremos procedatur) *ib.*; Ta otrzedz (hae vices, 1471 *MPKJ* V 49: thi tho otrzedzy) sinow Leui podle sluszeb swich, abi wchadzaly w dom boszi *BZ* I Par 24, 19; Vicis vrzandą otrzedzy (cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suae ante deum *Luc* 1, 8) 1471 *MPKJ* V 122; ~ Potem wrotny Sellum a Achim, Telmon a Achimam, a bracya gich... we wroczech kroyowich..., strzegøc slugy koscyelne otrzedzamy

swimy (observabant per vices suas) s sinow Leui BZ I Par 9, 18, *sim. ib.* 9, 23; Cy to s̄ Chorite nad dzali sluzebnymy strosze syeny koscyelney swyadeczstwa y czelyadzi gich po otrzedzach (per vices) stanowich boszich, strzegōc wescya *ib.* 9, 19; A tak ostauil tu przed skrzinyø zaslyvbyenya boszego Azapha a bracyø gego, abi przislugowaly przed skrzinyø vstawyczne a otrzedzamy swimy (per... vices suas, MPKJ V 48: otrzedzyą swą) *ib.* 16, 37; Rozdzelyl ge Daud po oczrzedzach (per vices) sinow Leui *ib.* 23, 6; To s̄ sinowy Leui w swem pokoleny y w czelyadzach swich ksyøszōta po oczrzedzach (per vices) y po lyczba<ch> s kaszdey glowi *ib.* 23, 24; Rozdzelyl Daud to gest Sadocha z sinow Eleazarouich, Abimalech (*leg.* a Abimalech) sinow (*leg.* z synow) Ytamarouich podle oczrzedzy swich (secundum vices suas) *ib.* 24, 3; Vstavylem stroze z bidlycyelow ierusalymskich, kaszdego po swich otrzedzach (singulos per vices suas) BZ Neh 7, 3.

2. 'kolejne wypasanie bydła, pecus ordine pascere (sensu subst.)' (?): Iaco Micolay ne sgubil Voyczehovi troie scota w gego oczrzedzi 1405 *Pyzdr* nr 246; Procurator de Vilkowia verbo kmethonibus... quod prohibuit pascere gregem kmethonibus... Item de grege respondit, quod non vult dare poramb. Dominus mandavit, quod contribuat poramb, prout ceteri kmethones, sed oczrecz non pascat, sed eidem pascantur 1421 *MMAe* XVI nr 973; Yako Woyczehowø otrzedzø strul my szye vol 1427 *Pyzdr* nr 863.

Otrzeźwić 'orzeźwić, pokrzepić, recreare, reficere, firmare': Quando tu solutus beata libertate vagaberis ac quiete tam lassus refocillaberis, *gl.* recreaberis otrzezyon bądzyesz, otiosa? 1436 R XXIII 277.

Otrzeźwić, Okrzeźwić 'odzyskać siły, przytomność, oprzytomnieć, vires recuperare, ad se redire, se colligere, se recipere': A gdisz tego poiadl, nawrocyla syø dusza gego weyn y okrzezwyal (refocillatus est), bo bil nye iadl chleba any wodi pyl za trsy dny a za trsy noci BZ I Reg 30, 12; Post egritudinem sic tractandi sunt, ut cicius recreentur otrzesvyaly ca 1500 *JA* IV 93; Tym poszelstvem malyvczko otrzesvyal (*sc.* Herod, quo nuntio paululum recreatus) y poczal yaplka požadacz *Rozm* 109; Marya vslyschavschy tą vyelyką zaloscz nathychmyast spadla stolca (*leg.* z stolca) na zyemyą y omdlala nasylno, y lyezala barzo dlugo za marthve nye ruschayaczy szye a potem maluczko otrzezyavschy (respirans paululum), vroczyvszy szye k svemv sereczv, vzdychayaczy

z vyelykym placzem y rzekla *ib.* 695, *sim. ib.* 699, 711. 758.

Otrzytać *formy: praes. ind. 1. sg.* otrzymam XV *in. R* XXIV 74; *3. sg.* otrzyma *Slota* w. 94, *Sul* 105, *Dział* 7. 40. 53. 54. 62; *2. pl.* otrzymacie *Rozm* 392; *3. pl.* otrzymają *Gn* 11a, *Dział* 48. 53. 54, *MW* 69b. 70b; ~ *praes. ind. z partykulą niechaj dla wyrażenia trybu rozkazującego 3. pl.* niechaj otrzymają *MW* 56a; ~ *imper. 2. sg.* otrzymaj *ca* 1500 *SprTNW* V 11; *2. pl.* otrzymajcie XV *ex. SKJ* I 150; ~ *inf.* otrzytać *Kśw* dr 4, *Gn* 14b, *Sul* 32, *Dział* 66, XV *p. post. RozmPam* 474; ~ *praet. 2. sg. m.* -ś otrzymał 1421 *PF* VIII 16; *3. sg. m.* otrzymał XV *ex. R* XIX 90; *f.* otrzymała *MW* 73b, XV *ex. SKJ* I 152, *ca* 1500 *SprTNW* V 12; *3. pl. m. są* otrzymali *Gn* 14b; otrzymali *MW* 82a; ~ *condit. 1. sg. m.* -bych otrzymał *Rozm* 331; *f.* -bych otrzymała *Naw* 100; *1. pl. m.* -bychom otrzymali *Gn* 172a. 184b; ~ *inf. pass. sg. neutr.* być otrzymano *Sul* 77.

Znaczenie: 'dostać na własność, w użytkowanie, zdobyć, uzyskać, pozyskać, osiągnąć, aliquid suum accipere, in usum suum accipere, obtinere, adipisci, consequi, assequi': a. z rzeczownikami konkretnymi: Ty sze mnø szesz lath trzimal twoy dzal y wszywal moy dzal, y *kekdy bili panowe na wkazowanu, tegosz ty ne oth<r>zymal y na liscze stal, y wini placyl ty sswe, a ya swe 1421 *PF* VIII 16; Tho dzirzenie albo gymyenyne przes pozyczczą pyenyądy obytko bylo na wyeky bycz otrzymano (eadem possessio... solebat perpetue obtineri) *Sul* 77; <G>dyszby kto przed sąd pozwal nyekogo o dziedzina w pienyądzoach zastawioną, a gdyby go kv sąd przyzwal, a zatym gdyby sampyerz na rocze zawytne nye stal, tedy powood abo gyszecz dziedzina otrzyma (actor lucrabitur nominatam hereditatem, *Sul* 21: powood zyscze myenyoney dziedziny) *Dział* 7; <A>czyby nyektorzy zemyanye y slachzczyzy... bracza, syostry abo wlosne przyrodzone zabylyby..., tedy slachzczyz, czso tako vczyzny, nye otrzyma oczczysny abo czaczy gych szadney (in hereditaria successione nullum accessum obtinebunt) *ib.* 40; Syostry, gdyby byly za masz wydany, dzerszawy abo gymyenyne otrzymają (valeant possidere, *Sul* 57: mayą myecz) *ib.* 53; Oczecz... dzewkam swym na gymyenyv... pienyądze mosze namyenyecz, ktore pyenyądze brath zaplaczywszy syostram, dziedzyczstwo sam otrzyma (solus hereditatem obtinebit, *Sul* 57: szam dziedzina od[r]zirzy) *ib.*, *sim. ib.* 54; Aczlibi bracza zmarli abo gych nye bilo, tedy wždy ny[e]kako dzewka dana dzerszawy nye otrzyma

(filiae de hereditatibus aliquantulum non succedant), ale w pokoleny blysschy wyposaszy yą, gymyeny od<zi>erszy, wygawszy dzechy nyszszych slachczyzow..., ktorich dzewkam posag y czaszcz z gymyeny podlug oschaczowanya w pienydzoch ma bycz dano, a dzedzyny samy otrzymayą (soli hereditates huiusmodi assequantur) *ib.* 54; Rzeczy, ktorich odbieszą (sc. kmiecie) w swych domoch, pan dzedzyczny ty wszytky otrzyma (pro se potestate habeat retinendi, *Sul* 61: sobye myey mocz odzirzecz) *ib.* 62; Aczby braczya strygeczna gymyeny otrzymacz chczely (si... hereditates obtinere voluerint, *Sul* 72: bądaly chczecz... go od[r]zyczecz), tedy panosstwo... dzedzyczstwo ma oschaczowacz *ib.* 66.

b. z rzeczownikami abstrakcyjnymi: Pres ti dari milosc sina deucego moze (sc. człowiek) otrimach *Kśw* dr 4; Tho, cho oth boga poszød[z]agø, tegocz ony szobe ne otrzymagø *Gn* 11a; Krolestwo nebeske szøcz ony otrzymał *Gn* 14b; Acz my naszym duszam *chemi otrzymacz sbauene a pothem krolestwo nebeske, ny przes kogo (*i. e.* przez nikogo) gynszego ne mamy otrzymacz tego, gedno pres dar ducha svøtego *ib.*; Strogmy skuthky dobre, gakobichom presz ne nasiim duszam otrzymały sbauene *Gn* 172a, *sim. ib.* 184b; Magister, quid faciendo vitam eternam possidebo otrzi-am (*Rozm* 331: abych... otrzymał, *Luc* 10, 25)? *XV in. R* XXIV 74; Ktocoly czsznø matkø ma, sz ney wszytkø chczecz otrzi-ma *Słota* w. 94; Gdibi tha nyewyastha... gymyeny dzyedzyczne wsadalabi..., tegdi daley na pothem ku takyemu gymyenyu tha ista nyewyastha nyednego prawa otrzi-ma (nullum ius obtinebit) *Sul* 105; Gaudent peccatores, quia ipsorum benignissima aduocata ante iudicem vadim, vt ipsi veniam et gratiam obtineat otrzi-ma *XV med. SKJ* V 282; Nye-chay nam otrzi-maia... laskø obdarzenye *MW* 56a; Myloszyerdzycze szprawyedlywoscą tacz otrzi-ma *MW* 69b, *sim. ib.* 70b; Anna szwyath-tha dosthoynosc otrzi-ma, ysz w zywozycze swem stholecz krolewsky noszyla *MW* 73b; Tho blogoszlawyenstwo Joachim z Anną szwyath-thą otrzi-mały *MW* 82a; Odpuszczy my vyny me przez twe szwyathe myloszyerdzycze a day my, yzbych na wyeky otrzi-mała a pothem szyc wyączey grzechow nye dopuszczała *Naw* 100; Othpusty, ktore przydany są temv bozemv domv, otrzi-ma[s]czye sobye *XV ex. SKJ* I 150; Boza myloszcz otrzi-mała (sc. Maryja Magdalena) *ib.* 152; Zywoth wieczny nam otrzi-ma a wywedzy nasz w nyebyeszky ray *ca* 1500 *SprTNW* V 11; Swyath-tha mathka poszadala, by

apostholy wydzyala pyrzwey, nyszlyby vmarla, a tho wszytko otrzi-mała *ib.* 12; Wschelky, ktory opvschy dom svoy... albo zoną y syny, albo rolye prze moye ymye, stokroczy wyączey vesmyeczycze y zyvot wieczny otrzi-maczycze (vitam aeternam possidebit *Mat* 19, 29) *Rozm* 392; ~ gniew otrzi-mać 'ściagnąć na siebie gniew, iram sibi conflare': Lypyey jest gy, czusz Ihe-zusza, ku szmyerczy potapycz, nyzely gnyew chczarsky otrzi-macz *XV p. post. RozmPam* 474; ~ piekło otrzi-mać 'ściagnąć na siebie karę piekła, poenam inferorum in se contrahere': Judasch pyekło thesz otrzi-mał *XV ex. R* XIX 90; ~ otrzi-mać rzecz, otrzi-mać w rzeczach wycięstwo 'wygrać sprawę sądową, causam obtinere, iudicio vincere': Skazvgemy o nyestanye powodowo, gesz gest wyączszye nyszly sam-przowo, themv samprzewy rzecz otrzi-macz (ipsum reum causam obtinuisse, *Dział* 19: sąpyerzcha ma bycz wyzwolon od rzeczy) *Sul* 32; <C>zastokroczy panowie moczarze dla slug abo swich przyrodzonych przed sąd <przychodząc> w rzeczach wyczaszstwo otrzi-mayą nyespraw-nye (sententiam seu victoriam causarum con-sueverunt reportare) *Dział* 48.

Otrzymanie *formy: n. sg.* otrzymanie *ca* 1428 *PF* I 486; ~ *g. sg.* otrzymania *ca* 1431 *Msza* XII s. 222, *XV med. R* XXII 241, *XV ex. SKJ* I 151; ~ *d. sg.* otrzymaniu 1456 *Msza* VI s. 263, *Dział* 66, *MW* 98b; ~ *ac. sg.* otrzymanie *Gn* ap. 1a, *Wierzę* 20, *XV ex. MacDod* 138; ~ *i. sg.* otrzymanim *ca* 1428 *PF* I 493, *XV med. Gl-Wroc* 58v.

Znaczenia: 1. 'dostanie czegoś, zdobycie, uzyskanie, acceptio, adeptio': Przesz thwe, panno, posdrowyeny racz nam dacz y vproszyć v szyna szwego *dar ducha szwyanthe<o> otrzi-manye,... grzechom odpuszczenie a po szmyerczy *weczny *szywoth otrzi-manye *Gn* ap. 1a; Wyerza... w svyathich obczowane,... czyala smarhwichwstanye y zyvotha wecz-*<ne>*go otrzi-manye *Wierzę* 20; Pod otrzi-manym sub optentu *ca* 1428 *PF* I 493; Bøndz *nyam swythkym *przymuøczym szbawyeny duszycze yczyala y tesz na weczny szywoth *otrzi-manya (*Msza* VI: zyvothu wiecznemu *otrzi-manyv) szdrandyenye szbawanya et ad eternam uitam capendentam preparacione salutaris *ca* 1431 *Msza* XII s. 222; Tha czistoszcz nycz ginego nye gest, geno czyala y dusche czalosc ot zmazanya dla myloszczy bozey otrzi-manya *XV med. R* XXII 241; Aczby ktho byl naganyon, ysby nye myal prawa riczerskyego, ten naganyony dw (*leg. dwu*) starczv swego rodzaya obyczayem dawnym po oczczv a drgv

dw starczv gynszego rody, a trzczv dw trzczego rody obyczayem swyklym kv otrzymanyv prawa riczerskyego (ad obtinendum suum ius militare, *Sul* 71: kv odzyrzenyv swego prawa slachethnego) ma wyescz *Dzial* 66; Przesz ymyą thwe szpawy drogy me ku otrzymanyu chwaly thwoiey (propter nomen tuum deduces me et enutries me *Psal* 30, 4) *MW* 98b; Nye day nąsz na posmyewanye, ale day nam... thwey laszky otrzymanye *XV ex. MacDod* 138; Tho my v boga vymoscye, bych mogl dostoyne pana mego przyyącz czyalo dla otrzymanya lassky yego y po szmyerczy zyvotha vyczego *XV ex. SKJ* I 151; ~ 'wstawiennictwo, opieka, deprecatio, tutela, cura': Propter quod hodierna dies multum a nobis debet esse celebris, ut obtentu, otrzymanym, beate virginis Marie detur nobis spiritus sancti gracia *XV med. GlWroc* 58v.

2. *dubium*: Otrzymane continencia ca 1428 *PF* I 486.

Otrzymawać 'dostawać, zdobywać, zyskiwać, accipere, obtinere, adipisci, consequi, assequi': Tho blogoszlawyenthwo czlowyck otrzymawa (ecce sic benedicetur homo *Psal* 127, 4), kthory w boyazny boszkyey szye kocha *MW* 81b; Thaczy otrzymawayą pokoy szwoy y szynow szwogych w rozsmnozenyu dobra szwego *ib.*

Otrzymować 'zdobywać, uzyskiwać, obtinere, accipere, adipisci, consequi, assequi': Nyektorzy przed sąd nawczyli są sylną moczą przychodzycz a thv grozamy w sądze czastokroc wyczastwo otrzymvya (sententiam sive victoriam caesarum consueverunt reportare, *Sul* 28: skaazane a wyczaństwo obikli odnoszycz), vbostwo potapyayąz *Dzial* 16.

Ots- cf. Ods-

Otszyzna cf. Ojczyzna

Ott- cf. Odt-

Otumarszczynna cf. Odumarszczynna

Źotumrzeć cf. Odumrzeć

Źotw- cf. Odw-

Otwarcie 'odemknięcie czegoś zamkniętego, apertio, reclusio': Nyeprzycyelyom twi(m) ku otwarczv otwarti bō(dą) bronii tve (inimicis tuis adapertione pandentur portae terrae tuae) *BZ Nah* 3, 13.

Otwardzić 'uczynić twardym, durum reddere': Othwardzycz ca 1455 *JA* XIV 492.

Otwarzać formy: praes. ind. 2. sg. otwarzasz *Pul* 144, 17, *Naw* 135, *Rozm* 226; 3. sg. otwarza *XIV ex. Pocz* 232, *Fl* I Prol 3, ca 1450 *PF* IV 579, *BZ* Num 3, 12, *Pul* 70 arg.; ~ part. praes. act. adv. otwarzają *Fl* i *Pul* 37, 14; otwarzając *1471 MPKJ* V 85; adi. n. sg. f. otwarzająca *EwZam* 294; ~ inf. otwarzać *XV ex. PF* V 23,

Rozm 427; ~ praet. 3. pl. m. otwarzały *XV ex. SKJ* I 145. ~ *W wykazie form i w haśle nie uwzględniono różnic ortograficznych, a może nawet morfologicznych*: otw-, odw-, odtw-.

5 *Znaczenia*: 'odmykać coś zamkniętego, rozchyłać, rozwierać, aperire, patefacere, recludere': Wrotny otwarzya [...], wypuszcza ye ca 1450 *PF* IV 579; Othwarzayancz (war. lub.: odvyer[z]ayancz) in aperiendo (in aperiendo manus suas laetabitur *Ecclus* 40, 14) 1471 *MPKJ* V 85; Otwarzasz (*Fl*: *vtwarzasz) ty rękę twoję (aperis tu manum tuam) y napelnyasz wszelike zwyerzę blogoslawyeny *Pul* 144, 17; Thy onym thwoyey lasky myloszney lono othwarzaszch *Naw* 135; Opoky szye padały, groby othwarzaly *XV ex. SKJ* I 145; ~ otwarzać żywot 'rodzić się jako pierworodny, primum nasci': Jaczem wżół slgy... za [w]wsze pirworodzone, iesz odtwarza ziwot (qui aperit vulvam) swoy w synych israelskich *BZ* Num 3, 12; Yako napysano yest w zakonye boszym, isze wszelka mąszczynna odwarzayacza zywoth (omne masculinum adaperiens vulvam *Luc* 2, 23), szwyathe panv bądzye vezvano *EwZam* 294; ~ ~ przenośnie (o narządach cielesnych, de membris corporis) 'dać, przywrócić sprawność, vim, facultatem restituere': <Języ>ki nemych otwarza i ysziki dzecyne *XIV ex. Pocz* 232; Ale ia iaco głuchi ne sliszał iesm a iaco nemi ne otwarzaiō vst swich (non aperiens os suum) *Fl* 37, 14, *sim. Pul*; Eze Xpus, nysze mowil, vsta swa otworzył, bo gim gich nigdi darmye nye otwarz(ał), nam na nauką, bichom... cząszczye sluchaly, nysze mowili *XV med. R* XXII 235; Xps wargy nasze otwarza, abychom sławę ymyeny yego wszem wyernym zyawyly *Pul* 70 arg.; ~ Drudzzy rzekly: Ty slova nye ssą takyego czlowycką, kthory zlego ducha ma, azaly dyabelstvo moze slyepem oczy otwarzacz (nunquid daemonium potest caecorum oculos aperire *Jo* 10, 21)? *Rozm* 427; ~ Slepem wzrok vraczass, nyemym mova, gluchem odtwarzasz sluch (surdis aures reseras), chromem czynysz, ysych chodzą *Rozm* 226; ~ Czloweka oswezca, rozum otwarza (intellectum aperit) *Fl* I Prol 3; ~ *dubium*: Exemere wyczągacz vel othwarzacz *XV ex. PF* V 23.

Otwierać, Otwierać formy: praes. ind. 3. sg. otwiera *BZ* Ex 13, 2. 15. 34, 19; otwira *BZ* Ex 13, 12; ~ imper. 3. pl. otwirajcie *BZ* Neh 7, 3; ~ part. praes. act. adv. otwierając *MPKJ* V 85; ~ praet. 1. sg. m. otwierałem 1474 *ZapWarsz* nr 1377; ~ condit. 3. pl. m. -by otwierali *BZ* I Par 9, 27. ~ *W wykazie form i w haśle nie uwzględniono różnic ortograficznych, a może nawet morfologicznych*: otw-, odw-.

Źotwarcie cf. Utwarcie

Znaczenie: 'odmykać coś zamkniętego, rozchyłać, rozwierać, aperire, patefacere, recludere': Około koscyola boszego bidlyly w stroszach swich, abi gdiszbi czas bil, ony rano otwierały drzwy (ut... aperirent fores) *BZ I Par 9, 27*; Nye otwierały wrot (non aperiantur portae) ierusalemskich az do znoia slunecznego *BZ Neh 7, 3*; Odwyer[z]ayancz (war. kal.: othwarzayancz) in apariendo (in apariendo manus suas laetabitur Ecclus 40, 14) *MPKJ V 85*; Yako[m] ya... nye othwyeralem jemv domowh, *chlewoh gwalthem 1474 *ZapWarsz* nr 1377; ~ otwierać brzuch, żywot 'rodzić się jako pierworodny, primum nasci': Poszwycz my wszelkye pyrworodzone, ktore odwyera brzuch synow izrahelskich (quod aperit vulvam in filiis Israel) *BZ Ex 13, 2*; Rozlęczysz wsziczko, czso szywot odwyra (quod aperit vulvam), panu y czso pyrworodzonego gest w twich dobitczyotach *ib. 13, 12*; Przeto *offyeruyo bogu wszitko, czso odwyera brzuch samczowego pokolyenia (quod aperit vulvam masculini sexus) *ib. 13, 15*; Wszelke, ktore otwiera szywoth rodu samczowego (quod aperit vulvam generis masculini), moge bødzye se wszech szwyerzød *ib. 34, 19*.

Otwieranie 'odmykanie czegoś zamkniętego, apertio, reclusio': Yako[m] ya... nye othwyeralem jemv domowh, *chlewoh gwalthem anym yego wszcodzyl moyhm odwyeranim yako trzy kopy groszy 1474 *ZapWarsz* nr 1377.

Otwierdzić, Oćwirdzić 1. 'utwierdzić, umocnić, firmare, confirmare, stabilire, fundare': Et sic in Syon firmata sum otwirdzonasz (Ecclus 24, 15) *XV med. GIWroc 105v*.

2. 'zatwierdzić, umocnić, usankcjonować, aliquid ratum facere, confirmare, sancire': Aczbi na tho przywylemy naszymy alybo naszymy namyastkow ocwirdzены byli (etiamsi super hoc privilegiis nostris... essent communiti) y thy przywyleye ylko k themv yako szmyerthnee a błądnee prooznee czynymy *Sul 28*.

1. Otworzenie 1. 'odemknięcie czegoś zamkniętego, rozchylenie, rozwarcie, apertio, reclusio': Ianuis clausis przes otworzenia drzwy (venit Iesus ianuis clausis et stetit in medio Jo 20, 26) ca 1450 *PFIV 573*; ~ W otworzenyv røkv twoyu wszystko napelnyono bødze dobroczy (aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate) *Fl 103, 29, sim. Puł*.

2. 'otwór, szpara, foramen, rima, exitus': Per patulas ri<ma>s, prysz othforenye szkaly albo przes othforenye okna, sol lucens intrat in edes *XV p. post. PF III 288*; ~ Sanguinem suum fudit (sc. Christus) in lateris apercione, v otwo-

rzenyv, quoniam scilicet Longinus latus eius perforat ca 1500 *JA X 385*.

2. Otworzenie 'jasno, wyraźnie, otwarcie, clare, distincte, perspicue, aperte': Y cztly w ksyogach zakona bozego rozdzelnye y otworzenye ku rozum (legerunt in libro legis dei distincte et aperte ad intelligendum) *BZ Neh 8, 8*.

Otworzony, Hotworzony formy: n. sg. f. otworzona ca 1428 *PF I 496*, ca 1500 *JA X 385*; ~ g. sg. m. otworzonego *OrtBrRp 86, 1, OrtMac 116*; f. otworzonej 1468 *TymSąd 163*, 1469 *ZapWarsz* nr 2976, 1470 *ib.* nr 3002, etc.; ~ ac. sg. m. otworzony *OrtBrRp 69,2, OrtMac 92*; hotworzony 1456—66 *BiblWarsz 1858 IV 643*; f. otworzoną 1470 *ZapWarsz* nr 2948; ~ i. sg. f. otworzoną *XV in. Szwed 49*; ~ l. sg. f. (na) otworzonej 1393 *TPaw IV* nr 4561; ~ g. du. f. otworzonu 1470 *ZapWarsz* nr 3003, 1480 *ib.* nr 1535; ~ g. pl. m. otworzonych *OrtBrRp 86, 2, OrtMac 116*; f. otworzonych 1419 *Pyzdr* nr 588, 1470 *ZapWarsz* nr 3001, 1471 *ib.* nr 3023, 1476 *AKPr VIIIa 57*, 1477 *ZapWarsz* nr 3090. 3091; ~ i. pl. f. otworzonymi *XV med. R XXIII 269*. ~ W wykazie form i w haśle nie uwzględniono różnic ortograficznych, a może nawet morfologicznych: otw-, of-, odw-, odtw-.

Znaczenia: 1. (o ranie) 'otwarta, krwawiąca, vulnus apertum, ex quo sanguis it': Ysze Maczey... nye dal... dzewyanczy ran otworzonych a szesczynasze tluczonych Pyotrowy y gego synowy Jandrzeyewy 1419 *Pyzdr* nr 588; Jako ssin moy... kmyeczia Marczina... nye sbil gwaltem ani szablą rani othphorzoney gyemv zadal 1468 *TymSąd 163, sim. 1469 ZapWarsz* nr 2976, 1470 *ib.* nr 3002, 1471 *ib.* nr 3024. 3031. 3033, 1472 *ib.* nr 3052; Jakom ya... nye sbyl Jana... anym mv zadal dw (*leg. dwu*) ranv szynv a trzeczą othphorzoną 1470 *ZapWarsz* nr 2948; Jakom ya czlowyęką Samsoną... nye ssbyl gwalthem anym mv zadal dw (*leg. dwu*) ranv othphorzonych *ib.* nr 3001, *sim. 1471 ib.* nr 3023, 1476 *AKPr VIIIa 57*, 1477 *ZapWarsz* nr 3090. 3091; Jakom ya Woczecha... nye szrenyl gwalthem anym gemv dw (*leg. dwu*) ranv *othphorzønv zadal 1470 *ZapWarsz* nr 3003; Jako ya nye szbyl kmeczą... anym mw zadal trzech ren: dw (*leg. dwu*) othworzonw a yen[y]ey szyny 1480 *ib.* nr 1535; Jakom ya nye wsyal skrzynky s rzeczamy yey... anym yey sbyl, anym yey rany othworzoney zadal 1495 *ib.* nr 1688.

2. otworzony czas, rok, otworzone dni 'dni sądowe, dni urzędowania sądu, dies fasti, dies legales, quibus lege agi fas erat': Przydzely kthora przyszagą szkazana albo kakoly polozona czynycz wyaszany (*leg. w* wiązany) czas,

tą może dobrze szandzą oddalysz albo odlozycz na odlozony, tho gest na odworzony czasz (OrtMac 92: na odlozony czasz, illa iudex bene potest protrahi ad alium diem iudiciallem, qui extra dies feriatos evenit) OrtBrRp 69,2; Mayaly przyszygacy bycz w otł.w.rzony czasz czyly ne? Głyby skazanye przyszygacy szye przygodzly w wyazany czasz czynycz, mayly thedy przyszyadz, czyly mayą go odlozycz na othworzony (OrtBr VII 567: odthworzony) czasz (vel si ea protrahere possint in dies aper-tos)? OrtMac 92; Maly goszcz..., czo nye może rąkoyemszthwa myecz a nye chce czekacz do othworzonego czaszv (ad dies solutos feriatas diebus, OrtBrRp 86, 1: do otworzonego rokwy albo czassv), mozely przyszyadz w szawieszony czasz? OrtMac 116; Thych ma woith, szlowye poszpolny poszel, szchowacz asz do szadv polo-szonego odworzonych dny (extunc ipsos iurispec-tans observare debet ad dies solutos et iudicium banitum, OrtBrRp 86, 2: odtworzonych dny), asz ony muszą przyszygacy czyrpyecz y czynycz ib.

3. 'jawny, publiczny, manifestus, publicus': Pacosslaus non receipt Micosium furticinio, sed in publice na otworzoney walczce 1393 TPaw IV nr 4561; Fornicacione otworzona *neczystoscze (repletos omni iniquitate, malitia, fornicacione, avaritia Rom 1, 29) XV in. Szwed 49; Per apertam, othworzone, manifestacionem, que nichil habet obscuritatis 1456 ZabUPozn 107; Septimo confessio debet esse nuda othworzona ca 1500 JA X 385.

4. 'rozluźniony, nie napięty, laxis, non tensus': Vnde in himno de sancto Johanne: Vt queant laxis resonare fibris vlg. laxis fibris, id est othforzonymy schylamy (żyłami) XV med. R XXIII 269.

5. (o plaszczu, de pallio) 'rozcięty, nie zapi-nany, apertus, orbiculis non conexus': Pro ex-emendo palio muliebre flaveo apperto al. hod-vorzeni 1456—66 BiblWarsz 1858 IV 643.

6. 'piękny, pulcher' (?): Lepor othworzona mowa ca 1428 PF I 496.

Otworzyć formy: praes. ind. 1. sg. otworzę Fl i Pul 48, 4. 77, 2, Rozm 340. 503. 525; 3. sg. otworzy Rozm 250. 425; 3. pl. otworzą BZ Gen 3, 5, Rozm 275; ~ imper. 2. sg. otworz Fl 50, 16, KartŚwidz, BZ Num 20, 6, MW 106b, Rozm 378. 488; 3. du. otworzta BZ II Par 6, 40; 2. pl. otworzycie Fl 117, 19; otworzcie Fl 95, 8, XV in. R XXIV 74, Pul 117, 19, ca 1500 SprTNW V 9; ~ part. praes. act. adv. otworząc BZ Num 16, 30; otworzący ca 1418 JA XIV 511; ~ inf. otworzyć Sul 78, Rozm 503;

~ praet. 1. sg. m. otworzył jeśm Fl i Pul 38, 13. 118, 131; 2. sg. m. -(e)ś otworzył BZ Jud 11, 36; 3. sg. m. otworzył Fl i Pul 7, 16. 77, 27, ca 1420 R XXV 229, etc. etc.; f. jest otworzyła BZ Gen 4, 11; otworzyła Fl i Pul 105, 18, 1436 SKJ III 332, BZ Lev 20, 18; neutr. otworzyło 1453 R XXV 209, EwZam 300; 3. pl. m. otworzyli są Fl 21, 13; otworzyli Pul 21, 13, Rozm 91. 513; f. otworzyły Rozm 834; neutr. otworzyły są EwZam 290; otworzyła Fl i Pul 108, 1; otworzyły BZ Gen 3, 7. 8, 2, Rozm 190. 420; ~ condit. 3. sg. m. (-)by otworzył BZ Ex 21, 33, XV ex. R XIX 89; f. -by otworzyła Rozm 627; ~ part. praet. act. otworzyw XV med. R XXII 235, BZ Tob 13, 1; otworzywszy BZ Num 16, 32. 26, 10, 1471 MPKJ V 122, EwZam 294, Rozm 77. 263. 372; ~ part. praet. pass. n. sg. m. otworzon XV p. pr. R XIX 42, 1471 MPKJ V 69, XV ex. SKJ I 145; otworzony Fl i Pul 5, 11. 13, 5; f. otworzona XV med. SKJ V 283, 1471 MPKJ V 129, MPKJRp V 45v; neutr. otworzono 1471 MPKJ V 63; ac. sg. m. otworzony OrtBrRp 105, 1, OrtMac 143; neutr. otworzone SkargaPloc w. 48. 52, EwZam 302; n. pl. otworzone MPKJ V 129; neutr. otworzona 1417 MPKJ V 128; ac. pl. neutr. otworzona BZ Jos 8, 17; otworzone BZ Num 24, 16, XV p. post. PF IV 755, Rozm 215; cf. też **Otworzony**; ~ praes. pass. 3. pl. neutr. otworzona są Naw 42; otworzony są BZ Num 24, 4; ~ fut. pass. 3. sg. f. będzie otworzona MW 40b; 3. pl. otworzony będą Pul 103, 31; neutr. będą otworzony Rozm 525; ~ praet. pass. 3. pl. neutr. były otworzone Rozm 298; ~ condit. pass. 3. sg. neutr. -by otworzono Rozm 597; -by było otworzono Rozm 525. ~ W wykazie form i w haśle nie uwzględniono różnic ortograficznych, a może nawet morfologicznych: otw-, otł-, odw-, odf-, ottw-, odtw-.

Znaczenie: 'usunąć to, co zasłania otwór (przejście), odemknąć coś zamkniętego, roze-wrzeć, rozchylić, uczynić w czymś otwór, tegimen foraminis removere, aliquid clausum aperire, patefacere, recludere, foramen facere': Kazal iest oblocom s wirzchu y vliczki neba otworzil (ianuas caeli aperuit) Fl 77, 27, sim. Pul; Otworzczce wrota (tollite hostias, Pul: wezmycze poczty) a wnidzicze w trzech iego Fl 95, 8; Otworszycze (Pul: odtworszycze) mne wrota zprawednosczy (aperite mihi portas iustitiae) Fl 117, 19; A gdisz bilo po [d]trzy-dzeszczy dny, otworzil Noe ok[o]no (aperiens Noe fenestram), ges to bil w korabyu wczynyl, a wipuszczyl gawrona BZ Gen 8, 6; Ecce lupus mouet hostia, voce capelle exprimit, ut pateant,

*odwuthorzonimy bily, hostia clausa, zaparthe drzwy, petit 1466 R XXII 14; Ostium, id est sacram scripturam movy, przestworna wymowa jako drzwy othworzona (*war. lub.*: dzwrze mowy, id est przestrona wymowa jako drzwy odtworzone; orantes simul et pro nobis, ut deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi Col 4, 3) 1471 *MPKJ* V 129; Ulyczka ta zamknyona bądźze grzechowi a nye bandze othworzona (porta haec clausa erit, non aperietur Ezech 44, 2) *MW* 40b; Przez czya, bogoslawyona boza porodzyczyelko, wrotha nakraschsza othworzona sza *Naw* 42; Alyes szye zeslo ono poganystvo, y otworzyly drzwy kosczyelne (templi sui fores aperirent) *Rozm* 91; Prosczye a *bodzye vam dano, schvkayczye y naydzyeczye, volayczye, otworzą vam (pulsate et aperietur vobis), bo wschelky, ktory proszy, vezmye, a ktory <sc>hvka, naydzye, a kolatayaczemv otworzą (pulsanti aperietur Luc 11, 9. 10) *ib.* 275; Pocznyeczye stacz na dvorze kolaczacz v *drzwy rzekacz: Panye, otvorz my albo nam (aperi nobis Luc 13, 25)! *ib.* 378, *sim. ib.* 488; Kto vnydzye drzwyamy, to yest pravy pastyrz ovycz. Temv vrotny otvorzy (huic ostiarius aperit Jo 10, 3) *ib.* 425; ~ Chcemy, aby przerzeczone kszągy wyelkego wyecza y dzeye poth zamkem trzech klvczow oththychmyasth chowany, kthorich klvczow sząda geden a drvgy pothsządek... mayą myecz y chowacz, any slvsza genemv przes drvgych przerzeczony zamek othworzicz (clausuram praedictam aperire) *Sul* 78; ~ ~ Grob otworzoni (sepulcrum patens, 1471 *MPKJ* V 63: odworzono, *war. lub.*: otworzono) iest gich gardlo *Fl* 5, 11, *sim. Pul.*, *sim. Fl* i *Pul* 13, 5; Iezoro otworzil (lacum aperuit) y wicopal ie, y wpadl w dol, iensze iest vczinil *Fl* 7, 16, *sim. Pul.*; Otworzyla sō (*Pul.*: ottworzyła szye) szemya (aperta est terra) y poszarla Dathan *Fl* 105, 18; Wloczni<a> slepy wlodika bok otworzil gego (latus eius aperuit Jo 19, 34) *ca* 1420 R XXV 229; Yaco prawye *rudda nye othworzila szye na roly... woytha, aly<e> othworzila szye na roly claszthorney 1436 *SKJ* III 332; Tobu (*leg. tobą*) nam nebesky ray otworzon XV *p. pr.* R XIX 42; Nam sicut fons patens, odorazona, et manifestus, qui non est conclusus nec circumseptus, nulli se denegat XV *med. SKJ* V 283; Poszłal przez anyoly thvorzecz szve poszelstvo dzewcze, archanyola, przesz gesz nam krolewstvo yvsz othworzylo <sie?> 1453 R XXV 209; Studnye presedne szō zatvorzyli a nyebeska okna szō odvorzyli (clausi sunt fontes abyssi et cataractae caeli), a dszdzowye z nye-

byosz przestaly *BZ* Gen 8, 2; Aczbi kto odvorzyl studnyō (si quis aperuerit cisternam) a wikipalbi, a nye przykrylbi gey, a wpadlbi w nyō wol *BZ* Ex 21, 33; Ktos syō zydze s zonō swō wipliwanyv (*leg. w* wypływaniu) zenskey nyemoczy a wzyavi nyemocz gey, gdisz iest ona nyemoczna bila a odtworzila stvdniczō krwywe swey (ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui), zabita bōdzeta *BZ* Lev 20, 18; Panye boze, vslisz wolanye lvdv tego to a otvorz gim skarb tway, stvdnyō wodl ziwey (aperi eis thesaurum tuum fontem aquae vivae) *BZ* Num 20, 6; Wszistczy byli syō vibrali, otworzona myasta (aperta oppida) ostawiwszy *BZ* Jos 8, 17; Zaluyą, ysz moy kony w gyego othworzony dom wbyeł a thamo gy gyego czeladz gonyla *Ort-Mac* 143, *sim. OrtBrRp* 105, 1; Othworzon (*war. lub. rp.*: otworzoną) patens (sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum Prov 25, 28) 1471 *MPKJV* 69; Panną za matka szoby obracz myal, ktora by nam nyebo dawno zamknyone plodem swym vczynyla *othworzenye *MW* 59b; Dusza... vydzy nyebo szathworzone, vydzy pyeklo othvorzone *Skarga-Ploc* w. 48, *sim. ib.* w. 52; Odvorzyszy skarby svoye (apertis thesauris suis Mat 2, 11, *Rozm* 77: otvorzyschy sve skrzyne) offarovaly yemv dary *EwZam* 294; Iesvszvey okrczonemv y modlaczemv sza othvorzylo szya nyebo (apertum est caelum Luc 3, 21) *ib.* 300; Zaprawdą, zaprawdą movyą vam, vyrzyczye nyebo odforzone (caelum apertum Jo 1, 51, *Rozm* 215: nyebyossa otvorzone) y angyoly bosze wstąpyyacz y stapyyacz na syna czlovyeczego *ib.* 302; Prosszyl oczczą za grzeszny wyek, by ludzom nyebo othworzyl, kthore byl Jadam zathworzyl XV *ex. R* XIX 89; Bog (*leg. bok*) yego wloczna przekloth, szyroko othworzon, krew czy z wodą plyn[y]ela XV *ex. SKJ* I 145; Crysthus szyą nam narodzyl, kthor[z]ysz nyebo nam othworzyl *De nativ* w. 44; A gdys szye tako modyl, nathychmyast szye nyebyossa otvorzily (ecce aperti sunt ei caeli Mat 3, 16) *Rozm* 190; Oczyecz moy nye chce nykomv otvorzycz krolewstva nyebyeskyego, alysch szye ya dam naprzod vmaczycz, tesch odvorza vam krolewstvo nyebyeskye *ib.* 503; Vzyavschy klu[s]cze otvorzily skrzynya y vzyaly trzydzyeschy pyenyądy *ib.* 513; Povyedayacz yey, yschby yego szmyerczyą krolewstvo nyebyeskye bylo otvorzono *ib.* 525; Bo nykt nye moze przydz v zyvoth vyczny, alyesz bāda nyebyossa otvorzony *ib.*, *sim. ib.*; A przeto mvszy moy bok y me sercze otvorzono y prze-

kloto <być? / *ib.*; Przewo ya chce napr(z)od
vnrzcz, tosch po mey szmyerczy otworze to-
bye nyebyossa *ib.*; Stan szye, aby mnye nye
vmarwszy smyerzcz vmarła, czlovynek odkupyon,
nyebo otworzono *ib.* 597; Cristus... by mogli
kazacz zyemy, yschyby pod vaschemy nogamy
szye otworzyła y pozarla vass wschytkye *ib.*
627; Tako vyatsche rany, ku ktorem była ona
pavloka vewrzala, otworzily szye przez ona
pavloka, yze czo szye podknał albo *vklnał,
to szye z yego svyąthych ran krew rzuczyla
przez ona pavloka *ib.* 834; ~ Bødzesz prze-
klyōti na szemy, istocz gest otworzyła swa
vsta (quae aperuit os suum) a przyyōla krew
brata twego *BZ* Gen 4, 11; Pakli nowø rzecz
vcini pan, zebi *otworzocz zemya vsta swa
(aperiens terra os suum) polknołabi ge *BZ*
Num 16, 30; *Rosstopywsi syø *zemyo pod
nogami gych a odtworziwsi vsta swa (aperiens
os suum) pozarla ge *ib.* 16, 32, *sim. ib.* 26, 10;
Vastum oris yatum syroko otworzone vsta
XV *p. post. PF* IV 755; Vaz byl vbyezal v yed-
nego czlovyeka, yen spyacz na pvscy otvor-
rzył svoje vsta (incaute suum apertum os ha-
bentem) *Rozm* 161; Ydzy do morza, vrzuczysch
vadžyczã v voda, a napyrvã rybã, ktorã szye
ymã, vezmy a otvorzyvschy yey vsia (aperto
ore eius *Mat* 17, 26), naydzyesch telye srebra
ib. 372; ~ Y dany są yemv kszyagy Ysayasza
proroka. A gdy odphorzyl kszyagy (ut revol-
vit librum *Luc* 4, 17, *Rozm* 250; a yako otvorzy),
nalyasl myescze, gdzye napysano bylo *Ew-
Zam* 307; ~ 'wyjawić, explicare, patefacere':
Naclonø w podobienstwo vcho moie, otworzø
(*Pul*: odtworzø) w szaltarzu poloszene moie
(aperiam in psalterio propositionem meam) *Fl*
48, 4; ~ ~ otworzyć łono, żywot 'naruszyć
dziewictwo, pozbawić dziewictwa, virginitatem
adimere': Emanuel szyã narodzył a szyvotha
nyø othforzyl *De nativ* w. 18; ~ 'urodzić się
jako pierworodny, primum nasci': Othworziwsi
lono (*JA* XIV 511: othworzãczy zywoth) ada-
periens wluam (sicut scriptum est in lege do-
mini, quia omne masculinum adaperiens vul-
vam, sanctum domino vocabitur *Luc* 2, 23)
1471 *MPKJ* V 122; ~ 'uczynić kobietę płodną,
dać zdolność rodzenia, feminam fecundam red-
dere': A wydzocz bog, yze nyenawydzał star-
szey..., otworzył bog gey żywot (aperuit vul-
vam eius) a syostrø gey przedzatkynø ostawy,
ktoras to poczøwszy y porodzyła syna *BZ* Gen
29, 31; ~ ~ o narządach mowy, wzroku i slu-
chu: Otworzili sø (*Pul*: otworzily) na mø vsta
swoia (aperuerunt super me os suum) iaco
lew chwataioicy y riczøcy *Fl* 21, 13; Otworzø

(aperiam, *Pul*: odtworzø) w powesczach vsta
moia, mowicz bødø gadky od poczøtka *Fl*
77, 2; Bosze, chawly (*pro* chwały) moyey ne
mylczy, bo vsta grzesnego a vsta lsciwego...
na mø otworzyła sø (os dolosi super me apertum
est, *Pul*: odtworzyla sze) *Fl* 108, 1; Vsta moya
*atworzył gesm (aperui, *Pul*: otworzył yesm)
y przytargl gesm duch *Fl* 118, 131; Wlasl
(*sc.* Jesus) na gorã slowye Thabor, a otworziw
(*Rozm* 263: otvorzyvschy) swa vsta (aperiens
os suum *Mat* 5, 2), vczil ge rzekãcz XV *med.*
R XXII 235; Sznamyeniczye mowy ewange-
lija, eze Xpus, nysze mowil, vsta swa otwor-
rzył, bo gim gich nigdi darmye nye otwarz(ał)
ib.; Oczczø moy, gdieszsz otworzil vsta swa
(si aperuisti os tuum) ku panu, vczin mnye,
czsoszkolysz slyvbyl *BZ* Jud 11, 36; Otworziw
(aperiens) Thobyas stari vsta swa, pocznye
chwalycz boga rzekøcz *BZ* Tob 13, 1; Otwor-
zona (*war. lub.*: otworzonã, yawnã) patet (os
nostrum patet ad vos, o Corinthii II *Cor* 6, 11)
1471 *MPKJ* V 128; Otworzã w przykladzych
vsta moye (aperiam in parabolis os meum *Mat*
13, 35), syavyã skrythe rzeczy od poczãtka
svyatha *Rozm* 340; Yako ovcza vyedzyon kv
vbyczyv, kyedy trudno szyepan, nye otvorzył
vst svoych (non aperuit os suum *Is* 53, 7)
ib. 650; ~ Otworzta syø, proszø, oczci twoy
(aperiantur ... oculi tui) a vszi twoy posluchayta
ku modlytwe *BZ* II Par 6, 40; Grzesznyczy,
oczy othforzcyze, na mathkã bozã patrzaycze
ca 1500 *SprTNW* V 9; ~ przenošnie 'dać,
przywrócić (ustom, oczom, uszom) sprawnošć,
(ori loquendi, oculis videndi, auribus audiendi)
facultatem restituere: Onemal iesm y ne otwor-
rzył iesm (obmuti et non aperui) vst mogich,
bo ies ti kazal *Fl* 38, 13, *sim. Pul*: Gospodne,
wargi moie otworz (aperies, *Pul*: roztworz,
KartŠwidz: roztvorz, *gl.* otworz) a vsta moia
ziawø chwalo twoio *Fl* 50, 16, *sim. MW* 106b;
A odtworzil bog vsta osliczy (aperuit... dominus
os asinae) y przemovila iest oslicza rzekøcz
BZ Num 22, 28; Otworzil sza samek iaszky
gego solutum est vinculum linguae eius 1461—7
Serm 99v; I odforzily szyã sa tedysz vstha
yego (apertum est autem ilico os eius *Luc* 1, 64),
y yasyk yego y movyl blogoslavyancz boga
EwZam 290; ~ Otworzø szø oczy wasze
(aperientur oculi vestri) a bødzczye iako bog-
wye wyedzocz dobre i zle *BZ* Gen 3, 5; Wszøw-
szy tego owocza y sznye a da gego swemu mø-
szu, gensze tesze sznyadl. Y otworzili szø
oczy obyema (aperti sunt oculi amborum),
to gest oczy rozuma *ib.* 3, 7; Y otworzył pan
bog oczy gey (aperuit oculos eius deus) y vsrzala

wodi studnyczø *ib.* 21, 19; Rzekl iest czlowyek, ktoregos obczemnyono iest o[c]ko. Rzekl iest naslvchacz rzeczi bozich, ienze *widzenø boga... vidzal iest, ienze spadl a tak odtworzony sø oczi gego (sic aperiuntur oculi eius) *BZ Num* 24, 4; Rzekl iest naslvchacz rzeczi bozey, ienze z navczenya navisszego a widzenya wszechmogøcego widzy, ienze spadw *odtworzøne ma oczi (qui cadens, apertos habet oculos) *ib.* 24, 16; Nathychmyast ych oczu byly zdro-
v[y]e y otworzone (aperti sunt oculi eorum *Mat* 9, 30) *Rozm* 298; A ony rzekly yemv: Kako szye otworzyly oczu (quomodo aperti sunt tibi oculi Jo 9, 10)? *ib.* 420; Tako przyvyedly y (*leg.* ji 'go')..., ktory byl yest slyep, a bylo v sobotã, kyedy myly Iesus vczynyl bloto y otworzył yego oczu (aperuit oculos eius Jo 9, 14) *ib.* 421, *sim. ib.* 422. 423. 438; ~ Ait (*sc.* Iesus): Effeta, *otworcze są (*GIWroc* 73r: odworsche, *leg.* otworz sie), quod est adaperire. Et statim aperte sunt, otworzili <sie?> aures eius (*Marc* 7, 34. 35) *XV in. R XXIV* 74; ~ *zapewne bład zamiast stworzony*: Wypuszcz duch twoy y otworzony bødø (creabuntur, *Fl:* stworzena bødø), y odnowysz oblycze zyemye *Pul* 103, 31.

Otworzysty 1. 'otwarty, nie zamknięty, apertus': In nocte venit hora mortis, apparent sibi duo angeli in albis vestimentis cum libro aperto othworzystymy *ca* 1500 *JA X* 385.

2. otworzysta rana 'rana otwarta, krwawiąca, vulnus apertum, ex quo sanguis it': Jaco ya nye sbil Mikolaya gwalthem anym yemu zadal ozmy ran: czthyrzech synych za crzebyeth et czth<y>rzech othworzystychy krwawich 1478 *Czrs* s. LXXXVI.

1. Otyć 'utyć, pinguem fieri, pinguescere': Pane meo pingwis, *gl. sc.* tu mustela inscrasaris tygesz, otylasz 1466 *R XXII* 15. ~ *Możliwy też przymiotnik otyły.*

2. Otyć cf. Odejsć

Otykać 'obkładać, okrywać, tegere, contigere, operire, consternere, vestire': *Otykiaczcie (*war. lub. rp.:* otikaycze) fulcite (fulcite me floribus *Cant* 2, 5) 1471 *MPKJ V* 72; Stipate oszypcie, othykaycze (*war. kal.:* obtykayczcie; stipate me malis *Cant* 2, 5) *MPKJR p V* 47r.

Otymac cf. Odejmac

Otzywać cf. Odezwać

Owa wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'oto, oto właśnie, en, ecce': Oua gi piruey uidał Habraham *Kśw* dv 15; Oua f pirue nedzele... poszødali szø verny xpiani priscza gego *Gn* 2a; Oua genszcz gest tako stary byl, tency szø

dzisza gest bil vczynil tako mlody *Gn* 4b; Owa (ecce) porodzil neprawdø *Fl* 7, 15, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 32, 18. 39, 12. 55, 10, etc. etc.; Bo owa (quoniam ecce) grzesznicy *naczoognoli sø læcziszcze swoje *Fl* 10, 2, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 58, 3. 72, 26. 82, 2. 91, 9; Tegdi iesm rzekl: Owam prziszedl (ecce venio) *Fl* 39, 10, *sim. Pul*; Szedl iesm y owa (et ecce, *Pul:* a owo) ne bilo go *Fl* 36, 38; Bo owa (ecce enim) w lichocze poczøl iesm se *Fl* 50, 6, *sim. Pul, Kart-Świdz*; Owa wem (ecce enim) prawdø mylowal ies *Fl* 50, 7, *sim. Pul, Kart-Świdz, sim. Fl i Pul* 53, 4; Et resignavit agrum ibidem in Iutrilow domino Mathiasch de Boyska in hec verba: Owa thobe rola 1424 *AGZ XI* 13; Owa przysschedl dzen adest dies 1448 *R XXIV* 351; Owa (sane) nyektorzy kv smrodnosczy czala swoge... poczågayacz..., dzewycze dzewsthwa sbawyayã *Sul* 43; Perspexit humilitatem ancille sue, ecce enim ex hoc, owa pretho, beatam me dicent *XV med. SKJ V* 272; Y rzekl: Owa tocz (ecce) Adam iako gedon z nas vczynyon gest *BZ Gen* 3, 22, *sim. ib.* 4, 14. *Tob* 11, 17. *Is* 48, 8; Zgrzeszylesm owa nynye (etiam nunc) *BZ Ex* 9, 27; Y rzekl gest pan ku Moyszeszowy: Owa (ecce) ya wam puszczyøø chleb z nyebyosz *ib.* 16, 4; Rzecli synowye israelsci kv Moyzeszovi: Tocz owa (ecce) zatraczonismi y mi wszitezi sgynym *BZ Num* 17, 12; Owa pan vibrãl czø (et dominus elegit te) dzysz *BZ Deut* 26, 18; Owa to (ecce) przezeg<lem> cyø *BZ Is* 48, 10; Owa ya thv czebye szmygya, v ocze mgnyenyv szethna szygya *De morte* w. 250; Owa czegoczyem zadala, thom yesth ogladala *Naw* 148; A gdisz szyã thak tho Adamowi y Gewye stalo, owa trze navczenszi magistri... veszli szã w rada doradzayacz szoby, aszalibi mv nyeczø mogli dopomocz *XV ex. MPKJ II* 317; Owa (ecce) pocz<n>yesch y porodysch dzyaczyathko *Rozm* 6, *sim. ib.* 48; Owa nynye (et ecce *Luc* 1, 36) Elzbyeta, thwa czyotka, tesch poczãla syna *ib.* 50; Po trzechnasczye dnyoch ova (post diem autem tredecim) krolovye trze od wschodv sloncza przyschly za gvyazdã do Ierusalem *ib.* 76; Y rzekl yemv: Ovasz (ecce *Jo* 5, 14) vzdroyon, a yvsch nye zgrzeschay vyezcy *ib.* 257; Ydzyczyesz, ova (ecce *Luc* 10, 3) ya vasz szlye jako vylkym (*pro* vylkom) ovcze *ib.* 310; Owa (ecce *Mat* 11, 8) ktorzy szye myekkyem odzyevaya odzyenym, ssã v domoch krolewskych *ib.* 315, *sim. ib.* 419. 434. 446. 457. 462. 483. 515. 553; Odpovyedzial ym myly Iesus: I nynye vyezcy, ova (ecce *Jo* 16, 32) przyschla godzyna..., yze pobyeczycze vschelky kv svemv ymyenyv,

a mnye opvsczyczye samego *ib.* 575, *sim. ib.* 582. 611. 738; ~ Owa szø szlowa welmi crasszna szwanthim Maczegem w szwanthey ewangely napysszana *ca* 1420 *R XXIV* 81; A ten goszcz nyc chce czekacz, ale owa gest podroszny *OrtBrRp* 69, 2, *sim. OrtMac* 92; A ony movyã: Ova (ecce *Mat* 11, 19) ten yest pyenyca vyna a zarlok *Rozm* 317; ~ Oua svøthy Gane, tocz gest matuchna thuoga *Gn* 180b; Y rzekø: Owa (ecce, *Pul*: owo) czlowek, iensze ne poloszil boga pomocznika swego *Fl* 51, 6; Owa (ecce) dziedzyna panowa synowe *Fl* 126, 4, *sim. Pul*; Owa nynye dzen zbaWyenyca ecce nunc dies salutis (*II Cor* 6, 2) *XV med. SKJ I* 72; Owa (*war. lub.*: owo) gya assum (*quia ego ipse qui loquebar ecce assum Is* 52, 6) 1471 *MPKJ V* 94; Bo yest przysla od skrayney zyemye schukacz madroscy Salomonovey, a ova (et ecce *Luc* 11, 31) thv vyaczschy nyzly Salomon *Rozm* 304; Czo Yzayasch prorokoval rzekãcz: Owa (ecce *Mat* 12, 18) dzyeczycze moye myle, ktoregozem vybral *ib.* 328; Schymvnye, ova (ecce *Luc* 22, 31) satan, yen tobye y ym przeczyvyva szye vyerze (*leg. w wierze*) *ib.* 559; Y rzekl Pylat do Zydow: Ova tocz (ecce *Jo* 19, 5) czlovyek *ib.* 836; ~ Nam, owa, pulcra fuit in suis mundis operibus, sc. sobrie, trzeszye, iuste et parce viuendo *XV med. ZabUPozn* 125; Nam, owa, sicut de Christo dicitur *ib.* 126: Vnus ipsum trusit, quod, a thako, super vnam puellam cecidit, quod, owa, ipse cepit flere amare 1456 *ib.* 102.

Owaciem 'oto, en, ecce': Owaczyem modo 1475 *R XXV* 128.

Ować 'oto, en, ecce': Quis, putas, puer iste erit? Et enim, owacy, manus, mocy, domini erat cum illo (*Luc* 1, 66) *XV in. R XXIV* 76; Gydzy k nyemu... Owacz (ecce) winydzke w wodam *BZ Ex* 7, 15; Owacz (ecce) ia poszlyø gemv ducha *BZ IV Reg* 19, 7.

Owak 'w inny sposób, inaczej, alio modo, aliter': Custos dei angelus, qui et in sompnis et aliquando in vigilia iam sic iam aliter, y thak y owak, hominem amonet *XV med. R XXII* 320.

Owaki 'innego rodzaju, inny, alius, alius generis': Ty yest taky, ow ovaky *Rozm* 726.

Owca formy: *n. sg.* owca (1295) *MMAe I* 136, 1297 *KodPol I* 154, 1297 *KodWP II* 135. 136, etc.; ~ *g. sg.* owce 1393 *TPaw IV* nr 96, 1427 *Kościan* nr 1274, *Sul* 45, 1452 *ZapWarsz* nr 954, *BZ Lev* 22, 23, *Dział* 36; ~ *d. sg.* owcy *Rozm* 384; ~ *ac. sg.* owcę *Fl i Pul* 79, 1, 1415 *Pozn* nr 803, *Sul* 45, etc.; ~ *i. sg.* owcã *BZ Ex* 13, 13; ~ *l. sg.* (w) owcy 1428 *Kościan*

nr 1325, *BZ Ex* 22, 9; ~ *g. du.* owcu 1401 *HubeZb* 48, 1424 *Kościan* nr 1059, 1455 *Czrs s. LXVIII*, 1494 *ZapWarsz* nr 1679; ~ *n. pl.* owce *Fl* 43, 24, *Fl i Pul* 48, 14. 78, 14. 94, 8. 143, 16, 1401 *Pyzdr* nr 143, etc.; ~ *g. pl.* owiec 1387 *Pozn* nr 27, 1394 *Kościan* nr 11, 1400 *Pozn* nr 474, *Fl II Prol* 3, etc. etc.; owcew 1400 *Kościan* nr 148; ~ *d. pl.* owcam *BZ Gen* 30, 40. 41. 31, 10, *Rozm* 308. 357; ~ *ac. pl.* owce 1398 *Kościan* nr 106, *Fl II Prol* 2, *Fl i Pul* 8, 7. 43, 13, etc.; ~ *i. pl.* owcami *BZ Gen* 29, 9, *XV p. post. Kalużn* 286; ~ *l. pl.* (w) owcach 1401 *Pyzdr* nr 143.

Znaczenia: 1. 'owca, ovis': Jaco Smislaw ne ma vszitka tich ouecz, czso Januszeui pocradzoni 1387 *Pozn* nr 27; Jaco wem, isz jako Goszcz ne szastal u Micolaya owcze 1393 *TPaw IV* nr 96; Isz to swaczimi, isz Jacob ne vcradl Janowi sto owecz 1394 *Kościan* nr 11, *sim.* 1400 *Pozn* nr 474, 1406 *ib.* nr 827, etc. etc.; Iaco czso my Swanthoslaw wrocil owcze, a drugi<ch> my ne wrocil, tych my sgynølo tako vele, iako trzydzieszczi a cz[o]woro 1398 *Kościan* nr 106; Kobil my tacy wele offczew wsonl jaco oszm y dwadzescze grziwen 1400 *ib.* nr 148; Pasiem owcze (oves) oczcza mego *Fl II Prol* 2, *sim. Fl i Pul* 8, 7. 43, 13; Wzøl me od owecz (ab ovis) oczcza mego *Fl II Prol* 3; Mni-many iesmi iaco owcze pobite (sicut oves occisionis, *Pul*: mnyano nas yaco owcze pobyte) *Fl* 43, 24; Iaco owcze (sicut oves) w pekle poloszeni sø *Fl* 48, 14, *sim. Pul*; Obleczeni sø baranowe owecz (arietes ovium) *Fl* 64, 14, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 113, 4, *Pul* 113, 6; Przewodl ies iaco owcze (sicut oves) lud twoy *Fl* 76, 20, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 77, 57. 106, 41; Iensze przewodysz iaco owczø (velut ovem) Ioseph *Fl* 79, 1, *sim. Pul*; Błødzył gesm yaco owcza (sicut ovis), yasz zaghynala *Fl* 118, 176, *sim. Pul, sim. MW* 116a; Owcze (oves) gych plodne, opylwyte w chodzech swogych *Fl* 143, 16, *sim. Pul, sim. XV med. R XXIII* 269; Iaco tho swathcze, isz Andrzej ne ucradl Stascowi dwu owczu ani thego uszitka ma 1401 *HubeZb* 48, *sim.* 1424 *Kościan* nr 1059, 1455 *Czrs s. LXVIII*, 1494 *ZapWarsz* nr 1679; Iaco to szø owce Ianussowi, czso iasm gemu przedal pøczoro i dwadzescza, czso zaiøl v Potrassa w *Tarnowo, ty sø w tich owczach 1401 *Pyzdr* nr 143; Ktore mne owcze Goczal przedal, o thi ya scodi ymam za copø 1411 *KsMaz I* nr 1642, *sim.* 1418 *Pozn* nr 1012, 1420 *ib.* nr 1050; Jaco Mikolay kmecz ne gabal Micolaya Tuleczszkego pro owczø 1415 *Pozn* nr 803; Mymo tho na wyesznego pastyrza polozyl

Ydzyk, ysz owczą (ovem) do czrzody wpa-
dzoną a strzezenyv pastyrzovemv poleczoną, sze
czrzody nye myal zaszą they tho owcze (ovem)
Sul 45, *sim. Dział* 36; Kto czistotø mylvie, ten
sie trzyma kv wszelkeey nyeczistoczee iako
owcza przeczywko wilkowi *Gloger*; Jacom ya
nye wzyal Janowi po rakoyemstwye owcze
walthem 1452 *ZapWarsz* nr 954; A wtenczasz
Rachel posła z owczamy (cum ovibus) oczcza
swego, bo gest pasła owce (gregem) *BZ Gen*
29, 9; Tedi Jacob kładł prøczye w zlobi przed
oczy owczam (ante oculos... ovium) *ib.* 30, 41,
sim. ib. 30, 40, 31, 10; Pyrworodzone oszlycze
odmyenysz panv owczøø (ove) *BZ Ex* 13, 13;
Przyszyøsze, ysze nye szczyøgnøl røky swey...
ku spachanyu sdrady tak na wolye yako na
oszlye y na owczy (in asino et ove) *ib.* 22, 9;
Wolowe y od owcze vcho (bovem et ovem
aure) odettønøcz, dobrowolnye offerowacz
moze *BZ Lev* 22, 23; Gdy pastyrz nye przysze-
nye owycz *Dział* 36; Pyrworodnego s szwych
dzczy mnye dasz y vczynysz takyesz z wolny
y z owczamy (de... ovibus similiter facies
Ex 22, 30) *XV p. post. Kalużn* 286; A schedschy
kv oney owczy, ktora byla zgynąła, alyzby yą
nalasl (*Luc* 15, 4) *Rozm* 384; Przetosch yako
owcza y baranek nyevynny kv czyrpyenyv ta-
kyye mąky szmyrno szye przypravy *ib.* 546,
sim. ib. 650, 722; ~ My zaprawdø lud twoy
y owcze pastwi twoiey (oves pascuæ tuæ),
spowadacz czy se bødzem tobe na weky *Fl* 78,
14, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 94, 8, *MW* 108b;
Ten ps(alm) powyada, yze Xpus pastyrz dobry
owcze swoye w wyekuge odpoczywane wwodzy
Pul 94 arg.; Kv poganstw (*leg. pogañstwu*) nye
chodzycze..., alye lyepyey ydzczye kv owczam
(ad oves *Mat* 10, 6), ktore zgynąły z domv
israelskyego *Rozm* 308, *sim. ib.* 357; Czczyeny
o tem, yze myly Iesus mynył szye dobrym pa-
styrzem, ysch swa dvschą chczyal dacz za szve
owcze *ib.* 426, *sim. ib., sim. ib.* 427; Alye vy
nye vyerzyczye, yzeszczycze nye z moych owycz
(ex ovibus meis). Owcze (oves *Jo* 10, 26—7)
moye sluchayą glossa mego *ib.* 428.

2. 'danina w postaci owcy składana księciu,
genus tributis, quod ove solvebatur': Facimus...
omnes... incolas ville ab aliis solutionibus et
serviciis, videlicet... a stan, targoue, croua,
bobri, owcha... liberos (1295) *MMAe* I 136;
Absolvimus perpetuo ab omnibus solutionibus
serviciis et exactionibus... scilicet: a powoz...,
crova, ofza 1297 *KodPol* I 154, *sim.* 1297
KodWP II 135, 136; Confirmamus omnes liber-
tates... absolventesque... incolas ipsarum vil-
larum... ab omnibus solutionibus..., scilicet

a powoz..., a vacca et bove, ab owcza 1350
KodWP III 7, *sim. ib.* 9.

3. dzieln(i)a owca 'owca dawana panu feudal-
nemu tytulem zatwierdzenia podziału majątku
chłopskiego, ovis, quae tributis loco dabatur pro
divisione rei familiaris facta': Jaco myne then
kmez Woczech... nye dal owcze dzelnye any
wem o gego roszzdelenv 1427 *Kościan* nr 1274;
Jaco cz[o]ssom czandzala Katherziną, kmo-
thowną moyą, tąm czandzala w mem czinszu,
ysz my go nye zaplaczyla y w dzelnyey ofczy,
ysz my go nye dala 1428 *ib.* nr 1325; Recogni-
cio divisionis Mathie et Petri fratrum germano-
rum, in Szodrochowo... Dicti fratres germani
iam divisi venientes ad honorabilem et reli-
giosum fratrem Albertum dictum Mroso clavi-
gerum nostri monasterii... recognoverunt pre-
dictam divisionem omnium bonorum ipsorum...
factam et..., ut talis ipsorum divisio esset rati-
ficata testimonio digno, ambo fratres memorati
ipsi fratri clavigero ovem divisionis al. dzyl-
nya officza... dederunt 1463 *StPPP* XI 688;
Dzylna owcza *XV RocznHist* IVb 111.

Owczarczy 'mający związek z owczarkiem
(pasterzem owiec), ad eum, qui oves custodit,
pertinens': pies owczarczy 'pies pilnujący owiec,
canis oves custodiens': Czso my owcze poszczwal
y psa zabył, temu trzi lata nye minøła, owczar-
czego Andrey 1410 *Pyzdr* nr 309.

Owczarka 'żona owczarza, czy też pasterka
owiec, uxor pastoris ovium vel etiam mulier oves
custodiens': Machna, owczarka de Gwasdowo
habet... terminum cum Petrassio... pro...
bonis 1406 *KsZPozn* nr 2709; Petrassius Go-
reczski ducit testes contra Machnam, owczar-
kam de Gwasdowo *ib.* nr 2731, *sim. ib.* nr 2730;
Petrassius Goreczski astitit termino... super
Jacussium Gwasdowski nomine Machne, ow-
czarce, super recepcione ipsius bonorum *ib.*
nr 2750. ~ *Może już nomen proprium.*

Owczarnia, Owczarnia *formy*: n. sg. owczar-
nia *XV in. R* XXIV 73, *ca* 1500 *R XLVII* 355,
Rozm 427; owczarnia *ca* 1500 *Erz* 61; ~ g. sg.
owczarnie *XV med. GIWroc* 29v, *Pul Hab* 29,
Rozm 427; owczarniej *ca* 1450 *PF* IV 574;
~ ac. sg. owczarnię *Rozm* 425; ~ ac. pl. owczar-
nie 1471 *MPKJ* V 28, *XV p. post. R* XXV 176.

Znaczenie: 'pomieszczenie dla owiec, ovile':
Caulas owczarnye aut chlewy (aedificate ergo...
caulas et stabula ovibus ac iumentis *Num* 32, 24)
1471 *MPKJ* V 28; Odkroyone bødze z owczar-
nye (de ovili *Hab* 3, 17) skoczycę *Pul Hab* 29;
Caula, ouile idem owczarzyną *ca* 1500 *Erz* 61;
Owczarzyną ouile *ib.*; Owczarnya caula *ca* 1500
R XLVII 355; Ktory nye [v]nydzye drzvyamy

v ovczarnye ovyecz (in ovile ovium Jo 10, 1), alye lyezye ynady, tenczy yesth slodzyey y zboycza Rozm 425; ~ Et fiet vnum ouile, owczarna, et vnus pastor (Jo 10, 16) XV in. R XXIV 73, sim. Rozm 427; Et alias oves habeo, que non sunt ex hoc ovili offzarne (Jo 10, 16) XV med. GIWroc 29v, sim. Rozm 427; Ss tey owczarney ex hoc ouili (Jo 10, 16) ca 1450 PF IV 574; Per lupum... intelligitur dyabolus..., qui circuit oviculas, owczarnye, insidians eis et querens mortem animarum XV p. post. R XXV 176.

Owczarz 'pasterz owiec, pastor ovium': Jaco to swatczimi, iaco Jacusz ne kazal (sc. zająć?) swemu owczarzewi owecz ani tego vzitka ma 1400 Pozn nr 474; Yako czso moy owczarz zayøl owcze kzandza canczlerzewy, tho zayøl na mem szycze 1423 Pyzdr nr 747; Opilio ofczarz, sc. gregarius 1437 Wisl nr 228 s. 88; Cui laboriosus Gregorius, owczarz, in advocatia praesidebat 1467 KodUniw II 251.

Owczarnia cf. Owczarnia

Owczyny formy: n. sg. m. owczy BZ Gen 4, 2, 1472 Rost nr 97; ~ g. sg. m. owczego BZ Lev 7, 23; ~ l. sg. neutr. (w) owczem Rozm 283; ~ n. pl. neutr. owcza BZ Judith 3, 3; ~ g. pl. neutr. owczych BZ II Par 32, 29.

Znaczenia: 1. 'związany z owcą, ovillus, ovinus': Potem gest bil Abel pastucha owczy (pastor ovium) BZ Gen 4, 2; Tuku owczego (adipem ovis) any wolowego, any kozego nye bødze-czye geszcz BZ Lev 7, 23; Myal na zemy zaiste stad owczich (greges ovium) y skoczskich przes lyczbi BZ II Par 32, 29; Stada owcza (greges-que ovium) y koza, y konska... w tvem opatrzenyv sò BZ Judith 3, 3; Varvyczye szye od fälshyvych prorokow, ktorzy przychodzą k wam yako v owczem odzyenyv (in vestimentis ovium Mat 7, 15) Rozm 283.

2. owczy pot 'maś z tłuszczu zebranego z powierzchni wody przy gotowaniu brudnej wełny owczej, unguentum e pinguitudine, quae in summa fluit aqua, in qua sordida lana coquitur': Cerotum ysopi, ysopum humidum owczy poth 1472 Rost nr 97.

Cf. Rzepik

Owedy 'tamteży, inną drogą, alia via': Y tady y owady hac illacque XV med. Zab 521.

Owianąć cf. Owionąć

Owiczka 1. 'mala owca, ovicula': Ovyeczka ouicula ca 1500 Erz 61.

2. owieczki pl. tantum, bot.: a. 'zawilec wielkokwiatowy, Anemone silvestris L.': Ovyeczki lilium montanum 1472 Rost nr 1690; ~ b. 'welnianka pochwowata, Eriophorum vaginatum L.':

Ovyeczki gramen 1472 Rost nr 881; ~ c. 'koniczynna polna, Trifolium arvense L.': Agnella, candule oweczki 1472 Rost nr 1229.

Owieczny (?) 'mający związek z owcą, ovilis' (?): (pies) owieczny 'pies pilnujący owiec, canis pastoralis, canis oves custodiens' (?): Petrus Szczuczka, scultetus de Brily in penam est condempnatus eo, quod paruit termino, neque stetit neque exaudiuit ortela, neque pro cane ouesznego (pro ouecznego?) 1420 SiPPP IX nr 228.

Owien 'baran czy też jagnię, aries vel agnus': Gory, weselylyscze sò yako baranowe, a pogorky yako ownowe (Pul: baranowye) owecz (sicut agni ovium) Fl 113, 6.

Owies formy: n. sg. owies 1419 Rost nr 5276, 1472 ib. nr 938, ca 1500 ib. nr 7102; ~ g. sg. owsa 1399 HubeZb 76, 1405 KsMaz I nr 616, 1412 Pyzdr nr 347, etc.; owsu 1455 Czrs s. LXVIII, 1464 ZapWarsz nr 1126, etc.; ~ ac. sg. owies ca 1400 CyzWroc, 1429 Pyzdr nr 1029, 1466 ZapWarsz nr 1267, etc.; ~ i. sg. owsem 1410 Pyzdr nr 297, 1495 ZapWarsz nr 1666; ~ l. sg. (w) owsie 1417 Pyzdr nr 484, 1428 Kościan nr 1355.

Znaczenie: 'owies, roślina lub ziarno, Avena sativa L., planta vel semen': Iako wedzø y szwaczø, eze Scarbimir ne ucradl Chebdze owsa 1399 HubeZb 76; Ch[e]zcze secz Dominik owesz ca 1400 CyzWroc, sim. 1471 CyzKlob 444; Yacom ya Craykowi offsa ne popasl 1405 KsMaz I nr 616, sim. 1427 ZapWarsz nr 2759, 1428 ib. nr 2896, 1437 ib. nr 415; Swatczimi, ysze Marczin przeprosil Swanzka tim ofsem, nye chcøcz sye puscicz do zyemskiego prawa 1410 Pyzdr nr 297; Yako tho swyaczcø, ysz czso zayøl Pyotr, włodarz Dominikow, tho iest zayøl we szkodze w owsze 1417 ib. nr 484, sim. 1428 Kościan nr 1355; Jaco Mikolai wszøl kmecza... a drzewe go ne puscil, alisz mu dal czwertnø ofsa 1412 Pyzdr nr 347, sim. 1419 AKPr VIIIa 43, 1426 Pozn nr 1237, 1434 ZapWarsz nr 447, 1495 ib. nr 1663; Ovyesz auena 1419 Rost nr 5276, sim. 1472 ib. nr 938, ca 1500 ib. nr 7102; Jakom ya nye winowath panu Woczechowy cztirzech grziwen za owyesz 1429 Pyzdr nr 1029; Yacom ya nye *zwyala... trzech wòzow schena, ozmy korczy owschu 1455 Czrs s. LXVIII, sim. 1481 ZapWarsz nr 1530; Yako mi spasl Yan... szytha, owsv y lanky 1464 ZapWarsz nr 1126, sim. 1471 ib. nr 3044, 1479 ib. nr 1499; Yako ya tho wyem, ysch Stanyslaw... szya sgyednal o owyesch 1466 ib. nr 1267; Jako *nye Miczek swym bydlem wypasl owyesh 1488 ib. nr 1587; Jakom ya

2. shiodojsgy 2, owiec

nye saoral roley any zasyal na zymą y na yarz owsem iy zythem 1495 *ib.* nr 1666; ~ gajowy owies 'rodzaj daniny, *genus quoddam tributū*': Damus... libertatem ab omnibus solutionibus avene vlg. gayowego owssa (1436) 1546 *Kod-Pol II* 866.

Owiesek (?) 'owies, roślina albo ziarno, *Avena sativa L., planta vel semen*': Avena owyesch, owyesech XV *p. post. R LIII* 65.

Owieśni 'składający się z owsa, owsiany, *avenarius, avenaceus*': Jszem nye vyednan s nym anysmu (*leg.* aniśm mu) mał dacz snopu owesnego 1436 *Pozn* nr 1477.

Owinąć 'okryć, otulić, *tegere, velare, operire*': Wchadzacz bødø Aaron a synowe gego, gdiisz rvszycz mayø stany y seymø oponø, ktorasz vissy przed drzwiami, owynø (*involvent*) w[yl] *nyem *skrzinnia swyadecztwa BZ Num 4, 5; A stol takesz obietny owinø (*involvent*) modrim płaszczem *ib.* 4, 7.

Owinić *formy: praes. ind. 3. sg. owini OrtBrRp 35, 4. 37, 1; 3. pl. owinią OrtBrRp 21, 1. 34, 2. 36, 4. 91, 3; ~ inf. owinić OrtBrRp 35, 2. 36, 2. 37, 2; ~ praet. 3. pl. m. owinili OrtBrRp 12, 4. 35, 3, OrtMac 37; ~ condit. 3. pl. m. -by owinili OrtBrRp 13, 1; ~ part. praet. pass. n. sg. m. owiniony OrtBrRp 91, 1; neutr. owiniono OrtBrRp 12, 4; n. pl. m. owinieni OrtBrRp 50, 1; ~ fut. pass. 3. sg. f. będzie owiniona OrtBrRp 18, 3.*

Znaczenie: 'zarzucić komuś popełnienie przestępstwa, pociągnąć do odpowiedzialności, oskarżyć, *aliquem accusare, crimine arguere, in ius vocare*': Gdyby starzy raczce owynily kogo, yszby byl krzywoprzysaszczą *OrtBrRp* 13, 1; A gyny radzce owynya-ly (*OrtMac* 35: owynuya-ly) gy, jsz gym tho vczynyl na szromotha, wysznaly szye, tedy tesz kaszdemv *radcza ma pokupycz XXX szelagow *ib.* 34, 2; Owynily (*OrtMac* 38: wyny-ly) gy stara albo mloda rada..., tedy moze szye sprawicz na krzyszu *ib.* 35, 4; Kogo owynya (*OrtMac* 39: komu wyna dadzą), v kogo pyenadze falszywe w domv są kowany sz gyego wyedzenym *ib.* 36, 4; Mayaly ony tesz naszym myesczanom... odpowjedecz y praw(i) bycz... ocz bandz, bądzely (*pro* bądąly) ony zaszye owynyeny (*OrtMac* 61: obzałowany) *ib.* 50, 1; Gdy... then owyniony (*OrtMac* 124: ozalowany) stanye ku prawu gothow odpowjedacz, a themv s prawa naydv odprzyszancz szye, mvszyly woith thy przyszagy wzancz? *ib.* 91, 1; ~ o *coś*: Szyano wszyatho na gedney łączce a o tho owyniono gednego *OrtBrRp* 12, 4; Bandzely maszczyna albo nyewyasta owynoną słowye o myarą ge-

dzenią, pycza albo o wagą *ib.* 18, 3; Mowyl-ly to ktho..., ysze radzce nye są prawdywy..., tego mogą o to radzce owynycz (*OrtMac* 37: wynowacz) *ib.* 35, 2; O krzywoprzysząstwo maya czlowyeka owynycz (*OrtMac* 39: czlowyekowy dacz wyną) przed prawem *ib.* 36, 2, *sim. ib.* 37, 2, Owyny-ly (*OrtMac* 40: da-ly wyną) rada swego myesczanyna o kthorykolye vczynek..., mogą gemv myloszcz vkasacz *ib.* 37, 1; Gdy *koko owynią (*OrtMac* 125: ozaluya) o głową..., na tego maya zalowacz w trzech blyszych szandzech *ib.* 91, 3, *sim. ib.* 21, 1; Sthare raycze... owynily przed prawem gyednego... myesczanyna o gyedną rzecz *OrtMac* 37, *sim. OrtBrRp* 12, 4. 35, 3.

Owinować 'zarzucić komuś popełnienie przestępstwa, pociągnąć do odpowiedzialności, oskarżyć, *aliquem accusare, crimine arguere, in ius vocare*': Owynuya-ly (*OrtBrRp* 34, 2: owynya-ly) gy raycze, ysz gym tho vczynyl na szromotha, wysznaly szye, they... ma kaszdemv rayczy pokvpycz XXX szelagow *OrtMac* 35.

(Owionąć) Owianąć 'owiać, natchnąć, *circumflare, aliquem afflare, aliquid alicui adspirare, afflatu inspirare*': Et hoc ideo, quod sicut flatus est velox ad infundendum omnibus, sic spiritus sanctus velociter inspirat, ovene, mentes fidelium XV *in. R XXIV* 70.

Owo wyraz zwracający uwagę na następującą po nim wypowiedź lub na jeden z jej członów 'oto, oto właśnie, en, ecce': Owo Dorotha... owoc tobye prsislala Dorota 172; Panye woyczce, owo stogy pany Anna... y wysznawa *OrtBrRp* 56, 2; Owo tegodla (ecce enim ex hoc Luc 1, 48) blogoslawioną mnye *rzeko wszitci rodzaiowie MW 139a; I poszedl yesm, a owo (et ecce, Fl: y owa) go nye *Pul* 36, 38; Tegodlya rzekąlycz vam: Ovo (ecce Mat 24, 26) jest na pvsczy, nye vychodzcyze *Rozm* 483; ~ Gemvsz on odpowjedzal: Owo (ecce) yaczem BZ Num 22, 38; Owo ya yesthem tve sztwozrenye *Naw* 93; ~ Jacom ia ne na tey drodze Michala lupil, ale na owo tey 1407 *Czrs* 3; Iacom ia ne tu czebe wgaly, kdzes ti poca-sowa<ł>, ale owo tu *ib.*; Owo (*war. kal.*: owa) ya assum (quia ego ipse qui loquebar ecce assum Is 52, 6) MPKJ V 94; Y rzekø: Owo (ecce, Fl: owa) czlowyek, yen jest boga nye polozył pomocnyka swego *Pul* 51, 6; Y zavolal rzekącz: Owo (ecce Jo 1, 29) baranek bozy, yen vezmye grzechy tego svyata *Rozm* 200; Rzekl myly Krystus o nym: Owo (ecce Jo 1, 47) veyrny czlowyek ysraelsky, v nymze zdrady nye *ib.* 214.

Owoc *formy: n. sg. owoc Fl i Pul* 57, 11.

71, 16, *ca* 1400 R XXV 257, *etc.*; ~ *g. sg.* owoca Fl i Pul 4, 8, 103, 14, 131, 11, BZ Gen 3, 6, 11, 12, 22, EwZam 298, Rozm 27, 178, 375, 466, 567; owocu XV *med. SKJ* V 254, BZ Gen 3, 1, XV *p. post.* R XXV 179, Rozm 283, 374; ~ *ac. sg.* owoc Fl i Pul 1, 3, 20, 10, 66, 5, *etc. etc.*; owoca SalveReg 8, 12, 14, 16; ~ *i. sg.* owocem 1444 R XXIII 309, BZ Nah 3, 12, XV *p. post.* Kalużn 287; ~ *l. sg.* (w) owocu 1444 R XXIII 304, BZ Num 13, 28, MW 58a; ~ *n. pl.* owoce BZ Lev 19, 24, 1478 ZapWarsz nr 1452; owocy *ca* 1418 JA XIV 512; ~ *g. pl.* owocow BZ Deut 1, 25; ~ *ac. pl.* owoce BZ Gen 1, 11, 12, 2, 16, 3, 2, *etc.*; ~ *i. pl.* owocmi 1460 PF V 38; ~ *l. pl.* (na) owococh Rozm 283.

Znaczenie: 'jadalny owoc drzew, *fructus arboris ad vescendum aptus*', często *coll.* 'owoce, także jadalne plony ziemi, *fructus (plur.)*, *etiam fruges terrae ad vescendum aptae*': A bōdže iaco drzewo, iesz szczepono iest podlug czekōcych wod, iesz owoc (fructum) swoy da w swoy czas Fl 1, 3, *sim. Pul, sim. Rozm* 6; Owocz nezrale *ca* 1418 JA XIV 512; Owo Dorotha... owoc tobye prislala Dorota 172; W rosgach, kwieczu, w ouoczcu fronde, flore, germine 1444 R XXIII 304; Wspodz szemya... drzewo yablko noszōcz, czyniōcz owocze (lignum pomiferum faciens fructum) podlug swego przyrodzenia BZ Gen 1, 11, *sim. ib.* 1, 12, Lev 19, 23; Se wszego rayskyego drzewa owocze gedz (ex omni ligno paradisi comede) BZ Gen 2, 16, *sim. ib.* 3, 2; Czemu wam bog zapowiedzial, abiszczye nye gedly wszego owoczcu rayskyego (de omni ligno paradisi)? *ib.* 3, 1; Y kto vkazal tobye, zesz nag? Gedno iszesz yadl s owocza tego drzewa (ex ligno) *ib.* 3, 11, *sim. ib.* 3, 6, 12, 22; Ale czwartego lata wszitky owocze gegō (*sc.* drzewa, omnis fructus eorum) *poswyaczony *bodo *slawney panv BZ Lev 19, 24; Fygowe drz(e)wye s swim owocem (sicut ficus cum grossis suis) BZ Nah 3, 12; Owocz morwi fructus mori 1461—7 *Serm* 114v; Owocz semen suum *ib.* 197v; Alye szly dvch Yewa szdradzyl, gdy gye y owocz ruszycz radzyl *De morte* w. 134; Pomifera owocze owoczne, prepuca eorum pirwe owoczcie (quando... plantaveritis... ligna pomifera, auferetis praeputia eorum Lev 19, 23)—1471 MPKJ V 23; Y owoczne drzewa bandā napelnyona owoczem (et pomis arbores replebuntur Lev 26, 4) XV *p. post.* Kalużn 287; A przetho wszelkne drzewo, chtore nye czyny owocza (fructum Mat 3, 10, Rozm 283; owoczv) dobrego, bādzye wyczatho EwZam 298, *sim. Rozm* 178; Tey noczy... sżā sz nyego, s tego ysneho korabya vypadly trzy

drzewa, pvscyly odmłodzy zakvytnawschy y daly owocz (flores cum fructu protulerunt) Rozm 71; Przykazal oney palmye, aby sklonyla svo y owocz y svo y vyrzech yego matce, dzyevycky Marie, y czoszaly sżā s nyego owocz (carpsit fructum) z vyelykyem veselym *ib.* 83; Takosch vschelkye dobre drzewo rodzy dobre owocze (fructus), alye zle drzewo rodzy zle owocze (fructus Mat 7, 17) *ib.* 283; Y polozył ym przyklad o... drzewy, ktore nye czynilo albo nye rodzilo owoczv za trzy latha (non facientis fructum) *ib.* 374; Yeden myal drzewo fygove... Pothem gdy tego czas przyschedl y patrzył owocza na nym (quaerens fructum in illa Luc 13, 6) *ib.* 375; Vschelka rozgā, ktora noszy owocz (fructum Jo 15, 2), okopa y oczyszczy *ib.* 567; ~ Od owocza sżita (a fructu frumenti), wina y oleia swego rozplodzili sō se Fl 4, 8, *sim. Pul*; A drugye (*sc.* nasienie) padlo na dobrā zyemye a dalo nyektore owocz (fructum Mat 13, 8) stokroczy wyczey, a drugye schesczdzyeszyatkroczy Rozm 335, *sim. ib.* 339; Zyarno zytne vpadvschy v zyemyā nye vmrzely, samo ostanye, alye vmrzely, vyelye owocza przynyeszye (multum fructum affert Jo 12, 25) *ib.* 466; ~ Zema dala owocz swoy (fructum suum) Fl 66, 5, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 84, 13; Wzneson bōdže nad Lybanem owocz iego (fructus eius) Fl 71, 16, *sim. Pul*; Y dal czirzwom owocz gich (fructus eorum), roboti gich kobyłkam Fl 77, 51, *sim. Pul*; Y poyadl owocz wszytek (omnem fructum) w szemy gich Fl 104, 34, *sim. Pul*; Y syal sō rolye, y sadzily sō wynnyce, y czynily owocz narodzena (fecerunt fructum nativitatis) Fl 106, 37, *sim. Pul*; Pokazali sō owocze tey zemye (fructus terrae) BZ Num 13, 27; Wzōwszi owoczow zemye tey (sumentes de fructibus eius)... y przyniesli k nim BZ Deut 1, 25; Sadzycy zagrodi a gedzycy owocze gich (fructus eorum) BZ Jer 29, 28; Roszmaythymy obyczaymy, owoczmy, vszythky universis usibus, fructibus 1460 PF V 38; Jakom ya thobye nye sgnal sluzebnyka... z ymye-nya thwego... any thim segnany w szly thobye owocze... sz gayow, z lassa, s lank 1478 ZapWarsz nr 1452; Quod tria sunt in petra: est enim frigida, zymna, dura, twarda, et infructuosa nye davayaczā owoczv XV *p. post.* R XXV 179; Ava poslal slūgy svo ye k tym oraczom, aby pobraly owocze yego (fructus eius Mat 21, 34) Rozm 410; ~ ~ *przenośnie* 'potomek, prognatus, nepos': Owocz (fructum) gich z zeme zagubisz y semō gich od sinow luczkich Fl 20, 10, *sim. Pul*; Ot o[d]wocza br(z)wcha twego (de fructu ventris tui) posa-

dzø na stolczy twogem *Fl* 131, 11, *sim. Pul*; Błogosławion owoc gest *ca* 1400 *R XXV* 257; A Yeszusa, błogosławiony owoc (*SalveReg* 3. 7: plod, 8. 12. 14. 16: owocza) zywotha thwego nam po they tho puszczy wkaszi *SalveReg* 1. 1 a. 2. 4—6. 9—11. 15. 19; Sdrowa Maria..., błogosławion owoc (*Zdrow* 8. 11: owoc plod) zywota thwego *Zdrow* 1—7. 9. 10. 14. 14 a. 16. 17; De fructu, z owoczu, ventris tui ponam super sedem *XV med. SKJ V* 254; Owocz zivota przialismi fructum vite communicavimus 1461—7 *Serm* 442r; Dalam owocz slotcoszi vonyey fructificavi suavitatem odoris *ib.* 442v; Owocz ten naszwyzszy zemye przewysshyl kory anyelszkye, kto szye w them owoczv kocha, wielikye weszele otrzymawa *MW* 58a; Dzedzyna boza synowe, odpłata owocz brzucha (fructus ventris) *Pul* 126, 4; Alye my day twe vczeschenye, abych porodzyła moy plod y dala tobye owocz moy y zywota mego (fructum ventris) *Rozm* 6; Bo nyevyasta, ktorasch yest nyepłodna a nye zaslvzyla plodzyc owocza zywota svego (nec procreare fructum ventris meruit)..., tą maya za blata (*pro* klata) wschyszy *ib.* 27; ~ 'wynik, pożytek, eventus, utilitas, usus, commodum': I rzecze czlowek: Acz zaiste iest owocz (fructus) prawemu, zaiste iest bog sōdzocz ye na zemi *Fl* 57, 11, *sim. Pul*; Z owocza (de fructu) dzyal twogych nasyczena bōdze szemya *Fl* 103, 14, *sim. Pul*; Yalowym owoczem sterili flore, inutili fructu (hic sunt, *sc.* sancti, quos retinens mundus inhorruit, ipsum nam sterili flore per aridum sprevere penitus) 1444 *R XXIII* 309; Iakosz po tem to owoczv (ex his fructibus) ma syø posznac *BZ Num* 13, 28; A przes to czynczye dostoyne owocz pokvthy (fructum... paenitentiae *Mat* 3, 8) *EwZam* 298; Tegodla czynczye dostoyne ovoce pokvty (fructus dignos paenitentiae *Luc* 3, 8) *Rozm* 178; Ktory znye, wsdy vezmye y sbyra owocz w zywoczye vycz-nem *ib.* 249; Na ych vczynkoch albo owoczoch (a fructibus eorum *Mat* 7, 16) poznaczye ye *ib.* 283; Przeto vam movya, yze odyąto bōdzye krolevstvo nyebeskye od vasch, a bōdzye dano ludv czynaczemv owocz yego (facienti fructus eius *Mat* 21, 43) *ib.* 411; Yen zostanye ve mnye, a ya v nym, ten vyelye owocza (fructum *Jo* 15, 5) vrodzy *ib.* 567; Bo v tem yest osvyczon oczycz moy, abysczye owocz rozmaythy czynyly (ut fructum plurimum afferatis *Jo* 15, 8), abysczye byly zvolenyeczy moy *ib.*; Vassch owocz (fructus *Jo* 15, 16) ostanye na vyky *ib.* 568.

Owocajacy 'wydający, rodzący jadalne owoce, ferens fructus, qui usui sunt ad vescendum': Ia wem iaco oliwa owoczaicza (fructifera, *Pul*:

dayøcza owocz) w domu boszem, pwal iesm w miloserdze bosze *Fl* 51, 8.

Owociem 'oto, en, ecce': Volayacz a rzekacz: Owoczym yāt ten lotr *Rozm* 662, *sim. ib.* 668.

Owocny formy: *ac. sg. neutr.* owocne *Sul* 17. 52, *BZ Lev* 19, 23; ~ *l. sg. neutr.* (o) owocnem *Sul* 68; ~ *n. pl. neutr.* owocne *XV p. post. Kalużn* 287; ~ *ac. pl. m.* owocne 1471 *MPKJ V* 23; ~ *v. pl. neutr.* owocna *Fl* i *Pul* 148, 9.

Znaczenie: 'wydający, rodzący jadalne owoce, ferens fructus, qui usui sunt ad vescendum': Chwalcze gospodna... drwa owoczna (ligna fructifera) y wsytky cedrowe! *Fl* 148, 9, *sim. Pul*; Porambyw drzewo *yabplczanee alybo owocznee (succidens arborem pomiferam aut fructiferam), dwanaczczye grosszy... zaplaczycz bāncz przyczysznoo *Sul* 17; Za drzewo owoczne pokvp (*Dzial* 44: o drzewie owoczowem) *Sul* 52, *sim. ib.* 17; Vstawyamy, abi za kasde drzewo owoczne alybo yableczne (pro qualibet arbore fructifera seu pomifera, *Dzial* 44: iableczne abo vszythcowe) porābyone..., skodā czirzpyaczemv zaplaczonā *ib.* 52, *sim. ib.* 17; O them wsythkēm gynako wyszszey gest vstawy<o>no..., tesz w capytulye... o drzewyie owoczne *Sul* 68; A gdisz wnidzece w zemyø a rosplodzicze drzewey (*pro* drzewyie) w nyey owoczne (ligna pomifera), odeymyecz pirwe gich owocze *BZ Lev* 19, 23; Pomifera owocze owoczne (quando ingressi fueritis terram et plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis praepudia eorum *Lev* 19, 23) 1471 *MPKJ V* 23; Y owoczne drzewa bandā napelnyona owoczem (pomis arbores replebuntur *Lev* 26, 4, *BZ*: iablony iablek napelnyoni bōdø) *XV p. post. Kalużn* 287.

Owocowy 'mający związek z owocami, pochodzący z owoców, qui ad fructus pertinet, qui fructibus inest, e fructibus confectus': Wszitki mastnoszci oliwowe a winne y owoczowe (frumenti)... tobyeczem dal *BZ Num* 18, 12; O drzewie owoczowem (*Sul* 52: za drzewo owoczne pokvp) *Dzial* 44.

Owoc 'oto, en, ecce': Tedy rzeczely vam kto: Owocz (ecce *Mat* 24, 23) Kristus tv, onocz Kristus ondzye, nye vyrzeczye *Rozm* 482; Owocz ten iedzye, ktory ma lud zyдовsky... vykvpycz z nyevolstva *ib.* 753.

Owołać 'ogłosić, podać do publicznej wiadomości, nuntiare, promulgare, edicere': Gdysz thego yaczca przywyedly przed prawo, nye owolawszy (*OrtBrRp* 84, 3: nye volayacz) go s szwyathky thego owolanya, szlowye ysz nany nye w<o>laly, wyodacz gy na prawo: Nestoczye na mego szlodyzey, thedy then yaczycz blysszy szam szwā rākā na krzyszv odbycz

OrtMac 114; Na thego mayą zalowacz przesz czalą nocz, a nazayvtrz maya go owolacz (*OrtBrRp* 85, 4: wolacz) *ib.* 116.

Owołanie 'ogłoszenie, podanie do publicznej wiadomości, nuntiatio, promulgatio, declaratio': Gdysz thego yaczca przywyedły przed prawo, nye owolawszy go s szwyathky thego owolanya (*OrtBrRp* 84, 3: odwolanya), szlowye ysz nany nye w<o>laly, wyodacz gy na prawo: Nestoczye na mego szlodzyeya, thedy then yaczyecz blysszy szam szwą rąką na krzyszv odbycz *OrtMac* 114.

Owóz 'oto, en, ecce': Dzyevycza anyolovy rzekla: Ovosz (ecce Luc 1, 38) ya slyga boza, stany my szye podlug tvego slowa *Rozm* 50.

Owsianki *pl. tantum, zool.* 'rodzaj drobnej rybki, *Leucaspis delineatus* Sieb.': Owssanky polipus 1472 *Rost* nr 1408.

Owsik 'owies, roślina albo ziarno, *Avena sativa* L., *planta vel semen*': Owszyk *avena* 1466 *R XXII* 27.

Owszeja, Oszweja 1. 'całkiem, całkowicie, bez reszty, zupełnie, plane, integre, prorsus, penitus': Geden gest Kristus..., geden owszeyø (unus omnino, *Pul*, *MW* 113a: owszeyki), ne smeszany potstawy, ale gednotø persony *Fl Ath* 34; Wszadzily y (*leg. ji 'go'*) v kądz pełną *olyą volnego, a od tego tako omdlal, yze owscheya za marthwe lyezal (ut etiam lumina quasi mortuus resoluta torqueret) *Rozm* 109; Nozdrze yego byly czyste a nyeobrosle, *owsweya rovne a sobye podobne (omnimodo consimiles, habiles et pares) *ib.* 150; Proscha mazow vczonych, naydaly to to ysto byly (*pro bycz*) przeczyw drodze prawd[z]y, aby poprawyly albo owszeya odezwaly (ut... illa corrigant vel penitus abradant) *ib.* 174; Pokazal szye byl (*sc. szatan*)... przy macze yego..., alye tedy owszeya przemozon y zvyazan yest v pyeklye (tunc autem omnino devictus, religatus est in inferno) *ib.* 198; Poydzimy przeczyw Iudaschovy zdrayczy y Zydom..., by nass nye kryacznych albo vczekayacznych nalyezly, alye by vyedzylly mąką owscheya dobrovolną *ib.* 612; Trzey evanyelyscy nyepavno vypyssaly, a szvyathy Yan osveyą mylczy, yako nny nye vzpomynaya, aby vyedzyon do Annascha *ib.* 709, *sim. ib.* 787. 807; ~ 'w ogóle, wcale, zgoła, omnino, prorsus, penitus': Marya... rzekla: Synv myly, vym, ysch ty bog y bozy syn, alye kako szye przygodzyllo, yze moy syn, tego owszeya nye vym (hoc penitus ignoro) *Rozm* 163; Gdzye ya ydą, nye mozesz naslyadovacz mnye nnye... Tegodlya nye owscheya rospaczam, bo potherym bądzyesch naslyadovacz *ib.* 556; Thy,

Pylaczye, aby mnyemal, yzby *osvszeya byl nyevynyen mey ssmyerczy,... thy tez prav bycz nye mozesch *ib.* 846.

2. 'na pewno, oczywiście, naprawdę, bez wątpienia, certo, manifesto, vero, vere, sine dubio': Owzeyą (*II Cor* 11, 29) 1449 *R XXV* 164; Bacz, tu szye przemyenya nauka phylozopfova, yze obapolne rzeczy są podlyeysche a posrodek czyl[yeys]neyschy. Offvszeya tv mvszy bycz przeczyvno *Rozm* 518.

3. a, i owszeją 'a ponadto, a poza tym, a nawet, co więcej, praeterea, quin etiam': Pinguis quos olei rore madentibus licnis ac facibus pascimus aridis, quin et, a owscheya, fila favis cirpea floreis presso melle prius collita fingimus 1444 *R XXIII* 305; Y owszeya quinimo *XV med. ib.* 280; Jozefye... y Janye ewangelista, obadwa strozi y sludzi nawielebneysey matki bozi, s kthorich ieden nadto dostogen bicz rzezon oblubyenyecz, a drugi iey taiemnyk, a owsseyą y sin *MW* 49b.

4. 'właśnie, akurat, sane, immo, sed tamen': Tegos *owszeya czasv (eodem sane tempore) cztryzy krolove w zydwoskye zyemy byly *Rozm* 114; Podlug czlowyeczego przyrodzenya chczyal smyerczy vczyecz, alye bostwo oschveya chczyalo, aby vmarl *ib.* 605; Vbaczily, yze yego nye dal (*sc. Piłat*) v ych rącze, alye svem slugam kazal gy byczovacz, a ony osveyą chcząc, by vmarl, nathychmyast potayemnye tem slugam pyenyądze <dali> *ib.* 825.

1. **Owszejki, Owszeki** 'całkowity, niczym nie ograniczony, omnīs, plenus, integer': Owszeka omnimoda *ca* 1428 *PF I* 486; Ten isti poziczcza... ziskowacz rzezonego dlugu... myecz bandzye pełną i ofscheyką mocz (omnimodam potestatem) *Sul* 97; Przed nami... przeczyw manzoboyczy myecz bandą zalowacz... pełną i ofscheykan mocz (omnimodam potestatem) *Sul* 110; Ofscheyka omnimoda *XV p. post. R XXV* 275.

2. **Owszejki, Oszwejki, Owszeki 1.** 'całkiem, całkowicie, bez reszty, zupełnie, plane, integre, prorsus, penitus': Sic Maria totaliter, owszeky, iuuat tribulato *XV in. R XXIV* 61; Offseky penitus *ca* 1428 *PF I* 485, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Owszeky omnimode *ca* 1428 *PF I* 486; Chczeni a owszeyki zapowyedami (volumus et praecise prohibemus), abi przez tho pozwanye... nye wczązany (*sc. kmiecie*) *Sul* 26; Tesz zapowyedamy owszeyky (omnino), aby dzewky w dzedzynach... nye wszstapowaly any namyestnyczkamy byly *Sul* 57; Sz rady... *rycerow naszich owszeyky (amodo) vstawyamy *Sul* 75; Thesz zitho... ozymye i yarne

ku they tho wdowye offscheyky (omnino) mą slushecZ Sul 105; Gymyeny tyCh dvChownych na naszą pracza przypysvgemy, ktorym owszecky mylczenye vkladamy *Dział 10, sim. ib. 12. 20. 63*; <I>sze wszelka nyczystocz slow y skarade mowy kv swarv lyvd przywodzą, przeto od dobrych lvdzy mayą bycz owszecky (non immerito) oddalony *ib. 39*; Hoc qui non credit, procul, offszecky, a rauone (*pro religione?*) recedit 1466 R XXII 19; Percipiens dicta custodium gens maledicta ffunditus, *gl. radicitus, totaliter, owscheky, obstipuit ib. 25*; Dumque Ihus fecerat quasi, *gl. totaliter, owscheky, celicoria signa, gl. de celo data miracula ib.*; Bracza nye mayą chodzyczy na nyepoczlive gody..., bo gym tho owscheyky yesth zapovyedziano (*sit eis... accessus penitus interdictus*) 1484 Reg 710; Ienze yakokoly bog yest y czlowyey, nye dwa wzdzy, ale yeden yest Krystus..., ieden owszecky (*unus omnino, Fl: owszeyø*), nye zmyeszanyy osoby, ale yednotø persony Pul Ath 34, *sim. MW 113a*; Gotvyczy tez łączyska z ostremy strzalamy, bo aczby czyekacz chczyal (*sc. Krystus*), zastrzelczye y (*leg. ji 'go'*), aby osveyky vmarl *Rozm 616*; ~ 'w ogóle, wcale, zgola, omnino, prorsus, penitus': Tha ista nye wyasta... ku... gymyenyu ofscheyky (*penitus*) nye ma myecz prava nyeyenego Sul 89; A owszecky nyczs szelonego na drzewyny nye ostalo (*nihilque omnino virens relictum est in lignis*) BZ Ex 10, 15; Yethno mv (*sc. Adamowi*) drzewo zakasal (*sc. bog*), by go ophszecky nye rvszal *De morte v. 129*; Primum est pudicitia, sromy-slywoscz, corporis, quam superbi omnino, owscheky, non habent XV *p. post. PF I 202*.

2. 'na pewno, oczywiście, naprawdę, bez wątpienia, certo, manifesto, vero, vere, sine dubio': A ophszecky et profecto XV *med. Zab 521*; Cuiuscumque virgula germinasset, zakvythnabli..., ipse procul dubio, owszecky, esset, cui virgo Maria desponsari deberet XV *p. post. R XXV 180*.

3. i owszejki, a owszeki 'a ponadto, a poza tym, a nawet, co więcej, praeterea, quin etiam': Żadagyacz głodu, żadasz bicz wboGich nyczprzigiaczyl y owszecky mązoboycza XV *p. post. R I s. XLI*; In hoc autem, quod dixit eam non esse de ouibus Israel, insinuavit eam non esse de ouibus dei et per consequens, a po gotovyv, a owszecky, relinquebatur, quod erat de ouibus dyaboli ca 1500 JA X 386.

4. 'szczególnie, zwłaszcza, praesertim, praecipue, imprimis, potissimum': Jacobus... medzy wszymi luczmi oboygA rodu Plocensis ocloczy y owseyky in civitate Plocensi domino za po-

czestnego... yest... myan 1474 Zab 540; Ofseyky specialiter XV *p. post. Sob III 348*.

5. 'wszelako, wszakoż, zaś, tamen, atqui': Owszecky actamen ca 1428 PF I 485.

6. *dubia*: Si dominam angelorum vocem, per omnia esse, owscheyky yess, comprobaris XV *med. SKJ V 277*; Ne offscheyky rospuscali 1461—7 *Serm 149v*; Excolere owscheyky czy-nycz vel zaoracz XV *ex. PF V 24*.

10 **Owszejko** 'calkiem, calkowicie, bez reszty, zupełnie, plane, integre, prorsus, penitus': Owszecky omniquaque 1453 R XXIII 298.

Owszeki cf. **Owszejki**

15 **Owszelki 1.** 'w ogóle, wcale, zgola, omnino, prorsus': Thv byla yedna nyevyasta, ktora myala ducha mdlosczy oszmnasczye lyat a byla szye sklączyła y nye mogła owselky wysprz vczuczycz (*erat inclinata nec omnino poterat sursum respicere Luc 13, 11*) *Rozm 376*.

20 2. 'natomiast, zaś, tamen, atqui': Szluga w potrzebysznye panszkyey bythy... ma czy-nycz szam... o szwe rany, pan owszelky o szkoda y o ganybą szwā, a obyema ma bycz doszycz-zynyeny sz pokvpem *OrtMac 144*.

25 **Owszem, Oszwem 1.** 'calkiem, calkowicie, bez reszty, zupełnie, plane, integre, prorsus, penitus': Ktores nizey bili (*sc. wody*), w pvste morze, ges to nynyne rzeczono martwe, plinøli, az owszem sginøli (*usquequo omnino deficerent*) BZ Jos 3, 16; Owschem penitus (*porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde et causam penitus ignorantes II Reg 15, 11*) 1471 MPKJ V 40; ~ Gensze (*sc. kapłan*) pyrwe offyervge za grzech zakrøczyw głowø gego tako, ze bi syø gardla dzerszalo any owszem (*et non penitus, MPKJ V 21*: nye owszēm) gey vrvacz BZ Lev 5, 8; Zaly snadz bødzem moc nalescz korzen a odchowacz konye a muli, abi owszem (*penitus*) nye zmarly dobitkowye BZ III Reg 18, 5, *sim. ib. IV Reg 13, 23. II Par 31, 1*; ~ 'w ogóle, wcale, zgola, omnino, prorsus, penitus': Uczyny pan dzywnye myedzy sboszym izrahelskym a zboszym egipskym, abi nyczs owszem (*omnino*) nye zagynølo s tego, czso przyslucha k synom izrahelskym BZ Ex 9, 4; Z dobitkow synow izrahelskich y szadne owszem (*omnino*) nye zagynølo *ib. 9, 6*; Biskvp... glovi swey nye odkrige, rvcha swego nye strzize a kv wszelkemv vmarlemv owszem (*omnino*) nye wnidze BZ Lev 21, 11; W tich myesczech, ktore to tobye kv gymyenyv bødø dani, owszem (*omnino*) nizadnego nye ostavisz ziwo BZ Deut 20, 16; Vdzalalycz ktokoly tobye nyczso, røcze gemv zaplatø nawroc, a zaplata twego robotnyka

30 30

35 35

40 40

45 45

50 50

55 55

v cyebye owszem nye ostaway (merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat) *BZ* Tob 4, 15.

2. 'na pewno, oczywiście, naturalnie, bez wątplenia, certo, manifesto, vero, vere, sine dubio': Bo, bi bil chciał offarø, dalbich bil owszem (dedissem utique) *Fl* 50, 17, *sim. Pul, Kart-Świdz*; Bo, bi me bil pochlø neprzyaczel moy, cyrzpalbich bil owszem (sustinuissem utique) *Fl* 54, 12, *sim. Pul*; Acz zaiste owszem sprawednocz molwicze (si... utique... loquimini), prawe sødzicze, sino<wi>e ludzszczy *Fl* 57, 1, *sim. Pul*; Porro, si in digitto dei eycio demonia, profecto, owsem, pervenit in vos regnum dei (*Luc* 11, 20) *XV in. R XXIV* 72; Si diligeretis me, gauderetis vtique, owsem, quia vado ad patrem (*Jo* 14, 28) *ib.* 73; Owschem eciam (intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam *Mat* 13, 51) 1471 *MPKJ* V 119; Owszem badzi<e>-czeli podluk czyala zyly, szemrzeczycze (si enim secundum carnem vixeritis, moriemini *Rom* 8, 13) *XV p. post. AKH* VI 445; ~ i owszem: Quare ymmo, id est certe y owsem 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Sed quid existis videre? Propphetam? Eciam, y owszem, dico vobis, plus quam prophetam (*Mat* 11, 9) *XV med. R XXIV* 365; Quis scandalizatur et ego non vrør, *gl. sc. igne caritatis*, zaly z gorączoszczy szercza mnye tego nye zal? Y owszchem zal (*II Cor* 11, 29) *XV med. SKJ* I 67.

3. i, ale owszem 'a ponadto, a poza tym, a nawet, co więcej, praeterea, quin etiam': Szlachcziczycz krolewthwa naszego braczã... zabyayãcz..., w dzedzynnem gymyenyv nyge-nego przystampv nye odziczszã (*pro* odzirszã), y owszem skazvyemy ge (quin immo sententiamus ipsos) y gych syny sbawyamy... czãszczy dzedzyn *Sul* 49; Y owszem quin imo *XV p. pr. R XVI* 350; Rzekł im anioł, nie boycie się, ale owszem weselcie się, narodził się zbawiciel wam *XV p. pr. R XIX* 76; Quinimmo, id est magis vel potius y owsem *ca* 1500 *Erz* 61; Vydzy-czye, yze ssam Cristus yest mocznyeyschy y moglby vass vschech pobyecz, by chciał, y osvem by mogł kazacz zyemy, yschby pod vaschemy nogamy szye otvorzyla *Rozm* 627.

4. 'szczególnie, zwłaszcza, praesertim, praecipue, potissimum, imprimis': Nye nawroczil lvdv do Egipta, gyesczow liczbø sšøecz owszem povisszon, gdisz iest pan przikazal wam (equitatus numero sublevatus, praesertim cum dominus praeceperit vobis), aby nikakey wyøczey tøosz drogø syø nye nawraczali *BZ* *Deut* 17, 16; Dwa-dzeczsta sto lat yvsz mam dzysz, nye mogø daley vichadzacz y wchadzacz, a ofszem gdisz gest

pan rzekl (praesertim cum... dixerit) mnye: Nye przeydzesz Iordana *ib.* 31, 2; Zwølcye szo-bye dzysz, czso wam lyvbo gest, komv owszem (potissimum) slvzicz bødzebye *BZ* *Jos* 24, 15.

5. 'w wyższym stopniu, więcej, bardziej, magis': Si autem fenum agri, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, deus sic vestit, quanto magis, owsem, vos, minime fidei? (*Mat* 6,30) *XV in. R XXIV* 75; Quinimmo beati, qui <audiunt verbum dei> y owszem tako yest, gysz [...] (*Luc* 11, 28) 1461—7 *Serm* 98v.

Ozdnicza, Oźnica 'budynek do przygotowywania siodu, siodownia, aedificium, ubi fermentum frumentarium ad cervisiam coquendam conficitur': Osnicza aridarium *ca* 1420 *WokTryd* nr 61; Yako gdi my otpuszczil Yandrzey oszdzyecz w oszdnyecz, tedi y mim ludzem otpuszczil 1424 *Pyzdr* nr 769; Brassatorium, osdnycza, debet parare 1451 *Zap* III 214; Praeterea damus dictae civitati... ad utilitatem... braseatoria al. oznice habere..., in quibus... cives... non alibi brasea ipsa nisi in braseatoriis civitatis... siccare al. ozdizic debent (1453) *KodMazL* 346; Yako ya thã oszdnyeczã od sbudowana przeth poszwem dzyrzschã daley trzech *lad w pokoyu na them myszczczu 1469 *Czrs* s. LXXXV; In braseo al. ozdnycza 1478 *PlocEpRp* 13, 163; Osznycza tostrium *XV p. post. PF* V 11.

Ozdoba 'upiększenie, przystrojenie, decus, decor': Geyze takesz bog przidal krasi, bo wszitka ta ozdoba (compositio) nye z nyeczistoti, ale se czsnoti bozey pochadzala *BZ* *Judith* 10, 4.

Ozdobić formy: *inf.* ozdobić *ca* 1450 *PF* IV 578; ~ *praet. 3. sg. m.* ozdobił *XV med. SKJV* 273; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* ozdobion *ca* 1450 *PF* IV 571; *f.* ozdobiona 1456 *ZabUPozn* 89; ~ *praes. pass. 3. sg. f.* jest ozdobiona *XV med. SKJ* V 273; ~ *fut. pass. 3. pl.* będą ozdobiony 1456 *ZabUPozn* 110.

Znaczenie: 'upiększyć, przystroić, ornare, exornare, decorare': Ultra omnes creaturas admirabili pulcritudine fulget et decoratur swe-czy a yest osdobyona *XV med. SKJ* V 273; Et extra sua gracia decoravit et illustravit osdobył a oswyeczyl *ib.*; Osdobyon *ca* 1450 *PF* IV 571; Osdobyecz *ib.* 578; Illa virgo, que gemis, drogimy ka<mieniami>, virtutum sanctarum decorata oszdobyona 1456 *ZabUPozn* 89; Decorabuntur, bądã oszdobyony, gloriosa pulcritudine *ib.* 110.

Ozdownia 'budynek do przygotowywania siodu, siodownia, aedificium, ubi fermentum frumentarium ad cervisiam coquendam conficitur': Brasia-torium oszdownya vel siodownya, vel myel-cznych *ca* 1500 *Erz* 61; Tostrinum et est locus,

vbi brasium exiccatur, osdownya, tostorium idem quod tostrinum *ib.*

Ozdrowić 'przywrócić zdrowie, uzdrowić, aliquid sanum facere, alicui sanitatem restituere': Bog rzekl: Syn czloweczci przy<szedł niemocne> oszdrowicz XIV *ex. Pocz* 233.

Ozgodzić *cf.* **Rozgodzić**

Oziębiać 'czynić zimnym, zziębłym, aliquid refrigerare, rigidum reddere': Irretit miserum grauitas annosa leonem, inglaciat, *gl.* constringit, infrigidat ożąbyą, corpus corque senile gelu 1466 *R XXII* 13.

Ozimize 'młode zwierzę domowe urodzone przed zimą, pullus domesticus ante hiemem natus': Septem genera scrofarum, videlicet tres porcos, tres scrofas et unum ozymczya 1435 *AGZ XII* 3.

Ozimek 'młode zwierzę domowe urodzone przed zimą, pullus domesticus ante hiemem natus': Quia tu... recepisti... quatuor boves emtibiles et quinque vaccas, et quinque vitulos al. ozymky 1474 *AGZ XVIII* 85, *sim. ib.*

Ozimi *cf.* **Ozimy**

Ozimię 'młode zwierzę domowe urodzone przed zimą, pullus domesticus ante hiemem natus': Pro eo, quia tu... recepisti viginti duo peccora cornuta, tredecim vitulos, ozimyantha, sedecim oues 1462 *StPPP II* nr 3685.

Ozimina *formy: n. sg.* ozimina 1437 *Wisł* nr 228 s. 85, *ca* 1455 *JA XIV* 493, *XV p. post. R XXV* 177, *ca* 1500 *Erz* 61; *~ g. sg.* oziminy 1400 *Pozn* nr 477, 1400 *StPPP VIII* nr 10487, 1409 *KsMaz I* nr 1330, *etc.*; *~ ac. sg.* oziminię 1425 *TymProc* 234, 1428 *Pozn* nr 1495, 1458 *AGZ XI* 437, 1467 *Trześń* 80, 1495 *AGZ XIX* 107; *~ i. sg.* oziminą *Sul* 61, *Dział* 62, 1477 *Trześń* 98; *~ l. sg. (na)* oziminie 1413 *Kościan* nr 491, 1471 *ZapWarsz* nr 3022; *~ l. pl. (w)* oziminach 1401 *Pozn* nr 516.

Znaczenie: 'zboże ozime, siane jesienią, frumentum hibernum': Iaco Potrek ne pobral na Boguchniny czansci szita ozimini ani jarzini 1400 *Pozn* nr 477, *sim.* 1400 *StPPP VIII* nr 10487, 1428 *Pozn* nr 1496; Kedi Jandrzych przedal Ozepowi dziedzino, a ne wimowil parow, czso ge Ozep oszal w osziminach 1401 *Pozn* nr 516; Iacom ya *wiszøla v Oszepa pancz cop zitha, oszimini i garzini 1409 *KsMaz I* nr 1330, *sim.* 1419 *DokMp I* 428; Kedi mu ofcze otbywały na yego ozimine 1413 *Kościan* nr 491; Quadruplicem siliginem vlg. ozymina et totidem annonam 1425 *TymProc* 234; Nicolaus... dimisit tota frumenta hyemalia al. ozymyna... Petro 1427 *AKH III* 337; Jsze Szymek... wszal... crowa yedna s czelanczem..., zytho, ozymyną 1428 *Pozn* nr 1495; Ozymyna annona 1437 *Wisł*

nr 228 s. 85, *sim. ca* 1455 *JA XIV* 493, *ca* 1500 *Erz* 61; Ipse plebanus semper post terciam annonam al. ozimina de huiusmodi agris allodialibus, videlicet tercio anno tollere et levare debet decimam manipularem a kmethonibus 1440 *MMAe XVI* nr 1095; Quia veniens violenter... tritulasi quatuor acervos yemales al. ozymyny, duos tritici et duos siliginis 1448 *StPPP II* nr 3339; Role swoge... poorane, wykopane y poszane ozymyną (hiemalibus) y yarzyną ostawy *Sul* 61, *sim. Dział* 62; Duos dies, unum ad annonas al. oziminą et alium ad blada al. iarzina cum hominibus ire debebit 1458 *AGZ XI* 437, *sim.* 1495 *AGZ XIX* 107; Martinus... recognovit se, quia segetum al. szanye super tempore yemalibus al. ozymyną comparavit vel emit 1467 *Trześń* 80; Jakom ya Philippowi kmczewi/kthoremv kazal precz po czasche, wzawschi za szwoy vrzath rol v ozimynie przesz Philippą podoranych 1471 *ZapWarsz* nr 3022; Gregorius... dedit... totum quartale... cum semine yemis et estatis al. ozymyną y yarzyną 1477 *Trześń* 98; Cum vero annona defecisset, gdy nyedostalo ozymyny, fecit omnibus carnes que ibi erant distribu<t>i *XV p. post. R XXV* 177.

Ozimniac (?) 'czynić zimnym, chłodzić, studzić, frigescere, frigidum facere': A tako tedy opffytoscz lychoty a myloszyerdzye vyelye luda o[*c*]zymna (et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum *Mat* 24, 12) *Rozm* 481.

Ozimniawać 'ziębnąć, marznąć, frigescere': Ozymnawa frigescet 1448 *R XXIV* 352.

Ozimny (o zbożu) 'siany w jesieni, ozimy, autumnus satus': In quo predio Petrus Clekoth debet sumere segetes frigerosa<s> vlg. ozimne 1445 *MonIur III* 121.

Ozimy, Ozimi *formy: n. sg. neutr.* ozime *XV p. post. PF V* 29; ozimie *Sul* 105, 1471 *MPKJ V* 26; *~ g. sg. f.* ozimej 1453 *TymProc* 266; *neutr.* ozimiego *Sul* 81; *~ ac. sg. f.* ozimią *Dział* 41; *neutr.* ozimie 1459 *TymProc* 234.

Znaczenia: 1. (o zbożu) 'siany w jesieni, autumnus satus': Zapowyedamy oth swyathą swyathego Woczecha asz do grvmadzenya wszego zytha ozymyego sz pol y yarego (usque ad congregationem omnium frugum hiemalium et aestivalium de campis)... gonycz zayaczow aby nye szmyal *Sul* 81; Thesz zitho zarna i rodzayu *koliszdigo, ozymye (frumentis... hiemalibus) i yarne, ku they tho wdowye offscheyky ma slusheczech *Sul* 105; Gregorius... recognovit *XV casulas* <s>iliginis, *L manipulos* tritici ozimye 1453 *TymProc* 266; In duo stadia tritici

seminata et duo stadia siliginis ozymye arealem dedit introligacionem 1458 *ib.* 220; Tesz za kopą yara y ozymyą (pro copa... hiemalium, *Sul* 50: za kopą... ozymyny) wyznawamy gedną czwyerthnyą, gdy na woz gwałtownye wżąta bądze *Dział* 41; Et vina frumenti ozymye zitho (*war. lub.*: y vinne szyto; omnem medullam olei et vini ac frumenti quidquid offerunt primitiarum domino tibi dedi Num 18, 12) 1471 *MPKJ* V 26; Ozymye zyto hiemale XV *p. post. PF* V 29.

2. (o polu) 'przeznaczony pod jesienny zasiew zboża, (ager) autumnno seminandus': Qui manus debet in se habere tres campos, scilicet duos campos vgori et unum ozymye 1459 *TymProc* 234.

Ozłomek cf. Rozłomek

Ozłożyć (?) *corruptum pro odłożyć 'przełożyć na później, odroczyć, proferre, differre, procrastinare'*: Nelka de Lanke citaverat Wiszostkam pro quadraginta marcis. Primum terminum prolongavit vlg. oszłozil, secundum terminum maritus predictae Nelcze astitit 1394 *Leksz* II nr 1605!

Oznajomić 'opowiedzieć, przedstawić, narrare, exponere, referre, pronuntiare': Drogi moie oznayomylem, wzywilem (vias meas enuntiavi Psal 118, 26, *Fl i Pul*: zyawil gesm) y wislucales mie *MW* 7a.

Oznamiać 'pouczać, objaśniać, explanare, explicare': Oznamyayacz insinuans (Paulus... diserebat eis de Scripturis adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati et resurgere a mortuis Act 17, 3) 1471 *MPKJ* V 134.

Oznamić 'uczynić znany, wiadomym, notum, cognitum, manifestum facere': Chwalcyce boga a wziwaycyce gymyø gego, oznamcyce w lyvdu nalyaski gego (notas facite in populis adinventiones eius)! *BZ* I Par 16, 8; Podle syercza twego vczynylesz wszitkø wyelebnosc tø a chcyalesz oznamycz wszitka zwyelyczyenya ta (nota esse voluisti universa magnalia) *ib.* 17, 19; Opuscyl gy (*sc.* Ezechiasza) pan, abi bil pokuszon a oznamyoni bili wszitki rzeczi (ut... nota fierent omnia), gesz bili w syerczv gego *BZ* II Par 32, 31; ~ 'objaśnić, wytłumaczyć, explicare, explanare, illustrare': Oznamycz (*war. kal.*: *oznanycz) illustrare (Origenis me studium provocavit, qui... translationem Theodotionis miscuit, asterisco et obelo omne opus distinguens, dum aut illucescere facit... aut superflua quaeque iugulat et confodit *Prol*) *MPKJ* V 7.

Oznamienie 'wyjaśnienie, odpowiedź, explicatio, explanatio, responsum': Oznamyenyne solucio (cuius visionis haec solutio est secundum Heb-

raeorum traditionem *Zach Prol*) 1471 *MPKJ* V 116.

Oznamionać 'pokazać, wskazać, wyznaczyć, monstrare, fines, terminos constituere': Kądy... procurator yal na Gerlachowye a *osnamonal, to ssą dostalo Gnewossewy za czwarthą cząszcz 1424 *Kościan* nr 1246, *sim. ib.* nr 1080; Yakom ia tobye nye ranczil za Dobyeslawa..., ysze myal złomycz ploth y usucz trzy kopcze tu, gdzye gyednacze osznamyionali 1437 *Pyzdr* nr 1112.

Oznamionawać 'czynić znany, wiadomym, notum, cognitum, manifestum facere': Osnamyonavayuncz (*war. lub.*: osnamyonavayacz albo wyedzcz davacz) patefaciens (Marc 2, 4) 1471 *MPKJ* V 120.

Oznamionować 'tłumaczyć, objaśniać, explanare, explicare': Elucidant vygyawyaya, oznamyonaya (*war. lub.*: oznamionuya; qui elucidant me, vitam aeternam habebunt *Ecclus* 24, 31) 1471 *MPKJ* V 82.

Ozór 'język bydłęcia, lingua pecudis': Oszor busilingua 1472 *Rost* nr 1553.

Ozpałać cf. Rozpałać

Ozszerzenie cf. Rozszerzenie

Ozwać się formy: imper. 2. pl. ozowcie *MPKJRp* V 53v; ~ *praet.* 3. sg. m. ozwał XV *p. pr. R* XVI 321—2; ~ *condit.* 3. sg. m. ozwałby 1431 *AGZ* XI 66; -by ozwał 1491 *RKJL* VII 57.

Znaczenia: 1. 'zgłosić pretensje, upomnieć się, postulare, poscere, exposcere, flagitare, petere': Pro familiare autem in curia domini regis interfecto nullam concordiam fecerunt, sed distulerunt causam huiusmodi, quousque aliquis propinquo rum responderet al. ozwałby se 1431 *AGZ* XI 66; Mysztrzowye mayą ono wsythko mocznye wzyacz a thako dlugo chowacz, szszy szye kthory z rodzayv onego vmarlego ozwał sz do(s)thatecznym szwyadeczthwem 1491 *RKJL* VII 57; Yeslyby szye nykth nye oszał, thedy mystrzowye ono mayą przedacz *ib.*

2. 'odpowiedzieć, respondere': Oszał szyą reloquebatur XV *p. pr. R* XVI 321—2.

3. 'przemówić do kogoś, czy też wezwać, aliquem alloqui, aliquem advocare, arcessere' (?): Ozowczye syą (*war. kal.*: odzowczie schią) advocate (loquimini ad cor Ierusalem et advocate eam Is 40, 2) *MPKJRp* V 53v. ~ *Może należy czytać ozowczyes yą, tj. ozowciez ją.*

Ozywać 'opiewać, de aliqua re tractare': Jako ya na them dzale ogrod zagrodzil, kthori dzal moy listh ozywa 1451 *ZapWarsz* nr 924.

Oździć 'suszyć słód w słodowni, hordeum aqua perfusum frigere in aedificio, ubi fermentum frumentarium ad cervisiam coquendam conficitur': Yako gdi my otpusczil Yandrzey oszdycz

w oszdnyczy, tedi y mim ludzem otpuszczil 1424 Pyzdr nr 769; Cives... non alibi brasea ipsa nisi in braseatoriis civitatis... siccare al. ozdric debent (1453) *KodMazL* 346.

Oźnica cf. **Ozdnicza**

Oźrały cf. **Ojrzały**

Oźrzeć się cf. **Ojrzyć się**

Oźaleć 'oplakać, deflere, deplorare, aliquem lacrimis prosequi': Yednegoczyem szyna myala w (pro y) thegoczyem oz[y]alyala XV p. post. *R* XIX 48.

Ożałowac formy: praes. ind. 1. sg. ożałuje XV med. *GIWroc* 93v; 3. pl. ożałują *OrtBrRp* 70, 1. 2, *OrtMac* 125; ~ inf. ożałowac 1399 *ŁebMat* 84, *OrtBrRp* 59, 3. 64, 2, *OrtMac* 36, *OrtRp* 36, 2, *OrtVrtel* 120, *MW* 78a; ~ praet. 3. sg. m. ożałował 1400 *TPaw* IV nr 632, 1432 *Pozn* nr 1412, 1435 *ib.* nr 1575. 1577, etc.; f. ożałowała 1403 *KsZPozn* nr 1543, 1437 *Pozn* nr 1481, *OrtBrRp* 38, 2, *OrtMac* 42; ~ part. praet. pass. n. sg. m. ożałowany *OrtBrRp* 62, 2. 3. 70, 1, *OrtVrtel* 117; neutr. ożałowano *OrtBrRp* 70, 2. 88, 2; d. sg. m. ożałowanemu *OrtBrRp* 90, 2, *OrtMac* 123; ac. sg. m. ożałowanego *OrtBrRp* 42, 4. 94, 3, *OrtMac* 130; n. pl. m. ożałowani *OrtRp* 41, 1; ~ praes. pass. 3. sg. m. jest ożałowan *OrtBrRp* 42, 4; neutr. jest ożałowano *OrtMac* 120; 3. pl. m. są ożałowani *OrtBrRp* 38, 1; ~ fut. pass. 3. sg. m. będzie ożałowan *OrtBr* VI 370, *OrtBrRp* 60, 2, *OrtMac* 125; ~ condit. pass. 3. sg. m. -by ożałowan *OrtBrRp* 42, 3; neutr. by ożałowano *OrtBrRp* 64, 1.

Znaczenia: 1. 'obwinić, oskarżyć, wnieść skargę do sądu, aliquem accusare, in ius vocare': Ożałowacz inculpare 1399 *ŁebMat* 84; Dictum Nicolaum oszałowa[ł] in 20 marcis 1400 *Leksz* II nr 2708; Ipse oszałował meum fideiussorem 1400 *TPaw* IV nr 632; Swanthosława... fecerat contra eundem Włodaconem coram domino capitaneo... accionem vlg. ożałowala gi 1403 *KsZPozn* nr 1543; Jsze czo mą Basch ożałowal o pol dzewyaci grziwni grosch syrokich, tego mu nye snaya 1432 *Pozn* nr 1412, *sim.* 1435 *ib.* nr 1575; Super ipsum dominus Dobrogostius... proposuerat in iudicio al. ożałowal... pro destructione molendini 1435 *ib.* nr 1577; Jze czo mya ożałowala szostra moya o pozag, abichem poczał płaczic po trzech leczech, tych -yem yey nye poczał płaczic 1437 *ib.* nr 1481; Jsze czo mya ożałowal Mycolay... oth maczere swey, abych y yachal... gwałtem na dzedzyna Lussowo, ... tegom ne czynyl *ib.* nr 1482, *sim.* 1438 *ib.* nr 1599; Gdy czlowytek bandze ożałowan (*OrtMac* 95: obżałowan) o przysząga albo o głową *OrtBr* VI 370, *sim.* *OrtMac* 125;

Gdysz opawszkym myesczanom s prawa szkazono na pewny... rok przyniescz swyad[z]eczthwo o gych myesczka rzecz, a (pro o) ktorą są ożałowany (*OrtMac* 42: są obżałowany), a ony przynieszly takye swyadeczstho, w kthorem szyą nye szostaly *OrtBrRp* 38, 1; Gdyby czlowytek ożałowan (*OrtMac* 49: gdy czlowytek obżałowany badzyc) o głowa..., moze o to on szwyadeczthwo vczynycz szwym oczczem? *ib.* 42, 3; Dobry czlowiek moze swego nyeoddzielonego syna tako ożałowanego (*OrtMac* 49: obżałowanego) przysząga wyyacz, alle gestly ten syn przedthym ożałowan (*OrtMac* 49: obżałowan) o takyesz rzeczy..., takyemv nye moze pomagacz przysząncz oczecz *ib.* 42, 4; Nye bandzely *szlonczą myrv... za gorczą wffaczon y ożałowan (*OrtMac* 78: obżałowan), na thego maya... żalowacz w trzech szandzyczech *ib.* 60, 2; Geden żalował na drugyego po vmarley racze... Tedy odpowedyzał ten ożałowany (*OrtMac* 80: obżałowany) czlowyek *ib.* 62, 2, *sim.* *ib.* 62, 3; Mogą tego szlonczą ożałowacz (*OrtMac* 85: obżałowacz) myrv o thą rzecz nazayvtrz *ib.* 64, 2; Gdy czlowyeka ożałuyą (*OrtMac* 93: obżałuyą) o głową..., czso o tho poranka ma czyrpyecz..., a yako ten ożałowany (*OrtMac* 93: obżałowany) praw ma bycz? *ib.* 70, 1; Raczylly kto kogo, czo gy ożałowano (*OrtMac* 93: obżałowano) o głowa..., a nye postawyly go ku prawu, tedy ten poranczyk mą zayn zapłaczycz wargelth *ib.* 70, 2; Myenyly ktho szwą nyewynnosc, ten moze szam odcz... albo szamotrzech, ożałuyaly (*OrtMac* 93: obżałuyaly) go sz szwyathky *ib.*; Kthorykolwyek myesczcanyn kv dworowy szye przymyła a szgyedna, ysz myeszkye prawo albo przywylyeye szlamuya, thego maya raycze ożałowacz albo gyemu wyną dacz *OrtMac* 36, *sim.* *OrtVrtel* 120; Yedna nyewyaszthą ożałowala szwego maza, ysz one opuszczyzszy, poyal szobye gynna w malzenszthwo *OrtMac* 42, *sim.* *OrtBrRp* 38, 2; Themu ożałowanemu czlowykv vdzialano dzen do zayvtrza *OrtMac* 123, *sim.* *OrtBrRp* 90, 2; Gdy kogo ożałuyą (*OrtBrRp* 91, 3: owyną) o głową... a stalolyby tho przesz nocz, maly tego poszwacz poszel czyly nye ma? *OrtMac* 125; Mogaly czy rakoymye myecz dalszy dzyen, szlowye ożałowanego postawycz kv praw (*leg.* prawu) na drugi albo trzeci sąd? *ib.* 130, *sim.* *OrtBrRp* 94, 3; Sunt conquerulati, ożałowany, et allocuti ab amicis viri mortui *OrtRp* 41, 1; Ma... thego tho, czo myr szlomyl, prawym ortelem naszładowacz, aby then ożałowany czlowytek mogl szyc wyprawycz *OrtVrtel* 117; ~ Kako albo gdy ten, czo zapowye-

dzał thy pyenadze, ma ozalowacz (*OrtMac* 76: obzalowacz) albo dobycz? *OrtBrRp* 59, 3; Gdyby... czokole... nierzadnego wczynyono..., a ten, czo to wczynyl, wczekl... y to by ozalowano (*OrtMac* 85: *obzalowane) we dnye *ib.* 64, 1; Zapowedydzały komu yego gymyenyne..., a to gymyenyne jest ozalowano (*OrtBrRp* 88, 2: ozalowano), szlowye prawem doszycygnonyo..., ten szye moze zaszya k zwemu gymyenyw czyagnacz *OrtMac* 120; Qualiter iam allocutor peccuniarum et in quo tempore peccuniam conqueri, ozalowacz, debet? *OrtRp* 36, 2.

2. 'oplakać, uzalić się, deplorare, deflere': Dimitte ergo me, domine, ut plangam, osalugō, paulum dolore meum (*Job* 10, 20) *XV med. GIWroc* 93v; Anno szwyata,... day nam ozalowacz rany mąky boszkyey *MW* 78a.

Ożałowanie 'skarga wniesiona do sądu, oskarżenie, actio, accusatio': Nicolaus expressit, quod debita soluere eiusdem Mathie non deberet, pro qua in iudicio actum est al. ozalowane 1437 *MonIur* III 61.

Ożanka, Ożenka bot. 1. 'przetacznik ożankowy, *Veronica chamaedrys L.*': Ożanka gamedreos 1460 *Rost* nr 3576; Ozanka camedreos *XV p. post. R* LIII 65; ~ Gamandra minor, quercula minor mala osanka 1419 *Rost* nr 5116; Camedreos, gamandrea brevior mala oszanka, kurza myōtka 1437 *ib.* nr 2509, *sim. ib.* nr 2653; Malha oszanka quercula minor 1460 *ib.* nr 3703; Mala ożenka camedreos 1481 *ib.* nr 4977; Mala ożanka querculus minor *ca* 1500 *ib.* nr 5524; ~ Quercula maior wyelyka ossanka, wyelka ossanka *ca* 1465 *Rost* nr 4541—2.

2. 'przytulia pospolita, *Galium mollugo L.*': Camepiteos, cmepitheos osanka *ca* 1500 *Rost* nr 5960; ~ Camephiton, gamandrea maior wyelika ffiga, welika osanka 1419 *Rost* nr 5114; Camepiteos, quercula, gamandrea minor welika oszanka 1437 *ib.* nr 2511; Wyelka oszanka quercula 1460 *ib.* nr 3702; Welka ożenka camepitheos 1481 *ib.* nr 4978; Wyelka ożanka querculus maior *ca* 1500 *ib.* nr 5523; ~ Camepiteos, cmepitheos osanka *mōlō,... ossanka mala 1484 *Rost* nr 5957. 5959.

3. 'bluszczyk kurdybanek, *Glechoma hederacea L.*': Ossanka camedreos *ca* 1465 *Rost* nr 4219; ~ Mala ossanka quercula minor *ca* 1465 *Rost* nr 4543.

Ożanna bot. 1. 'przetacznik ożankowy, *Veronica chamaedrys L.*': Ossanna mala camedreos 1472 *Rost* nr 748.

2. 'przytulia pospolita, *Galium mollugo L.*': Camapitheos komnatka, osanna welika, ptassa mątką 1472 *Rost* nr 746.

Ożec 'spalić, zniszczyć ogniem, cremare, comburere, igni delere': Ago contra te, quia michi cremasti vlg. oszгла 1403 *KsMaz* I nr 406; ~ 'spalić w ofierze, sacrificii faciendi causa urere': 5 Ożiecz (war. lub.: vszcz) vstilarē (et super sacrarium holocaustomata ustulare cotidie III Esdr 4, 52) 1471 *MPKJ* V 54.

Ożedle cf. Ożydle

Ożeg cf. Ożóg

10 **Ożenić** 'połączyć związkiem małżeńskim z kobietą, uxorem alicui dare': On myō ożenyl (uxorem ipse me habere fecit) *BZ* Tob 12, 3; ~ ożenić się 'pojąć sobie żonę, iungere sibi aliquam, uxorem ducere': Jako mne oczecz obeczal czanszcz dacz, yegdim sza ożenil 1425 *ZapWarsz* nr 123; Jako ya przy tem byl, kyedi Thomkovi oczecz obeczal czanszcz dacz, yegdy sza ożeni *ib.*

Ożenka cf. Ożanka

20 **Ożłobić (?)** 'upiększyć, okrasić, ozdobić, ornare, exornare, decorare': Es par celigenis astris, gl. ornamentis, trabeatus, ozsłobyony, amenis 1466 *R* XXII 27; O ymyenyne wyelyką py(e)czą maczye, domy wyszokye stavyczye, ktorez myslyczye drogyem kamyenyem osłobyecz, tamze 25 v nych yemy szye pyschnycz *Rozm* 522.

Ożóg, Ożeg 'drewniany kij do poprawiania ognia w piecu, pogrzebacz, baculus ad ignem in fornace excitandum': Osog vstarius *ca* 1420 *WokTryd* nr 493; Ożeg vstile 1437 *Wisł* nr 228 s. 89, *sim. ca* 1500 *Erz* 61.

Ożyć formy: *praes. ind. 3. sg.* ożywie 1440 *R* XXV 241, *Rozm* 101; *3. pl.* ożywą *Rozm* 137; ~ *imper. 2. sg.* ożywi *Rozm* 222. 296; ~ *praet. 3. sg. m.* ożył *BZ* IV Reg 13, 21, *De morte* w. 212, *Rozm* 134. 135. 387. 388; *neutr. ożyło* *BZ* III Reg 17, 22, *Rozm* 127; ~ *condit. 2. sg. m.* by ożył *Rozm* 135; ~ *part. praet. act. II cf. Ożyły.*

40 **Znaczenie:** 'odzyskać życie, powrócić do życia, odżyć, ad vitam revocari, in vitam redire, reviviscere': Eciam cum puer oziwie 1440 *R* XXV 241; Nawrocyla syō dusza dzeczyōcyca weyn y oszilo (revixit) *BZ* III Reg 17, 22; Gdisz syō dotklo (sc. ciało) koscy Elyzeowich, oszil (revixit) czlowyiek *BZ* IV Reg 13, 21; Then yeden mv (*leg. mą*) kosza szwycząszyl, ysz trzeczego dnya oszyl *De morte* w. 212; Pocznye (*sc. dziecię*) yās (*leg. już*) vmyracz, przystąpyv Iesus nathychmyast vzdroy y ożyvye (subito per puerum Jesum est sanatus) *Rozm* 101; Nathychmyast yako Iesus to slovo rzekl, naglye ono dzyczczya ożylo y vstalo z martwych (defunctus puer mox resurgens a mortuis revixit) *ib.* 127; 45 Vmarly nathychmyast duch svoy przyal y ożył 55

(mox resumpto spiritu mortuum revixit) *ib.* 134, *sim. ib.* 135; Vmarly, kaza tobye..., by wstal z marthwych a by ozył (ut a morte iam resurgas redivivus rursus) *ib.* 135; K temv gloszv ony obrazy ozyva (illae formae vivere ceperunt), przemienyschy szye v ptaky *ib.* 137; Tabyta, kazą tobye, wstany a ozyvy (revivisce) *ib.* 222, *sim. ib.* 296; Ten moy syn, ktory byl yest vmarl, a ozył (revixit Luc 15, 24) *ib.* 387, *sim. ib.* 388.

Ożydać 'czekać, oczekiwać, expectare': Ozydayą expectantes XV *p. pr.* Zab 519; Expectat, ozyda, emendacionem 1456 ZabUPozn 107; Ozyday (sustine, Fl: cirzpi) gospodna Pul 26, 20.

Ożydanie 'czekanie, oczekiwanie, expectatio': Oszydanye moram XV *med.* R XXV 156.

(Ożydle) Hożedle, Ożegle 'otwór w koszuli i w wierzchniej odzieży, przez który przesuwają się głowę, kołnierz okalający ten otwór, foramen, quo interula tunica vel amiculum induitur, limbus huic foramini circumdatus': Ożegle orificium 1437 Wisł nr 228 s. 89; Capicium, os tunice hoszedle XV *p. post.* PF V 11.

Ożyły 'taki który powrócił do życia, zmartwychwstały, qui ad vitam revocatus est, qui resurrexit': Sed ceu predixit vobis de morte, reuixit et revivis, ożyły, redit 1466 R XXII 25.

Ożywiać 1. 'obdarzać życiem, przywracać do życia, vitam dare, aliquem ad vitam revocare, vitae alicuius consulere': Gospodzyna vmarsa y ozywa (vivificat I Reg 2, 6) Fl Ann 9, *sim. Pul*; Przes gegosz (*sc.* Jezu Krysta) ta wszistka zawszdy dobraa tworzisz, swącysz, ozywyasz (vivificas, Msza VI: zvyvasz, I. IV: zvyysz), szegnaasz y daawasz naam 1424 Msza III s. 63, *sim.* IX. XII; Ozywywa resuscitat XV *p. pr.* PF IV 615; Ożiwywa vivificat 1461—7 *Serm* 443r; Genze... ozywasch vmarle, a nyemocnym zdrowye vdzyelasch Naw 136; Yako oczyecz wskrzescha martwe y ozyvywa (vivificat Jo 5, 21), takyes syn, ktore chce, thy ozyvywa (vivificat Jo 5, 21) Rozm 259.

2. 'pokrzepiać, wzmacniać, recreare, confirmare': Hunc, *gl.* ceu serpentem, reficit, *gl.* id est fouet, vblozyla, ozyvywa, hominis clemencia lutosc 1466 R XXII 13; Sunt nutritiua, ozyvyegancze, plus dulcia candida vina XV *p. post.* PF III 290.

Ożywić formy: *praes. ind.* 1. *sg.* ożywie XV *ex. MPKJ* II 317; 2. *sg.* ożywisz Fl i Pul 79, 19, 84, 6, 142, 12, Ez 10, Pul 137, 8; 3. *sg.* ożywi Fl i Pul 40, 2; ~ *imper.* 2. *sg.* ożywi Fl 118, 25,

88, Fl i Pul 118, 17, 40, 107, 149, 154, 156, 159, Hab 2, MW 37a; ożyw MW 6a, 7a, 24a, 34b; ~ *praet.* 2. *sg. m.* ożywił jeś Fl i Pul 118, 93; ożywił MW 35a; 3. *sg. f.* ożywiła XV *p. pr.* R XLVII 357, MW 25b; ~ *condit.* 3. *sg. m.* by ożywił Pul 3 arg.; ~ *part. praet. act.* ożywyszy Rozm 136.

Znaczenie: 'obdarzyć życiem, przywrócić do życia, vitam dare, aliquem ad vitam revocare': Gospodzina schowa gi y osziwi gi (vivificet eum), y blogoslawona vczini gi na zemi Fl 40, 2, *sim. Pul*; Osziwisz nas (vivificabis nos) a *ymo tve wziwacz bōdzem Fl 79, 19, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 84, 6; Ozywy mō (vivifica me, MW 6a: oziw mie, *sim. ib.* 7 a, 24 a, 34b) a bōdō strzedz slov twych Fl 118, 17, *sim. Pul, sim. Fl* 118, 25, 88, Fl i Pul 118, 40, 107, 149, 154, 156, 159, Hab 2, MW 37a; Na weky ne zapomnō prawot twogych, bo w nich oszywyl ges myō (vivificasti me, MW 35a: oziuiles mnye) Fl 118, 93, *sim. Pul*; Prze ymō twoge, gospodne, oszywysz mō (vivificabis me) w prawocze twogey Fl 142, 12, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* Ez 10, Pul 137, 8; Ozywyła vivificavit XV *p. pr.* R XLVII 357; Sumus enim omnes servi Christi emtcii, vycupeny, qui... vivificavit nos, oszyw<i>l nasz, cum eramus mortui XV *med.* GlWroc 92v; Cum autem Xpc venerat in hunc mundum, ut hoc peccatum deleret... et nos mortuos vivificaret marthwe ozywyl XV *med.* SKJ V 266; Tha (*sc.* nadzieja) mie vczieszila iest w poniżeniu moiem, ize wimowa twoia ozywiła mie (quia eloquium tuum vivificavit me Psal 118, 50) MW 25b; Yze Xps za nas szmyertny sen przyōl y wstal z martwych, by nas ozywyl Pul 3 arg.; Ya mv szyna vmarlego ozywyą XV *ex. MPKJ* II 317; Yako myly Iesus vyszchedl... z ynymy dzyeczmy y przyschedl kv glynye..., y naczynily s nyey ptaskow,... tako myly Iesus ozyvyvschy ye splo<s>zył (vivere fecit et volare) Rozm 136.

Ożywienie 1. 'powrót do życia, zmartwychwstanie, reditus ad vitam, resurrectio': Que predicabat... mortuorum resuscitacionem ozywyne 1456 ZabUPozn 88.

2. 'pokrzepienie, wzmacnienie, orzeźwienie, recreatio, confirmatio, virium refectio': Kwyathkv dzyewyczy y wschem obczym k thoby vczykayaczym na ozywyenyel Naw 61.

Ożenie 'oparzenie, oparzelizna, ambustio, ambusta': Wroczy... nogōō za nogō, oszszenyne za oszszenyne (adustionem pro adustione) BZ Ex 21, 25, *sim.* 1471 MPKJ V 17.

V ~ cf. Pólosma II
 V ~ cf. Pólosmanasie II

Ósme 'po ósme, octavo': A osme <anjeli święci dani nam> sō na osuecene nasego sōm-nena Kśw av 1.

Ósmy *formy*: n. sg. m. osmy 1391 MPKJ II 327, BZ Lev 9, 1; *neutr.* osme Dek VII 1; ~ g. sg. m. osmego 1435 ZapWarsz nr 659, BZ Gen 21, 4, 1474 Zab 540, etc.; *neutr.* osmego BZ III Reg 16, 29; ~ d. sg. m. osmemu 1418 Pызdr nr 554; ~ ac. sg. m. osmy BZ II Par 7, 9, OrtBrRp 32, 4.

Znaczenie: 'octavus': Osmy psalm 1391 MPKJ II 327; Ossme (*sc.* przykazanie): né swatczy falsive Dek VII 1; *Yakon ia nye casala sedmy kmothowy[e]czom a osmemu panyczy tknōcz kolow... po granyczy medzy copczy 1418 Pызdr nr 554; Jacom ya ne szbyl szedmy czlowecow xyaszch a osmego ne zabyl 1435 ZapWarsz nr 659; Sdzal gest Abraham synowy... Isaak a obrzazal gi osmego dnya (octavo die) BZ Gen 21, 4; Gdisz bil osmy dzyen (facto autem octavo die), wezwal Moyses Aarona BZ Lev 9, 1; Y vczynyl (*sc.* Salomon) osmi dzen zgromadzenye (fecitque die octavo collectam) BZ II Par 7, 9; We trzech wy<e>lkych sandzech, gdy bywaya: gyeden na szwyathego Janą y Pawla dzyen, drugi oszmy dzyen po szwyathem Maczeyv..., gdy burgrabya szyedzy..., gyest wyna osszmdzyszath szelągow OrtBrRp 32, 4; Pod latym boszego narodzena MCCCCXXII, osmego dyna cksaszyczca lutego w mescze ploczkem rze-czony Jan chodzył 1474 Zab 540; I stalo szya yest osmego dnya (in die octavo), przyszly obrzazowacz dzyeczya EwZam 290; Osmego dnya (octava, *sc.* die) bądzye vschey zymyie drzenye Rozm 479, *sim. ib.* 111; Rada osmego radcze, ktory szye nye barzo przymavyal ku smyerczy mylego Iesucrista *ib.* 586; ~ jako składnik liczebnika wieloczlonowego: Achab... krolyowal nad Israhelem ossmego a trzidzesszy

lyata Aza, krolyya iudzskiego (regnavit... anno tricesimo octavo Asa regis Iuda) BZ III Reg 16, 29. v

Ósmynaćcie cf. **Ósmynaście**

(Ósmynaście) Ósmynaćcie 'decimus octavus': Ossmenaczcye rozdzelyenye capitulum octo-decimum XV med. MPKJV 433; Osmegonaczcye lyata (in octavo decimo anno) krolyowanya Geroboama... krolyowal Abyas nad Iudō BZ III Reg 15, 1, *sim. ib.* IV Reg 22, 3. 23, 23. II Par 34, 8; Osmegonaczcye lyata (octavo decimo anno) krolyowanya Ioziasowa to przisycie slawyono gest BZ II Par 35, 19. v

Ów *formy*: n. sg. m. ow Dział 24. 45. 46. 51. 52, Rozm 726; f. owa Rozm 76; ~ g. sg. m. owego XV med. R XXII 246; *neutr.* owego Rozm 295; ~ ac. sg. m. owego 1461—7 Serm 349v; f. owę MPKJV 10, Rozm 104; *neutr.* owo 1402 Malk 118, XV med. R XXII 238; ~ n. pl. m. owi Rozm 424; ~ g. pl. *neutr.* owych Dział 5; ~ ac. pl. m. owy 1429 ZapWarsz nr 353, XV med. R XXII 236.

Znaczenie: zaimek wskazujący osobę lub przedmiot dalszy 'tamten, ille', może też bliski 'ten, hic': *Jakom ia mam Micolayewy zastawą w dwadzestv cop przez thi na oui Godi 1429 ZapWarsz nr 353; Ludzye dny wyessyole y ludzi wyelbyą a blogoslawyą, a on (*sc.* Jezus) zalostne a placzące, a owi zassyą przeclina XV med. R XXII 236; Valde imprecantes, id est postulantes, imprecantes eciam poclynayacz jako rzekacz: Day czy tha raną albo ową (imprecantes prospera sorori suae atque dicentes Gen 24, 60) MPKJ V 10; Wschlyschącz poslovye y ta, y owa strona (hinc et inde partibus), skazaly ye [cz]crzyve, alye nye kv smyerczy Rozm 104; Bo by to sproschne svkno vyczyągnąlo szye od owego starego y bylaby gorscha dzyvra nysz pyrvey *ib.* 295; Aby czy, czvsv smyerny, osvyczeny, a ovy (isti), czvsvch pysny,

ysby slyepota serczv przyały *ib.* 424; Ty yest taky, ow ovaky *ib.* 726; ~ Tedi *szi zaloba stala ot pańa sandczego na owo yste pirwe menone w to slowo, eszbichø nan przyechali gwałtem 1402 *Malk* 118; Caszdi, gen gest w zeli zlego dopuszczonego a sstalego, ten ządzą ma ku dobremu, gimsze bi owo zle dopuszczone yusz nadązil XV *med. R XXII* 238; Bądą wam mowicz wschitko sle, lsząc prze myą..., gen gesm ziwot, gen wi wyedzeczye, gegosch ządaczye, o tho lsząc na wasz ginego, czssoss yako na szle ludzi mowią, bo owego nye mogą ganycz *ib.* 246; Y takyesz Cracow owych myast klatwy nye ma bycz poslvszen *Dzial* 5; A tako ow rospuszczony y tesz nye dbayący dla polepszenia y zbvdowanya dzal, przez przyaczele vloszony, wrzvcza *ib.* 45; A yako vyschly od Heroda, ova gvyazda, ktorasch vydzyely, schla przed nymy (et ecce stella, quam viderant... antecedeabat eos *Mat* 2, 9) *Rozm* 76; ~ A ow,

ktory by byl blyzszy kv dzedzynie..., mylczy a rzeczy nye pocznye, tedy vstawiamy *Dzial* 24; A ow, czso tako zamieszka dla swego lenywstwa, ma mylczech *ib.* 46; Tedy ow, ktori tako przygany (idem dearguens, *Sul* 55: then naganyący), ny o szadną (*i. e.* o niżadną) rzecz ma bycz sluchan *ib.* 51; Tedy ow, kogo tak zastąpyą, bądze praw, a ten, czso tako zastąpy, ma natychmyast odpowiedacz o rzecz namowioną *ib.* 52; Oczyszcza rosum..., yschbi mogl czlovyek vidzecz owego, gensche gestf swoye bithnosczy cromya czala fides enim... mundat intellectum a fantasiis, ut intueri possit eum, qui est sine corpore subsistens 1461—7 *Serm* 349 v.

15 **Ówdzie** 'tam, w innym miejscu, gdzie indziej, illic, alio loco': Y tam, y scham, y thv, y owdze roznoschy altrinsecus, hinc inde, adverbium loci (qui tollens universa haec divisit ea per medium et utriusque partes contra se altrinsecus posuit *Gen* 15, 10) 1471 *MPKJ* V 9.